309

Cîinele cu patru picioare

EDITURA UNIVERS

COLECȚIA GLOBUS

MESTERHÁZI Lajos

Preocupat mai cu seamă de aspectele etice ale relațiilor dintre oameni, romanul scriitorului maghiar Mesterházi Lajos (n. 1916) zugrăvește confruntarea dintre preceptele morale vechi și noile comandamente etice ale societății socialiste.

Mare iubitor al oamenilor, cu o ținută comunistă exemplară, fără ostentație, dușman al clișeelor de gîndire și al ideilor vechi preconcepute, subordonează totul stabilirii cu orice preț a adevărului. Utilizînd cu adîncă înțelegere dar fără menajamente atunci cînd e nevoie, vîrful bisturiului, Mesterházi se apleacă mai ales asupra destinelor neîmplinite, asupra evoluției lor pe fundalul vieții noi. Titlul axiomatic «Cîinele cu patru picioare» semnifică «firescul», «normalul», «adevărul» în adînca lui frumusețe.

Lei 8

14

MESTERHÁZI LAJOS

CÎINELE CU PATRU PICIOARE

1978

MESTERHÁZI LAJOS

CÎINELE CU PATRU PICIOARE

Colecția GLOBUS / Editura Univers

GLOBUS

MESTERHÁZI
Lajos

CÎINELE CU PATRU PICIOARE

Traducere de
Ladislau Hegedüs

EDITURA UNIVERS
București
1978

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica : Viorel Popescu. Ilustrația : Horia Bernea

Mesterházi Lajos
A NÉGYLÁBU KUTYA
Magvető Könyvkiadó,
Budapest 1961

ÎNCEPUT-AU, DECI, întîmplările, vreau să spun peripețiile cîinelui cu patru picioare, la 6 august, anul acesta, chiar la aniversarea zilei mele de naștere.

Pentru o mai bună înțelegere a lucrurilor voi relata, însă, mai întîi, cele petrecute cu mine în ajun. Pornisem pe jos, dimineața, spre teatru și în apropierea casei mele, am descoperit o poartă. Am descoperit-o, zic, și strada întreagă a căpătat dintr-odată o altă înfățișare. Locuiesc acolo de peste zece ani... Mi-am scos apoi mașina de la „Service" și am descoperit că și mașinile au starea lor de spirit. M-am jucat o vreme cu această nouă descoperire pînă ce am ancorat într-o dispoziție bucolică. De ce oare, mă întrebam, n-ar putea avea și Calea lactee momente de nebunie convulsivă, de ce n-ar putea avea asemenea momente chiar și acel ceva (despre care tot n-aș îndrăzni să spun cum că ar forma întregul univers) din care constelația Căii noastre lactee constituie doar o fărîmă ?... În august domnițele de-o vară încep să-și piardă din strălucire, nu mai sînt tot atît de răcoroase și de fragede ca în mai, ori iunie. Nu mai sînt ca șalăul proaspăt, atît de pure și de fluorescente. Se vede cît de colo că s-a în-

tîmplat cu ele tot ceea ce se poate întîmpla pe malul lacului Balaton, sau la ruinele romane, sau pe insula din dreptul lui Szentendre, sau, în general, pe malul oricărei ape. În locul unor iluzii angelice, privirea lor reflectă griji cotidiene, citeşti în ochii lor că ar clipi buimace la încercările de consolare ale vreunui filozof dornic să le convingă că în primăvara următoare dintre stufăriş şi pîlcuri de sălcii, dintre pietrele ce străjuiesc malurile apelor, îşi vor lua zborul noi domniţe de-o vară. După amiază, de la fereastra cafenelei Hungaria, le priveam roitul şi le compătimeam. Le compătimeam pe cele care, îndrăgostite în vara aceasta de cine ştie ce pămînteni, au rămas alături de ei, devenind şi ele muritoare ; pe cele care îşi vor depune ouăle la ivirea primei pîcle de octombrie, iar a doua zi, în locul trupurilor dezgolite, ne vor oferi imaginea unor hîrtii şi zdrenţe umezite, ori a cine ştie căror aluviuni purtate de ape ; ca şi pe cele care au rămas sterpe în vara aceasta, sterpe la trup şi la suflet, urmînd să-şi ia curînd zborul în eternitatea încremenită de ghiaţă. Nu de altceva, dar privindu-le de la fereastra cafenelei, am constatat exact existenţa acestor trei specii... Mai aflasem în ziua aceea, că orice corp, la o distanţă de cincizeci şi şapte de ori mai mare decît propria sa lungime, este vizibil sub un unghi de un grad. Şi, că crenguţa de leandru, tăiată, încolţeşte în apă... Avusesem o consfătuire la minister şi, cum în această perioadă toată lumea se afla în concediu, luase cuvîntul în şedinţă cîte un nimeni,

cîte un Nemecsek* de minister, mărunt şi neînsemnat chiar şi în rîndul indivizilor surogat. Preţ de peste un ceas şi jumătate am avut prilejul să urmăresc felul în care se comportă acest soi de oameni cînd se trezesc în roluri principale. Îi auzeam cum accentuează tocmai cuvintele cele mai puţin importante, de parcă ar fi dorit să se accentueze pe sine şi ce al naibi erau în stare să dea din cap, să-şi ia notiţe, să se foiască, ori să se repeadă ca nişte ulii, ca să-şi dovedească vigilenţa. Iar dacă-i fixam ironic cîteva minute, se făceau lac de transpiraţie, transformîndu-se într-o masă lipicioasă ca o zaharică. În drum spre casă felinarele se legănau în vînt, proiectîndu-şi în stradă umbrele jucăuşe. Iată că am descoperit şi un vers din „Nopţile mahalalei" **.

Nu ştiu dacă zilele copilăriei mele au fost cumva mai bogate, mai şăgalnice, ori mai pline de învăţăminte... Pare-se că sînt încă tînăr.

Secretarul literar mi-a împrumutat un nou roman franţuzesc. M-a asigurat că-i foarte bun. L-am răsfoit — acţiunea se petrecea în Algeria — l-am aşezat apoi pe maldărul cărţilor ce-şi aşteptau rîndul. Eram istovit. N-aveam chef de o lectură pretenţioasă ci pur şi simplu de citit, aşa încît am reluat *Părinţi şi copii*. Pentru că numai vechile lecturi îmi sînt dragi cu adevărat, numai acele cărţi pe care

* Aluzie la adresa unuia dintre eroii romanului „Băieţii din strada Pául" de Molnár Ferenc. În realitate Nemecsek este simbolul sacrificiului naiv şi bun. (n. tr.)
** Poezie de Jozsef Attila. (n. tr.)

le-am citit și răscitit de atîtea ori. Am îmbătrînit se pare.

Am patruzeci și cinci de ani.

Îmi aniversam ziua de naștere în ziua aceea, la 6 august, cînd au început aceste întîmplări.

I

MAMA, SORĂ-MEA mai mică, cumnatul, întreaga familie au mîncat și au băut cu o seară înainte la noi, ciocnind cîte un păhărel în cinstea mea. A doua zi dimineață am continuat discuțiile la teatru, cu participarea celor doi protagoniști ai piesei și a scenografului. Discuțiile de soiul acesta nu poți ști niciodată cînd se sfîrșesc. Între timp ciugulești cîte ceva, dacă mai poți cumva să mănînci după atîtea cafele, și te bați pînă la ultima picătură de energie. Hotărîsem cu Marika să ne sărbătorim nu la prînz, ci după-amiază la ora cinci. Sărbătoream această zi deobicei la prînz ; douăsprezece și jumătate era „ora“ mea de naștere și tot la aceeași oră, în ziua de 6 august, s-a nimerit să aibă loc și cununia noastră. Coincidență cu totul întîmplătoare, pentru că de fapt intenționasem să ne cununăm mai înainte, prin iunie, imediat după susținerea examenului meu de doctorat, numai că actele miresei nu fuseseră în ordine. Reieșise, adică, din ele că părinții ei erau evrei. Așa încît începuse sîcîiala, nu ni s-a acordat dispensa necesară, apoi ne-au spus să venim ba a doua zi, ba săptămîna următoare, ori să mai aducem cutare și cutare acte. Chiar și în ziua în care fixaseră, în sfîrșit, cununia, ne lăsaseră la urmă de tot. Am ajuns, deci, în fața ofițerului stării civile la douăsprezece și jumătate. Exact ora nașterii mele, cînd împlineam douăzeci și cinci de ani, cu douăzeci de ani în urmă.

Cei douăzeci de ani trecuți de atunci au fost, în general, frumoși, eroic de frumoși, dureros de frumoși, fericit de frumoși. Cele douăzeci de aniversări comune ale nașterii mele și ale căsătoriei noastre îmi sînt toate amintiri dragi. Ziua aceea, însă, cea de acum douăzeci de ani, fusese cea mai urîtă. Ne pierduserăm toată dimineața într-o așteptare plină de tensiune ; ne era scîrbă pînă și de mirosul încăperilor oficiale, eram frînți de oboseală și nedormiți. Nici nu ne mai venea să credem că ne vor cununa. Ne temeam că iar vor născoci ceva pentru a ne convinge să renunțăm la intenția noastră, o blasfemie rasială. Praf, murdărie de șoareci și miros de tutun se învălmășeau în sala de așteptare a oficiului stării civile din Ujpest ; obișnuiții locului, care se foiau întruna încoace și încolo, ne cunoșteau de acum toți ca pe niște cai breji, ne știau treburile pe de rost, se holbau impertinent la gambe și la celelalte cauze care mă determinaseră să renunț la statutul meu de arian pur...

Marika avea pe atunci nouăsprezece ani și era studentă în anul doi la litere. Nouăsprezece ani — iată deci că cea mai mare parte din viață și-a petrecut-o cu mine. Acum, mi se pare mai

degrabă curios că a existat cîndva o vreme cînd n-a fost alături de mine.

Şi-a păstrat aceeaşi înfăţişare de fetişcană. Să fi îmbătrînit oare în cei douăzeci de ani ? Nu-mi dau seama. Deşi a îmbătrînit, desigur. Pe gît şi în jurul ochilor pielea i s-a uscat, dînd la iveală cîteva riduri. Cînd ? În zilele ei proaste, cînd nu dormea era aşa. Dar a doua zi, după ce se odihnea, pielea îi redevenea netedă. Apoi, deodată, nu s-a mai netezit, ori nu s-a mai netezit de tot. Cam aşa îmbătrîneşte omul. Cred că eu m-am schimbat mai mult faţă de cum arătam la douăzeci şi cinci de ani. Am devenit mai greoi. Nu m-am îngrăşat, nici n-am făcut un burdihan respectabil, am devenit pur şi simplu mai greoi : oasele mi s-au întărit, muşchii mi s-au mai înmuiat. Înainte de concediu pielea mi-e bolnăvicios de albă, plină de pete şi coşuri. Încărunţesc vizibil, fruntea mi s-a înălţat şi, mai nou, folosesc ochelari la scris şi citit, ba chiar şi la televizor. Dar nu mă pot plînge, complimente ni se fac destule, şi mie şi Marikăi. Evident, complimentele acestea sînt de regulă sincere, urechile mele sesizează corect acest lucru. Atîta doar că ni se fac cam suspect de multe complimente. Cu douăzeci de ani în urmă nu ni se repeta zilnic, de zeci de ori : „vai, ce tineri sînteţi !“ Nici măcar cu zece ani în urmă. Eh, dar e totuna, sîntem cum sîntem, eu am patruzeci şi cinci de ani, ea treizeci şi nouă. Bătrîni sau tineri ?... Dacă totul ar depinde numai de asta, am mai putea avea în dragoste succese multe şi fru-

moase. Asta ne şi distrează de multe ori. Noi ne iubim şi după douăzeci de ani ; uite că mai vezi şi de-astea ! Căsătoria este, bineînţeles, căsătorie, chiar şi a noastră : înţelegere şi concesii. Din şirul numerelor infinite nu rămîn valabili decît divizorii şi multiplii comuni, multe mai lasă omul să treacă de la el, la multe visuri este nevoit să renunţe. Căsătoria ! O lege, ca şi cea a gravitaţiei, nu se poate încălca, fidelitatea da, nu însă şi căsătoria. Ea există pur şi simplu. Pentru noi nu-i o povară dar ca lege, e lege. Iată în ce constă chintesenţa vieţii noastre : am trăit împreună cei douăzeci de ani, iar în perioada anterioară ne-am pregătit intens pentru ei.

Cam la asta meditam în drum spre casă, şi, bineînţeles, la multe altele. Sînt gînduri care-i vin omului numai la zile mari şi în momentele de bună dispoziţie. Eram bine dispus şi pentru că discuţiile la teatru se desfăşuraseră mult mai uşor şi mai rapid decît mă aşteptasem. Directorul nu numai că-mi lăudase piesa, dar făcuse şi cîteva remarci din care am dedus că măcar prima parte catadicsise s-o citească. Interpreta eroinei mele, la a cărei părere ţin mai mult decît la cea a directorului şi a cărei opinie atîrnă, dealtfel, mai greu în teatru, arborînd o modestie fermecătoare, îi dădăcise pe regizor, pe scenograf, tachinase întregul şi prea stimatul nostru „colectiv de creaţie“. Îmi considera, bineînţeles, piesa ca fiind bine scrisă şi completă fără să mai trebuiască îmbunătăţită cu tot ceea ce ar mai fi

pus directorul, regizorul, ori altcineva în propria lor piesă, dacă ar fi fost scriitori și dacă ar fi scris vreo piesă. Vorbea despre Agnes, Zoltan și ceilalți, ca despre niște personaje care există, tot așa cum există și Othello, ori Hamlet, ori Lady Macbeth. Niște personaje care nu mai pot fi create din nou, devenind „mai-nebune-de-gelozie-decît-gelozia-întruchipată", sau niște eroi mai „pozitivi" decît sînt, ori niște caractere pe care să le poată interpreta chiar și soția regizorului. Eram de-acum sigur că piesa va fi pusă în scenă și că va avea succes.

La două și jumătate terminasem ; caravana de mașini părăsea locul de parcare. În frunte, bineînțeles se afla Fiatul gălbui al protagonistei, apoi Moskviciul directorului, Simca regizorului, mașina mea și încă una. Prin dreptul străzii Petöfi ne-am despărțit, luînd-o care încotro. Era vară și amiaza unei zile de sîmbătă pe străzile Pestei. Mă gîndeam că Marika mă așteaptă pe la cinci, de ce să mă fi dus mai devreme ? N-aș fi făcut decît s-o încurc.

Am traversat Dunărea, apoi am început să urc spre coline, am trecut de Budakeszin și, curînd, goneam pe șoseaua asfaltată dinspre Bicske. Într-un sătuc de la poalele Vertesului am întors. Un om slab, cam de vîrsta mea, îmbrăcat în niște haine ponosite mi s-a adresat timid. Cică e învățătorul din localitate, om cu mai mulți copii. Ne întîlniserăm cu doi ani în urmă la Dorog, de Ziua minerului. Firește, eu nu-mi mai pot aminti de el. Cum mi-aș mai putea aminti, zice, dar el nu mă va mai putea uita niciodată, pentru că așa și pe dincolo. Îmi mai spunea cît de fericit l-aș face dacă le-aș vizita biblioteca, un local modest, dar oricum lăcaș de cultură. Am să găsesc acolo toate cărțile mele, pe care, cu această ocazie, aș putea scrie cîte o dedicație, ceea ce i-ar onora pe locuitorii comunei, iar pentru mine ar constitui un prilej de legătură cu masele... Vremea a trecut repede, așa că i-am cam mînat pe cei patruzeci și cinci de cai ai motorului meu ; drumul era bun, îl refăcuseră de curînd, era sîmbătă după amiază, deci circulația redusă.

Mă năpădiseră gîndurile. Cît s-au îndoit unii și cît m-am îndoit eu însumi, de crezul, de calea aleasă, de menirea mea. Și iată că viața mi-a confirmat că eu am avut dreptate.

Nu mi-a fost ușor. Pot afirma chiar că pentru fiecare forint a trebuit să muncesc, să învăț, să visez cît pentru doi. Și asta încă nu-i nimic. Mă apucă amețeala cînd mă gîndesc la panta îngustă și abruptă pe care a trebuit s-o urc, peste cîte obstacole a trebuit să trec în drumul meu, în timp ce alții înaintau lin și ușor. S-o fi dorit eu ? Uneori mi se părea că eu însumi îmi ridic obstacole dintr-o prea mare exigență, ori poate din fandoseală etică, sau încăpățînare. Cred mai curînd că a fost o fatalitate, o fatalitate izvorîtă din eul meu. Alteori că ea era cuprinsă chiar în societate și în istorie. Cele mai multe obstacole mi le-au ridicat, însă, nemernicia și prostia omenească. Nu-mi începusem prea rău cariera la optsprezece ani,

atunci cînd îmi apăruse prima scriere. Pentru ce, oare, mă declarasem comunist, proiectîndu-mă astfel pe lista neagră ? Ce rost avusese, dacă în realitate nici nu fusesem încă pe vremea aceea comunist ! De ce nu-mi putusem *asuma* un crez mai inofensiv, mai salonard, mai puțin periculos pentru regim și mai puțin „uniformizant" în ochii colegilor ? Aș fi putut fi catolic progresist, poporanist ori modernist, orice... Timp de zece ani am tăcut, timp de zece ani am scris pentru sertar, în acești zece ani ar fi putut să-mi apară zece cărți, ori măcar cinci. Prietenilor mei le oferisem odată cu mine drept zestre talentul meu, numai că talentul nu este bine cotat la bursa politică. Reputație ? Să fi avut măcar o fărîmă, măcar un dram de talent, nu făcea nimic dacă această reputație ar fi fost împovărată de niscai oportunism ! Ba ar fi fost poate chiar mai bine. Cel mai înalt rang i se cuvine totdeauna păcătosului pocăit și oricum, cu cît mai de departe vine profetul, cu atît este mai demn de crezare... Dar dacă îmi declarasem cu atîta naivitate și sinceritate opțiunile politice, de ce oare am mai luat-o de nevastă pe Marika ? Oricît de curios ar părea, pe vremea aceea erai mai greu absolvit de acest păcat decît de celălalt.

Eh, totuna ! N-am de gînd să povestesc acum cu lux de amănunte modul în care mi-am trecut în revistă, atunci, la volan, întreaga viață, scrutînd potecile întortocheate și zidurile abrupte ale inexplicabilului.

Altora le-a fost mai ușor, ăsta-i adevărul !

Și totuși ! Am ajuns la patruzeci și cinci de ani, deși era cît pe ce să fiu ucis de tînăr. Sînt cineva, în ciuda numeroșilor netrebnici care au încercat să-mi stea în cale. Sînt cunoscut și recunoscut în toată țara. Unul dintre cele mai însemnate teatre din Ungaria urmează să-mi pună în scenă noua piesă, în interpretarea celor mai cunoscuți actori. Iar la diversele discuții de la teatru — așa ceva se sesizează chiar și fără instrumente speciale — plutește în aer, în fiecare cuvînt, surîs, ori strîngere de mînă, că eu sînt cel care le oferă lor ceva și nu ei mie. Gonesc cu propria-mi mașină pe o șosea bună. Odinioară, așteptînd timid la marginea drumului, nici nu prea mă încumetam să-i fac semn unei mașini atît de elegante să mă ducă o bucată de drum... Și totuși, totuși, totuși...

Asfaltul era neted, iar motorul mergea ca ceasul. Aveam senzația că trebuie să-l strunesc, indicatorul de viteză sărea întruna peste sută. În cîteva clipe am derulat cu ochii minții filmul vieții mele. Întocmai ca în clipa dinaintea morții cum s-ar zice. Ca să fiu sincer, nu prea am simțit-o ca pe o clipă a morții, ci mai curînd a zenitului. Mă simțeam ca în miezul zilei și nu al nopții. Era glasul minunat al izbînzii, iar inima-mi bătea în ritmuri triumfale. De la zenit, de acolo de unde priveam sub mine împrejurimile, de jur împrejur meleagurile erau însorite, aurii și verzui. Mă așteptau treburi foarte exact rînduite, măruntele griji și bucurii ale unor zile obișnuite...

Sentimentul triumfului și al siguranței ar fi vibrat în mine în acea zi minunată, dacă n-ar fi intervenit trei lucruri.

O nu, nu mi-au zdruncinat liniștea și pacea ! De acolo de sus, de la înălțimea zenitului, vedeam limpede că unduitoarele și capricioasele sentimente, pasiunile profunde, stările de deznădejde ucigătoare, înălțătorul entuziasm, ca și chinuitoarele îndoieli au rămas undeva departe. Uimirile și spaimele și ele, toate, toate.

Doar o umbră s-a așternut asupra aniversării mele, o boare, o adiere rece. Nu mi-a reușit așa cum mi-o doream.

Doamne, dar s-ar fi cuvenit să știu că niciodată nu-ți reușesc treburile după plac !

Goneam spre casă cu inima în sărbătoare. Starea de spirit a mașinii era și ea atît de bună, de parcă am fi gonit așa, în doi, de o veșnicie, de parcă ar fi știut că tot o veșnicie mai avem de gonit împreună, tot atît de uniform, de neobosit și de lin. Curba ivită la un moment dat pe șosea era atît de ușoară, încît nu mai simțeam nevoia să frînez. În fața mea o căruță cu fîn se legăna alene, bineînțeles chiar pe mijlocul drumului. Ei, mi-am zis, am destul loc să trec pe lîngă el. N-am decît să claxonez scurt și mă strecor fără să mai încetinesc. Numai că în clipa aceea apăru brusc din sens opus un Ikarus, o hardughie de autobuz. Avea și el o stare de spirit bună în după amiaza aceea de sîmbătă, gonind pe șoseaua lină și aproape pustie.

Mă angajasem în depășire cu prea mare ușurință, chiar dacă curba era lină și căruța mergea așa de încet. Aș fi avut totuși timp să mă strecor printre cele două vehicule, ori să frînez, retrăgîndu-mă în spatele căruței. Numai că schimbarea bruscă de cadru a năvălit atît de năprasnic asupra liniștii orbitoare în care mă legănam, încît m-a derutat și — ceea ce se întîmplă destul de rar cu mine — m-am zăpăcit. Am frînat mai întîi, dar nu îndeajuns de hotărît, ca să mă pot retrage în urma căruței, apoi, ca și cînd n-aș fi avut altă soluție, am apăsat din nou pe accelerator, doar-doar m-oi strecura cumva, dar am făcut-o cu o forță, de a răsunat șoseaua. Am scăpat ca prin urechile acului. Șoferul autobuzului a frînat, iar căruțașul, care moțăia, se pare, s-a trezit și, speriat, nu de mine, ci de autobuz, a smucit de hățuri. Așa s-a făcut că am scăpat fără cea mai mică zgîrietură. Am apucat totuși să zăresc pentru o clipă chipul speriat și mînios al șoferului, să aud țipătul unei femei și răcnetul unui bărbat : „Vită încălțată !“

Curînd după aceea goneam din nou cu aceeași viteză. Nu-mi mai tremurau genunchii și nici mîinile. Mă mai urmăreau, însă, chipul mînios și speriat al șoferului, țipătul îngrozit al femeii și acel „Vită încălțată !“ Omul cu pricina nici măcar nu-și dăduse seama ce zice și cui i se adresează. Și nici n-o să afle vreodată. Adresantul era o persoană oarecare, necunoscută lui, așa că aș fi putut să mă lepăd de epitet ca dracul de tămîie. Numai că era atîta forță

în acel „Vită încălțată !“, atîta convingere, încît m-a copleșit pur și simplu. Omul acela era profund convins că sînt un animal, o vită. Cuvintele lui îmi răsunau în urechi, nu mă puteam scutura de ele, se țineau scai de mine.

Să fi tot mers cu vreo optzeci pe oră și asta chiar și după ce apucasem să frînez. Cam aceeași viteză trebuie s-o fi avut și autobuzul care venea din sens contrar. Rămășițe ale unui asemenea carambol mi-a fost dat să văd cu cîțiva ani în urmă, în Carpați. Deși mașinile acelea mergeau, cred, cu o viteză ceva mai mică — cea care urca la deal în orice caz — era greu să stabilești cui aparțin rămășițele împrăștiate pe o rază de două sute de metri, mașinilor, ori pasagerilor sfîrtecați... Și cînd te gîndești că m-aș fi putut transforma și eu într-o clipită în terci. Bine că am scăpat teafăr ! Numai de n-ar fi fost acel „Vită încălțată !“

La patru și jumătate cumpăram băutură în prăvălia din strada Kigyo, iar fix la cinci sunam la ușa locuinței mele. Buna dispoziție căpătase un iz amărui.

Mi-a deschis Marika. La început nu-mi venea să-mi cred urechilor, a trebuit să-mi repete de cîteva ori, ca să realizez că venise Zoltan.

Altădată, oricînd, m-ar fi bucurat prezența lui. De cîte ori nu ne întrebam în după-amiezile noastre plicticoase de odinioară : „Ce-i cu Zoltan, de ce n-o fi venit de atîta vreme ?“ Sînt peste zece ani de cînd ne-am întîlnit cu el ultima oară, iar după eliberare nu cred să ne fi

văzut cu el mai mult de cinci ori. Cu toate acestea îmi e prieten, ba chiar prietenul adevărat. Prieten din vremea studenției. Acum am mai curînd tovarăși, ori cunoștințe. Zoltán e prietenul meu cel bun, chiar dacă nu ne-am văzut de zece ani, chiar dacă ideile care ne despart ni se par azi esențiale. E prietenul meu. Sentimentul e deosebit de puternic. El e slăbiciunea mea. Și asta numai pentru că mi s-a lipit de suflet, slăbiciune, întocmai ca și dragostea.

Dar pentru ce a trebuit să vină tocmai azi !

— Nu-i spune nimic despre aniversarea noastră !

— Prea tîrziu. Era aici cînd ne-a sosit tortul de la cofetărie. Și-apoi... știa prea bine.

Am despachetat sticlele fără nici un chef. Altădată, oricînd, m-aș fi bucurat, dar acum, cu oricine aș fi împărțit mai bucuros decît cu el masa unei aniversări familiale. Deși ne-a fost martor la cununie (celălalt — plătit cu zece pengö — era aprodul primăriei din Újpest). Iar masa de nuntă am luat-o în trei, tot cu el.

Am încercat să par bucuros, deși știam că e zadarnic, pentru că Zoltán sesizează totul. Am intrat zîmbitor în casă. I-am întins o mînă, îmbrățișîndu-l cu cealaltă. A observat bineînțeles totul. Ochii-i străluceau șăgalnic și, în timp ce mă bătea și el pe umăr, a început să hohotească.

— A sosit marele golgeter estetician, centrul înaintaș al frumosului, un Albert al spiritului, un Göröcs al moralei ! Ha-ha-ha, e bună

nu ? ! Un Göröcs al moralei ! — O privi pe Marika. — Nu ți-a povestit încă ? ! — Și începu iar să rîdă zgomotos. — Ce păcat că nu i-ai povestit. — Trăsăturile chipului său colțuros, sclipirile ochilor se prinseră parcă într-un dans dezordonat, enervant. — A trecut pe aici cofetarul, ți-a adus tortul. Dar ce zic eu, cofetar ? Ferit-a sfîntul ! Cofetarul practică o meserie străveche, onorabilă ! El e responsabilul cofetăriei, misteriosul mîzgălitor al listelor de bucate. Fantastic ! Administrator de marmeladă, cu o gușă uite așa de mare ! Unul care-și fură prima din gura mușteriilor. Unul dintre acei lucrători din comerț, care în patruzeci și cinci făcea pasiențe, încercînd să afle dacă e mai avantajos să emigreze, ori să intre în partid la voi ! Hi-hi-hi ! Un grăsan cu degete boante, ai cărui bunici sînt toți patru suporteri ai M.T.K.-ului. He-he ! E o nebunie tortul ăsta, ce zici ! Marika, săraca, își pierduse graiul. Ea comandase un tort obișnuit, cu glazură de ciocolată și s-a pomenit cu o pagodă, un monument funerar hindus, cu grile, cum ar zice regretatul Lechner, bietul de el. Dumnezeule ! Să fi văzut ce piruete făcea, de mai, mai să-i crape nădragii în fund, și zîmbetul ăla numai miere și sirop ! „Sarló * de la ocele“. Că, nu-i așa, pe vremea aniversării mileniului se numea Salló **, acum însă își zice Sarló, ce să-i faci dacă nu se poate numi sărmanul și Sarló și Kalapács * în același timp. A adus tortul, zicea, personal, pentru că, nu-i așa, n-ar fi încredințat în ruptul capului altcuiva tortul pregătit special de ziua Maestrului, dar tovarășa coniță să nu se sperie de pagodă, pentru că n-a trecut-o la socoteală, monumentul funerar hindus fiind realizat prin muncă obștească de către oamenii muncii din ocele, drept recunoștință față de activitatea marelui Maestru, pentru că în Ungaria literatura aparține de acum tuturor și toți aparținem literaturii ; cît despre el însuși, nu-i așa, la radio, nu-i așa, special... Ei, nu că simt cum înnebunesc !

Zoltan se lungise ca un cal de curse înainte de finiș, ori ca o gîscă sălbatică în timpul zborului. Se sufoca de rîs, iar chipul îi semăna leit cu al unui dragon chinezesc.

— El, nu-i așa, nu ascultă „spețiel“ altceva la radio, decît însemnările tale duminicale și transmisiunile meciurilor de fotbal. Hi-hi-hi, hu-hu ! Un sfert de oră morală comunistă, după care o oră și jumătate „hai, băieții !“ Să crăpi de rîs, nu alta... Ți-am urmărit cariera, știam că ai ajuns om mare, dar nu credeam că ești chiar atît de mare, atît de înnebunitor de mare ! Bine, băiete, dar tu ai străpuns granițele renumelui literar, precum străpunge fiara la circ coala de hîrtie întinsă pe cerc. Oh, dar e apocaliptic ! Dacă merge tot așa, te pomenești că vom apuca vremea în care în Ungaria scriitorul nu va mai fi nici măcar scuipat în timpul

* Sarló = seceră. (n. tr.)

** Salló = Nume cu rezonanță arhaică, care trimite la vechea aristocrație maghiară. (n. tr.)

* Kalapács = Ciocan, jocul de cuvinte subliniază carierismul personajului în cauză. (n. tr.)

vieţii de către cei care i-au ridicat statuie ! Sfîrşitul lumii ! Călăuzeşte-ne, o, tu, bătrîne, Maestre al condeiului de divizia „A“, golgeter al muzelor, scrie opere care să zdruncine zdravăn plasa porţii !

Încet-încet s-a liniştit, s-a calmat.

Nu-mi dădeam seama cît era adevărat şi cît nu, din toată povestea asta, dar Marika se amuza împreună cu el. Şi-a cerut apoi scuze că ne lasă singuri, voind să se schimbe, de altfel, zicea, avem cu siguranţă multe să ne spunem.

Zoltan se şi aşezase (în fotoliul meu preferat), arborînd o mină serioasă, ceea ce nu-l împiedica totuşi să izbucnească din cînd în cînd în rîs, revenind adesea la vechea temă, dezordonat, după cum avea obiceiul, şi fără nici o reţinere. Îşi mai aducea aminte cum pot să mă lansez din propria mea jumătate de teren cu cîte o schimbare de ritm în firul ideilor şi cît de imparabil e cîte un epitet lansat de mine din careul de şaisprezece metri...

Între timp am schimbat totuşi cîteva cuvinte serioase.

Cunoscîndu-l prea bine, ştiam că se spilcuise anume în cinstea noastră, dar un ochi neavizat l-ar fi considerat, bineînţeles, neîngrijit, şifonat şi murdar. Desigur, nu pentru a poza în filozof cinic, pentru că ajunsese la concluziile lui Diogene prin propria-i logică. Ca Diogene a căutat toată viaţa omul între oameni şi aidoma lui, tot nu l-a găsit.

Vreau să mă opresc puţin aici. Am scris mai adineauri : murdar şi neîngrijit... Ştiu, e neplăcut cînd un scriitor e tipicar, pentru că cititorul

preferă să falsifice adevărul, să-l aducă mai aproape de lumea lui, de prejudecăţile atît de clare şi la îndemîna oricui, putînd astfel circula pe traseele line ale unor interpretări arhibătătorite. Numai că eu — veţi vedea în această carte de ce — vreau să depun mărturie sinceră. Sinceră, sau deloc. Aş putea zice că prietenul meu Zoltan e un ţicnit murdar şi depravat. Aş putea face din el o figură comică. Dar atunci ce rost ar mai avea totul ? Nu, nu dragul meu cititor, scrisul e o chestiune de viaţă şi de moarte, iar cititul deasemenea. Îţi vei da seama, sper că îţi vei da seama de asta odată şi odată !

Zoltan nu era murdar, n-a fost murdar niciodată. Are, însă, o piele păcătoasă, grasă, plină de coşuri, spuzeală, puncte negre şi care păstrează multă vreme urmele lăsate de aceste coşuri şi bubiţe. Pare doar murdar, însă nu e, dimpotrivă se spală, se îmbăiază prea des. Am trăit alături de el ani de zile la colegiu, am călătorit şi peregrinat destul împreună, o ştiu prea bine. A fost bolnăvicios de pedant cu sine.

La terminarea anului doi am obţinut amîndoi o bursă de patru săptămîni în Germania. Pe vremea aceea la nemţi totul era legat de război, chiar şi relaţiile universitare erau destinate tot pregătirii războiului mondial, mai exact se pregăteau să atace Răsăritul. Trăiam într-un oraş universitar, cu douăzeci şi cinci de mii de locuitori ; tocmai se sărbătorea o aniversare a universităţii, nu mai ştiu exact ce şi cum, cert este că se adunaseră acolo vreo cinci mii de străini. Locuinţele mai de doamne-ajută fuseseră date toate englezilor, americanilor şi francezilor, cele

acceptabile : italienilor, japonezilor şi nordicilor. Nouă, ungurilor, ne făcuseră hatîrul, de a ne trata cu desconsiderarea cuvenită unor acoliţi ai fascismului. Hotelul în care ne cazaseră era locuit, în afară de noi, numai de austrieci, români, slovaci, precum şi de personalul de serviciu al pensiunii studenţeşti. Plasată la subsol şi parter, tipografia universităţii făcea un zgomot infernal, iar bucătăria pensiunii, aşezată undeva în aripa dinspre curte, răspîndea un miros insuportabil. Clădirea avea vreo şase sute de ani, cam cît avea şi confortul pe care-l oferea. Fusese construită pe locul pieţii de odinioară, la întretăierea a vreo cinci drumuri, acolo unde se învălmăşeau într-o harababură asurzitoare, uruitul feluritelor caravane de autocamioane militare şi care de luptă. Dar cel mai neplăcut era faptul că nici o uşă nu mai avea clanţa zdravănă, toate erau cu arcurile slăbite, aşa încît trebuia să le trînteşti de patru-cinci ori ca să se închidă. În condiţiile acelea nici eu nu mă puteam odihni ca lumea, iar de prietenul meu Zoltan ce să mai vorbim ! Făcuse însă cunoştinţă cu un pictor care închiriase o cabană în munţi, trăind acolo ca un sihastru, fără pic de mîncare gătită, într-o mizerie cumplită. Ei bine, pictorul acela îl invitase pe Zoltan la el ; cocina lui avea mai multe cotloane şi le puteau împărţi foarte bine în doi. I-am atras atenţia, că pictorii sînt în general nişte indivizi capabili să-şi transforme în cocină pînă şi propriul palat — dacă ajung cumva să aibă aşa ceva — dară-mi-te cînd locuiesc de-a dreptul într-o cocină ! Ne

mai vorbind de faptul, că cei care trăiesc numai cu hrană rece, miros a ceapă şi răspîndesc, de regulă, un miros insuportabil. Nu m-a ascultat. A fost în stare să reziste trei săptămîni în cocina aceea. Mi-a zis că au desinfectat-o şi au spoit-o frumos, numai să te speli n-aveai unde. Pictorul nu se sinchisea de aşa ceva, dar Zoltan era în stare să coboare în oraş zilnic de două ori, numai ca să se poată aşeza într-un lighean plin cu apă, şi să se poată freca zdravăn. Şi avea de mers pe jos mai bine de o oră, pe o căldură infernală !

Dar studenţii au aflat curînd, că în oraşul acela supraaglomerat, unde bordelurile se desfiinţaseră recent, exista în hotelul nostru o cameră în care un ungur zănatic intra doar dimineţile şi serile ca să se spele. Ce altceva le rămînea sărmanelor perechi de îndrăgostiţi, decît să se folosească de această ascunzătoare minunată ; cînd o pereche urca, cealaltă aştepta la intrare, iar nopţile erau distribuite prin tragere la sorţi. Se iubeau în oraşul acela tineri veniţi de pretutindeni. N-aveau la dispoziţie decît patru săptămîni, timp în care trebuiau să se iubească cu frenezia omului care vrea să păstreze toată viaţa amintirea acestor iubiri. Dealtfel, războiul din Abisinia luase sfîrşit de curînd, iar războiul civil din Spania era în toi, aşa încît conflagraţia mondială plana deasupra noastră nu ca o sperietoare, ci ca o realitate imediată, palpabilă. Tot vom pieri în curînd — se gîndeau unii — tot ne vom găsi moartea printre ruinele oraşelor dărîmate, în pîcla gălbuie a gazelor, ori agăţaţi în gardurile de sîrmă ghimpată, conec-

tate la curentul de înaltă tensiune, mai bine să ne astupăm gura cu sărutări, înainte de a ne-o astupa pămîntul. Firile mai sofisticate propovăduiau sfîrșitul culturii europene, în locul căreia ar fi urmat să se instaureze cine știe ce soi de tîmpenie, conform căreia te pomenești că n-ai voie să faci copii decît o dată pe an, de Sfînta Sărbătoare a Crinului, privilegiu pe care l-ar avea pasămite doar personajele desemnate de cei trei Mari Preoți cu Marele Clopoțel. Cam așa ceva trebuie să urmeze — ziceau — din moment ce s-a terminat cu această prea frumoasă, prea bună, prea respectabilă și prea puturoasă cultură europeană și va urma o lume în care nici măcar n-o să avem ce face, prin urmare hai să facem dragoste cît mai avem posibilitatea... Spaima de moarte, spaima de necunoscut — ceea ce înseamnă în fond unul și același lucru — cupla în grabă perechile și, după cum vă spuneam, orașul devenise supraaglomerat, așa încît cel care ar fi vrut să-și desfacă centura, ar fi trebuit să cutreiere mult și bine centura verde din jurul orașului. Ca să nu mai vorbesc de nenumăratele ploi torențiale din luna aceea.

Înainte de ploaie atmosfera era sufocantă, ne înăbușeam, după ploaie situația era aceeași datorită aburilor care se ridicau. Pe Zoltan îl chinuia o bronșită păcătoasă, zicea că nu suportă orașul acela închis în fundul unei căldări, fărîmă de tropice rătăcită în Europa Centrală. Născocea tot felul de teorii, zicea că pînă și specificul dialectului local ar fi o consecință a lenei intelectuale provocată de căldura și ume-

zeala ucigătoare. Într-o dimineață, după obișnuita bălăceală matinală, intră la mine arătîndu-mi prosopul : „Privește, zice, cît de putred și ucigător e aerul pe aici ! Nici măcar prosopul n-apucă să se usuce de seara pînă dimineața. Uită-te, cît de umed și lipicios e ; na, convinge-te !"

„Nici prin cap nu-mi trece !" — și i-am spus pe șleau, că nu din pricina climei tropicale e lipicios prosopul, ci din cu totul alte motive. Se uita la mine cu ochii holbați, în timp ce-l puneam la curent, cu lux de amănunte, cu aportul său la intensificarea contactelor dintre popoare, datorat simplului fapt că devenise locuitorul temporar al unei cocine. A început să urle ca un disperat. S-a repezit la mine, luîndu-mă la rost : „de ce i-ai lăsat, de ce nu mi-ai spus nimic ?" Nu l-am luat în serios. Eh, fleacuri ! — i-am zis. Cine știe ce negustori obezi și diformi crezi tu că vin pe aici, care fac tot felul de porcării cu prostituatele lor ! Da de unde ! Dealtfel, de trei săptămîni Führerul le-a ridicat pe prostituate la rang de femei cinstite ! Dar nu despre asemenea femei este vorba. Dimpotrivă, sînt niște micuțe studente fermecătoare — gîndește-te — ca niște bobocei abia înfloriți... N-a lipsit mult să mă sugrume dragul meu prieten. Iată cît de curat era el. V-aș mai spune, că nu folosea niciodată săpunuri parfumate, cît despre colonie, nici gînd. Dacă frizerul încerca cumva să-l parfumeze, se întorcea grăbit acasă și se spăla cu săpun de rufe. Înțelegeți acum, desigur, multe din cele ce v-am spus despre el.

Veţi sesiza printre altele şi cauza pentru care părea neîngrijit. Pantofii de pildă, nu şi-i curăţa ca orice om de teapa noastră. O asemenea operaţie el ar numi-o mîzgăleală de pantofi. Dacă pantofii erau cumva murdari de noroi, îi freca cu cîrpa sub jetul de apă de la robinet. N-avea nevoie de pantofi lustruiţi, ci curăţaţi. Nici măcar părţile roase nu vroia să le ascundă cu cremă, le dorea şi pe acestea pur şi simplu curate. Ce vină aveam noi dacă, deprinşi să gîndim în şabloane, consideram, că asemenea pantofi sînt murdari ! Cămaşa şi-o spăla zilnic, în schimb n-o călca în fiecare zi, sau nu şi-o călca deloc. Nu-i păsa dacă era roasă, sau îi cădea vreun nasture. Nici asortarea culorilor nu-l interesa ; în natură, după părerea lui, poţi descoperi combinaţii de culori cît se poate de bizare. În fond, convingerea că, de pildă, o cravată vernil se asortează numai cu un costum maron, deci că numai aşa place ochiului, este o simplă idee preconcepută. De ce ? Oare culorile complementare nu sînt tot atît de plăcute ochiului ? Arta ornamentală a celor mai multe popoare foloseşte tocmai culorile complementare !... Zoltán purta fiecare obiect vestimentar atîta vreme cît putea fi purtat, dar nu din punctul de vedere al modei, oh, nu !, ci în sensul foarte exact al cuvîntului. Astfel nu cumpăra decît un singur obiect. I se rupea sacoul ? Intra în primul magazin şi îşi cumpăra unul bun, prost, nu conta, cumpăra ce găsea şi după cîţi bani avea, purtînd în continuare aceiaşi pantaloni, aceeaşi cămaşă sau cravată, pînă cînd era nevoit să înlocuiască din nou ceva. Îmbrăcămin-

tea nu-i foloseşte omului — considera el — decît ca să-i acopere goliciunea şi să-i ţină de cald. (Fiindcă veni vorba de sacou, vă mărturisesc că purta mai curînd pulovere. Se puteau spăla mai uşor. Le şi spăla zi de zi. Lîna intra la apă, bumbacul se întindea şi amîndouă se destrămau foarte repede...)

Aş mai putea afirma după toate acestea, că era murdar şi neglijent ? Ce-i drept, minciună n-ar fi, dar nici adevăr. E un om urît şi stîngaci ? Aş putea spune şi asta, dar aş păţi la fel. Părea mai curînd îmbătrînit brusc în plină adolescenţă : deşirat, cu braţele şi picioarele mereu vraişte, de parcă nu şi le-ar fi ţinut niciodată la locul lor. În definitiv fiecare epocă cu moda sa, chiar şi în materie de ţinută a corpului şi a membrelor. A fost o vreme cînd bărbatul care nu călărea scaunul pe care stătea era socotit prost crescut ; altcîndva era invers. Într-o vreme era dispreţuit bărbatul care stătea picior peste picior, altădată cel care nu stătea aşa. Acum, evocîndu-l pe Zoltan, îmi dau seama că el îşi aşeza membrele într-o poziţie foarte comodă, aidoma unui om care doarme. Dar n-ar fi exclus ca noi să fim cei care ne ţinem braţele şi picioarele într-o poziţie convenţională, să zicem ca nişte fiinţe „sociale“, iar el să şi le ţină într-un chip natural. (Astfel ar gîndi cineva care nu ştie că societatea face şi ea parte din natură.)

La colegiu, Zoltan trecea, evident, drept un om urît, cu o înfăţişare imposibilă. Strădaniile noastre de a ne îmbrăca cochet erau legate bine-

înţeles de dorinţa de a place femeilor. De aici s-ar desprinde concluzia logică, cum că Zoltan n-ar fi dorit să placă şi că nici n-ar fi avut succes. Mi-ar fi desigur uşor să descriu un „domn profesor“ dezordonat, stîngaci şi lălîu, care nu găseşte alt subiect de discuţie cu o femeie, decît tibia elefantului şi care este însurat, în cele din urmă, de rubedenii prin intermediul unui anunţ la mica publicitate şi asta la treizeci şi opt de ani, într-o stare de totală virginitate. După cum ar fi deosebit de romantic să afirm contrariul despre noi, ceilalţi, ori să vă spun că — deşi la balul de sfîrşit de an noi, ceilalţi, mergeam împopoţonaţi şi înfoiaţi ca nişte păuni, iar Zoltan venea aşa cum îl făcuse dumnezeu, plus nişte cîrpe care să-i acopere goliciunea şi să-i ţină de cald — tot el era cel care ne sufla într-o clipită toate fetişcanele de sub nas. Ei nu ! Realitatea este mult mai bizară, relaţiile lui Zoltan cu femeile fiind aceleaşi ca ale oricăruia dintre noi. A avut decepţii care nu l-au afectat deloc şi altele care l-au durut profund, după cum şi succese a cunoscut tot din ambele categorii. Aş putea spune că a făcut destule cuceriri remarcabile, surprinzătoare chiar. S-au şi găsit cîţiva colegi care au lansat teoria că femeile — mai ales studentele noastre *bas bleu* — se dau în vînt după nebuni, că le atrage descompunerea şi ţicneala. Nu-mi dau seama dacă e adevărat ori ba, doar poate că femeile — orice femelă dar şi orice mascul — remarcă neobişnuitul mai curînd la sexul opus ; ori în condiţiile în care toţi ceilalţi căutau să se remarce prin eleganţă, Zoltan reuşea s-o facă tocmai prin antieleganţă. (Mai ales dacă ţinem cont de faptul, că nici unul dintre noi nu ne puteam permite să ne îmbrăcăm cu adevărat elegant.)

Într-o vreme ne împărtăşeam secretele, aşa cum se obişnuieşte între prieteni. Ştiam că Zoltan e un om crud, necruţător şi că multe lacrimi curseseră din pricina lui. Într-o vreme s-a comportat teribil de sobru. Zadarnic îl descoseam, nu voia să-şi dea drumul la gură. L-am necăjit, l-am tachinat — degeaba ! Am aflat apoi că îşi petrece fiecare clipă liberă cu o tînără infirmă, bolnavă de tuberculoză osoasă. Primăvara o ducea cu căruciorul în munţi, urcînd-o în braţe pe stîncile însorite. Am apucat să aflu abia cînd totul se sfîrşise. În cel de al doilea an al idilei fata a murit. (Zoltan căzuse în melancolie ; cînd am încercat să-l consolez, m-a repezit de nu m-am văzut : „Ce ştiţi voi ce-i dragostea, vitelor ce sînteţi !“). În primul său an de profesorat reuşise să intre în graţiile celei mai înstărite şi mai frumoase fete dintr-un orăşel de dincolo de Dunăre, regina şi sărbătorita tuturor balurilor, suflîndu-i-o, cum se zice, unui ofiţer, o bomboană de băiat, campion de tenis şi schi, înnăscut organizator de baluri, favoritul întregului oraş. Fata nu aducea deloc a regina balului, făcuse facultatea de literatură universală la Paris, fără să-i mai pese însă de diplomă. La ce i-ar mai fi folosit ? Era spirituală, ageră la minte, zveltă, cu tenul alb şi părul negru. Privirea şi surîsul ei răspîndeau parcă tot felul de parfumuri exotice. Şi îl iubea fata aceea pe Zoltan atît de mult, că pînă

și părinții ei au fost nevoiți să se resemneze. Au început chiar să-l sprijine pe Zoltan, sprijin pe care acesta îl suporta de minune. Ni-l imaginam deja cu toții ancorat într-o căsnicie trainică și, în orice caz, mult mai solidă decît toate ale noastre la un loc. Îl și vedeam director de școală, membru în comitetul de conducere al cazinoului din localitate, membru în comisia de control a casei de economii, căpitan de onoare la cercetași și, în treacăt fie zis, proprietar al celei mai importante firme comerciale de fierărie, en gros și en detail, din județ. Odată fata l-a invitat pe Zoltan la manejul garnizoanei. (Era considerată una dintre cele mai bune amazoane ale clubului și, în orice caz, cea mai frumoasă. Ofițerii se țineau scai de ea, fata însă nu mergea la manej decît însoțită de Zoltan.) Zoltan și-a făcut deci intrarea în cercurile înaltei societăți și, după cum se obișnuiește, i-a venit și lui rîndul să călărească. De aici i s-a tras întreaga nenorocire. Dar nu așa cum s-ar crede, în fond se ținea bine în șa, în ciuda obișnuiților săi pantaloni șifonați, a faimoșilor pantofi „curați" și a cravatei șnur. (Ce-i drept, oricine l-ar fi stăpînit la fel, era cel mai spătos și mai blajin cal din tot manejul.) Numai că unul dintre ofițerii prezenți izbucni în rîs. Era amic cu „bombonel", ca să nu mai vorbim de faptul că nedemna posibilă căsătorie rănise profund onoarea întregii garnizoane. Cert e că a exclamat destul de tare : „Castrat împopistrat". Atît a zis, iar Zoltan de colo : „Castrat e tatăl dumitale, dar din păcate văd că ați avut și valet acasă !" (Nu-și dăduse

seama, că ofițerul se referise la cal). Atins în plin, ofițerul a sărit ca ars. Tuna și fulgera, ceea ce era normal și chiar obligatoriu în asemenea împrejurări. Altfel era pirpiriu, iar Zoltan nu-i înghițea deloc pe ofițeri. Așa se face că peste cîteva minute ambulanța era acolo. Dar nu asta a fost nenorocirea, ci faptul că Zoltan, necunoscînd regulamentele militare, i-a rupt ofițerului sabia în două și i-a smuls eghileții. O asemenea faptă trecea drept un atentat la onoarea militară. Viitorul socru și înaltele sale rude militare au reușit cu greu să mușamalizeze lucrurile. Zoltan a fost mutat de urgență în cel mai îndepărtat colț al țării, la gimnaziul celui mai rural orășel, iar fata expediată într-un lung voiaj peste hotare, ca să poată uita mai ușor.

Mi-era drag Zoltan, cu toate ciudățeniile, nebuniile și uneori grosolăniile sale. Era întrucîtva și o chestiune de onoare să-l îndrăgesc. Dintre toți colegii, el fusese singurul cu care merita să mă iau la întrecere. Cred că am și reușit să-l depășesc puțin, dar trebuie să mărturisesc că am muncit din greu. El însă n-a depus eforturi prea mari pentru a rămîne numai un pic în urma mea. Sau cel puțin așa făcea impresia. Mi-e drag și acum Zoltan pentru că mi-a fost un rival căruia îi datorez măcar o parte din tot ceea ce am realizat. Oricît de curios ar părea azi, el a fost cel care, cu logica sa pătrunzătoare, nemiloasă și limpede, m-a făcut să înțeleg că acolo unde eu vedeam oameni răi, sistemul e prost și strîmb. Da, el a fost inspi-

ratorul evoluţiei mele politice, chiar dacă dintre noi doi numai eu am fost în stare să trag şi concluziile de rigoare. Mi-a fost rival şi în literatură. Chiar şi în perioada în care se dovedise că vreau şi pot să zbor, şi nu numai să-mi încerc aripile, că talentul meu nu e lipsit nici de dîrzenie, nici de credinţă, factori fără de care totul e egal cu zero. Într-o epocă în care nu puteai pătrunde în literatură decît călare pe un anumit „măgăruş înaripat", în epoca aceea afişată cu atîta meschinărie, cînd manierismul şi mimetismul erau la modă, el m-a învăţat că „sorbi-vom universul real, adevărat, acoperit cu soare şi cer învolburat". Într-adevăr, el m-a condus spre Jozsef Attila, altfel te pomeneşti că m-aş fi lăsat atras de Mécs Lászlo *. Mi-e jenă, dar sînt nevoit să recunosc că era cît pe-aci să urc pe Parnas aşa cum eram : un „naturbursch" provincial şi dezorientat. (Îi invidiez ce-i drept şi azi pe cei care, citind, să zicem o poezie, pot afirma că e o capodoperă, sau o neghiobie. La mine încetul cu încetul se face oţetul.) Zoltan a fost pentru mine o călăuză de nădejde în lumea aceea înstrăinată, m-a smuls din vraja falselor trăiri fie pentru că mi-era la îndemînă, fie pentru că avea forţă mare de atracţie.

* Poet de inspiraţie mistică. Născut la Herndaszentistvan, la 17 ianuarie 1895. Din 1918 a intrat în slujba bisericii catolice. Poeziile sale s-au bucurat de un oarecare succes în rîndurile micii burghezii maghiare. Din 1961 trăieşte la Pannonholma, R. P. Ungară. (n. tr.).

Adeseori în adîncul sufletului îi urăşti pe rivalii aceştia fascinanţi. Mie îmi era drag, chiar dacă uneori nu-mi era deloc uşor să-l iubesc. Dealtfel, chiar dacă m-aş îndoi de propriile mele opinii, trebuie să vă mărturisesc, că am o încredere nemărginită în instinctul Marikăi, în capacitatea ei de a cunoaşte oamenii. Ea l-a iubit pe Zoltan, l-a iubit de la bun început, aşa cum numai o femeie, o mamă ştie s-o facă, chiar şi atunci cînd dragostea mea pentru ea era încă platonică, filozofică şi mult prea complicată.

Să fi reprezentat oare acest prieten pentru ea tinereţea, frumuseţea primelor zile ale dragostei noastre ?

Pentru că Zoltan nu ne-a fost doar martor la cununie, ci şi mijlocitor al căsătoriei.

Pe vremea aceea era nebun după muzica de cameră. Cît era ziulica de mare îl vedeai cu tot felul de partituri sub braţ, n-avea alt subiect de discuţie, muzica îl subjugase pur şi simplu. Muzica de cameră — zicea — este purtătoarea celor mai înalte virtuţi umane, ea îl deosebeşte pe om de animale, bolile de nervi trebuie tratate cu muzică de cameră... A scris chiar un eseu în „Nyugat" * cu titlul „Muzica de cameră şi educaţia". Bineînţeles mă tîra şi pe mine după el ; îl urmam docil, dar aşa cum mă tăia pe mine capul. Cînd mă îndoiam de cîte

* Nyugat (Apusul) — cea mai influentă şi reprezentativă revistă literară maghiară de la începutul secolului XX. Fondată în 1908, ultimul număr a apărut la 1 august 1941 (n. tr.)

ceva, mă străduiam să fac o mutră inteligentă. Din elucubraţiile sale întortocheate şi iraţionale încercam să desprind fărîma palpabilă de cauzalitate şi obiectivitate. Reţineam cîte o idee care-mi plăcea, care mi se părea originală, punct de plecare în cercetarea şi cunoaşterea tridimensională a lumii. Depănam apoi mai departe firul acelei idei, de parcă mi-ar fi aparţinut, concentrîndu-mă asupra ei cu mijloacele şi instrumentele logicii cotidiene, obişnuite. Zoltan nu îndrăgea deloc asemenea eforturi de gîndire măruntă, chiţibuşară. Zbura cu o viteză de trei sute de mii de kilometri pe secundă, uitînd că el fusese cel care-mi luminase calea. Mă descurcam în muzică atît cît i se cerea unui tînăr bine crescut şi asta chiar înaintea lui Zoltan. (Nici azi nu-mi place cu adevărat decît muzica populară, muzica de dans melodioasă şi, poate, Beethoven). Pe vremea aceea, deci, mă dădeam în vînt, ca şi Zoltan, după muzica de cameră. Mă străduiam să-l urmez în speranţa că-mi va deschide perspectiva unor lumi noi. Mi-a şi deschis-o, dar aşa cum obişnuia el: spre lumi noi, dar şi spre himere. Cel puţin pentru mine, jumătate din ce-mi oferea era de neînţeles, ca, dealtfel, toată muzica de cameră. (După toate probabilităţile şi-a dat şi el seama între timp că, dacă te bizui numai pe muzica de cameră ca să-ţi dregi nervii şi moralul şi să-ţi creezi o armonie interioară, numai de armonie n-o să ai parte.)

În scurt timp făcuse cunoştinţă cu toate familiile din Budapesta, mai ales de medici, care

făceau muzică o dată pe lună, sau pe săptămînă şi care îi invitau la ei pe toţi prietenii şi prietenii prietenilor, ca să guste împreună plăcerile muzicii. Devenise obişnuitul acestor case, unde mă invita şi pe mine. De cele mai multe ori aveam alte treburi, uneori însă mergeam cu el, nu mă puteam sustrage şi apoi, dacă n-aveam un temei cît de cît acceptabil, nu-mi prea plăcea să inventez cine ştie ce scuze neadevărate. Nu mă condamnaţi pentru asta, dar mie îmi place cu adevărat muzica numai atunci cînd o cînt eu însumi, ori cînd o ascult de unul singur la radio. Dar să stai înţepenit pe o mobilă stil biedermeier, ori baroc, din locuinţa vreunei familii bine din Budapesta, este un lucru mult mai neplăcut decît să stai într-o sală de concerte. În mijlocul atîtor suflete pioase, mă simt ca o muscă plictisită, trupul mi se moleşeşte, abandonîndu-se soartei; întreaga-mi existenţă se concentrează în priviri, care o iau razna pe pereţi, pe tavan şi ferestre, se opresc din cînd în cînd, adulmecă o clipă nehotărîte şi fac apoi un salt neaşteptat, căţărîndu-se pe celălalt perete al camerei. Între timp mă simt cumva jenat din pricina privirilor mele prost crescute şi am senzaţia că toată lumea mă observă. De parcă i-aş deranja. Dar ce pot face? Pur şi simplu nu sînt în stare să gîndesc şi asta pentru că nu *vreau* nimic şi pentru că nu *fac* nimic, deci nici de gîndit nu pot gîndi, mă mulţumesc să cutreier de zeci şi zeci de ori cu privirea volutele şi ghirlandele unui candelabru clasicist, să urmăresc, dînd uşor din cap, aspe-

rităţile şi defectele de fabricaţie ale geamurilor, care deformează imaginea într-un loc, o lăţesc în altul, o îngustează...

Am fost invitaţi odată la un ginecolog. Îi atîrna violoncelul pe burtă ca un şorţ de cauciuc. Degetele-i boante, mici şi durdulii, se agitau anapoda şi stîngaci pe corzi, ca un dans greoi de urs. Nu prea m-am uitat la el, toate acestea le-am observat în treacăt, pentru că din prima clipă am privit-o doar pe Marika. Pe chipul şi silueta ei privirea mea nu mai părea o muscă plictisită, am început să gîndesc, să ştiu exact ce am de făcut.

Avea o faţă foarte fină şi tare lipsită de individualitate deşi, dacă te uitai mai bine, avea personalitate şi prestanţă. La vederea unor asemenea chipuri a descoperit omenirea legenda Magna Mater şi a Fecioarei Maria. Pietate pusă pavăză unor trainice comori, candidă uimire faţă de tot ceea ce o înconjoară, ochi căprui, privire catifelată. Adevărată Iubire sacră. Această Iubire sacră avea totuşi nişte mîini atît de agile şi frumoase, mijlocul atît de mlădios şi vînjos, picioarele atît de suple şi graţioase ; tenul fin, uşor creol, era în stare să se îmbujoreze atît de repede... Şi mai avea acest ten fin, uşor creol, ce se îmbujora atît de uşor, parfumul rufelor proaspăt călcate. Pînă şi căldura pe care o iradia, era la fel de plăcută, aburindă. Mi-am şi zis pe loc : *Iubire sacră,* dar o iubire care, chiar dacă nu este senzuală, oferă totuşi tainice bucurii, pline de voluptate. Fiecare şuviţă, fiecare cîrlionţ al părului ei castaniu —

cîte o lume aparte, ici mat, colo strălucitor ca un curcubeu. I-am pîndit zîmbetul pierdut, dureros : numai cine trăieşte cu pasiune zîmbeşte astfel. L-am întrebat de ea pe Zoltan în pauza concertului. O cunoştea, desigur, m-a şi prezentat cu multă amabilitate. Marika îl salutase de departe : „Te-am căutat. Unde ai dispărut ?“

Zoltan m-a prezentat cu un aer glumeţ, uşor provocator, deşi n-a spus decît lucruri bune despre mine. S-a grăbit apoi să ne lase singuri. Din acel moment el era cel care aducea vorba despre Marika. A urmărit pas cu pas evoluţia dragostei noastre, dîndu-şi consimţămîntul patern. Era de acord cu căsătoria, declarînd sus şi tare, cu toată convingerea ceva ce ştiam dealtfel şi eu : că o făptură mai minunată n-aş fi găsit niciodată. Dar Marika a schimbat raporturile dintre noi, de parcă ea ar fi fost prietena din totdeauna, iar eu intrusul, un individ care-i fusese prezentat într-o bună zi. S-o fi iubit Zoltan mai mult pe ea, ori poate mai deplin, mai firesc decît pe mine ? Cine poate şti ! Omul acesta ironic şi dificil nu şi-a permis niciodată s-o ironizeze pe Marika. Vorbind cu ea i se schimba pînă şi timbrul vocii. Am apucat s-o văd şi pe asta ! Iată cît de mult îl influenţau pînă şi pe Zoltan sinceritatea, seriozitatea, drăgălăşenia, întreaga fiinţă a Marikăi. Aveam senzaţia că Zoltan o apreciază mai mult pe ea, decît pe mine — şi asta mă durea — de parcă a avea o soţie ca ea ar însemna mai mult decît că sînt ceea ce sînt.

Să tot fie vreo zece ani de cînd n-a mai trecut pe la noi şi acum iată că dă buzna, aşa, tamnisam. Tocmai cînd am reuşit să ne descotorosim de rubedenii şi ne pregăteam cu Marika să sărbătorim în doi evenimentul. Era singura zi în care nu mă puteam bucura de el. M-a supărat apoi şi faptul — sesizat de mine din vestibul — că şi Marikăi îi părea rău, desigur că-i părea rău, dar parcă niţeluş mai puţin decît s-ar fi cuvenit. N-ar fi exclus să mă fi înşelat. Un lucru însă e cert : privirea ei, gesturile, buna dispoziţie erau o dovadă că, în pofida intenţiilor noastre de a petrece în doi, îi făcuse plăcere să discute cu Zoltan în aşteptarea mea.

Şi blestematul acela de Sarló, sau cum s-o fi numind, cel de la cofetăria trustului de alimentaţie publică, tocmai acum a trebuit... Nu ne-am mai văzut de zece ani, şi iată că lui Zoltan i se oferise pe tavă, încă din start, posibilitatea să mă tachineze fără milă, insistînd nefiresc, brutal chiar, supralicitînd deloc spiritual...

Ei bine, acesta a fost cel de al doilea lucru care mi-a stricat buna dispoziţie.

În cele din urmă Zoltan s-a liniştit. Am rămas în doi. Marika plecase să se schimbe. Se cuvenea să-l întreb, aşa că l-am întrebat unde lucrează. Ca să-i arăt că m-a interesat soarta lui, l-am întrebat dacă lucrează tot la lectoratul editurii enciclopedice. Răspunsul a fost un hohot de rîs amar. Mi-a povestit pe scurt odiseea ultimilor ani. Luase cuvîntul la una dintre şedinţele activului. Făcuse o impresie bună, aşa că l-au chemat la partid : mai-mai să nu poată evita „pericolul“ de a face carieră ; dar a apucat

să-i spună nişte lucruri unei prea înţelepte şi prea încrezute femei, încît nu numai că n-a fost „promovat“ dar a şi fost expus unui şir întreg de persecuţii. L-au transferat la o şcoală industrială şi, cum era singurul profesor de umanistică, i s-a cerut să rostească cuvîntul de deschidere la adunarea festivă de la 15 martie.* Asta-i mai lipsea ! A fost sancţionat, apoi destituit. N-avea decît să fie fericit, că a scăpat aşa de ieftin, fiind între timp interogat şi la poliţie. S-a trezit apoi aruncat la un muzeu anonim de provincie. Aici, însă, a jignit-o de moarte pe soţia directorului, a intrat în conflict cu secţia culturii de masă pe o chestiune de principiu... A lucrat o vreme şi ca muncitor petrolist. După cincizeci şi şase a obţinut din nou o catedră, dar de atunci s-a liniştit şi e lăsat în pace. „Fie pentru că, în sfîrşit, am trecut prosteşte de partea voastră, fie pentru că acum sînteţi ceva mai deştepţi. Un lucru e sigur : pare-se că nu mai sînteţi atît de disperaţi şi nevricoşi în teama voastră că nu aveţi dreptate şi că aţi putea pierde puterea...“

Cu alte cuvinte acum nu mai are motive să se plîngă. A iniţiat, la casa de cultură orăşenească, un ciclu de conferinţe despre poezie. Sub titlul „Caracterul naţional al poeziei“, are de gînd să analizeze în decurs de doi ani şaptezeci şi patru de poezii în tot atîtea prelegeri. Şi asta pentru că nimic nu exprimă mai bine decît poezia fiinţa naţională a maghiarului. Ea, poe-

* 15 martie 1848 — Ziua izbucnirii revoluţiei burghezo-democratice din Ungaria.

zia, cuprinde în sine trăsăturile noastre definitorii, istoria, soarta şi — după părerea lui — chiar şi întregul nostru viitor. „Adică vreau să spun că ne dezvăluie chiar cauzele pentru care nu avem nevoie de socialism, dar şi cauzele pentru care am avea, totuşi, nevoie de ceva ce ar putea deveni socialismul..."

Ne întorseserăm la oile noastre. Eu, însă mă hotărîsem să nu mă lansez cu el într-o polemică de ordin politic. N-are decît să zică ce-o vrea. Sînt şi aşa convins că o spune numai, sau mai ales, de dragul de a contrazice. Dealtfel, ciclul său de conferinţe se desfăşura sub egida Frontului unităţii patriotice.

— Ia te uită !

— Le-am spus-o răspicat — replică el prompt — ca să le fie clar : nu ei sînt cei care se folosesc de mine, ci eu mă folosesc de ei !

— Şi ce ţi-au răspuns ?

Strîmbă enervat din nas.

— Ce să-mi răspundă ? Nişte machiavelici încuiaţi ! Vezi bine că nici nu vor să fie altceva, decît un mijloc, o unealtă : a mea, a fiecărui om al muncii, a întregului popor ! Ala-bala-portocala... Uite ce e — adăugă el — n-aş zice că nu procedaţi în multe cazuri mai simpatic şi, dacă vrei, mai bine decît Rakosi. Nici că mişcarea comunistă maghiară n-ar avea un anume patos tragic, atrăgător, înrudit într-un fel cu tragicul patosului nostru naţional. Menţionez că asta nici voi înşivă n-o ştiţi şi nici măcar n-o puteţi sesiza. Dar ce ştiţi voi ? ! Eh, dar e totuna ! Ca să fiu sincer, nu cred nici azi o iotă din spusele

voastre. Oamenilor da, lor le-aş da crezare. Ştiu prea bine că nu intenţionaţi să minţiţi, nici tu, nici conducătorii tăi. Eu însă nu cred în turmă !... Dacă furnicile dintr-un muşuroi oarecare se pornesc să se caţere pe scara podului, nici prin cap nu-mi trece să le cred că ar urca în ceruri, nici chiar dacă întregul muşuroi s-ar apuca să urle în cor : urcăm în ceruri, urcăm în ceruri... — Tăcu cîteva clipe, furat de gînduri. — Eu cred în cerul prinţului Andrei de pe cîmpul de luptă de la Austerlitz. Şi în al meu, atunci cînd mă tolănesc pe malul Dunării şi... — începu să surîdă, cînd apăru Marika — şi în al Marikăi. Cred în ochii Marikăi, cînd cerul se oglindeşte în ei, înţelegi ?

Am înghiţit în sec, întrebîndu-l totuşi calm :

— Dar familie ai ? Copii ?

— Nu m-am însurat încă. — A spus-o atît de firesc, de parcă n-ar fi trecut şi el de patruzeci şi cinci de ani şi ar mai fi avut destulă vreme s-o facă. Ba chiar vorbea ca unul care are într-adevăr de gînd să se însoare. — „Nu m-am însurat *încă*".

M-a surprins atît de tare, încît abia am mai putut îngăima :

— Dar de scris, scrii ?

— Nu !

Conversaţia s-a întrerupt aici. Eu, cel puţin, n-am mai putut rosti nici un cuvînt... Iată-mă ajuns acum la jumătatea vieţii. Jumătate ? E un fel de a spune, în fond cine ar îndrăzni să afirme cu certitudine că vom apuca nouăzeci de ani ? Vom apuca oare măcar vîrsta medie

de viață, ceea ce înseamnă, bineînțeles, mult mai puțin ? ! Se știe apoi, că durata vieții omului este cît se poate de inegală și subiectivă. În ultima vreme un an mi se pare a fi înspăimîntător de scurt, deși mi-aduc aminte că pe vremuri — vai, cît de vie și acută este această senzație, cît de adînc a pătruns în conștiința mea — pînă și cele zece zile ale vacanței de crăciun, mi se păreau o veșnicie ! Pe de altă parte, chiar dacă aș mai trăi o sută de ani, tot n-aș putea trăi atît de intens ca să pot egala o singură vară de pe vremea cînd aveam doisprezece ani. Uite așa ne înfrumusețăm noi realitatea, ne consolăm și ne mințim, zicînd : „la jumătatea vieții !..." Și cînd te gîndești ce talentat era băiatul acesta, cît de fermecător, fascinant de talentat ! Încă din anul trei profesorii îi vorbeau ca unui viitor coleg. Și toți se așteptau plini de gelozie să le continue opera. Era imposibil să nu observăm zidul chinezesc care îl despărțea de noi, ceilalți studenți. Noi dădeam colocvii, susțineam examene, la el se părea că profesorii sînt cei examinați. Unul zicea : „Dumneata ești, nu-i așa, cel care se pregătește pentru cariera de filolog ?..." iar altul : „Iată ce face ca romanistica să fie atît de frumoasă și fără seamăn !" În timp ce noi, la rîndu-ne, vorbeam de el ca despre un nou Petöfi, dar ce zic eu, ca despre un nou Goethe... Iar acum la patruzeci și cinci de ani, n-a înfăptuit încă nimic din toate aceste promisiuni, nimic. Păstrez în biblioteca mea teza lui de doctorat, precum și cîteva dintre comunicările sale publicate într-o revistă străină de filologie.

Cîteva fascicole subțiri, cu dedicații spirituale și pline de umor. Sînt articole bune, poate cele mai bune din numerele respective, numai că publicațiile acelea apar de patru sau de douăsprezece ori pe an și fiecare număr în parte își are cel mai reușit articol al său. Dacă cineva, atunci, ne-ar fi putut spune... Dar e strigător la cer, unde mai pui, că lumea nici măcar nu-l poate trage la răspundere, pentru că nu știe, nu poate ști cine și ce i-a distrus viața în halul ăsta și nici ce fel de viață a fost distrusă ! M-a străfulgerat o clipă gîndul : cum de s-a putut întîmpla, și care o fi cauza ? Ar trebui să scriu povestea asta. Dar merită oare ? E un caz ieșit din comun, nu prezintă interes general. Sau poate totuși ? Oare numai noi, prietenii și colegii lui, avem impresia că în Zoltan s-a pierdut un Goethe al secolului nostru ? Mai apar oare cazuri asemănătoare la tot pasul, în fiecare școală ? Și oare fiecare dintre noi poate da un asemenea exemplu de viață distrusă ? Natura, ce-i drept, știe să fie înfricoșător de risipitoare. Dar ce i-o fi lipsit lui Zoltan ? Totuși, ar fi poate cazul să scriu povestea vieții lui ? Ar putea oare servi drept învățătură cuiva ?

Îl priveam doar și mă privea la rîndu-i.

Apoi mi-a spus :

— Iată-ne, deci, la jumătatea vieții. O spunem de obicei cu o ușoară nuanță eufemistică. În realitate ne aflăm la amurgul ei. Chiar și la cel al creațiilor noastre. E adevărat ? Azi este ziua ta de naștere și aniversarea căsătoriei voastre. Te-ai gîndit puțin la asta, sînt convins. Știu prea

bine că ți-au plăcut totdeauna ceremonialurile, ai fost chiar obsedat de ele. În ultimii ani ai devenit, aş putea zice ai fost uns, mare preot al tuturor momentelor festive din gazeta noastră centrală de partid. Ți-ai și dedicat în sinea ta, fără îndoială, niscai articole de fond... Ei hai, uită-te în ochii mei, bătrîne, recunoaște că ți-ai bătut zdravăn joc de viață.

Fusesem tocmai pe punctul să-i zîmbesc blajin, îngăduitor, mă pregătisem să rostesc cuvinte de alinare, să-l mîngîi cu un „hai băiete, nu dispera", să-i spun că n-are rost să se gîndească la lucruri deșarte. În fond „prozatorul se naște la patruzeci de ani". Ascultîndu-i confesiunea dureroasă, avusesem de gînd, vezi bine, să-l consolez printr-o minciună binevoitoare.

Abia atunci mi-am dat seama că el se referise în fond la mine !

Am început să mă bîlbîi, de parcă m-ar fi pocnit în moalele capului. Vorbea serios ? Se pare că da.

— Uite ce-i — continuă el — tu ai fost cu adevărat plin de talent. Unul dintre cei care promiteau să devină cineva. Nu prea inteligent, pentru ca nu care cumva să ți se nască îndoieli în suflet. Nici prea cinstit, ca să nu-ți creezi cumva complexe. Aidoma unei *sepia officinalis*, ai știut totdeauna să colorezi atmosfera din jurul tău cu cîte o concepție practică despre lume, convingîndu-te pe tine însuți că ai convingeri... Ai fost, totodată, suficient de deștept și de cinstit ; ba uneori capabil chiar să păcălești lumea, spunînd adevărul. Curios ca un copil și conștiin-

cios ca un funcționar — mă refer, bineînțeles, la tipul funcționarului din trecut... Din ideile altora ai tras concluzii demne de toată lauda. Se putea vedea cît de colo, încă de pe vremea aceea, că dacă te debarasezi de greșelile mărunte — exces de zel, credulitate, zăpăceală — sufletul tău de burete se va umfla de propria-i măreție, făcîndu-te să picuri în urma ta stropi de balsam, oriunde ai păși. Bine, băiete, dar asta-i structura omului ideal ! Trebuia să ajungi un scriitor mare, profetic, un Tolstoi, sau cel puțin un Rousseau. Și ce-ai devenit ? Ei, ce ai devenit ?... Unde îți sînt operele ? Dacă vei apuca să împlinești nouăzeci de ani, pe soclul căror creații te vei așeza, ca să mimezi întruchiparea magnificei înțelepciuni ?

În tot acest răstimp, Marika ne privea tăcută. Își pusese o fustă neagră și o bluză albă, îmbrăcămintea ei preferată, și cîteva bijuterii. În jurul ei pluteau arome îmbătătoare.

Mă pregăteam să-i răspund că avea poate dreptate în privința festivismului și a poeziei ocazionale, nu zic ba, dar cu ce drept să le disprețuim ? Și apoi, mi-am retrăit, ce-i drept, viața — v-am spus-o doar — trăgînd și cîteva concluzii. Mă pregăteam chiar să-i dezvălui gîndurile care mă frămîntau în după-amiaza aceea. Nu ca să mă laud. În fața bietului Zoltan ? E ridicol, în fond trebuia să mă feresc ca nu cumva să-l zdrobesc prin modestia mea. Cu toate acestea eram gata să-i vorbesc calm și liniștit, cu obiectivitate și fără exaltare, să-i împărtășesc gîndurile care mă năpădiseră în după amiaza aceea. Dar el continua să vorbească.

— Dacă ai muri... la vîrsta noastră se poate întîmpla să cazi pur şi simplu de pe scaun, nu ne putem da seama ce anume s-a tocit în noi şi ce s-a subţiat peste măsură, astfel încît să nu mai rezişti nici celei mai nevinovate schimbări de presiune atmosferică. Dacă ai muri, deci, ce ai lăsa în urma ta ? Ceva pentru care să poţi zice că a meritat să te naşti, ceva ce numai tu ai putut scrie, nimeni altul ! Tu, cel care ai trăit — după cum afirmai nu prea original, dar foarte exact într-unul din articolele tale — la „hotarul dintre două lumi" ! Într-adevăr acolo unde s-au ciocnit clase şi interese potrivnice. Da, tu, cel care ai înţeles trecutul şi viitorul, ce ai lăsa în urma ta ? O compunere nostimă în albumul omagial „Scriitori maghiari despre Rákosi Mátyás", nu-i aşa ? De fapt, n-ai făcut decît să-ţi cîştigi dreptul de a fi considerat decedatul cine ştie cărei instituţii publice şi de a obţine poate un loc de veci în cimitirul Kerepes, unde te vor îngropa pe melodia unui cîntec interpretat de corul gărzilor muncitoreşti. Şi mai ce ? Cel care va trece pe acolo peste cincizeci de ani, poate vreun student plin de evlavios respect faţă de osemintele marilor săi înaintaşi, nu va fi oare contrariat să-ţi citească numele pe tăbliţă ? Ce caută ăsta aici ? ! Hai ? Putem muri ! Un accident, o nimica toată, după care cunoscuţii vor ofta preţ de două zile : „Îngrozitor ! Aşa de tînăr !" Dar oftînd, nu se gîndesc decît la ei, nu la tine ! Nu se pot dezminţi, doar îţi sînt contemporani.

Mi-am amintit atunci de autobuzul de pe şosea, de chipul îngrozit al şoferului de la volan şi de bărbatul acela care răcnea : „Vită încălţată !"

Nu i-am răspuns nimic.

Zoltan însă rîdea ironic.

— M-a întrebat — zise el, întorcîndu-se spre Marika — dacă mai scriu ! După cum vezi, răspunsul meu l-a întristat profund. De ce ? Pentru că nu particip la redactarea acestui almanah sătesc al Uniunii Populare Catolice, denumit azi, cu atîta pompă, literatură maghiară ? Pentru că n-am chef să scriu povestea bună de reclamă a lui Petrică cel Isteţ, care a intrat în cooperativa agricolă, şi a lui Pavel cel Neghiob, care n-a vrut s-o facă ? Pentru că nu mă interesează tematica muncitorească şi nu vreau să adîncesc cine ştie ce problematică industrială ? Pentru că, într-o lume în care trei miliarde de oameni se întreabă, cu sufletul la gură, dacă mai apucă, ori ba, ziua de mîine, eu refuz să mint şi să afirm că principala noastră grijă este de a urmări dacă Ionică Inovatorul va reuşi să introducă metoda de lucru cu şase cuţite, în ciuda încercărilor disperate ale inginerului Retrogradicescu ? Da, desigur, ştiu prea bine că toate astea sînt cele mai arzătoare probleme ale anului, numai că pe mine nu mă interesează problemele astea ! N-am de gînd să scriu un roman despre contrarevoluţie, avînd grijă să dezvolt în proporţiile corespunzătoare şi în nuanţele de rigoare toate cele patru cauze cunoscute, o, nu, bătrîne dragă ! Şi nici n-am de gînd să mă ocup de problemele etice, pe care avem voie să le abordăm ! Aud că asta-i ultima voastră nebunie... Dacă asta se cheamă

literatură şi dacă aş fi vreodată obligat să-mi cîştig existenţa cu aşa ceva, te asigur, aş scrie versuri oneste despre asigurarea pe viaţă, creşterea pe bază de contract a porcilor, ori colectarea deşeurilor. Versuri oneste, scumpe amice, şi nu piese în trei acte, jucate pe scena vreunui teatru din capitală, furînd astfel fără milă timpul atît de preţios al onoratului nostru public.

Eram pe punctul de a-i răspunde, dar mi-a făcut din nou semn să tac.

— Nici chiar dacă v-aţi da peste cap, n-aţi fi în stare să faceţi altceva decît ceea ce faceţi. Numai că voi căutaţi cîştigul în frumos, ori el constă tocmai în aceea că nu poate fi planificat de nimeni. Grea sarcină şi-ar asuma cel care s-ar apuca să cerceteze ce a cîştigat istoria universală prin Venus din Milo, ori Mona Lisa. Deşi a cîştigat enorm, îţi garantez ! În orice caz mai mult decît prin filmul maghiar „Minunata viaţă de colocatar", ori să zicem prin reprezentativa expoziţie de artă plastică „Tematica muncitorească în slujba păcii"... Dacă vrei să ştii, scriu şi eu ! Dar eu am tras concluziile de rigoare din tot ce am văzut. Compuneri, iată ce trebuie să scriem, simple compuneri ! Este oare o cerinţă a acestui secol, ori a celor cîteva decenii ale noastre, ca literatura să răspundă unor anoste imperative practice ? Poate. Şi dacă este aşa, trebuie neapărat să existe şi vreo cauză oarecare. Ei bine, atunci mă apuc şi eu să scriu lucruri plate şi cît se poate de practice. Numai că eu nu vreau să mulg biata noastră eră, ci s-o apăr! Să scriu compuneri despre modul în care am trăit noi, dureros şi plin de speranţe, prosteşte

şi înţelept, dar în definitiv în unicul mod posibil la mijlocul secolului douăzeci. Dacă va fi vreodată cineva curios să afle cum am trăit, dacă vor mai exista secole viitoare, lasă-i să vadă ! Din operele voastre nu prea vor înţelege mare lucru. Eu am iniţiat cu elevii mei nişte lucrări anonime, ceva de felul acesta : „Familia Petö îşi construieşte casă". Vreau să reiasă din ele de ce construieşte azi cineva o casă pentru familia lui, cum se pregăteşte şi de ce anume are nevoie ; să reiasă limpede şi clar că familia Petö îşi construieşte o casă. Ne-am dus la marginea oraşului, acolo unde se construiesc asemenea case. Toată clasa a avut ca temă să întocmească cîte o lucrare de sociologie despre cauzalitatea acestei problematici, iar eu, în final, am elaborat critica întregii acţiuni întreprinse. Sau alta : „Cît costă un pogon de pămînt ?" Cîţi oameni sînt necesari pentru a-l munci şi cîtor oameni le asigură hrana ? Care este producţia anuală minimă şi care cea maximă în regiunea de dincolo de Dunăre ? Dacă munca depusă este direct proporţională cu producţia obţinută şi aşa mai departe. Vreau să scriu pentru secolele ce vor veni enciclopedia omului zilelor noastre. Desigur, nimeni nu se va angaja s-o publice. Dacă m-aş duce la ei şi le-aş spune că am un manuscris, care zace de peste cinci ani, dedicat modului în care se îmbracă şi se îngrijesc de igiena lor corporală locuitorii oraşului nostru, în cel mai bun caz ar rîde de mine, dacă nu cumva ar chema chiar salvarea. Cred, totuşi, că odată şi odată tot mi-o vor edita. Nici măcar titlu nu va avea,

în schimb va fi utilă. Da, folositoare ! Dar să nu mintă, spunînd că ăsta e frumosul ! Să fie, pur și simplu, utilă, atît, înălțător de utilă. Da, asta e ! — O privi pe Marika, zîmbindu-i cald, prietenos. — Pentru că mai există totuși în țara asta posibilitatea ca omul să-și poată pune condeiul în slujba adevărului. Doar am jurat să facem acest lucru. Și eu și bărbatul tău.

Tăcu îndelung, preocupat. Nu-și dezlipea privirea de pe Marika. În cele din urmă, oftă adînc.

— Nu s-a născut încă omul care să ne poată turna în forme noi și nici nu mai pot crede în ideea că, de luni, să zicem, omul poate începe o viață nouă. Sau poate totuși !... Caut să desprind ce-i de reținut, ce-i de aruncat și-mi iau zborul. Dar nu într-o zi de luni, ci într-o corelație umană cu totul nouă. Ne putem chiar alia cu cineva, care simte și gîndește ca noi. Cred că, în cele din urmă, o să mă însor totuși. E ca și cum aș ateriza pe o planetă nouă... Poate că așa ceva ne e permis.

M-a cuprins amărăciunea și era cît pe-aici să izbucnesc : „Tîmpenii !“ Dar Marika se aprinse brusc :

— Vai ce bine, se însoară Zoli. O să fim martori la cununia lui, achitîndu-ne astfel de vechea noastră datorie. Strașnică idee !

Ne-a chemat la masă și, în timp ce punea supa în farfurii, îmi întinse tirbușonul. Zoltan se așeză comod, tacticos, privind în jur cu satisfacție, vădit bucuros de defilarea bucatelor alese pe care urma să le mănînce. Despături șervetul și îl prinse sub guler. Marika turuia într-una despre numeroasele fete, văduve și femei divorțate din oraș, tocmai potrivite pentru Zoltan. În fond, războiul decimase serios generația asta a noastră. Și, uitînd că sînt de aceeași vîrstă cu el și căsătorit de douăzeci de ani, îi recomandă lui Zoltan că ar fi timpul să ia o hotărîre și să n-o mai tot amîne atît. Acesta sorbi cu voluptate o lingură de supă, aruncîndu-mi o privire ucigătoare.

— Și cînd te gîndești că mai sînt unii care rămîn stupefiați cînd aud că vreau să mă căsătoresc. Deși nu-i exclus să fiu tocmai la vîrsta ideală. Majoritatea oamenilor se căsătoresc, fără să-și dea seama, de două ori. O dată provizoriu și altă dată definitiv. Căsătoria provizorie o leagă în tinerețe și o definitivează, pe aceea, sau pe alta, după împlinirea vîrstei de patruzeci de ani. Dar să lăsăm asta ! — Se întoarse spre mine. — Ia spune, rogu-te, la ce lucrezi acum ?

I-am răspuns cît se poate de serios, că tocmai mă pregăteam și eu să scriu o carte „cinstită, cu adevărat utilă“, un fel de cod etic al conviețuirii socialiste. Că mi-am adunat, deja, întregul material, doar nu degeaba m-am ocupat deseori în articolele mele cu aceste probleme.

— Numai de aș avea timp ! Și condiții optime de muncă... M-am angajat în contract să depun manuscrisul pînă la treizeci și unu decembrie. Chiar azi mi s-a recomandat să plec la o casă de creație, undeva în munți. Ar putea veni și Marika. Numai că... nu e chiar atît de simplu... din păcate... Cum de ce ? Păi uite, am o înțelegere și cu cei de la radio, ar trebui să le predau înainte cel puțin patru emisiuni. Așa ceva nu se

poate face chiar pe bandă rulantă... Nici subiecte nu prea mai am. În fond, popularitatea ciclului meu de emisiuni se datorează tocmai faptului că nu relatez lucruri inventate de mine... Oricum, tot voi reuşi să-mi termin cartea. Ce mai, a fost contractată chiar şi de o editură occidentală ! Îi vor da, evident, un alt titlu: „Regulile convieţuirii moderne". În fond e acelaşi lucru...

Şi se porni o discuţie interesantă despre caracterul istoric şi de clasă al eticii, despre rolul şi importanţa noţiunii de „bunătate", despre corelaţia dintre „bun" şi „util", dintre „bun" şi „frumos" despre etică şi etichetă. Am comparat politeţea chineză cu cea spaniolă. De fapt, politeţea chineză nici nu poate fi numită politeţe. Pe cînd acel „corte" din „cortesia", curtea adică, e o dovadă că pătura conducătoare, cea nobiliară, s-a desprins de mulţime. „Eticheta" poate fi înţeleasă în ambele sensuri ale cuvîntului : „etichetă" în sens de reguli şi norme de comportare, dar şi în sens de „etichetă", adică blazonul pe care îl poartă cei aleşi. Această politeţe este străină de societate, chiar dacă nu poate fi considerată de-a dreptul antisocială. Deşi... s-ar putea să fie aşa. În fond, nu urmăreşte decît să stabilizeze efectivul clasei celor aleşi şi să îngreuneze pătrunderea în clasa conducătoare.

— Ori, poate, s-o simplifice ! De ce nu ? !

— Politeţea chinezilor este cu totul alta. Politeţea chinezilor este de fapt forma de autoapărare — născută în condiţii imposibile şi împotmolită într-o structură socială sclerozată — a unei populaţii foarte numeroase, decimată de nenumărate catastrofe naturale. Chinezii n-ar fi putut supravieţui fără o astfel de politeţe, care n-are nici caracter religios, nici mistic, ci o profundă încărcătură umană...

Discuţia noastră a fost deosebit de interesantă, iar cina excelentă. Marika se depăşise pe sine. Cu toate acestea nu puteam scăpa de gîndul, că în final are să urmeze blestematul acela de tort cu grile, pagoda nesuferită a netrebnicului de Sarló, cel care nu asculta la radio decît transmisiunile de fotbal şi emisiunile mele, iar Zoltan n-are să scape cu siguranţă prilejul de a mă tachina în fel şi chip. Aşa s-a şi întîmplat. Numai că, ce mai tura-vura, tortul a fost delicios. N-are decît să-şi comande şi Zoltan, mi-am zis, un astfel de tort dacă poate, şi să-i plătească şi cofetarului, dacă-i în stare ! Chiar dacă le-ar da el cea mai veritabilă ciocolată şi untul cel mai fin, cofetarii tot ar fura din ele, ca să poată prepara mai bine tortul pentru mine, prin muncă obştească. Măcar o parte...

Pe la ceasurile şapte Marika a strîns masa. Am trecut în camera mea de lucru, să ne bem cafeaua. Mă liniştisem, îmi revenise şi buna dispoziţie, chiar dacă nu mai era ca înainte.

S-a petrecut atunci cel de al treilea lucru neplăcut.

Soneria zbîrnîi strident, sfredelindu-mi creierii. Colocatarul fiinţei mele, care nu are sistem nervos central, ci doar terminaţii nervoase, a tresărit şi el. (Nu mi-a vorbit, desigur, că doar nu poate vorbi, s-a zbîrlit pur şi simplu la mine,

arătîndu-şi colţii.) Am trecut rapid în revistă toate posibilităţile : Să fie portarul ? : „Se opreşte apa, vă rog să vă faceţi rezerve !“ Vreun fitecine din comitetul de locatari, ori din vreun consiliu, propunîndu-mi să accept cutare rol, în cutare ocazie ? ; evident nu voi avea nimic altceva de făcut, decît să particip şi să salut în cîteva cuvinte cutare asistenţă şi să-i înmînez cu acest prilej mai ştiu eu ce, nu ştiu cui. În definitiv, face şi asta parte din legătura scriitorului cu publicul. Ori poate vreo telegramă, o recomandată, felicitare, invitaţie, vreun comisionar, sau curier redacţional ? Uite aşa am luat la rînd toate posibilităţile, terminînd cu străinul speriat foc, care întreabă abia şoptit dacă cel pe care-l caută locuieşte cumva aici şi dacă nu, atunci, unde anume ? Am trecut în revistă, ziceam, toate aceste posibilităţi, fără să-mi dau seama că avusese dreptate cel care spunea că sunase Destinul în persoană.

— Rămîi ! — am zis, ieşind grăbit în anticameră. Am deschis uşa şi am făcut, probabil, o mutră teribil de neghioabă.

În dreptul uşii o tînără îmi zîmbea drăgălaş, amical. Judecînd după silueta-i viguroasă, bine proporţionată, am crezut în prima clipă că e vreo elevă care face sport. Ochii cenuşii, inteligenţi, îmi sugerau şi ei, că am de a face cu o intelectuală. Dar chipul colţuros, de pisicuţă, mă ducea cu gîndul la originea ei ţărănească, iar mărunţii cîrlionţi ai părului bălai atestau reminiscenţele unui gust rustic. Purta o rochiţă din muselin (ori, poate, mai curînd din nylon),

cu imprimeu mare, floral, croită rococo, după ultimul strigăt al modei, cu juponul apretat în formă de clopot, care foşnea teribil. Mi-a întins îndrăzneţ mîna, vorbindu-mi pe un ton ceva mai tare decît s-ar fi cuvenit :

— Vă rog să mă scuzaţi, am întîrziat zece minute, dar ştiţi, în autobuz m-au îndrumat greşit, aşa că am coborît cu două staţii mai departe.

Mi-a strîns vîrtos mîna uşor şovăitoare, păşind hotărîtă pragul. Observîndu-mi, însă, ezitarea, s-a oprit brusc, înmărmurită. Siguranţa de sine i-a dispărut subit, ochii i s-au împăienjenit, iar vocea i s-a subţiat.

— Dumneavoastră sînteţi scriitorul... ?

— Da, sînt într-adevăr scriitor.

Îşi dăduse, probabil, seama că n-o cunosc şi n-o aşteptam să vină, aşa încît mi se prezentă în sfîrşit. Mi-a spus că îmi scrisese, că vorbise chiar la telefon cu mine şi că aş fi invitat-o, pasămite, să vină azi la ora şapte. Ce s-a întîmplat ? M-a lăsat cumva memoria ? Dar ce, n-am avut la îndemînă agenda ? E drept, chichiţele de tot felul, ca şi treburile neoficiale, ca să zic aşa, mi le planific pentru după-amiezele de sîmbătă. Dar chiar azi ? Nu, că asta-i culmea !... Ah, da, parcă-mi amintesc ceva ; să tot fie vreo două săptămîni de cînd mi-a scris, n-am prea înţeles ce voia şi i-a răspuns colaboratoarea mea să mă sune la telefon, ori să vină personal, precizîndu-i totodată şi orele mele de primire. Fata telefonase şi... Desigur, desigur... Dar e tare neplăcut. O fi, probabil, vreun caz mai complicat, tocmai de aceea l-oi

fi amînat pentru „sîmbăta liberă". E o fetiță simpatică, să tot aibă vreo optsprezece ani, picioare frumoase, cu gambele subțiri și lungi, poartă pantofi cu toc cui și... și cît de decisă se pornise mai adineauri ! Cu cîtă demnitate își ceruse scuze pentru cele zece minute de întîrziere, de parcă în ultimele două săptămîni numai pe ea aș fi așteptat-o ! Acum, însă, are o mutră de pisicuță speriată și doi ochi mari, cenușii. Mi s-a făcut milă de ea, deși aș fi trimis-o cu plăcere la toți dracii.

— Așteaptă, te rog, o clipă !

Am lăsat-o în vestibul, certîndu-mă furios pentru prostia pe care o făcusem. Marika mă privi cu o mină nemulțumită.

— De ce tocmai azi ?

Ei, fir-ar să fie !

Cu gesturi grotești și mimica unui învățător de țară, Zoltan se apucă să declame :

— Blestemul măririi ! Trebuie să înțelegi, scumpă doamnă, că bărbatul dumitale aparține națiunii. Bărbatul dumitale, Marika dragă, este un scriitor atît de mare, încît pînă și o femeiușcă din Cucuieții din Vale ar refuza să se ducă fără el la moașă.

— E o fetișcană, idiotule !

— Ah, pardon ! Fetele de familie bună i se destăinuie lui, înainte de a se duce la ginecolog.

Ce-i drept, nici eu n-am o părere prea bună despre clienții mei, mai ales dacă sînt femei. În fond, cine sînt cei care mă caută ? Petiționari de tot soiul. Au, de pildă, nevoie de locuință. Evident, sînt toate cazuri disperate. Iar eu, ce pot face ? Intervin. Da, intervin... Bărbați ce

se apropie de bătrînețe, au cîte o invenție, ori un studiu. Nu demult un bun amic de-al meu, inginer, mi-a declarat la modul cel mai serios că rupe relațiile cu mine, dacă îi mai trimit pe cap vreun nebun de soiul ăsta. Dar așa-zisele studii? Ce să zic, fantezia unui banal scriitor realist e prea sărăcăcioasă ca să-și poată imagina cîte bazaconii poate scrie un grafoman maniac. Soiul acesta de oameni e înrudit cu delatorii, cu cei care suferă de mania persecuției, ori cu cei care caută nod în papură în te miri ce. Mai este apoi înfricoșătorul „șarpe de mare" ; cineva, să zicem, a suferit cu zece ani în urmă o nedreptate reală, sau imaginară — de cele mai multe ori reală — și ia de atunci la rînd toate forurile posibile și imposibile, căutîndu-și dreptatea ori de cîte ori are loc o schimbare în conjunctura politică, ori în conducere. Pentru că numai așa are încredere în ei. Dar oare mai poate cineva azi să dezlege ghemul de odinioară ? Femeile care vin la mine nu sînt, de obicei, nici inventatoare, nici grafomane, ori din soiul șerpilor de mare, dar cu atît mai numeroase sînt cele pur și simplu curioase. Vor să mă cunoască și născocesc cine știe ce trăznaie. Uneori curiozitatea asta nici nu este chiar atît de nevinovată. Unele dintre fetele care vin la mine, o fac într-adevăr pentru motivul la care se referise Zoltan. Simt nevoia să discute chestiunea cu cineva, iar cu părinții nu îndrăznesc s-o facă. Un soi de purificare. Dintr-o sută de clienți, doar trei vin cu probleme care mă interesează și îi pot ajuta cu

un sfat ori cu ceva concret. De ajutat încerc să ajut pe toată lumea. Dar chestiunile oficiale fie că se rezolvă foarte bine chiar și fără intervenția mea, fie că nu se mai rezolvă deloc, și-apoi devine puțin obositor să tot primești săptămînă de săptămînă cîte cinci-șase scrisori de la cele mai diverse foruri, în care ți se scrie : „Vă aducem la cunoștință că am reanalizat cazul lui XY. Din constatările noastre rezultă că hotărîrea inițială a fost justă, de aceea..." Pe mine, ca scriitor, mă interesează în primul rînd oamenii care *nu* vin la mine cu problemele lor.

Am rugat-o pe Marika să treacă cu Zoltan în sufragerie, promițîndu-i că mă voi strădui să scap repede de musafir. Am revenit apoi în întîmpinarea fetei.

— Poftim, intră te rog !

Se așeză, roșie ca para focului. Își scoase mănușile de nylon și abia atunci am văzut că nu putea fi o sportivă. De tulburare își tot trecea palmele peste față, iar vocea îi tremura.

— V-am scris și... și v-am spus și la telefon... Știți, eu... eu am venit la dumneavoastră pentru că vorbiți adesea despre noi, tinerii... — Dădui nerăbdător din cap, la care ea se repezi și mai speriată : — Da, spun, cum să nu vă spun !... De peste doi ani... știți... vorbesc cu un băiat, cu... Joșka. Am vrut să ne și căsătorim, vrem și acum, numai că... Pînă acum a fost în regulă totul, dar acum, așa, dintr-odată, nimic... La început, știți, acum doi ani, am vrut să ne înscriem la seral, știți, la tecnic. („La tecnic" !). Dar am scăpat cursurile de pregătire și atunci am zis că-i mai bine la anu'. Eu aș fi încercat, dar Joșka : „nu, că așa și pe dincolo"... Acum, anul ăsta, a luat-o iar de la capăt : „El n-are nimic împotrivă, să fac cum vreau, dar el nu poate acum..." Dar nu e adevărat ! Iar eu nu mai vreau să aștept, că omul îmbătrînește repede și cînd să învețe, păi nu ? Dar dacă la anul se fac șase ani ? Că așa se aude... Eu am și început să merg la cursurile de pregătire încă din iunie... De atunci ne merge totul de-andoaselea, parcă l-ar fi schimbat cineva... Nu-l mai interesează nimic, decît banii, bani să iasă. Dar eu i-am spus : dacă are nevoie de bani, foarte bine, contribui și eu, și-așa n-am pe nimeni, tăticu a murit în prizonierat, iar mama, cînd eram mică. M-a crescut nășica, îi trimit în fiecare lună cinci sute de forinți. Nici n-are nevoie de bani, e în colectivă, îi păstrează pentru mine, doar din cînd în cînd mai cumpără cîte ceva pentru trusoul meu. I-am spus lui Joșka : ți-i dau ție. Dar el, nu și nu, că-i prea mîndru ! Pentru așa ceva e prea mîndru, dar că nu se prezintă a doua oară la liceu' tecnic... că refuză să încerce la tecnic pentru a doua oară... Acum lucrează la o construcție particulară din Pestszentimre și mai are o promisiune la Lörinc. S-a înhăitat cu un zidar particular, știți, noi lucrăm pe strada Üllö și, după masă, la sfîrșitul zilei, nici măcar nu se mai schimbă, o șterge imediat. Uite așa o ține zi de zi, deseori chiar și duminicile. Dar cînd îi vine lui pe chelie, eu să fiu gata de plecare ! Spuneți-mi, vă rog, dacă e po-

sibil ? . Săptămîna viitoare voi fi primită în utece, sînt şi în echipa de dansuri. Vai, cîte necazuri am şi din pricina asta. I-am spus să se înscrie şi el, dar nu-i chip, face pe supăratul şi mă sîcîie, pînă cînd încep să bîzîi. Spuneţi-mi, vă rog, se poate aşa ceva ? Dar ce sînt eu de vină, că acolo vin şi băieţi ? Vorbesc de grupa de la şcoală acum ! Ştiţi, la cursurile de pregătire ne-au repartizat pe grupe, băieţi şi fete, învăţăm împreună, şi, cînd nu avem cursuri, ştiţi, o zi cursuri, o zi meditaţii, cînd nu avem cursuri, zic, nici n-apuc bine să mă spăl şi să mă îmbrac, că au şi venit după mine să mergem cu toţii.

Era pe punctul de a izbucni în plîns.

— N-am eu nevoie de altcineva, nici trupul, nici sufletul meu nu tînjesc după altul, asta ar trebui s-o ştie ! Relaţiile cu ăia nu sînt ca între o fată şi un băiat. Nici la echipa de dansuri ! Şi-apoi, pregătim acum dansul ăla cu sticle şi unul bulgăresc şi astea sînt dansuri fără băieţi... Mie mi-s dragi muzica şi dansul, păi nu înţelege, deşteptul ? !

Era înduioşător de drăgălaşă şi tare necăjită. Se apucă să repete dezordonat cîteva fraze. Era clar că învăţase pe de rost ce avea să-mi spună, repetînd de sute de ori, iar acum se temea să nu fi uitat cumva ceva. Încremeni apoi, ca o statuie, cu ochii aţintiţi în podea, frămîntînd cu degetele-i grăsuţe şi puţin crăpate mănuşile de nylon.

Am înţeles cu uşurinţă despre ce era vorba, aşa că i-am pus cîteva întrebări mai mult din

politeţe, solicitîndu-i amănunte. Îşi ridică privirea alene. Se uita la mine ca la un părinte. Şi cîtă încredere în ochii ei ! Mi-a spus că se numeşte Szabadi Marta şi că se născuse într-o comună din judeţul Szolnok. La Budapesta venise cu doi ani în urmă. Împlinise atunci şaisprezece ani şi îşi făcuse carte de muncă. În prezent, lucrează la o întreprindere de construcţii şi locuieşte într-un cămin din strada Magyar. E muncitoare necalificată, cu un salariu de o mie patru sute de forinţi. Brigada în care lucrează e bună. Acolo l-a cunoscut şi pe Kadács Joska. Băiatul are douăzeci şi doi de ani şi e originar din judeţul Borsod, unde locuiesc şi părinţii lui. „Dar să ştiţi, trăieşte şi el tot aşa de singur cuc, aici, la Budapesta. De doi ani sîntem prieteni. Desigur, Joska cîştigă mai bine. E un foarte bun specialist. Nu, nu e încă utecist. Va cere să fie primit atunci cînd se va apuca de învăţătură... Aşa că... Cu ocazia diverselor sărbători îşi fac unul altuia mici surprize. I-a cumpărat cărţi, o cravată, fular, mănuşi. Joska nu-i cumpără aşa ceva... mai bine, bărbaţii nici nu se prea pricep. Dar cărţi, da, asta da ! Şi bilete de teatru. „Ştie că-mi place extraordinar". (Ori, poate, pentru că sînt mai ieftine ?) Odată i-a dăruit nişte clipsuri ; sînt acasă. (Nu le poartă, oare, pentru că or fi de prost gust ?) „Şi o pudrieră, care-mi plăcuse mie foarte mult." (Aha, tact şi isteţime feminină !) Nu bea, cum o să bea ! Nici n-ar rezista la băutură. Îi place să se plimbe prin oraş, să admire vitrinele. Şi să doarmă. Începu să chi-

cotească : „Asta da, îi place tare mult să doarmă !".

Am mai discutat o vreme vrute și nevrute. M-a surprins cît de citită era. Zicea ce zicea, și iar revenea la învățătură. Vorbea cu patimă îndrăcită despre învățătură. Spunea că dacă reușește să termine liceul, are de gînd să meargă la facultate !

O fi înțelegînd, oare, Kadacs Joska ăla, ce preț are dragostea acestei fete ?

— Uite ce e, fetițo ! Dacă ai venit la mine să-mi ceri sfatul... Știu, o să te doară ce-o să-ți spun, dar e spre binele dumitale, crede-mă. Desparte-te de el ! Uită-l pe Joska. Ei, fetițo, dar nu merită să plîngi pentru atîta lucru. Ei hai... ! Ascultă-mă ! Vrei să-ți continui studiile, nu-i așa ? Peste patru ani ai să devii tehnician constructor. Și dacă totul merge strună, la nici treizeci de ani ești inginer constructor ! Vei proiecta locuințe, clădiri publice. Ai să lucrezi, poate, la planurile de sistematizare urbană, o muncă deosebit de frumoasă ! E pe jumătate artă, nu-i așa ? Dar ce zic eu, e artă în toată puterea cuvîntului. N-am dreptate ? Sigur că am... Dumneata ești utecistă și în același timp membră, nu-i așa, în echipa de dansuri a casei de cultură. Ești o fată căreia îi place să participe la viața publică, așa-i ? Îți place societatea, colectivul în care lucrezi și te străduiești să faci tot ce poți pentru el. Prezența dumitale la întreprindere nu se limitează la efectuarea celor patruzeci și opt de ore, ca apoi

să-ți poți ridica leafa... Joska e altfel de om, nu-i așa ? Cu totul altfel de om. Doar vezi și dumneata ! Atunci de ce să forțezi un lucru care nu merge ? Dragostea dintîi e un lucru minunat, dar ai să înțelegi cu timpul că rareori se soldează cu căsătorie. Acum te doare, sigur că te doare, ai senzația chiar că te doare cumplit ; dar peste o săptămînă, crede-mă, are să-ți fie mai ușor ! Doar ești tînără, atît de tînără ! Ai toată viața înainte.

Învățătura, activitatea obștească, îți umple acum viața, de ce să te grăbești ? Căsătoria, cu cît o închei la o vîrstă mai matură... Dumneata n-ai să fii niciodată femeia care să se mulțumească cu rolul de bucătăreasă a soțului ei... Ai preocupările dumitale, ai o vocație, dumitale îți trebuie un soț cu care să poți discuta problemele muncii pe care o desfășori. Altfel... Multe am văzut, prin multe am trecut, știu cum e, cînd...

Revenise la poziția încremenită de mai înainte, nu mă mai privea. Își ațintise din nou privirea în podea. Degetele puțin stîngace și crăpate frămîntau întruna mănușile de nylon. Două dîre de lacrimi i se prelingeau pe obraz. Se lăsase o tăcere grea. A trebuit să treacă mai bine de o jumătate de minut, mie mi s-a părut a fi o veșnicie, ca să-și dea seama că am terminat. S-a ridicat, netezindu-și instinctiv rochița de muselin și juponul apretat. Mi-a bîlbîit oftînd cîteva cuvinte de mulțumire. În dreptul ușii s-a oprit brusc. „Vai, scuzați-mă, vă rog !" Și-a șters ochii și obrajii cu batista, a scos apoi o pudrieră din plastic. (Cadoul lui

Joska ; gestul fusese semnificativ, de parcă și-ar fi adus aminte de ceva dureros. Sau poate mi s-a părut doar ? Cine știe ?) Ne-am oprit cîteva clipe în sufragerie, prezentînd-o Marikăi și lui Zoltan.

— După cum vezi, am musafiri, nu prea am timp, dar vino altădată. Vino liniștită ! Dacă te pot ajuta cu ceva...

Am spus-o din tot sufletul. E o ființă isteață și pură... Nu mi-e teamă pentru ea, o să-și găsească în curînd perechea potrivită.

Sper să fie de-acum mai deșteaptă, mai atentă în alegerea pe care o va face...

Am încredințat-o pe tînără Marikăi și am trecut cu Zoltan în camera mea de lucru. Tăceam, tăcea și el. Am avut senzația că i-a plăcut micuța Marta, altfel ar fi debitat cine știe ce ironie. Dar nu, se apucă să contemple cărțile așezate pe rafturile ce umpleau un perete întreg.

— S-a scris de-acum totul — oftă adînc — totul... O viață nu ți-e de ajuns, ți-ar trebui cîteva ca să poți citi măcar cărțile care merită să fie citite... Ceea ce am selectat și decretat noi drept clasic, este dimensionat doar la proporțiile unei singure vieți, nu-i așa ?... S-a scris de-acum tot ceea ce trebuia scris. Etern umanul ne vorbește din negura mileniilor. Adevărata noastră artă ar trebui să constea în recepționarea acestui mesaj... Veacurilor de tristețe și clipelor noastre de jale li se adresează din depărtări Anacreon, Boccaccio. Veacurilor filistine, îndrăgostite de propria lor burtă (dacă vor mai exista vreodată asemenea epoci în viața omenirii !) li s-au adresat toți cei care au răscolit lumea... Pentru că, ce crezi, am reușit noi oare pînă acum să măsurăm dimensiunile oceanului homeric ? Pe Arany János ! Spune tu, ne mai este oare permis să scriem ? Spune ! N-am da oare dovada unei blestemate infatuări ? După tot ce s-a zis pînă acum, mai putem noi afirma că eu, tu, ceilalți, mai avem ceva de spus omenirii ? Eh, pe dracu ! *Vanitas vanitatum !*

Intră și Marika. Se așeză, privindu-l tăcută pe Zoltan.

— Epoca noastră ar trebui să fie cea care să încerce a discerne măreția umană, adevăratul, purul umanism, de cinci ori distilat. Iată ce ar trebui să constituie, după părerea mea, arta epocii noastre... Puțini sînt cei care au ajuns la acest stadiu, dar ei sînt chezășia vieții noastre viitoare. Și asta nu numai pentru că ne-au creat nouă posibilitatea să învingem moartea atomică, ci și pentru că ne-au convins că merită s-a facem. Înțelegi ? Merită ! Atunci o vom putea face. Da, ei, cei puțini la număr, numai ei... Fetița aceasta, aici, mai adineauri... — Se înviora brusc. — Știi tu, oare, că de-a lungul evoluției , noi, oamenii, ne-am îndepărtat teribil unii de alții ?

— Cum ? La ce te referi ?

— Vezi tu, există oameni pe care îi despart de maimuță mii și mii de generații, după cum

există şi dintre cei pe care îi despart doar cîteva sute de generaţii. (Ştiu eu, cifra nu contează...) După cum vezi, trăiesc alături de noi semi-dobitoace cu fruntea teşită, proprietari de sclavi şi robi vicleni ! Dar mai trăiesc şi cîţiva oameni liberi. — Făcu o pauză, continuînd apoi mai mult pentru sine. — Dar aceştia nu scriu... A trecut de mult vremea cînd omul se ţinea de scris. Cîndva era într-adevăr înţelept cel care scria. Doar aşa, numai aşa a putut deveni Esop un înţelept. Şi mai era o vreme, cînd cel care scria se punea în slujba omului. Altfel chiar Erasm nu ne-ar fi fost de nici un folos. Nici Diderot. Abatele Prévost n-ar fi devenit om bun, dacă n-ar fi scris Manon Lescaut. — Dădu din mîini a lehamite, oftînd adînc. — În zilele noastre înţeleptul tace. Da, creează şi tace. Dar creează case şi maşini şi utilaje şi noi soiuri de porumb şi... Cel care scrie e un flecar, un palavragiu care-şi ascunde adevăratul chip sub masca înţeleptului. Un pierde-vară, un tîrîie-brîu, asta e... Înţelege odată, omule ! Cei care „construiesc socialismul“ nu se semnează pe cărămizile din zidurile construcţiei ! Dar scriitorii, da ! Ei semnează ! Şi fac tot felul de declaraţii pe clapele cărţilor, mulţi dintre ei publicîndu-şi chiar şi fotografia. Tu n-o faci, doar pentru că nu eşti prea prezentabil... Şi mai aveţi tupeul să pălăvrăgiţi despre umila şi preasmerita voastră contribuţie, pusă în slujba poporului ! Ptiu ! Mai vreţi să vi se ridice şi statui !... Dar bine, omule, mai poate fi considerat scriitorul un om bun şi cinstit ?

Omul bun vindecă o boală, sau îşi petrece nopţi întregi lîngă o experienţă care promite să dea roade... Ori se face bibliotecar şi îi învaţă pe oameni să citească. Să citească, da, să citească, să citească ! Să fii om mare şi să scrii la nivelul epocii noastre, înseamnă să întruchipezi focul şi apa la un loc ! — Se apropie de mine şi mă înşfăcă de guler. — În zilele noastre actorii sînt artişti deosebit de mari. Da, nişte artişti cu totul şi cu totul deosebiţi. Ceea ce fac ei, e de-a dreptul extraordinar !... A fost o vreme în care treceau drept drojdia omenirii. Oare din cauză că oamenii nu le înţelegeau arta ? Da de unde ! Pur şi simplu pentru că asta era pe atunci valoarea reală a artei actoriceşti. Ca urmare, nu-şi alegeau meseria de actor decît oamenii de nimic, netrebnicii şi prăpădiţii incapabili de altceva. Vezi tu, cam la acest nivel a decăzut scriitorul în epoca noastră.

S-a îndepărtat apoi de mine. S-a aşezat în fotoliul de lîngă Marika, uitîndu-se la ea.

— Nu te supăra, — mi-a zis — nu ţie ţi-am spus toate astea, oh nu ! Dar am citit pe chipul tău că ţi-a fost milă de mine, atunci cînd m-ai întrebat dacă mai scriu, iar eu ţi-am răspuns că nu. Ei bine, nu mă compătimi tu pe mine ! Mai curînd, dă-mi voie să te compătimesc eu pe tine. Eu am mai curînd dreptul s-o fac !

Nu m-am lăsat păcălit. Nu, n-are decît să polemizeze cu el însuşi ! Îmi cunosc prea bine prietenul... Cu mult tact, Marika schimbă discuţia.

Sîntem amîndoi foarte obosiţi, zicea, am lucrat pe brînci în ultimul an ; mi-a mai spus că ar trebui să-mi văd liniştit de carte, s-o termin, aşa că n-am decît să accept invitaţia aceea în munţi, măcar eu...

Zoltan cotrobăia printre discuri. Mi-a cerut voie să asculte Sonata Kreutzer.

— Ai văzut — i-am spus eu Marikăi — mă plîngeam de lipsă de subiecte. Nici nu mai ştiam ce să le dau celor de la radio în săptămîna aceasta. Mi-au cerut să fac marţi înregistrarea. Nu, n-avem de ce să ne temem, subiecte găseşti la tot pasul, ba ne şi intră singure în casă ! Fetiţa asta, Szabadi Marta, nu-mi iese deloc din cap, mă obsedează...

Marika îmi aruncă o privire plină de reproş.

— A plîns. Uite — îmi arătă bluza pe care se mai vedeau încă urmele lacrimilor — a plîns ca un copil.

— Dar ce altceva e, decît un copil ? !... Douăzeci de mii de divorţuri într-un singur an, pricepi ? De unde ? Uite, din asemenea cazuri ! Ce zbucium şi ce răni adînci lasă de fiecare dată ! Douăzeci de mii de divorţuri : patruzeci de mii de oameni traumatizaţi într-un singur an ! Mai există vreun domeniu de activitate, sau vreun mijloc de transport care să provoace anual atîtea accidente ? Fetiţa asta e norocoasă. În cazul ei acea „dezvoltare neuniformă“, care duce căsniciile în impas, a apărut la vreme... O fată modernă din cap pînă-n picioare, un om al muncii, liber şi stăpîn pe soarta lui, inteligent, pătruns de răspunderea faţă de sine însuşi, faţă de viaţă, de viitor. Un om al vieţii publice... Şi un mic burghez. Unul dintre cei pe care nu-i interesează, decît să mai găsească ceva de lucru, în vreo casă particulară la Szentimre sau la Lörinc şi care, la terminarea programului, aleargă de nebun să mai lucreze cîteva ore să mai facă vreun ciubuc de cîteva sute de forinţi... Marta asta ar fi în stare să arunce în aer întregul Chicago şi să care cu targa molozul, ca să poată proiecta în locul oraşului îmbătrînit, un altul mai mare şi mai falnic ! În timp ce Joska s-ar chinui o viaţă întreagă să pună ban lîngă ban pentru a-şi face o casă cu baie şi bucătărie undeva la Érd. Meschinăria şi măreţia s-au întîlnit într-o iubire, care a ajuns, bineînţeles, în impas. Joska o chinuie pe biata fată cu gelozia lui. Dar şi ea îl chinuie pe el, fără să-şi dea seama. Pentru că, aidoma femeii pămîntene în îmbrăţişarea lui Jupiter, se va mistui şi casa lui Joska în sărutările micuţei Marta.

Replica femeilor în asemenea cazuri este dictată exclusiv de sentimente. Marika mă privi plină de tristeţe.

— Dragostea asta nu-i platonică, cu vise, întîlniri, cofetării... Trăieşte cu el de peste doi ani. Bineînţeles, aşa cum o pot face doi bieţi îndrăgostiţi în condiţiile acestei lumi atît de lipsite de locuinţe... Joska este primul bărbat din viaţa Martei iar ea este prima femeie din viaţa lui.

Am rămas puţin surprins. Ia te uită, nevesti-mi îi mărturisise, mie de ce nu mi-o fi spus ? Te pomeneşti că atunci cînd o tînără îţi spune

că „vorbește“ de peste doi ani cu un băiat, înseamnă că și trăiește cu el ? Mi-era milă de ea, dar fără să-mi dau seama de ce, m-a scos din sărite. Cu atît mai mult ! Să fie fericită că totul a rămas fără urmări și nu s-a întîmplat vreun necaz mai mare !

Zoltan se postase lîngă combina muzicală, ascultînd melodia în tăcere. Auzise practic totul. Cînd se termină discul, se întoarse spre mine.

— Vezi, mă, cabotinule ! Ai stat de vorbă un sfert de oră cu o fată și ți-ai și construit, nu adevărul, ci doar propria-ți opinie. „Un om modern din cap pînă-n picioare și un mic burghez de modă veche !“ Bine, omule, ție nu ți s-a făcut încă lehamite ? Ai fi în stare s-o descrii, iar duminica viitoare să-ți regizezi marele spectacol ! Adu-ți aminte de legămîntul nostru. „Adevărul și numai adevărul, purul adevăr !“ Dacă ar exista o scuză pentru timpul irosit în van cu scrisul, numai asta ar putea fi !... Și tu ? Ce faci tu ? Te înhăitezi cu ei ca să înjunghiați cu mare pompă și alai cățelușul șchiop, de fapt o născocire de-a voastră ? Și asta numiți voi realism socialist...

Începuse să mă agaseze, nu mai puteam să tac.

— Ia zi, cauți cearta cu lumînarea ? Ori ești într-adevăr reacționar, ori nu înțelegi chiar nimic din ce se întîmplă în lumea largă și din ce facem noi, comuniștii ?

Vocea îmi tremura de indignare.

Mă privea rece, ironic, distant.

— Măcar de-ați ști tot atît de bine ca mine, ce lucru minunat faceți voi, comuniștii ! Măcar de-ați ști să vă purtați demn, pe măsura propriei voastre creații involuntare ! Poate, poate...

Răspunsul fusese răutăcios, dar reușise, totuși, să mă calmeze puțin.

— Știi, l-am întrebat, ce-a zis Bernard Shaw despre critici ? „Cine poate, face ; cine nu, îi învață pe alții.“ Înțelegi ?

Dădu din umeri.

— Dar ce, voi vă pricepeți ? Luther credea că întemeiază o nouă religie. Cînd colo a întemeiat o nouă orînduire socială. S-ar putea întîmpla și invers. Ce știți voi !

— În pustiul înțelepciunii tale trufașe — i-am răspuns rar și apăsat — chiar și simpla recunoaștere a ignoranței altora pare a fi o oază.

Rîse cu poftă.

Între timp se făcuse ora nouă. Zoltan ceruse găzduire părinților unui coleg de-al său. Nevrînd să-i deranjeze, își luă rămas bun. În sfîrșit, singur cu Marika. Ne-am amintit cîte ceva din viața noastră. Dar nu așa cum îmi imaginasem în cursul după-amiezii. Și-apoi, băusem două cafele și consumasem toți la un loc, trei sticle de vin, așa că inima îmi bătea zdravăn, iar gura mi-era amară... Am discutat mai mult așa, în general, despre viața noastră. Chestiuni de familie, ce am făcut și ce mai aveam de făcut. Marika era obosită. Pe la zece și jumătate s-a ridicat să se ducă la culcare. Îmi dădeam seama

că nici măcar somniferul nu mă va ajuta să adorm înainte de miezul nopții. Am să citesc puțin, mi-am zis, oricum am să mă perpelesc în pat o vreme.

Marika se întoarse din ușă :

— Ai s-o scrii ?

Nici nu mi-am dat seama în prima clipă la ce se referea.

— Cum ? Ah, da, desigur. Nu ți-am spus că mi s-a rezervat cabină pentru marți ? Trebuie !

— N-ai de gînd să te duci la băiat ?

— De ce să mă duc ?

— Dragul meu ! Fata asta n-a venit la tine să-i scrii povestea și nici s-o convingi să renunțe la el...

— Știi prea bine că nu pe ea o voi „descrie", ci cazul ca atare, problema... Și dacă a venit la mine, e clar că dragostea lor e buclucașă. Tu ai fi în stare s-o convingi că nu-i așa ? Te-ar lăsa conștiința s-o faci ?

— A venit la tine ca s-o ajuți. Ai să te duci frumos și ai să-i explici băiatului că...

Asta îmi mai lipsea ! Să recurg la argumente logice împotriva unor sentimente ?

— Ce aș mai putea să-i spun în plus, scumpa mea ? Și-apoi... împotriva propriilor mele convingeri ?

— Și dacă n-ai dreptate ? Ei hai, te rog, stai de vorbă cu el ! Mi-a lăsat adresa : Kadács Joska... locuiește la căminul din Strada Pillango... M-a rugat atît de mult...

— Kadács Joska al tău are să mă dea pe ușă afară, repezindu-mă de n-o să mă văd.

— Da, de unde ! Crede-mă, suferă și el cumplit ! Ei hai, vorbește cu el, stai de vorbă cu amîndoi !

— Și să fiu intermediarul unei căsătorii nefericite. (M-aș duce, să zicem, la căminul din strada Pillango : „Ce dorești dumneata ? Cine ești și de unde vii, ia să văd !" Cetățene în sus, cetățene în jos ! Și cînd le-aș spune cine sînt, ar începe să se gudure, eu m-aș transforma brusc în „tovarăș", și cît ai bate din palme l-ar scoate din pămînt, din iarbă verde, pe directorul casei de cultură... Și pe unde aș trece, pe scări, pe coridoare, s-ar șușoti în urma mea „Un tovarăș de la centru, ehehei !" Aș da peste neisprăvitul ăla, cu palmele lui transpirate... ce mai, ar fi o după-amiază pierdută.)

— Spune-mi, scumpa mea, se pot da oare sfaturi în asemenea împrejurări ? Te poți oare încumeta să convingi într-un fel sau altul pe cineva ? Ce-au mai încercat să ne convingă și pe noi ! Și pe tine și pe mine ! Ți-aduci aminte ?

I-am amintit de evenimentele petrecute cu douăzeci de ani în urmă tocmai pentru ca să o îmbunez. Dar ți-ai găsit ! Era mai curînd nemulțumită și iritată.

— Cum crezi — mi-a zis după o scurtă pauză — cum crezi tu. Dar... nu tu ai fost cel care ai scris odată, că o cerere cu ajutorul căreia se rezolvă un necaz, sau admiterea unui tînăr la facultate, o simplă cerere șablon, este o creație literară mai valoroasă decît o „poezie intimă" ?... Dacă ai de gînd să scrii povestea „tinerei înaintate" și a „tînărului înapoiat"...

— După cum văd, Zoltan te-a influențat serios !
— Da de unde !... Bine — porni din nou spre ușă — în fond faci cum crezi !
Am aruncat o privire în agendă.
— Am să văd, fetițo, dacă o să am timp. Bine, bine, o să încerc, nu mai fi necăjită, auzi ?
Aș face-o cu adevărat ; e cam neplăcut și am atîta de lucru, dar aș face-o. Dacă mi-aș da seama că are vreun rost.
Speram să uite pînă a doua zi.

II

SPERAM SĂ UITE și să uit și eu. Dar ți-ai găsit !
Am fost chiar nevoit în bună măsură să-i reamintesc eu însumi. În cursul zilei de luni am scris povestea Martei și a lui Joska, vreau să spun eseul acela despre străvechiul și mereu noul antagonism dintre un burghez filistin și un revoluționar.
Cel care m-ar acuza de superficialitate, ar fi el însuși superficial. Aș putea să mă leg de faptul că mă zorea termenul de predare a materialului. Și apoi activitatea aceasta sistematică de gazetar constituie pentru mine o ocupație secundară destul de împovărătoare. Iar proiectata înregistrare de marți, planificată peste rînd, ceea ce însemna de fapt „lucru în avans“, îmi oferea o săptămînă întreagă de libertate. Aș putea, deci, spune că acesta a fost

motivul pentru care m-am grăbit cu eseul acela. Ar fi adevărat ? Da și nu.
La patruzeci și cinci de ani omul a acumulat de acum o experiență destul de bogată, a avut suficiente ocazii să-și analizeze și să-și confrunte convingerile, zi de zi, cu măruntele fapte cotidiene. Are, deci, suficient material la dispoziție... Altfel cum aș mai putea scrie pentru radio, săptămînă de săptămînă — pe lîngă alte treburi mai importante pe care le am ! — cîte un material cît de cît acceptabil despre problemele moralei din zilele noastre !
N-am scris, desigur, despre o anume Marta și un anume Joska. Vă mărturisesc că, din punct de vedere literar, cazul lor concret nici nu mă prea interesa. Am fost însă impulsionat, treptat, de trei chestiuni. M-a atras, în primul rînd, personalitatea micuței Marta. Și apoi, fără să-mi dau seama, pe parcursul elaborării materialului, am reconstituit în sinea mea întreaga situație. În sfîrșit, și acesta a fost motivul hotărîtor, în timp ce discutam cu fata, am avut o revelație : „Cu douăzeci de ani în urmă o fată ca asta ar fi fost considerată de propria ei mamă o zănatecă, o nebună ! Iar unul ca Joska reprezenta, în toate păturile sociale, tipul bărbatului ideal !“
Cam așa s-au petrecut lucrurile. Acesta a fost punctul de plecare și n-a ieșit deloc un articol superficial, încropit în grabă, ci una dintre cele mai bune colaborări ale mele la radio, urmată apoi de sute de scrisori primite de la ascultători.

Problema în sine, am zis eu, este interesantă, în fond nici o epocă n-a optat în mod fățiș în programul său pentru idealul moral al micului burghez, al filistinului, chiar și pe stindardul celor mai conservatoare cercuri au fluturat întotdeauna numele unor sfinți și eroi revoluționari. Acest lucru dovedește forța morală, conținutul profund uman al revoluționarismului din toate timpurile. Trăsătura caracteristică, fundamentală a unui revoluționar constă tocmai în străduința lui de a căuta și de a găsi sensurile majore ale lucrurilor, de a înfrînge interesul imediat și meschin pe care îl slujește micul burghez, considerîndu-l unicul și personalul său scop, și de a-l introduce apoi în circuitul interesului public, al cauzei întregii umanități. În definitiv numai în acest fel slujește într-adevăr eficient și propriile sale interese. Hai să luăm cel mai străvechi și mai simplu exemplu : dacă oamenii primitivi întîlneau în calea lor un lan de porumb, consumau tot, pînă la ultimul bob, aidoma animalelor ; iar dacă întîlneau în cale un alt trib, mai slab, îi ucideau pe toți, mîncîndu-i și pe aceștia ! Cei dintîi revoluționari și-au zis : hai să păstrăm o parte din boabe pentru semănat și să-i punem pe cei învinși să le cultive ! Cu un astfel de program au deschis calea dezvoltării umane, creînd posibilitatea ca Terra să poată asigura hrana nu a două-trei milioane, ci a mai multor zeci de milioane de oameni. În concepția micului burghez, aceștia au atentat la „sfînta rațiune" și la „interesele personale prea bine fundamentate", că doar legea stomacului glăsuiește clar : mănîncă pe cine și ce întîlnești în cale !... De atunci micul burghez nu și-a schimbat deloc concepția, înțelegîndu-și propriile interese asemeni omului din Neanderthal.

Ori de cîte ori era nevoită să-și formuleze propriile principii etice și morale, tagma reacționară apela în mod fariseic la idealurile revoluționare. Dar în practică nu făcea altceva, decît să consfințească statutul micului burghez. Așa se face, că în concepția oamenilor, paralel cu morala scolastică, a luat naștere un soi de „înțelepciune cotidiană". Și tot așa s-a putut, de pildă, întîmpla, ca micul burghez, soiul acesta de om care întruchipează prostia și antiumanismul din totdeauna, să devină tipul bărbatului ideal în ochii oricărei mame preocupate de viitorul fiicei sale. Tipul bărbatului egoist care trăiește numai pentru sine, cu vederi înguste, precaut și laș, se bucura de oprobriul unanim al tuturor manualelor școlare. Cu toate acestea era considerat, cum se zice, „o partidă bună". Culmea e, că oamenii nici măcar nu observau această duplicitate. S-au obișnuit cu ea. Dacă alături de un astfel de bărbat se nimerea să trăiască o femeie cu porniri și gîndire revoluționară, concepția publică despre morală o obliga să se supună și să se adapteze modului de trai mic burghez. Iar dacă se revolta, era etichetată drept nebună și depravată.

Știm prea bine, nu-i așa, că vechea concepție despre morală a lăsat urme destul de adînci pînă în zilele noastre. Numai că o astfel de concepție nu mai are nici o bază în viața noastră și, conform „dreptului uzual", nici nu sîntem

dispuşi s-o consfinţim. Am recurs apoi la exemplul „unei tinere ascultătoare“, analizînd contradicţiile, după părerea mea de neîmpăcat, născute pe fundalul concepţiilor amintite. (În fond, vechea „înţelepciune cotidiană“ mai apără *încă* presupusul adevăr al tînărului, în timp ce fata nu mai este *de acum* obligată şi nici dispusă s-o accepte !) În încheiere am argumentat pentru ce îi dau Martei din tot sufletul un sfat cu totul diferit de cel pe care i l-ar fi dat mama ei, tot din tot sufletul, în condiţiile lumii care a apus.

Remarcaţi, desigur, chiar şi din enunţarea sumară a ideilor principale prezentate aici, că materialul meu n-a fost slab deloc. Un singur lucru nu-mi era pe plac, o comparaţie „florală“, la care am vrut chiar să renunţ în ultima clipă. L-am comparat pe micul burghez cu Orchis, o plantă carnivoră, iar pe revoluţionar cu o floare cu polen pentru miere, care îşi datorează existenţa, perpetuarea speciei, tocmai faptului că oferă ceva, că dincolo de interesele sale imediate, este capabilă să atragă în circuitul propriei vieţi o comunitate mai largă. Am vrut să renunţ la această comparaţie, nu numai pentru că are un iz neobaroc, ci şi pentru că asemenea antropomorfisme, dacă le analizezi în profunzime, sînt întotdeauna stupide. Nu ştiu cum se face, însă, că actorului care mi-a citit textul la radio, tocmai această comparaţie îi plăcuse cel mai mult. Şi, cum e artist emerit şi angajat al Teatrului Naţional, nu m-am mai opus, am lăsat-o în text. Se făcuse foc, că e ne-

voit să-mi apere cele mai frumoase idei şi asta, culmea, tocmai împotriva mea !

Ei bine, i-am dictat, deci, Marikăi, articolul, ea l-a stenografiat, l-a transcris şi mi l-a pus în mapa pentru radio, pentru ca eu să-l iau apoi la corectat. Dar n-a scos o vorbă. După cîteva zile, tocmai cînd speram să uite definitiv acest caz, m-a întrebat, pe neaşteptate :

— La căminul din strada Pillango cînd ai de gînd să te duci ? Văd că pentru poimîine n-ai notat nimic în agendă !

Cînd să zic şi eu că am scăpat de acest caz, ea mi l-a readus, cu încăpăţînare, în atenţie.

Nu lenea a fost, credeţi-mă, motivul ezitării mele şi nici „nesocotirea legăturii cu masele“ ! De ani de zile mă străduiesc să-i conving pe cei competenţi, că astfel de „ieşiri“ nu rezolvă problema legăturii cu masele, că nu sînt bune nici măcar pentru a culege impresii, secînd doar omul de puteri şi ofilindu-i orice inspiraţie. Pentru mine este mult mai important, din toate punctele de vedere, să călătoresc cu tramvaiul, să intru într-un magazin pentru nişte cumpărături, sau să mă plimb pur şi simplu hai-hui pe stradă. Nu şi din falsul punct de vedere al unora : secretarul cu probleme organizatorice de la Uniunea Scriitorilor nu poate raporta la minister că „în luna aceasta s-au plimbat hai-hui pe stradă cu douăzeci la sută mai mulţi scriitori decît în luna precedentă“. (Şi nici Fondul literar nu dă, din păcate, burse pentru hoinăreală).

Trebuie să mărturisesc că temerile mele legate de Strada Pillango s-au dovedit a fi neîn-

temeiate. Întîmplător avusese dreptate Marika. Întîmplător, zic ! Nici împrejurările n-au fost așa cum le crezusem eu. Portarul era un om la vîrsta pensionării, slab, mic de statură și neînsemnat. Scufundat în scaunul din cămăruța lui, se chinuia să îndrepte niște coji de portocale, adunate maldăr pe masă. Avea, probabil, de gînd să le usuce și, nu știu cum și de ce, își băgase în cap să le îndrepte mai întîi. Așa că le frămînta și le învîrtea în fel și chip pe tăblia mesei. Cojile se îndreptau ele, dar cînd să le așeze într-o cutie de lemn, se încovoiau iar. Nu-mi dau seama dacă treaba asta îl necăjea, ori ba, pentru că părea impasibil și nu i se putea citi nimic pe chip și nici în priviri. L-am salutat, și-a ridicat ochii străpungîndu-mă cu privirea, dar nu mi-a răspuns. Observase între timp, că o coajă mai măricică de portocală, pe care o îndreptase perfect cu puțin timp înainte, se încăpățîna să se îndoaie din nou. A scos-o din cutie, luînd-o iar la frămîntat. Am crezut că e surd. L-am salutat din nou, de data aceasta ceva mai tare. Și iar a ridicat privirea, puțin indignat, de parcă ar fi zis : ce mai vrea și ăsta, dar ce, nu m-am uitat și mai adineauri prin el ? I-am spus atunci că-l caut pe Kadács Joska. A încetat să mai netezească coaja de portocală, s-a ridicat, s-a învîrtit cu cîțiva pași tîrșiți în jurul mesei, s-a dus apoi la panoul cu chei, a pus mîna pe o cheie mare de la vreo pivniță, sau de la vreun pod, a privit-o lung, a suflat pe ea, a șters-o grijuliu cu mîneca hainei și a agățat-o la loc ; s-a așezat apoi din nou la masă,

continuînd să netezească coaja de portocală. I-am repetat că-l caut pe Kadács Joska, dar în zadar. Se vede treaba, mi-am zis atunci, că voi fi nevoit să-i spun cine sînt și i-am spus cum mă cheamă. Dar ți-ai găsit, cuvintele mele s-au prăvălit surde în gol, neavînd nici un efect. Era clar, că nu auzise niciodată de mine și nici n-a citit vreun rînd scris de mine. Te pomenești că e analfabet ! Încurcat foc, mi-am repetat numele, adăugînd că sînt scriitor și am început să-i înșir precipitat toate titlurile și funcțiile pe care le aveam, dar el continua să mă privească indiferent și rece, pentru că, nu-i așa, ce-l interesau pe el toate astea.

În cele din urmă mi se adresă în dulcele grai al celor de dincolo de Dunăre :

— În șe problem', mă rog frumos ? — Uite o întrebare cît se poate de ridicolă. Ce să-i răspund ? Ei stai, tu, boșorog neghiob ! Și i-am răspuns :

— Într-o problemă de morală.

Ura, am cîștigat ! Ochii i se holbară, iar nasul începu să-i tremure nervos, ca unui iepure.

— Căminul de fete — grăi el — e pe partea șealalaltă.

Am rămas trăznit.

— Ți-am spus doar că eu îl caut pe Kadács Joska și nu căminul de fete !

— Păi nu ești de la miliție ?

— Nu. De unde ai mai scornit-o și pe asta ?

— Atunșea de șe ziși așe !

Și se uită la mine de parcă eu aș fi fost idiotul. Se apucă iar să netezească cojile de por-

tocale, dar nu mai era, parcă, tot atît de sigur pe el, nu mai era așa de „autonom". (Ce-o mai fi și asta ? — și-o fi zis el — mai întîi zice că e de la miliție, pentru ca apoi să nege total).

— I-am adus vorbă de la logodnica lui.

Se uită din nou la mine cu aceeași privire inexpresivă, așa că a trebuit să mă repet.

— Dar șe, ai venit cu otomobilul ? — Îmi zărise mașina în fața casei.

— Da.

— Oi hi șofer ?

— Da.

Cu prețul asumării acestei ocupații am intrat în cele din urmă, nu mai înainte, însă, de a mai trece peste niște „examene". Fusese, probabil, o viață întreagă om de serviciu, sau ușier, iar acum era un biet bătrînel pensionar. Nici acasă nu mai este demult stăpîn, nici măcar pe copiii săi nu-i mai poate pălmui, pentru că sînt mari de-acum și ar fi în stare să-l pălmuiască și ei. Aici, în această instituție blagoslovită, își putea exercita setea de putere. Cine o fi, ce importanță are ? Funcția ? Aș, aici el era portarul și toată lumea era obligată să i se supună. N-avea el nimic cu urechile, auzea chiar foarte bine, dar o fi văzut odată, pe undeva, la vreun mai mare de-al său, că șeful trebuie să pară mereu că-i ocupat cu ceva, că-i bine să-l faci pe petiționar să aștepte puțin, să privești prin el ca prin sticlă, las' să zică tot ce are de zis, să se frămînte, să-și iasă din pepeni. Ehei, viață blestemată, acum e acum, am să-ți arăt eu ție, că aici eu sînt stăpîn !

Puse mîna pe un registru, îl deschise la litera „T" și începu să treacă ușor cu degetul peste rînduri :

— Takács ? Takács și mai cum, Sándor sau Károly ? Că e doi.

— Nu Takács, ci Kadács !

— Cum ?

— Kadács.

— Da șe mă lași să cat atunși la Takács ! Kadács, Kadács, ei, unde naiba e ?

Cu chiu cu vai dădu peste litera „K". Am descoperit ușor la mijlocul paginii numele lui Kadács Joska și, dacă am văzut eu bine, locuia la etajul doi, camera 234. El trecuse de două ori peste toată pagina, sărind peste cel căutat, nu observase, sau nu voise să observe.

— Kadács, nu e nici un Kadács aci.

— Nu se poate !

— Dacă-ți zic, nu-i aciulea ! Nu pune mîna, lista-i listă. Nu d-aia-i făcută !

— Dar am văzut eu, e acolo.

— Ți-am zis, nu pune mîna, e ofițială !

— Dar înțelege, te rog, vreau să vorbesc cu el. Locuiește la etajul doi, camera 234.

— Cum ?

— Uite-l acolo, la mijlocul paginii, am văzut foarte bine.

A dat nemulțumit din cap.

— Păi dacă ești așa dă dăștept, arată-mi matale !

I-am arătat cu degetul.

— Cum ? Kadács ? Păi așe să-mi fi spus ! Păi de șe nu mi-ai spus de la înșeput că-i zice Kadács ! Pă ăsta-l știu pă dă rost !

A ieșit din cămăruța lui, s-a învîrtit de cîteva ori în jurul meu, căutînd ceva de care s-ar fi putut lega, vreun pachet, vreo sticlă, băutură sau așa ceva.

— Jocuri de noroc, nimic ! Orice joc de cărți este interzis !

Pe scări, la jumătatea etajului întîi, m-am oprit. Să mă ierte lumea, și mai ales cei care m-au așezat pe cine știe ce soclu măreț, dar m-am aplecat peste balustradă și, suficient de tare ca să mă poată auzi, i-am spus ceva ce nu pot așterne acum pe hîrtie.

Nu știu ce reminiscențe au trezit în sufletul său cele spuse de mine, dar a devenit subit un biet bătrînel amărît și s-a retras tiptil în cămăruța lui. Se pare, însă, că tînărul care ne urmărea de la etajul întîi, îmbrăcat în izmene, cu un prosop aruncat pe umeri, se amuza teribil.

— Și din partea mea, colega, și din partea mea !

Tînărul acela bine-dispus mi-a arătat apoi pe unde să caut camera, spunîndu-mi chiar, că „Ioțo“ e acasă. După felul în care mi-a vorbit, mi-am dat seama că îi era drag Kadács Joska.

— Lucrați împreună ?

— Nu. Dar e un tip baban.

Surpriza, care mi-a demonstrat că meritase totuși să mă duc acolo, a apărut abia în camera 234.

Clădirea era de construcție nouă. Se putea vedea la tot pasul că proiectanții se străduiseră să le ofere viitorilor locatari un cămin nu numai confortabil, ci și frumos. Iar locatarii, la rîndul lor, îl respectau. Peste tot ordine și curățenie.

Același lucru l-am constatat și în camera 234. Și încă ceva în plus, ceva adăugat de data aceasta de cei care locuiau acolo : un tablou, o cuvertură, o vază cu flori, un aparat de radio cumpărat în comun. Dar nu numai atît, în fond găsești așa ceva și prin alte locuri. Acel ceva despre care vorbesc eu plutea în atmosfera camerei. Totul era așa de luminos și pur, ca tînărul acela blond, care stătea înfipt în mijlocul camerei, în pantaloni gri, din doc, cu cămașă bleu, și toate miroseau așa de plăcut, ca rufele proaspăt spălate, pe care le călca tînărul. Pe masa acoperită cu o pătură, băiatul călca de zor cu un fier electric. Era singur acasă.

— Pe cine căutați ?

M-am recomandat ; s-a grăbit să pună fierul pe un suport, ca să-mi poată strînge mîna. Am citit pe chipul său, că era descumpănit și că nu și-a dat încă seama dacă sînt eu, sau e cumva vorba despre o coincidență de nume. I-am luat-o înainte, spunîndu-i și care este ocupația mea.

— Da, desigur, știu. Vă rog să luați loc !

Era timid, nu și intimidat. Obrazul i se înroșise sub bronzul căpătat pe schele, iar ochii îi străluceau. (Se străduia în același timp să mă studieze cu atenție, evident atît cît îi permitea buna cuviință : Care va să zică așa arată un scriitor ! E bine de știut. Iată cum se așază, cum se îmbracă, cum își potrivește pantalonii pe genunchi.) Aștepta să-i vorbesc eu. Am aruncat o privire în jurul meu prin cameră.

— E frumos. Dar vă și place să locuiți aici ?

— Ne place.

L-am întrebat cîtă vreme își petrec ei în cămin, dacă mănîncă acolo și dacă le plac activitățile culturale oferite de șantier, sau preferă să se ducă în oraș. Realitatea e că nu mă prea pregătisem pentru această întîlnire. Abia cînd am dat să urc scările mi-a venit ideea să reflectez mai serios la ceea ce aveam de făcut și la felul în care aveam să încep discuția. Trebuia să am grijă ca nu care cumva să fiu lipsit de tact, să mă creadă indiscret, să aibă impresia unei tutele inoportune, ori să se supere pe fată și,mai ales, să nu se retragă în propria-i carapace. Tocmai de aceea am insistat la începutul discuției noastre asupra chestiunilor de felul acesta, de parcă ar fi constituit unicul scop al vizitei mele. Ce-i drept, mă și interesau. De ce nu ?

Și mă interesa din ce în ce mai mult băiatul însuși.

Expresia feței îi trădează, de regulă, pe tinerii de vîrsta lui. Chipurile lor mai oglindesc încă păcate copilărești, care de multe ori nici nu mai sînt deloc copilărești. Vai, cît de tare pot murdări chipul unui asemenea tînăr egoismul, brutalitatea, depravarea ! Și ce frunte teșită poate avea prostia și ce lălîie poate fi neîndemînarea nătîngă la douăzeci de ani ! Cu vremea, chipul bărbatului devine standard ; munca, grijile fac să dispară particularitățile care la vîrsta aceasta sînt atît de marcante. Chipul unui tînăr frumos este cel mai uman chip. Dacă aș fi nevoit să prezint seminția omenească unor ființe extraterestre, înzestrate cu inteligență,

aș aduce în fața lor niște tineri de genul acestui Kadács Joska.

Pe chipurile unor asemenea tineri s-au contopit într-un tot unitar curiozitatea copilărească și uimirea de sine adolescentină, încrederea oarbă a copilului și răzvrătirea adolescentului, seriozitatea copilului și eroismul adolescentului. „Slujesc și modelez lumea care există și în care exist". Seriozitatea bărbătească întregește imaginea acestui chip care nu știe încă ce-i frica. Vă mărturisesc, că în adîncul sufletului meu, am privit totdeauna aceste chipuri cu sfînta durere a lui Heine. În decursul anilor am văzut multe chipuri care nu și-au putut ascunde de mine frămîntările. Nu mă gîndesc, desigur, la cei suprasaturați de automulțumire, la cei pe care setea de putere și căpătuială i-a transformat în niște ființe mîrșave, ori la cei pe care îngîmfarea i-a stropit cu un lichid puturos și lipicios. (Nu știu dacă am dat o definiție foarte exactă, dar sînt sigur că ați văzut cu toții cum strălucește pe chipul cuiva îngîmfarea. O strălucire umedă și lipicioasă.) Nu la aceștia mă gîndesc, pentru că ei își merită din plin soarta. Ci la acele chipuri pe care o căsătorie nefericită (sau lipsită de bucuriile dragostei) a întipărit adînc în jurul gurii niște trăsături amare, nefirești, inumane ; sau pe care se poate ușor distinge un amestec curios de durere și umor cinic, ceea ce indică fără dubii — vă rog să le urmăriți ochii și mimica — o carieră ratată. Sau cele pe care obtuzitatea surdă, deșartă, demențială le-a transformat în chipuri hăituite. Vai, ce de lucruri sînt în stare să ne dezvăluie chipurile,

atunci cînd omul e trecut de patruzeci şi cinci de ani şi a mai şi apucat să vadă cîte ceva în viaţă. Ele apar peste tot, în autobuz sau pe stradă, în timp ce mă plimb agale de la redacţia ziarului „Népszabadsàg", pînă la Octogon. Şi să nu uităm, că mai sînt încă foarte multe, foarte-foarte multe măşti. Apoi chipurile care nu-ţi spun nimic, sau exprimă o prostie primitivă. (Nouă din zece figuri de fetişcane îţi zic : „Vai, ce am eu, vai, ce am eu !" La băieţi apare aerul acela caracteristic de om blazat, sau de maimuţă prefăcută, care ţi-ar spune, parcă : „Dă-mi, pe neaşteptate, un şut în fund şi ai să vezi ce speriat şi neînsemnat sînt !") E o plăcere să întîlneşti un chip cu adevărat uman, un chip frumos de om.

Nu-mi era încă prea clar, dar începusem să mă bucur că l-am cunoscut pe Kadács Joska. Nici prin cap nu mi-a trecut că ar putea reprezenta tipul micului burghez. Pur şi simplu am uitat.

L-am rugat să nu lase fierul să se răcească şi să-şi vadă liniştit de treabă. N-aveam de gînd să-l deranjez.

S-a lăsat convins în cele din urmă. Ţi-era mai mare dragul să-l priveşti cu cîtă uşurinţă şi siguranţă călca pînza abia stropită, cum încheia nasturii cămăşii şi cum le împăturea punîndu-le apoi teanc, una peste alta. L-am întrebat care este la ei sistemul de plată şi cît cîştigă. Mi-a spus că e cioplitor şi ipsosar şi că lucrează într-o brigadă specializată în restaurarea monumentelor de artă, munca e deosebită, pentru că

în brigadă aveau şi un profesor. De plătit nu sînt plătiţi după cît realizează, ci după un tarif special de plată cu ora, îi place — mi-a spus — această muncă, e interesantă, şi variată. Deşi, ar fi lucrat cu plăcere şi la o construcţie nouă, eventual la placări cu piatră sintetică. Aici formele sînt frumoase, dincolo materialele. Cîştigul ? O mie opt sute şi, cu prime şi sporuri cu tot, două mii. Dacă-i ajungea pentru trai ? Cum să nu, e chiar mai mult decît îţi este necesar ca să trăieşti. De regulă se poate gospodări — zicea — cu nouă sute, o mie de forinţi.

— Asta şi pentru îmbrăcăminte ?

— Şi pentru îmbrăcăminte.

M-am cam mirat, dar a început să-mi înşire : cazarea, lumina şi încălzirea sînt gratuite ; micul dejun : lapte ; seara mănîncă mezeluri, sau îşi pregăteşte singur cîte ceva, ba un ghiveci, ba o mîncare de cartofi ; masa de prînz : la cantină.

— Dar văd că pentru îmbrăcăminte cheltuieşti cam mult. — Şi i-am arătat teancul măricel de cămăşi de poplin de pe masă.

— Acelea ?... Nu sînt ale mele.

— Dar ale cui ?

— Ale fratelui meu.

— Poftim ?

— V-am spus că sînt ale fratelui meu. Mîine îl duc la şcoală, l-am înscris în anul întîi la liceul industrial de chimie. I-am cumpărat douăsprezece cămăşi, douăsprezece batiste, şase perechi de ciorapi. Le-am spălat ieri pe toate. Ştiţi, nici eu nu pot suferi să îmbrac cămaşa care miroase a apret de fabrică.

— Dar văd că l-ai înzestrat, nu glumă !
— Vreau să meargă la şcoală aşa cum mergeau odinioară odraslele de domni. — Începu să rîdă. — Clasă stăpînitoare, păi nu-i aşa ?
— Ba da, cum să nu !... Şi... pe cheltuiala dumitale ?
— Sigur... El n-are încă de unde.
Chipul i se înnegură puţin. În clipa aceea mi-am dat seama că întrebările pe care urma să le mai pun, vor depinde de poziţia pe care doream s-o adopt : rămîn scriitor, sau un om cu tact ? Am optat pînă una, alta pentru a doua variantă. N-avea decît să continue el, dacă avea chef.
— Vreţi să scrieţi un articol despre condiţiile în care locuim ?
— Nu, am venit aşa, într-o doară... să mai văd cîte ceva.
Încercă cu degetele fierul de călcat, se răcise, probabil. Nici nu l-a mai băgat în priză, a aşezat restul de rufe într-un coş şi s-a aşezat lîngă mine la măsuţă.
— Ce s-ar mai bucura băieţii... Trebuie să sosească curînd. Nouă, celor de aici, ne place să citim, am văzut şi piesa dumneavoastră, dar ne plac mai mult cărţile...
La întrebarea mea, mi-a răspuns că obişnuia să cumpere cărţi, nu prea multe, mai curînd cărţi tehnice, de specialitate, că doar biblioteca le stătea la dispoziţie. Cărţile mele tot de acolo le citise.
— Ultima carte, pe care am împrumutat-o chiar în primăvara aceasta de la bibliotecă, se intitulează *Cerul este hotarul.*

A fost rîndul meu să mă înroşesc ca un rac. E neplăcut, dar ce să-i faci : *scripta manent.* Am scris romanul *Cerul este hotarul* prin 'cincizeci şi unu şi uite că ăştia de la bibliotecă o mai împrumută şi acum. Nu mi-am renegat nici una dintre scrierile mele, nici n-a fost nevoie s-o fac. Nici ruşine nu mi-a fost pentru nici una dintre ele, în afară, poate, tocmai de asta. Şi nici de ea, dacă o compar cu producţia literară a anilor respectivi, ci numai faţă de mine însumi... Mi-a observat, cred, tulburarea.
— Da, într-adevăr... multe s-au schimbat de atunci. Numai că pe vremea aceea... — Nu şi-a mai terminat ideea. — Am şi discutat cu băieţii despre cartea asta.
— Ce-aţi discutat ?
Se îmbujoră din nou la faţă.
— Ei, să nu mă înţelegeţi greşit, nu ne prea pricepem noi la aşa ceva ! Doar aşa, ştiţi, cum se obişnuieşte între băieţi...
— Dar pentru mine e foarte important să aflu ce gîndiţi. În fond, voi sînteţi cititorii, nu ? E important să afli şi opinia celor despre care scrii, nu-i aşa ? Nu numai a celor de la editură şi de la comisia de apreciere !
Zîmbi relaxat.
— Da, sigur... Am discutat că... Ştiţi, celor mai mulţi le-a plăcut tocmai faptul că maistrul n-a murit şi că există un hepi-end. Mie, însă... dar ştiţi, vă rog, n-o luaţi chiar aşa, ştiţi, dacă ar fi murit, poate că ar fi fost mai... mai... cum să vă spun...

— Vezi dumneata, în prima mea variantă maistrul murea.
— Da ? Nu ştiam... Şi... ?
— Mi s-a spus că e pesimistă, deprimantă.
— Lectorii ?
— De unde ştii ?
— Păi, cum să vă spun... Ştiu.
— Dealtfel, nu e chiar aşa, nu numai lectorii. Eh, e totuna, a trecut şi asta.
— Acum nu prea mai am timp de citit, de cînd cu frate-meu.
— Părinţii dumitale nu trăiesc ?
Am atins punctul dureros, degeaba, n-am încotro, sînt obligat să fiu lipsit de tact.
— De trăit, trăiesc.
— Sînt bolnavi, sau poate...
Nu mi-a răspuns.
— S-a întîmplat ceva acasă, vreun necaz ?
— Da.
— Nu te-am întrebat ca să am apoi ce scrie. Dealtfel, dacă nu vrei, nu-mi răspunde.
— Nu, nu e vorba despre... Ştiu doar atît, că în iunie m-am dus acasă pregătit să stau două săptămîni şi n-am stat decît două zile. N-am mai putut suporta.
— Certuri ?
Dădu din cap.
— Bea, se poartă urît cu mama.
Nu l-am întrebat, am constatat doar, abia şopti.
Scutură vehement din cap, de parcă ar fi vrut să scape de o amintire urîtă.
— Nu-i numai asta. Dar ceea ce e în stare să spună... Iar mama...

Se opri. Îşi ridică apoi capul şi începu să vorbească precipitat.
— Nu exista înainte la noi aşa ceva. Dar ce, parcă poate înţelege cineva ce s-a petrecut ? Eu nu ştiu cine e într-adevăr mai vinovat, ştiu doar că eu n-am rezistat mai mult de două zile. Atunci cum putea să reziste frate-meu ! Are doar paisprezece ani, este încă un copil. Dar ce, să vadă şi să audă aşa ceva, să crească într-o astfel de atmosferă ? Cum ar putea să înveţe în condiţiile acestea ? Am vorbit cu învăţătorul lui — începu să vorbească cu mai multă ardoare — şi mi-a zis că „am păcătui împotriva lui dumnezeu şi împotriva poporului aşa mi-a zis — dacă nu l-am da mai departe să înveţe". Învăţam şi eu uşor, dar frate-meu ăsta, e cu totul altceva. Învăţătorul zice că-i merge mintea ca briciul. Vreau să zic că nici n-aş concepe să nu-şi continue studiile ! Dar cum ? Acasă ? Iată de ce l-am adus cu mine. Chipul i-a redevenit calm, pur, dezvăluind aceeaşi armonie omenească. Chiar aşa ! Dar ce putem face ? Mi-au povestit băieţii nişte treburi mult mai afurisite... Vedeţi dumneavoastră, după douăzeci şi cinci de ani de căsnicie ! Da, în primăvara viitoare urmau să aibă nunta de argint... Asta dacă mai au de gînd s-o sărbătorească ! Dar e treaba lor. Puştiul, însă, are să înveţe !
Amuţisem, stăteam pur şi simplu nemişcat nemaifiind în stare să scot vreun cuvînt.
— Aveam de gînd — continuă el — să mă înscriu şi eu la liceul industrial. Dar uite că, deocamdată, nu se mai poate. De-abia la anul,

cine ştie ? Dacă frate-meu termină cu bine anul întîi, şi mai obţine şi o bursă, dacă... Acum, însă, trebuie să scot din pămînt, din iarbă verde, vreo două mii cinci sute, trei mii de forinţi în fiecare lună. Da, cam atît. Mi-am făcut eu toate socotelile. Vedeţi dumneavoastră, nu putem umbla în zdrenţe, dacă mama şi tata s-au... Nu e posibil, nu putem umbla în zdrenţe. Ăla mic e în creştere, hainele îi rămîn mici. Vine iarna, are nevoie de palton. Dar mai înainte trebuie să-i iau un costum de purtare. Că uite, aşa se întîmpla şi acasă, îi rămîneau toate mici. Ai mei ziceau : „Las' că-s bune pînă termină şcoala". Poate că nici nu prea îi interesa... Mă pricep eu să fac de toate : tencuieli, zidării, turnatul betonului, mi-e totuna. Construcţii se fac destule. Ştiţi, un cunoscut de-al meu, antreprenor, oferă de obicei cam zece forinţi pe oră, dar mie îmi dă doisprezece şi uneori chiar cincisprezece. O scoatem noi la capăt cu frate-meu, o să vedeţi, o scoatem noi cumva la capăt. Slavă domnului, pot să muncesc şi, odată şi odată, tot am să mă duc şi eu la liceu. — Întoarse privirea spre fereastră. — Mi-a spus învăţătorul, că-mi merge şi mie mintea, pot învăţa şi eu, dar frate-meu trebuie neapărat să-şi continue studiile.

M-a cuprins o sfîrşeală cumplită. Ce puteam face eu acolo şi ce voiam de fapt ?

Doi copii atît de talentaţi ! Ce părinţi or mai fi şi ăia şi ce fel de tată !... Mă întrebam alarmat dacă era cazul să-i vorbesc despre Marta. Şi dacă da, ce aveam să-i spun ?

Şi apoi, cum a fost posibil ca Marta să nu-mi spună nimic despre toate acestea ? Să nu fi fost eu atent şi să nu fi realizat ce mi-a spus ? Mi-a înşirat ea, ce-i drept, vrute şi nevrute, zăpăcită cum era, sărea de la o idee la alta. Nu, mi-am zis eu, n-are ce căuta Marta acum în discuţia noastră, ea este o cu totul altă problemă. Ce bine că nu m-am lansat de la bun început în...

Încurcat şi zăpăcit, m-am ridicat în picioare.

— Ne-am luat cu vorba şi uite, timpul a zburat.

Era dezamăgit.

— Nu-i aşteptaţi pe băieţi ? Trebuie să sosească dintr-un moment în altul, astă seară avem şi un film.

— Din păcate... Cu altă ocazie. Am să vin. Mă bucur, că te-am cunoscut, tovarăşe Kadács, mă bucur foarte mult. Transmite-i salutări şi fratelui dumitale. Şi... şi dacă vă face plăcere şi aveţi timp, faceţi-mi o vizită. Am să mai vin şi eu... sigur... da...

M-a condus pînă la ieşire. La despărţire m-a întrebat plin de sfială :

— Dar, nu-i aşa n-o să scrieţi povestea aceea ? Nu-i aşa că n-o s-o scrieţi ?

— Nu, sigur că nu !

— Ştiţi, mai ales pentru ai mei.

Desigur, ai mei... Oh, cum de se pot toci la unii oameni, chiar în halul ăsta, trăsăturile omeneşti ? !

— Ştii, lucrurile acestea sînt, cum să-ţi spun... Se scrie, desigur, totul, despre oameni,

despre locuri, tot-tot, numai că se transfigurează în așa măsură, încît... Oamenii, împrejurările... Nu-i poate recunoaște nimeni. Cum să-ți explic ? *În general* e adevărat ce se scrie, *în general*, nu și *în particular*.

— Înțeleg. Da, înțeleg... Dacă nu aveți de gînd s-o dați la gazetă, ci s-o folosiți într-o povestire...

— Așa și este.

III

CASA ERA PUSTIE, pe masă mă aștepta o cină rece. Nici nu-mi dădeam seama de scurgerea timpului, mă plimbam prin cameră de colo pînă colo și fumam țigară după țigară.

După ora zece Marika năvăli în cameră puțin alarmată :

— N-ai gustat încă nimic, ce s-a întîmplat ?

— Of, Marika dragă, am trăit niște evenimente, ce să-ți spun... niște evenimente extraordinare ! Trebuie neapărat să-ți povestesc !

— Așază-te și mănîncă !

Eram gata să-ncep a-i vorbi despre Kadács Joska, dar ea prinse cu două degete o felie de limbă afumată de pe platou, o împături în două, mi-o strecură cu îndemînare în gură și începu să-mi pună repede în farfurie felii de ardei gras, de roșii și ouă fierte, îmi unse o felie de pîine cu unt și îmi umplu ceașca cu ceaiul pregătit în termos. Se așeză apoi la colțul mesei,

privindu-mă surîzătoare cum mănînc. Era un surîs încărcat de bucurie. Cunoștea prea bine motivul emoției mele, știa că dădusem peste un subiect deosebit, entuziasmant, așa cum numai rar găsești.

În fond scrisul este și el o muncă și, ca oricare altă activitate, se reazemă, se sprijină pe rutină. Nu știu dacă e adevărat că rutina ucide bucuria muncii, ori bucuria muncii este cea care dispare mai întîi, lăsînd loc rutinei. Ceea ce știu, în mod cert, este că se succed una pe alta. Cînd devine scriitor, omul își urmează chemarea dar e tot atît de adevărat și faptul că scrisul este, în același timp, și meseria scriitorului. Marika mă cunoaște prea bine în toate ipostazele. Știe la ce mă refer, cînd îi spun : fetițo, mă duc să hoinăresc puțin, am ceva de scris pentru numărul de Anul nou și mă aflu încă tot în stadiul bunelor intenții... Sau cînd sînt nervos și mă frămînt ca o cocă de cozonac : vai, scumpa mea, lasă-mă acum, că-mi vine să înnebunesc cu chestia asta ! Uite, am conturat totul, pînă la cele mai mici amănunte, și nu mă simt capabil să născocesc o istorioară cît de cît acceptabilă...

Am impresia că sînt scriitorul cel mai lipsit de fantezie. Personaje știu să creez, e suficient să-mi arunc ochii pe fereastră, ca ele să și apară într-un du-te-vino continuu, unul se scarpină, altul dă din umeri, al treilea își potrivește cipilica pe cap, le aud chiar glasul, dar întîmplări, asta nu, întîmplări nu știu să născocesc. Iar dacă le întreb pe ele ce să scriu, reiese că

personajele mele trăiesc cele mai banale zile din lume. Cel care dădea din umeri nu face decît să dea iar din umeri și îmi zice : „Nevasta zarzavagiului i-a adus varză ăluia de ține Alimentara din Strada Fény, poți să-ți închipui, măiculiță maică, ce mai varză se găsește acum la Alimentara !“ Uite, asemenea lucruri senzaționale am eu la dispoziție. Ei, poftim de scrie foiletonul din așa ceva !

Și mai cunoaște Marika și perseverența aceea, calmă, rumegătoare, cînd — aidoma unui funcționar conștiincios — mă duc zi de zi la biblioteca Parlamentului, iar seara mocoșesc în liniște datele care s-au nimerit să-mi cadă în mînă, încropind frumușel, sîrguincios noua mea carte.

Dar îmi cunoaște și acea scînteietoare, năvalnică emoție, da, și pe aceea mi-o știe ! Izbucnește rar în sufletul meu dar atunci cînd izbucnește, totul e permis : aprind țigară de la țigară, gonesc noaptea la trei într-un taxi în căutarea unei sticle de coniac și lucrez ca un apucat cîte patruzeci de ore în șir. Emoțiile astea îmi scurtează de fiecare dată viața cu un an. Dar merită ! Uite, pentru asemenea clipe merită să trăiești, pentru asemenea creații merită să scrii. Chiar dacă, în mod fatal, tocmai astea sînt cele pe care critica le face harcea-parcea și pentru care nu mi se aduc elogii, dar ce știu ei, doamne dumnezeule, ce știu ei ! În fond nici nu-mi pasă, știu prea bine că, odată și odată, știința asta a criticilor și a politicienilor culturali tot va fi făcută zob, drept um-

plutură în postamentul statuii mele. Da, cînd am asemenea stări, sînt adînc convins de acest lucru. Alteori, se mai întîmplă și așa ceva, am impresia că din ironie mi se laudă o carte sau alta. N-am să ajung eu în istoria literaturii nici măcar o notă de subsol. Darămite o statuie !

Marika zîmbea, deci, emoționată și bucuroasă ; știa că aveam să scriu ceva cu propriul meu sînge și că viața mi se va scurta cu un an. Eu mîncam. Am mîncat și cealaltă felie de pîine cu unt și puțin salam, mi-am băut și ceaiul și încă o cană cu ceai pe care mi-o turnase între timp, așa, mașinal. Mi-am aruncat privirea spre Marika. Îmbrăcată într-o bluză bej, cu mînecă scurtă, se întindea peste masă cu cîte o mișcare ușoară, grațioasă și sigură, ca să mă ajute. În semiobscuritatea camerei chipul îi strălucea opalescent, de parcă ar fi emanat lumina ce plutea deasupra mesei, întocmai ca într-o pictură barocă.

— Ai fost la Gellert ? — Știam că de obicei acolo mergea să facă baie.

S-a uitat mirată la mine.

— Nu, bineînțeles că nu !

Nu înțelegea cum de-mi putuse trece prin cap că cineva poate veni de la baie după ora zece seara. Mie, însă, întrebarea nu mi s-a părut deloc stranie. Părea atît de îmbăiată și aburindă. M-a străfulgerat gîndul că cel mai bun lucru ar fi să mă culc în camera ei și să-i povestesc în pat despre Kadács Joska.

În clipa aceea Marika a observat că mașina de scris era deschisă, cu foaia de hîrtie gata

pregătită în ea. A avut impresia că am și apucat, poate, să scriu titlul și cele cîteva fraze de început, așa cum obișnuiam uneori. Dar a trebuit să constate, cu părere de rău, că foaia de hîrtie era încă imaculată.

— Dictezi direct la mașină ?

— Cum ?... Nu, poate, totuși, nu...

Scoase atunci din sertarul măsuței de scris un caiet cu scoarțe albastre. Își aduse apoi poșeta aceea mare, cu tot felul de lucruri în ea, și-o răscoli de cîteva ori, pînă dădu peste creionașul ei preferat. (Un cunoscut drag nouă ne trimitea cu regularitate de la Viena mine moi și fine.)

Creionașul acesta de argint, ușor de mînuit, cu mina lui subțire și moale, era pata de culoare și joc în munca ei mecanică, anostă și monotonă. Convingerea mea este că, mai devreme sau mai tîrziu, ortografia se va modifica în toate cazurile corespunzător limbilor fonetice, și va veni o zi, cînd niște mecanisme foarte simple vor transcrie instantaneu textul dictat. Marika a terminat facultatea și, într-o vreme, dorința ei arzătoare era să poată preda la o școală. Profesorul de lingvistică își luase rămas bun de la ea, cu promisiunea că, „după ce va trece nebunia asta", va fi bucuros să poată lucra cu ea la institut. Dar nici una dintre aceste dorințe nu i s-a împlinit, a devenit, se-nțelege aproape de la sine, asistenta mea. Mi-a trecut, ce-i drept, uneori prin minte, că în realitate trăiesc în niște condiții ceva mai costisitoare decît cele socialmente necesare, că omul

pe care eu îl folosesc ca steno-dactilograf, ar fi putut deveni, eventual, un savant, ori un educator excelent. I-am și spus de cîteva ori să se ducă ba ici, ba colo, că am să pun și eu o vorbă. Și răspunsul venea prompt : bine. Dar o pufnea rîsul, știa că totul va rămîne neschimbat. Sincer să fiu, mă cam sperie gîndul să-i dictez unei persoane străine. Oricum am lua-o, munca aceasta dezvoltă niște relații foarte intime, omul fiind nevoit să se arate gol-goluț, mai gol chiar decît în pielea goală, să-și facă în permanență propria-i autopsie. Folosesc cuvinte mari... Cel care n-a încercat acest lucru și-așa n-o știe, iar cel care a încercat, o știe oricum. În schimb știe toată lumea ce înseamnă obișnuința în orice domeniu de activitate, deci și în această muncă, ce înseamnă să te obișnuiești cu tovarășii tăi de lucru. Pe mine m-ar paraliza, de pildă, dacă colaboratorul meu ar face automat această treabă de rutină... Dar Marika nu lucrează așa. Dealtfel, chiar acesta era și argumentul cu care mă liniștеam de fiecare dată. Marika e tovarășa mea de creație, cu ea discut tot ceea ce am de gînd să scriu. (Ce-i drept, de cele mai multe ori nici nu prea își spune părerea, dîndu-și seama cu vremea, că nu trebuie s-o facă în timp ce lucrez, că e mai bine să mă îmbărbăteze, să-mi dea aripi, dar și aceasta numai încuviințînd din cap în tăcere.) În decursul anilor am discutat, deci, de multe ori despre faptul că ar trebui să-mi angajez o secretară, dar lucrurile rămîneau de fiecare dată neschimbate. Aștepta și acum liniștită, cu

caieţelul cu scoarţe albastre în poală, jucîndu-se printre degete cu creionaşul acela subţire şi nostim din argint.

— Nu — i-am spus — aşteaptă puţin, poate nici n-am să-ţi dictez azi. Vreau mai întîi să-ţi povestesc neapărat totul.

Şi i-am vorbit despre Kadács Joska.

Mă durea faptul că, povestită de mine, întîmplarea devenise o istorioară banală, neînsemnată, sau nici măcar atît. Trebuia să-l fi auzit pe Joska cum vorbeşte şi să-i fi văzut seriozitatea aceea firească şi pură, care îi stăpîneşte întreaga fiinţă. Cît de palidă părea relatarea mea în comparaţie cu realitatea! Am simţit din nou limitele posibilităţilor mele. Ca întotdeauna cînd trebuia să trec la zugrăvirea unor oameni, i-am invidiat şi de data aceasta pe pictorii portretişti.

Marika mă asculta cu un interes crescînd. Nici nu mă gîndisem la faptul că, în fond, evenimentele îi dăduseră ei dreptate. Pentru că ea fusese cea care nu mă lăsase să mă împac cu ideile mele preconcepute. (Şi să desprind din *realitate* numai aspectele neplăcute şi hopurile zdruncinătoare, deşi în *fapt* pămîntul este neted şi rotund!)

În cele din urmă m-a întrebat:

— I-ai împăcat?

— Păi, ştii...

Cum să-i fi explicat? Să-i fi spus că de fapt nici n-am apucat s-o fac? Şi că nici n-ar fi fost momentul, pentru că... dar n-are importanţă. Aveam oricum de gînd să mă mai întîlnesc cu

el, pentru că nu scap eu din mînă, cu una cu două, o figură aşa de interesantă! Mi-a venit la repezeală ideea să-i spun că am vrut să discut mai întîi cu ea dacă era cazul să-i împăcăm şi, în general, ce atitudine să adoptăm faţă de fetiţa aceea. Ideea mea s-a dovedit a fi straşnică. Şi unde mai pui, că nici nu era prea departe de adevăr!

— Trăieşte cu el de peste doi ani — mi-a zis Marika. — Pentru Marta, Joska este primul şi singurul bărbat, iar pentru Joska, Marta este prima şi unica femeie; se iubesc. Oricît te-ai străduit tu să mi-l descrii ca pe un vultur semeţ, sau ca pe o fiinţă în stare să facă minuni, să ştii că tot gelos rămîne şi tot o chinuie pe biata fată. Pentru că o iubeşte. Iar Marta nu are pe nimeni, a venit la tine, profetul, ca s-o ajuţi.

— Nu sînt profet! Şi-apoi...

— De-aceea te-ai dus acolo.

— De-aceea m-am dus, de-aceea m-am dus! Nu... şi apoi ...Bine, o să-i invităm la noi, da, e cel mai bun lucru pe care îl putem face, o să-i invităm pe amîndoi. Dacă vrei neapărat să fii tu mijlocitoarea acestei căsătorii!

Ce are cu mine, de ce caută cearta cu lumînarea, ar putea să-şi dea seama că tremur tot de nerăbdare să mă pot apuca de scris! De ce vrea să mă scoată din ritm?

Am avut senzaţia că s-a simţit ofensată.

— Ce voiai să scrii?

— Cum ce? Asta!

— Care „asta"?

— Care asta ! — încăpățînarea ei începuse să mă scoată din sărite.

— Bineînțeles că nu banala lor poveste de dragoste !... Pe Kadács Joska, figura lui, tipul ca atare ! Vreau să-l schițez mai întîi pentru emisiunea mea de la radio. Un nou tip de responsabilitate față de oameni, față de familie ! Unde găsești tu un exemplu mai frumos ? Și gîndește-te la părinții aceia egoiști care, după douăzeci și cinci de ani de căsnicie, îi obligă pe copii să... În epoca noastră toate problemele de ordin moral provin din contradicția dintre egoism și solidaritate. Cea mai elementară formă de conviețuire a unei comunități este familia. Ce fel de tată este acela, care...

Parcă nici nu mai era atentă la ce-i spuneam. Nu, nu mai era atentă, se juca distrată cu creionul. Deodată sări în picioare, de parcă și-ar fi adus brusc aminte de mai știu eu ce treburi urgente.

Da, am înțeles. S-a dus și așa dracului toată inspirația mea... I-am vorbit totuși, pe un ton calm :

— Am impresia că ești obosită. Nici mie nu mi s-a conturat încă clar toată această poveste. Și nici n-aș vrea să fac un lucru de mîntuială. Hai să ne culcăm, am să-ți dictez mîine direct la mașină.

Stătea nemișcată, cu mîinile prăbușite de-a lungul corpului. Se uita fix la covor. A scuturat apoi din cap.

— N-ai înțeles nimic.

— Nu vrei să-ți dictez mîine dimineață ?

A început să vorbească încet, cu o voce străină.

— Aș vrea să-ți spun ceva... Data trecută tu ai adus vorba despre asta... Ar fi într-adevăr foarte bine dacă ți-ai căuta o secretară.

Am rămas trăsnit. N-am avut putere nici să mă supăr.

— De ce ?... Cum ți-ai adus aminte de asta, așa, dintr-o dată ?

— Uite, așa. M-am gîndit... m-am gîndit la ceea ce mi-ai spus data trecută... Și m-am întîlnit azi...

— Cu cine ?

— N-are importanță. Am discutat pur și simplu din nou și... Ai dreptate, e păcat să mă rezum la ceea ce fac. Mi-ar place să predau la o școală.

(Avea dreptate, desigur, numai că... era totuși straniu...)

— Bine. Dacă vrei tu ! Mie mi-e totuna. — Am dat din umeri, prefăcîndu-mă în mod răutăcios indiferent. — Mîine am s-o sun pe Barta Medi.

Marika se îmbujoră toată la față, iar ochii începură să-i scînteieze de mînie.

— De ce tocmai pe Barta Medi ?

— Cum de ce ? Nu tu mi-ai spus să-mi caut pe cineva ? Acel „cineva“ nu-i „oricine“, acel cineva este în orice împrejurare ceea ce este ! Nu ?

— Dar de ce te-ai gîndit tocmai la Barta Medi ?

Soțul lui Barta Medi a fost un ziarist care în 'cincizeci și șase a fugit în străinătate. O poveste

scandaloasă : şi-a părăsit nevasta şi a fugit cu sora ei mai mică.

Cu ani în urmă, cînd mai erau încă împreună, ne-am petrecut vacanţa cu ei la Szigliget. Pe atunci numele lui Barta începuse să strălucească în soare. Pînă în 'cincizeci şi trei scrisese doar nişte articole banale în „Szabad Nép" : introducere, cuprins, încheiere, îţi dădeai seama din titlu ce voia să spună, nu mai era nevoie să citeşti întregul material. Ei, dar nici chiar aşa ! Încă de pe vremea cînd era elev, Barta începuse să adune în nişte caiete „maxime şi aforisme ale unor personalităţi marcante". Şi în fiecare articol cita cîte două, trei. Aşa că uneori mai parcurgeam în fugă articolul în căutarea ghilimelelor, pentru că printre maximele şi aforismele marilor personalităţi găseşti totdeauna cîte o idee care să te pună serios pe gînduri. (Ba mai mult, vă mărturisesc că pe vremea cînd lucram şi eu la gazetă, odată cînd mi-a căzut şi mie pe cap sarcina încropirii unui astfel de material obligatoriu, m-am folosit şi eu de Barta, citînd cu succes maxima unei personalităţi marcante. Ştiam că pot s-o fac liniştit, pentru că nu citea nimeni nici articolul lui Barta, nici pe al meu, iar în ceea ce priveşte exactitatea textului, mă puteam bizui pe el, pentru că respecta întotdeauna foarte riguros textul citat.) După 'cincizeci şi trei se părea că soarele lui Barta începuse să apună. Nu atît pentru că muşcase ani de zile cu furie în dreapta şi în stînga, ci şi pentru că, în calitatea sa de secretar al comisiei de disciplină de pe lîngă

Uniunea Ziariştilor, tăia şi spînzura, de numele lui fiind legate o serie de acte de cruzime şi ilegalităţi. Multă vreme fusese unul dintre cei mai înfocaţi oponenţi ai „noii etape". Cu atît mai mult ne-a surprins faptul că s-a postat, totuşi, în fruntea memorabilei revolte redacţionale din toamna lui 'cincizeci şi patru. În sclipitoarea-i autocritică demascase multă lume, personalităţi politice, corifei ai publicisticii şi pe mulţi alţii. Îi scărmănase zdravăn pe toţi, nu-i vorbă că o şi putea face liniştit. Numai că a venit şi vremea schimbării la faţă din martie ! Se zvonea că pe Barta l-a chemat „bătrînul". Se zice că l-a primit cu multă amabilitate, discutînd ore în şir cu el şi aducîndu-i la cunoştinţă, că era dispus să uite totul, dacă i se va da ocazia să citească în gazetă vechile şi „adevăratele articole" ale lui Barta. Dar Barta i-a ţinut piept. După unele zvonuri ar fi spus ba una ba alta, după altele, n-a spus nici una nici alta, a fost pur şi simplu om de caracter. L-au dat afară de la gazetă, dar i s-au oferit, imediat, contracte pentru un volum de reportaje, pentru un altul de studii, pentru traducerea unui roman şi a unei piese de teatru. Locuise în vara aceea la Szigliget, trăind mai bine, ca niciodată. Cutreiera cu noii săi prieteni (aceiaşi, pe care îi criticase la vremea respectivă în memorabilul său articol de fond, intitulat „Care pe care") cramele de prin împrejurimi, „acolo unde se mai putea găsi vin bun". Proprietarii de vii reuşeau de fiecare dată să-i toarne pe gît cea mai mizerabilă poşircă. Dealtfel nu prea rezista la vin

și se îmbăta îngrozitor de repede. Învățase și cîteva melodii populare, ba chiar să cînte și din fluier, dar nu la un simplu fluier ciobănesc, ci la unul cu totul deosebit. Pentru noi însă „arta" lui era o pacoste. Și unde mai pui că, în ciuda tuturor acestor strădanii ale sale, n-a făcut senzație și nici n-a putut deveni „cineva" la Szigliget.

În schimb, nevastă-sa... Pînă atunci n-o cunoscuse nimeni, dar în vara aceea îi mersese vestea la Pesta și se spunea că merita să te duci la Szigliget pentru ea. Deși nu era o femeie prea frumoasă, era, totuși, cum să vă spun, în vogă. Era de soiul celor care, atîta vreme cît sînt fete, rămîn neînsemnate, fără pic de sare și piper, pentru ca apoi, pe neașteptate, să-și capete toate condimentele, ca porumbele și murele în pragul toamnei. Pînă și arcuirea cefei și lobul urechii îți vorbeau despre tainice, dulci și îmbătătoare arome, pline de jar. Nu-i păsa de șoldurile prea pline, ca două pernițe de grăsime, era etern îndrăgostită de soare, de apă, de mîncăruri. La prînz, după ce mînca, îmbrăcată într-un costum prominuscul de baie, știa așa de bine să se întindă la soare, dezvelindu-și cuibușorul cald de la subsuoară... iar cînd se trezea din somn, cu ochii încă somnoroși arunca niște priviri șăgalnice spre bărbații care se plimbau prin fața ei... Femeile erau furioase foc, dar bărbații nu colportau nici un fel de zvon pe seama ei și o apărau de parcă s-ar fi jurat cu toții să lupte sub stindardul ei. Unul își amintea, în secret, de-o privire a ochilor ei strălucitori și albaștri, altul că-i ceruse odată un foc și-i atinsese mîna. Iar eu că odată într-o excursie, pe puntea unui vas, îmi șoptise ceva la ureche, un fleac, poate pur și simplu să mă uit la pescărușii din jur, dar șoapta ei tulburătoare îmi furnicase tot spatele. Era a tuturor, dar fiecare avea senzația că era a lui. La Szigliget, în vara aceea, reînviase matriarhatul. Marika era rareori geloasă și, bineînțeles, declara de fiecare dată sus și tare, că ei nu-i pasă deloc, dar că-i scandalos cum încearcă femeiușca asta să mă îmbrobodească tocmai pe mine tocmai aici, în văzul tuturor. Iar eu, în loc să mă descotorosesc de ea, așa cum ar merita... Dealtfel, fusese nervoasă în vara aceea și oboseala îi provoca insomnii. Deși e inutil să vă mai spun că nu fusese nimic între mine și Medi. După cîțiva ani am întîlnit-o, totuși, într-o toamnă. Am urcat cu ea pe munte. Medi s-a dovedit a fi surprinzător de lucidă : în definitiv nu mai sîntem copii, ea nu zice că nu-i de acord, dar mă respectă prea mult ca să-și permită cu mine o aventură trecătoare, iar „o chestie mai trainică și mai de durată" ar provoca în viața amîndurora niște complicații inutile. De atunci nu ne-am mai întîlnit. Am mai văzut-o, poate, de două-trei ori pe stradă.

În primăvara asta m-a căutat la telefon. Se publicase tocmai știrea că piesa mea urmează să deschidă stagiunea viitoare. M-a întrebat dacă nu cumva pot să-i fac rost de ceva să bată la mașină, sau de vreo altă muncă ocazională ; mi-a spus, că lucrează într-o redacție și cîștigă o mie trei sute de forinți pe lună, din care tre-

buie să-şi întreţină mama şi cei doi copii ; maică-sa are o pensie de patru sute de forinţi ; de peste trei ani bărbatul ei şi soră-sa nu i-au mai trimis nici un pachet şi nici măcar cîteva rînduri. N-a izbucnit în plîns şi nici nu s-a tînguit, mi-a spus doar atît : „scîrboasă treabă mai e şi viaţa asta !“ Mi-a comunicat asta sec, dar cu adîncă convingere, cu convingerea omului care nici măcar nu vrea să se sinucidă. Mi-a adus la cunoştinţă că trebuie să fie la redacţie la două şi jumătate, dimineţile avîndu-le libere : „Uneori îţi face plăcere să stai puţin de vorbă cu nişte vechi amici“. Nu se ascundea în vorbele ei nici un fel de provocare, dorea să stăm de vorbă în sensul exact al cuvîntului.

Mi-am adus aminte de toate astea şi vă mărturisesc că am recurs răutăcios la numele ei numai ca să am şi eu un atu. Pentru că, ce-i drept, nu-i păcat ! Nici prin cap nu mi-a trecut vreodată s-o transform pe Marika într-o sclavă. Dar mă necăjea ideea că dintr-un simplu capriciu, ar fi în stare să-mi dea peste cap toată activitatea, întregul meu sistem de viaţă, totul. Şi asta numai pentru că se întîlnise cu cineva, sau ce mama dracului ! Ar fi trebuit să-şi dea seama ce înseamnă pentru mine ajutorul ei. Aşa ceva era inadmisibil !

Între timp se făcuse tîrziu, obosisem într-adevăr. Am făcut un gest imperceptibil cu mîna. Marika m-a evitat, nici nu-mi părea rău. Ne-am dus la culcare fiecare în camera lui. Am mai fumat o ţigară, gîndindu-mă între timp la articolul despre Kadács Joska. După cum mi-era obiceiul, am început să-mi formulez în gînd primele fraze, pentru ca dimineaţa să-mi fie mai uşor. Întotdeauna primele fraze se nasc mai greu. Eram, desigur, convins că-i voi putea dicta Marikăi, că pînă a doua zi dimineaţa avea să-i treacă supărarea. Bine, bine, înţeleg, cum să nu înţeleg, dar în definitiv ea a fost cea care mi-a spus odată că asta-i chemarea ei. Şi cred că viaţa mi-a dat dreptate, justificînd-o într-un fel şi pe ea şi munca ei.

Greu se mai năşteau acele prime fraze. Aş fi dorit să-l descriu pe Kadács Joska cît mai succint şi mai plastic, nu la modul obişnuit, şablon. Dar ceea ce îmi plăcuse mie atît de mult, frumuseţea lui, îmi scăpa printre degete. Nu mă simţeam în stare să formulez mai simplu şi mai adevărat decît : frumuseţea lui. Un bun portretist poate să zugrăvească pe pînză toate amintirile şi dorurile şi rînduielile din care izvorăşte această frumuseţe. Ce uşor le este pictorilor ! Degeaba, dintre toţi artiştii ludici, numai ei sînt în stare să se joace cu bucurie şi iresponsabilitate reală. (Ce păcat că mulţi dintre ei sînt, totuşi, plini de înfumurare, imitînd Occidentul cu un soi de arivism est-european.)

Am adormit fără să fiu în stare să torn în cuvinte frumuseţea lui Kadács Joska. Din frazele pe care încercam să le formulez, apărea obsedant chipul unui băieţandru cu ochii strălucitori, un fel de personaj secundar din fresca de pe altarul Sfîntului Emeric. Aşa cum *nu* este Kadács Joska, flăcăiandrul meu cu chipul atît de plin de viaţă şi de omenie.

M-a sculat Marika pe la ora opt. Îmi pregătise micul dejun, după ce cărase vasele rămase de la cină. Mi-am pus haina de casă şi papucii.

— Ţi-am prăjit nişte ouă cu slănină. Mănîncă-le cît sînt calde !

M-am aşezat la masă.

— Aş vrea să lucrez în dimineaţa aceasta. Şi am aruncat o privire semnificativă spre maşina de scris.

Marika trebăluia calmă. A strîns aşternutul, l-a pus în fereastră, s-a postat apoi în faţa mea şi a început să-mi vorbească despre treburile, pasămite deosebit de importante, pe care trebuia să le facem neapărat în această toamnă.

— Va să zică nu putem lucra ?

Se aşeză pe scaunul de lîngă măsuţa din faţa mea :

— Ar trebui să cauţi o rezolvare.

N-aveam chef de ceartă. I-am vorbit calm, spunîndu-i că aş fi vrut totuşi să scriu povestea lui Kadács Joska. Nu de alta, dar — adăugînd alte trei articole mai vechi — mi-aş fi asigurat emisiunile la radio pe o lună întreagă şi am fi putut pleca în munţi la finele lunii. În acest fel, chiar dacă n-aş fi terminat *Regulile convieţuirii socialiste,* m-aş fi apropiat oricum de încheiere. (În fond, e opera vieţii mele, mi-am zis. De fapt eu însumi sînt întemeietorul acestui gen literar, care se numeşte „etica literară". Interesul este enorm şi peste hotare, iar directorul editurii mă zoreşte ori de cîte ori îl întîlnesc. Din ceea ce ştie pînă acum despre această carte,

o consideră „o iniţiativă cu totul deosebită". Sînt exact cuvintele lui !)

Marika tăcu o bucată de vreme, după care începu să vorbească domol :

— Aşa, deci, viaţa mea este doar o viaţă complementară, chiar dacă am şi eu viaţa mea, unică şi cu valoare deplină. Teoretic, are oricum valoare deplină... Ai scris-o chiar tu, oh, de cîte ori n-ai scris-o : omul nu poate fi pe deplin fericit, dacă nu-şi descoperă chemarea, adică acea activitate în care se poate realiza pe deplin, dînd tot ce poate da... Suspină adînc. Să-mi fie oare permis să mă mulţumesc cu mai puţin ?

Îmi turnă apoi ceaiul în ceaşcă, puse zahărul şi lămîia, mestecă de cîteva ori şi mi-l întinse peste masă.

Spusele ei m-au mîhnit peste măsură. Îmi vorbise cu totul altfel, decît o făcuse pînă atunci.

Se sculă şi ridică din umeri.

— Mă voi dovedi, poate, din nou slabă — oftă — poate că ai să reuşeşti iar să mă convingi. — Scutură din cap. — Dar nu vreau ! N-ar fi bine, crede-mă. Nu vreau !

Ei, dar asta nu mai era deloc o glumă. Şi cînd te gîndeşti că în celălalt taler al balanţei eram eu însumi, toată munca mea, cariera, viaţa mea, tot ceea ce însemnam eu pentru ea ! Să fi cîntărit eu chiar atît de puţin în balanţă ? Am ajuns chiar aici, după douăzeci de ani de căsnicie ? Ei bine, nu ! Sînt dispus să înţeleg toanele unei femei, dar asta era prea de tot !

— Bine, i-am zis. Barta Medi m-a rugat oricum s-o ajut. În fond îmi ajunge dacă vine cineva în cursul dimineţii. În acest fel mai dau şi eu un ajutor cuiva care se chinuie cu încă trei persoane în spinare, numai pentru că a părăsit-o vagabondul de bărbatu-său. Am s-o caut la telefon.

Nu s-a mai înroşit de data aceasta şi nici nu i-au mai scînteiat ochii.

— Caut-o, dacă aşa găseşti tu de cuviinţă...

IV

DAR N-AM MAI CĂUTAT-O pe Barta Medi şi nici în munţi n-am mai plecat pentru cîteva săptămîni, aşa cum intenţionasem, praful s-a ales de toate planurile mele.

La teatru repetiţiile erau în toi. Aveam convingerea că, din moment ce mi-am făcut datoria, punîndu-le la dispoziţie un text autentic, restul era treaba lor.

Numai că socoteala de acasă nu se prea potriveşte cu cea din tîrg. Necazurile au început chiar de la prima repetiţie, provocate de un actor care interpreta, de regulă, roluri de tată. Ce să vă spun, s-a dovedit a fi amabil foc, coborîndu-se la mine de la înălţimea celor cinci premii Kossuth, pe care le deţinea. Îmi scutura dreapta cu ambele mîini, şoptindu-mi confidenţial cum că se bucura tare mult, că „după atîtea rahaturi“ fusese inclusă în sfîrşit în repertoriul teatrului şi o piesă adevărată, de un

autor contemporan. (Şi cu o aleasă delicateţe, îmi dădu ca exemplu ultimele piese semnate de doi dintre prietenii mei. Ce-i drept, piesele respective erau, şi după părerea mea, sub nivelul scontat). M-a invitat apoi la o cafea, în bîrlogul lui. În timp ce ne beam cafeaua, mi-a reamintit că, în varianta iniţială, el urma să moară pe scenă. I se părea fără cap şi fără coadă faptul că în actul al treilea se face doar o simplă referire la moartea lui.

— Nu te supăra, rogu-te frumos, dacă-mi dai voie... ştii, cu dreptul celui mai în vîrstă... Altuia nici nu i-aş fi spus, dacă ar fi vorba despre Orosz, sau despre altcineva, m-ar durea în cot, dar tu ştii să scrii !

— Dar, dragă nene Bandi, aş fi nevoit să mai introduc o scenă şi un nou decor, locuinţa inginerului şef.

— De ce ? Aş putea să mor la birou !

— Dar cum ? Uiţi că eşti de două luni bolnav !

— Aşa şi este. Acest lucru reiese şi din structura personajului. Sînt bolnav de două luni, apoi, într-una din zile, mă voi simţi mai bine, vor fi, cum se zice, clipele de euforie de dinaintea morţii şi, nemaiputînd rezista să lîncezesc în casă... ; am treburi multe, atîtea sarcini nerezolvate încă, mă hotărăsc deci să mă duc la birou, Şi, în tabloul al treilea din actul doi, mă chircesc brusc, pun mîna la inimă şi... Las' pe mine !

Ei, fir-ar să fie !

— Nu asta-i problema, nene Bandi ! Am senzaţia că simpla idee a morţii, acel *praesens perfectum logicum* are o încărcătură dramatică mult mai profundă decît dacă am vedea aievea cu ochii noştri cum se petrece moartea.

— Bine, amice, dar un conducător trebuie să moară la scenă deschisă ! Nu-ţi fie cu supărare, dar mă pricep mai bine la aşa ceva.

— Tocmai în asta constă toată frumuseţea, că iese din obişnuit.

— Iese din obişnuit, iese din obişnuit ! Publicul are să dea năvală cînd va auzi că eu îmi dau sufletul în actul al doilea. Dar dacă publicul aude că în actul trei apare aşa, tam-nesam, cineva care-i bolboroseşte gîfîind că eu am murit, nici prin cap nu-i mai trece să vină la spectacol. Există în asta o experienţă seculară, ca să nu mai vorbim despre faptul că trebuie să cunoşti foarte bine publicul din Pesta ; publicul din Pesta adoră situaţiile în care se moare pe scenă.

— Sincer să fiu nu împărtăşesc întru totul gustul publicului budapestan, iar...

— Mă rog, mă rog, cum doreşti, sînt gata să joc oricum ! Da, să joc ! În fond oricum am lua-o, tot piesă de teatru rămîne, ba s-ar putea să obţii chiar şi un premiu Kossuth, că doar şi ăla... cum îi zice, prietenul ăla al tău, a primit şi el. De ce n-ai primi şi tu ? Credeam doar pur şi simplu, că un bătrîn artist, tovarăş de-al tău întru slujirea artei un om care a crescut şi şi-a

petrecut toată viaţa pe scenă, care a supt măiestria odată cu laptele mamei...

Omul ăsta voia să-mi rescrie piesa ! Şi ce-o mai lăudase la început ! Ca şi eroina principală, dumnezeiasca Kamilla, care...

— Hop, stai aşa ! Kamilla ? Tiii, ce mai rol are şi femeia asta ! Vezi, ei i-ai putut scrie un rol straşnic, d-aia îţi spun că...

— Nene Bandi, dragă nene Bandi, nu zic că n-aş putea s-o fac. E drept că are să-mi dea peste cap tot actul trei, dar am s-o fac. Dar nu asta-i problema. În condiţiile astea nu ştiu ce replici aş mai putea pune în gura inginerului şef ! Tot ceea ce are el de spus în această piesă, o spune în ultimul tablou din actul doi. Urmează apoi lovitura de teatru din actul trei, cînd cineva îşi aduce aminte de el, îl citează, şi cu această ocazie aflăm şi noi că a murit. Are să se dilueze totul şi nici din punct de vedere dramaturgic nu mi se pare potrivit, dar... E în regulă, am să fac cum zici tu. Numai că... ce-ar mai avea de zis inginerul şef după tot ceea ce s-a întîmplat ?

A început să rîdă aşa cum se rîde pe scenele noastre de peste o sută cincizeci de ani şi, pentru ca rîsul lor să pară cît mai realist, unii actori l-au transpus şi în viaţă. Rîdea în hohote. Şi-a şters apoi lacrimile.

— Auzi, ce să spună ? Vai, ce dulce eşti ! Ce să spună ? Uite un scriitor care tot mai crede că ăsta-i un lucru important ! Las' pe mine ! Mă chircesc tot, duc mîna la inimă şi... Dar nu, mai bine lasă că am să construiesc eu toată scena

asta, are să fie cea mai reuşită scenă din toată piesa, dar ce zic eu, din întregul spectacol ! Ai să vezi, că toţi criticii, fără nici o excepţie, vor remarca scena morţii mele !

I-am răspuns cu toată convingerea :

— Sînt sigur, de asta, nene Bandi.

A doua zi mi-a mers vestea că am rescris piesa de dragul lui nenea Bandi. L-au asaltat cu toţii pe regizor. Aş fi dorit să scriu o piesă, care să fie dramatică, nu şi teatrală. Tocmai de aceea este lipsită, spre exemplu, de poante, de replici care stîrnesc, de regulă, aplauze în sălile de spectacol, dar care, dacă ar fi rostite în viaţă, ar provoca rîsul ironic al tuturor. Ori, lucrul acesta îl cunoaşte o lume întreagă, chiar şi specialiştii din teatre, ca să nu mai vorbesc despre cei ce aplaudă, pentru că ei o ştiu de treizeci de ani. Dar aplaudă, ce să facă şi ei, pentru că aşa se cuvine. Şi au venit pe capul meu toţi actorii cărora le scrisesem nişte replici modeste, cenuşii, dar care în contextul tablourilor respective, erau pline de conţinut, iar în corelaţia lor succesivă, formau însăşi esenţa piesei : „Mare scofală ! Nu te supăra, dar eu nu sînt dispus să apar cu aşa ceva pe scenă !“ Alţii veneau şi cu propuneri concrete : „Dacă îmi daţi voie, eu aş spune mai curînd altceva...“ Încercam zadarnic să-i conving că lucrul acela îl spunea altcineva, în altă parte a piesei. Ei o ţineau morţiş : „N-are decît să n-o mai zică el, dă-i altă replică !“

— Dar ce sfîrîială mai e şi asta, ca eu să mă rezum la o simplă întrebare ? N-am să pun nici o întrebare, ci am să exclam : „Poate că asta-i

părerea ta, dar a mea este cu totul alta !“, după care părăsesc scena, trîntind furios uşa.

— Înţelege odată, omule, că în tine s-au născut deocamdată doar nişte simple îndoieli, tu n-ai ajuns încă în stadiul de a trînti uşile, tu doar întrebi : „Da ?“ Şi ieşi îngîndurat.

— Nu-i nici o scofală. Cine o să aplaude o asemenea replică ? Publicul are să se holbeze nedumerit, aşteptînd continuarea.

— Lasă că are să vină şi continuarea, că doar nu s-a terminat piesa.

— Nu, bătrîne, ascultă-mă pe mine, uite, stau aici, în locul ăsta, uite, mă uit aşa la el şi îi zic ; „Poate că asta-i părerea ta...“ O iau apoi din loc, fac cîţiva paşi, mă întorc, stau puţin pe gînduri, vezi, stau pe gînduri, mă frămînt, aşa cum ziceai tu să fac, şi spun : „dar a mea este cu totul alta !“ Atîta zic. E mai bine aşa, nu simţi ? Sună mai bine la ureche : „Dar a mea este cu totul alta !“ Mai fac trei paşi şi ies, trîntind uşa. Ei, şi acum izbucnesc aplauzele. Vezi tu, într-o dramă e nevoie de situaţii reale. Reale, înţelegi ?

Am lipsit doar de la două repetiţii şi ei au şi împănat cele trei scene aflate în lucru cu asemenea „nimicuri“ şi „situaţii reale“. Nu, mi-am dat perfect de bine seama, că s-a ales praful de călătoria mea. Am început chiar să mă îndoiesc de adevărul meu, mă întrebam dacă nu cumva greşesc eu ? În fond nu era nici unul începător, erau majoritatea actori cu renume, care îşi închinaseră întreaga viaţă vocaţiei lor.

Într-una din dimineți am rescris o scenă. Știam că din cauza asta aveam să refac tot actul trei. Cînd au citit scena refăcută, au început să-și dea coate : „Hm, hm, vezi că acum e mult mai bine ? !“ Acel „hm, hm“ dezvăluia întreaga lor părere despre piesa mea. Tremuram tot de nervi și oboseală, mi-era teamă că întregul conținut de idei avea să se canalizeze spre cărările arhibătătorite ale obișnuitului și banalului, că voi strica pas cu pas tot ce avea piesa mai bun, depărtîndu-mă de sensul ei și de intențiile mele inițiale.

M-am întors acasă după amiază obosit, flămînd și cu pieptul tăbăcit de atîtea țigări fumate pe stomacul gol. În camera mea mă aștepta Szabadi Marta și Kadács Joska. Marika stătea de vorbă cu ei. Era un septembrie călduros, cu o ușoară caniculă, care îți provoacă seara guturai, iar în timpul zilei îți usucă nările și gîtul, încît aveai senzația că ți s-a transformat capul într-un butoi plin de bitum. Stăteam prăbușit în scaun, cu brațele căzute pe spătar, cămașa leoarcă de transpirație, trăgîndu-mi încă răsuflarea după treptele urcate și așteptînd-o pe Marika să pună masa. Mă uitam la cei doi copii. Stăteau și ei tăcuți, sfioși, închiși în sine. Fiecare închis în sine. Fiecare în parte un întreg și totuși parte din cei adunați laolaltă.

Mi-am amintit din nou că îi invidiez pe pictori. Și mi-au trecut aievea prin fața ochilor portretele de grup ale lui Rembrandt. Cît de ușor și de bine picta Rembrandt ! Cît de ușor

și de bine ar picta el și această scenă : „Vizita unor tineri muncitori la scriitor acasă“ ! Chipul triunghiular de pisicuță al Martei, cu ochi cenușii, inteligenți și trăsăturile molatice, dar marcante ale lui Joska. Chipuri de muncitori, arse de soare, cu oboseala muncii de peste zi și suverana conștiință de sine. Planurile înflăcărate ale Martei, cu fermitatea morală și ordinea riguroasă a lui Joska. Mi se strîngea inima de durere, așa de frumoși erau.

Și eu, care nu eram în stare să descriu această frumusețe. Nici n-am să pot vreodată s-o descriu în așa fel, încît să li se strîngă și inimile cititorilor. Niciodată ? Dar oare de ce ?

Pictorul pictează ceea ce există, împrumutînd concomitent clipei redate atît reflecția trecutului cît și licărirea viitorului. Pictorul ar zugrăvi frumusețea acestor copii la interferența dintre trecut și viitor. Acolo, în jurul acelei mese, mocnea o dramă profundă. Pictorul ar transpune pe pînză arderea mocnită a unei drame profunde. Dar eu, eu trebuie să aștern pe hîrtie în ce anume constă drama aceea. Scrisul este o artă temporală, omul nu contemplă cartea, ci o citește, n-o cuprinde cu privirea, ci o parcurge rînd cu rînd...

Obosit, cum eram, mi-am dat deodată seama, ușor confuz și abia perceptibil, de ce îmi trecuse din nou prin gînd faptul că pictorului îi este mai ușor : pentru că nu voi putea să zugrăvesc frumusețea acestor tineri și forța acestei drame decît atunci cînd îmi voi da seama foarte exact de sensul și direcția lor. Cu

alte cuvinte, cînd îmi voi da seama care din ei are dreptate.

Dar cum ?

Marika aduse supa. Am mîncat-o ; stomacul şi inima, mult încercate în ziua aceea, s-au mai liniştit puţin.

— Ei, ce face tineretul ? — şi le-am zîmbit încurajator.

Marta schiţă şi ea un zîmbet, care se transformă curînd în plîns. Chipul lui Joska rămase însă neschimbat. Am oftat adînc. — Ce vă pasă vouă ! — mă gîndisem la ziua pe care o lăsasem în urma mea. — Ce-i pasă tinereţii !

Uite aşa nişte tîmpenii de bătrînel cumsecade le-am înşirat toată jumătatea aceea de oră, cît au stat la mine. Marika îşi dăduse seama că sînt obosit şi, cu mult tact, a condus discuţiile aşa cum se obişnuieşte la oricare „primă vizită". (Pentru că mai sînt cu siguranţă asemenea prime vizite, dacă există cumva aşa ceva. În viaţa aceasta a mea, croită foarte exact, cu scopuri bine determinate, nu mai încap asemenea vizite...) Ce mai faceţi ? Cum vă simţiţi? Aţi fost în concediu ? Unde ? Ce-aţi mai citit ? Ce spectacol aţi văzut în ultimul timp ? Cît cheltuiţi într-o lună pe una, pe alta ? Iar ei răspundeau pe rînd la toate întrebările... Fiecare pe rînd. Răspundea cel căruia îi era adresată întrebarea.

Ne-am despărţit, invitîndu-i să mai vină şi altă dată. Puteau crede liniştiţi că ne bucurase zivita lor, pentru că de fapt aşa şi era.

Au plecat împreună, dar n-am auzit să fi discutat între ei pe scări.

Marika oftă.

— Situaţia e încurcată rău. Ai văzut, şi aici, la noi, nu le-a lipsit mult să se certe. Fata a plîns.

Mi-am zvîrlit pantofii din picioare şi m-am întins pe canapea.

— Fata ar fi dispusă să-l ajute şi susţine morţiş că nu e adevărat ce zice băiatul şi că n-ar fi nevoit să-şi amîne studiile din pricina fratelui său. Băiatul e mult prea mîndru şi nu vrea să accepte ajutorul fetei. E mîndru, dar în acelaşi timp se şi jenează de mîndria lui, şi afirmă că nici aşa nu le-ar ajunge banii. A trebuit să completeze pentru fratele său un formular cu veniturile cumulate ale părinţilor. Cum aceste venituri sînt destul de mari, puştiul nu beneficiază de nici o reducere. La anul, dacă va învăţa bine, ar putea să primească o bursă. Pe de altă parte copilul ăsta bleg i-a cumpărat fratelui său, închipuieşte-ţi, de două mii de forinţi numai cămăşi ! Douăsprezece cămăşi pentru un adolescent în plină creştere ! Acum îşi dă seama, dar...

— Care va să zică, după părerea ta, Marta are dreptate ?

Nu mi-a răspuns. A început să umble prin cameră, a strîns masa, a făcut ordine...

M-am uitat la picioarele ei. Mi s-a părut curios că are pantofii plini de praf. Purta pantofi sport, destul de vechi şi uzaţi, pe care nu prea îi încălţa cînd ieşea în oraş, şi şosete scurte.

— Ai fost plecată pe undeva ?

Mi-a surprins privirea.

— Cum ? Ah, da, azi dimineață... n-am avut vreme să mă schimb. Pe urmă au apărut și copiii ăștia... Era cît pe-aci să uit că i-am invitat să vină azi... Mă întrebai dacă are dreptate Marta ? Nu e chiar așa de simplu. Băiatul e gelos. Doamne, ce să-i faci, e îndrăgostit, deci gelos. Nu pe alți băieți e gelos, ci pe învățătură. Gelos pînă la ură. Și nici nu prea mai vrea, da, mă tem că așa este, nici nu prea mai vrea, zic, să meargă la liceu. Asta pentru că Marta i-a luat-o înainte. Are într-un fel impresia că, în nerăbdarea ei, din pricina unui singur an, fata i-a dat peste cap viitorul. De ce, se întreabă el, este atît de nerăbdătoare Marta ? N-are nici nouăsprezece ani ! În timp ce el e trecut de douăzeci și doi... Nu, nu ! Nu-i chiar așa de simplu !

Marika a ieșit, și-a pus papucii de casă și capotul și s-a întors.

— Mă uitam la ei cît sînt de frumoși și de puri. Cîtă dreptate are fiecare în parte. Și cît de fatal nu sînt făcuți unul pentru celălalt.
— Da, aceasta-i concluzia la care fusesem obligat să ajung. — Nici unul din ei nu-l merită pe celălalt. Nu-i oare stupid ?

— Nu se merită unul pe altul ? Dar se iubesc, nu vezi ? Se iubesc la nebunie !... Știi tu oare ce dor înfocat și cîte chinuri, cîtă înțelegere și dragoste li s-au adunat în suflet, cîtă teamă dezarmantă, cîte decepții, deziluzii au învins, ca să poată trăi împreună în orașul acesta ce se vrea atît de puritan ? Încearcă să gîndești practic, să privești totul cu ochii unei femei, să retrăiești totul cu sentimentele unei tinere fete ! Să te săruți pe sub porți și arcade, să te sufoci de dor... și cît de scurtă e viața și cîte priviri răutăcioase pînă și în pădure, sau în munți... Băiatul are niște rude îndepărtate aici, soț și soție, omul e portar la un bloc din Str. Vaczi. Le procură bilete la teatru, sau la cinema, numai să le dea voie să se întîlnească în casa lor. Și cînd te gîndești că stau cu frica în sîn, așteptînd din clipă în clipă să sune cineva după lift...

Mi se făcuse somn, nici nu-mi mai amintesc dacă am spus-o cu voce tare, ori mi-a trecut doar prin cap : lasă că vor avea de păstrat, fiecare în parte, cîte o amintire plăcută, prima lor dragoste. De ce să strice această amintire printr-o agonie prelungită ? Ce rost are să constate pe pielea lor ce-i aceea o decepție ?

— Tragedia părinților îl apasă cumplit pe bietul băiat, las' că văd eu, l-a întors cu totul pe dos. L-a înspăimîntat dragostea, din moment ce poate avea și un astfel de sfîrșit. E o experiență tristă, înfiorătoare pentru un copil. Fiindcă, oricum ai lua-o, tot un copil rămîne. Jalea și dorul îl mînă să-l dădăcească în așa hal pe frate-său... Auzi, să-i cumpere douăsprezece cămăși, prostuțul... Știi ceva ? În locul tău aș sta de vorbă cu părinții lui.

Am scos un geamăt jalnic.

— Vorbești serios ? Ce-i drept, îmi trecuse și mie asta prin cap. În timp ce stătusem de vorbă cu Joska, mă și hotărîsem, pe jumătate,

s-o fac. Numai că... de-aş avea timp... da, de timp aş avea nevoie, ca de aer !

Am şi aţipit probabil, pentru că prea am tresărit la auzul vorbelor ei, atît de tare şi de clară fusese întrebarea :

— Vrei într-adevăr să scrii despre cazul lui Kadács Joska ? Şi... ai de gînd s-o faci aşa cum ziceai tu ?

Inima începuse să-mi bată cu putere. Asta numai odihnă de după-amiază nu se mai cheamă, dacă mă trezeşte aşa de brutal ! Eh, nu-i nimic, cu atît mai uşor am să pot adormi diseară... M-am ridicat în capul oaselor. În sfîrşit, mi-am zis, se pare că s-a răzgîndit.

— N-aştept altceva, decît să-mi spui că ţi-ai făcut timp. Sînt gata să-ţi dictez chiar acum, totul e pregătit. Mă aşteptam să se aşeze la maşina de scris, s-o deschidă şi să-şi pregătească foaia de hîrtie, aşa cum făcea de obicei. Dar nu mi-a răspuns. S-a apropiat de fereastră, întorcîndu-mi spatele.

— Dar parcă ai mai scris o poveste, una în sens contrar celei pe care ai de gînd s-o scrii acum ?

— Cum adică contrar ?

Răspunsul fu adresat ferestrei.

— Nici nu mai sînt chiar atît de sigură că părinţii sînt într-adevăr egoişti şi iresponsabili.

Am sărit ca ars.

— Poftim ? Nu-ţi fie cu supărare, dar... concluziile tale mi se par cît se poate de stranii !

— Nu ştiu. Şi despre Kadács Joska ai afirmat la început cu totul altceva.

— Ce anume ? Nici n-am scris despre el nimic.

— Data trecută.

— Şi data trecută am scris acelaşi lucru. Am vorbit despre lupta dintre morala veche şi cea nouă.

— Pe vremea aceea Kadács Joska mai era încă mic burghez, un „suflet de om din Neanderthal", sau cum ziceai, iar acum... — Se întoarse cu faţa spre mine. — Tot nu înţelegi ?

— Tu eşti cea care nu înţelege ! Nu despre Kadács Joska sau Ionică Făt-Frumos era vorba ! Cum poate fi cineva atît de... Argumentele mele sînt de domeniul abstractului, iar tu mă bombardezi cu fragmente, cu bulgării grosolani ai realităţii. Şi asta numai pentru că în cazul acesta, întîmplător...

Mă privi cu ochii plini de uimire.

— Ce înţelegi tu prin fragmente ? Asta ? ! Dar eu vreau să vezi întregul !

— Mă rog ! Prea bine, am să mă duc şi la părinţii lui. Mă şi interesează. Pentru mine e chiar un prilej de odihnă. Mîine am tot timpul s-o fac... Dar nu despre asta este vorba. Independent de toate acestea, am de gînd să aştern pe hîrtie cazul lui Kadács Joska. Fără nici un nume, impersonal, cazul în sine, în propria sa corelaţie.

— Şi crezi tu oare că aşa, fără nici un nume, impersonal, va fi real, aşa crezi ? Ce-i aceea „în propria sa corelaţie" ! Dacă mai înainte...

Am schițat un gest de nerăbdare.
— Oh, biată logică de femeie. Încearcă să privești lucrurile în abstract, în generalitățile lor, încearcă !
S-a înroșit toată, iar ochii au început să-i sticlească suspect :
— Argumentele tale sînt într-adevăr convingătoare.
— N-am avut de gînd să te jignesc... Nu te supăra !... Chiar n-am avut de gînd. Eu m-am referit la acel „mărunt realism" feminin, pe care-l cunoști prea bine ! În toată treaba asta nu ești capabilă să vezi altceva decît ceea ce există aievea. Și, mai ales, dragostea Martei și a lui Joska, pentru că te-a înduioșat profund. Adevărul e...
Mi-a aruncat o privire încărcată de durere.
— Adevărul nu poate fi contrariul realității.
Am rămas consternat.
— Dacă vrei să știi, uneori este posibil și acest lucru. — Calm, calm băiete, trebuie să te calmezi, las-o pe ea să-și iasă din sărite ! — Uite, de-aia văd eu în toate numai lupta dintre vechi și nou ! Ce să fac, nu văd decît lupta asta ! Pentru că este singurul adevăr în toată harababura asta contradictorie.
Scutură vehement din cap.
— Nu, nu cred.
— Nu vorbi prostii ! Ce anume nu crezi ? Asta-i baza modului de gîndire comunist.
— Sau, dacă vrei, interesele, comoditatea activistului.
— Ce tot vorbești ? Ce naiba-i cu tine ?

Își ieșise într-adevăr din fire. Nu striga, dealtfel nici nu obișnuia s-o facă vreodată, doar obrajii îi ardeau și-i tremura vocea.
— Ai afirmat la început că fata întruchipează noul, iar Joska vechiul. Acum însă vrei să faci din Joska...
— Dar nu e vorba de nici o fată și de nici un băiat, înțelege odată ! Ceea ce am scris eu rămîne adevărat, chiar dacă în realitate situația este întîmplător mult mai complicată. Eu privesc lucrurile în abstracțiunea lor...
— Țîțîțî, bineînțeles ! Fără să le numești, ptiu ! Auzi, ce vorbe, că nici unul nu se constituie în adevăr ! Să știi că dacă două adevăruri, ce formează în viață un tot unitar, sînt adevăruri îndreptate unul împotriva celuilalt, atunci nu pot fi adevăruri, ci scorneli, baliverne, minciuni sfruntate ! Auzi, ce vorbe !... Avea dreptate Zoltan, să știi că avea dreptate ; tu transformi un cîine întreg și nevătămat într-un cățeluș șchiop pentru ca pe urmă să începi să-i cînți prohodul. — Mă judeca precum zeița dreptății. — Nu mi-aș fi putut închipui, că și tu... nu mi-aș fi putut închipui nici în ruptul capului... Ăsta îți este jurămîntul ? „Adevărul, numai și numai adevărul, purul adevăr !" Dar pot să am și eu un cuvînt de spus! În fond mi-am pus și eu viața în joc alături de tine ! Sînt și eu un om întreg, chiar dacă port numele de nevastă...
Mi s-a adunat tot amarul în gură.
— Te rog foarte mult să nu-mi faci asemenea scene ! Mi-ajunge și mie prin cîte am trecut azi. Ce-i cu tine ? Ți-am spus, dacă vrei să te duci

undeva să lucrezi, du-te, mă descurc eu într-un fel şi fără ajutorul tău. N-are rost să-mi faci...
Se lupta cu lacrimile.
— Am crezut întotdeauna în tine, aşa de mult am crezut în tine !
— După tot ceea ce ai îndrugat aici, zău că nu mai ştiu ce şi în ce crezi...
Evident, ceva o tulburase teribil. Să fie ceva de ordin fiziologic ? În definitiv, are aproape patruzeci de ani şi... insomnii sîcîitoare. Iar eu, deşteptul de mine, compar totul cu puterea mea animalică de muncă ! Şi nici prin cap nu-mi trece că ar trebui s-o menajez, că ea n-are pe cap doar grija de a-mi bate mie la maşină şi de a-mi pune lucrurile la punct. Ce-i drept, nici eu n-am doar grija asta... Eh, ce importanţă mai are! Am să solicit o amînare de la editură. Trăim împreună de douăzeci de ani şi uite, sîntem în stare să credem că ştim totul unul despre altul, că sesizăm cea mai mică tresărire din sufletul celuilalt. Evident, ceva nu-i în regulă. Îţi stă mintea-n loc, două articole banale, două schiţe amărîte, nişte elucubraţii de duminică dimineaţa... Şi răstoarnă totul cu fundul în sus.
Devenise aparent calmă. Vocea îi era distantă.
— Mă întrebi în ce cred eu ? În ce ?... Cred în lucrurile simple. În cele care există. Doi copii ne intră în casă, se aşază la masa noastră şi ne vorbesc despre nişte lucruri banale, obişnuite, de zi de zi. Uite, în asta cred eu. E tot ceea ce am eu mai sfînt, e adevărul, profunzimea, totul. Conţine viaţa însăşi, şi pe om. Ca într-un muzeu. De ce nu te duci odată acolo, să meditezi la toate astea ? Noi nu mai credem în cultul lui Mithra

şi nici în dumnezeu. Dacă cineva s-ar oferi să ne vîndă asemenea exponate, am rîde de el. Dar, uite, se află acolo un pocal, o cană, un vătrai, nişte nimicuri, în faţa cărora te opreşti pătruns de evlavie ; pentru că ne aduc mesajul lor din negura celor două mii de ani, pentru că sînt adevărate şi poţi crede în ele. Tu ai început prin a fi arogant şi uite că acum te-ai transformat în popă. Nu-ţi dai seama ? Te-ai avîntat plin de curaj să descoperi şi să cucereşti minunea minunilor, iar acum vinzi fraze magice, bune să te apere în lupte şi să te ferească de o eventuală dambla. Auzi tu, „lupta dintre vechi şi nou" ! Păi nu vezi ?
A ieşit apoi, m-a lăsat singur.
Am făcut cîţiva paşi după ea, dar am renunţat. Spusese nişte lucruri înfiorătoare. Poate tocmai de aceea nu reuşise să mă scoată într-adevăr din sărite. Mai tîrziu, cînd lucrurile se vor mai linişti, îi voi spune că semăna în clipele acelea cu o preoteasă. Da, cu o preoteasă ! O preoteasă care mă consideră pe mine popă ! Am izbucnit în rîs, că-mi trecuse prin cap o asemenea idee. A alergat prin oraş în dreapta şi-n stînga mi-am zis, a tulburat-o căldura asta nesuferită, vine furtuna, au anunţat-o şi staţiile meteorologice... Oare ce-o fi tulburat-o în aşa hal ? Din pricina unei greşeli, hai să zicem că a fost o greşeală, e în stare să tragă nişte concluzii pripite, alunecînd în relativism etic, în nihilism ? Ba e capabilă chiar să mă acuze pe mine de nihilism ? Ei nu, că asta-i culmea !

N-o puteam lua în serios, evident. Puteam cel mult să țin cont de faptul, că o frămîntă ceva, că a necăjit-o cineva.

Dar nu eu, ăsta-i un lucru cert.

Dacă m-aș fi apucat imediat să scriu eseul despre Kadács Joska, mi-aș fi dat satisfacție mie însumi pentru jignirea suferită.

Unde am greșit ? În definitiv greșeala aceasta se regăsește în însuși conceptul noțiunii. Auzi ceva despre un anumit lucru, îți formezi o imagine și, cînd ai ocazia să-l cunoști mai îndeaproape, îți dai seama că este cu totul altfel decît ți l-ai imaginat. Sau te duci, să zicem, într-un oraș pe care n-ai avut încă ocazia să-l cunoști ; îți formezi o imagine despre el, pentru că oricum ai lua-o, tot îți formezi o imagine oarecare, iar cînd ai în sfîrșit ocazia să-l cunoști, descoperi că e cu totul altfel. Ne corectăm, în fond, zilnic noțiunile. Chiar și atunci cînd e vorba de niște lucruri arhicunoscute.

Indiferent de toate acestea, am scris în articolul meu numai adevărul...

S-a înserat. Am aprins lampa de birou, am tras perdeaua și am deschis larg fereastra. Dacă se nimerea să intre gîzele în cameră, aveau să iasă, iar dacă năvălea căldura de afară, avea să se răcorească peste noapte. Simțeam nevoia de aer ; furat de discuții, fumasem țigară după țigară și îmi acrisem sufletul de atîta nicotină. Am renunțat să mai lucrez în seara aceea, în definitiv, nu sînt nici eu o vită, ca să trag atîta la jug. Mi-o fi ajungînd și mie...

Am luat un calmant, mi-am făcut patul cu mișcări lente, comode, mi-am pus pijamaua și

haina de casă. O lectură ușoară, simpatică, asta îmi trebuia, Mérimée, Maupassant, Mikszáth... Haidem la raftul cu cărți ! Ia să vedem, litera „M“...

Pe dulăpiorul de jos al bibliotecii am observat poșeta Marikăi. O aruncase acolo, cînd se întorsese acasă. Am să i-o duc în hol, mi-am zis, are s-o caute precis dimineață și de ce să mă mai deranjeze. (V-am mai spus, mi se pare, că la mine s-a zis cu dormitul, dacă mă trezește cineva din primul somn.) Poșeta era deschisă. N-aveam de gînd, nici nu-mi stă în obicei, să cotrobăi, prin ea, mi-am aruncat doar privirea, așa, într-o doară, în dezordinea atît de familiară și am și închis-o la loc, gata s-o duc în hol, cum intenționasem. Abia atunci mi-am dat seama, mai mult în subconștient, că ochii mei văzuseră ceva, dar ce ? O scrisoare parcă, aruncată neglijent deasupra, cu un scris foarte cunoscut și totuși atît de străin. Ce să fie și cine să fie, totuși ? Să mă fi înșelat ? Am deschis din nou poșeta și, fără să-mi dau seama, am citit cele cîteva rînduri care se puteau descifra pe fila împăturită în patru. Vreau să vă spun că avem o încredere oarbă unul în celălalt și, chiar dacă nu sîntem formaliști, respectăm totuși anumite conveniențe, tocmai pentru că s-au născut din acest respect și încredere reciprocă. Citesc întotdeauna scrisorile Marikăi atunci cînd mi le dă ea. Eram gata să-mi întorc rușinat privirile, dar n-am putut-o face. Era prea tîrziu, apucasem deja să citesc : „...Chloe, dacă n-aș fi fost convins că aș putea fi catalizatorul unei minunate transfor-

mări a sufletului tău, tot aşa cum ai putea fi tu, pentru sufletul meu. Dar... cunosc, bineînţeles, şi acel „dar". Dar cînd va sosi, odată, clipa cea din urmă ne vom retrăi propria viaţă, crede-mă, acel „dar" nu va mai avea nici o importanţă !" Semnat : „Daphnis-Z".

Scrisul lui Zoltan ! Aveam senzaţia că-mi crapă tîmplele, aşa de tare îmi zvîcneau, luasem zadarnic calmantul acela...

Daphnis şi Chloe ? O fi vreun joc de altădată? Se tutuiesc ? De cînd ? Îmi trecură într-o clipă prin minte toate posibilităţile. Mă gîndeam chiar şi la faptul că putea fi o scrisoare veche. Cine ştie prin ce împrejurare a ieşit la iveală şi... Dar nu, era exclus, doar văzusem foarte bine că cerneala era proaspătă. Şi-apoi, mai era şi data... Fusese datată cu două zile înainte.

Acum, cînd mă gîndesc la toate astea, mi se pare ridicol, dar atunci... în mine se dădea o luptă infernală, să închid geanta, să n-o închid... să mă fac că n-am văzut nimic ? Dar ce, parcă au vreo valoare toate mîzgălelile astea lipsite de conţinut !

Nu mai aveam încotro, trebuia să citesc scrisoarea ! Dar dacă îmi va fi ruşine după aceea... dacă-mi va fi o ruşine cumplită ?

Acolo, lîngă raftul cu litera „M" al bibliotecii mele, stînd în picioare, încremenit într-o poziţie puţin înclinată, pe jumătate pornit să duc poşeta, fără să mă fi întors măcar spre lumină, ca să fi putut vedea mai bine, cu buzele uitate întredeschise şi cu gura uscată, am citit-o dintr-o răsuflare :

„Dulce Chloe !

Cît de bătrîn am devenit dintr-o dată, acum după ce am aşternut pe hîrtie aceste cuvinte, şi cît de tînăr !

Ai fost zgîrcită cu timpul pe care mi l-ai dăruit mie şi ţi-ai apărat continuu bărbatul. „Bărbatul tău" ! Nu-i nimic, am să-ţi scriu acum tot ceea ce aveam de gînd să-ţi spun prin viu grai. E, poate, mai bine aşa.

Nu din pricina mea am dispărut eu în toţi aceşti zece ani. Sau poate totuşi ? Am văzut începutul de criză care intervenise la voi, n-am vrut s-o adîncesc, s-o întreţin, devenind astfel cauza declanşării ei, pentru ca nu cumva, mai tîrziu, să mă urăşti.

Dar acum ştii !

Eu am fost cel care i te-a dat lui, înainte ca tu să fi fost cu adevărat a mea. Te-am dat pentru că-mi erai mai scumpă decît orice, pentru că erai pentru mine unica fiinţă posibilă. Numai că viaţa îmi oferise această unică fiinţă posibilă ca pe firul unui ghem pe care, dacă l-aş fi prins în mîini, ar fi trebuit să deşir, odată cu el, şi rînduiala acelei lumi. În locul femeii pe care o căutam, aş fi obţinut, atunci, o evreică. Ştii foarte bine că nu-mi era teamă, că aş fi fost în stare să mor odată cu tine. La atît mă duceau puterile, vreau să spun că la atît mă duceau convingerile.

Numai un om inferior e capabil să lupte din ură, eu însă doream să fiu în întregime om. Vroiam să fiu om şi nu un program potrivnic, un „antifascist". Să lupt pentru ceva şi nu numai împotriva unui lucru. Pentru că omul per-

fect nu poate să lupte decît pentru perfecţiune, pentru frumuseţea perfectă, pentru bunătate, pentru adevăr. În ultimă instanţă nu pentru religie, ci pentru dumnezeire însăşi.

Am fi pierit amîndoi.

Trăiam şi trăim într-o lume în care oamenii nu-l văd şi nu-l interpretează încă corect pe dumnezeu. Pe vremea aceea îl numeau rasă, lupta pentru reîmpărţirea lumii, război ; azi îl numesc luptă pentru pace, iar în alte părţi îi zic lumea liberă, democraţie. Dar dacă eu, care ştiam toate acestea, care eram suficient de curajos şi de puternic şi sînt, în orice caz, destul de cinstit, nenorocit de cinstit, aş fi adoptat o altă atitudine decît cea a indiferenţei sociale — ceea ce nu înseamnă, bineînţeles, indiferenţă, dar e tot una — aş fi dat dovada unei groaznice meschinării. Trebuia să rămîn un om liber. Nu te poţi avînta în căutarea absolutului cu preţul unor compromisuri. Ar fi însemnat să închei cu tine un contract pentru nişte crize şi contradicţii insuportabile.

A apărut atunci „bărbatul" tău. El era mai „consecvent" decît mine. Aş fi vrut să-l educ să nu mai fie aşa, dar în zadar : a rămas mai consecvent. Se simţea obligat să tragă în fiecare zi linie şi să facă adunarea celor realizate de el în viaţă ; pentru el zece ani însemnau treimiişasesutecincizecişidouă de probleme de aritmetică. Într-o vreme a străbătut alături de mine filele vieţii, era într-una predispus ca, undeva în apropiere de tangentă, să se rupă de realitate şi să se îndepărteze de ea „în linie dreaptă". Asta se cheamă principialitate, consecvenţă şi

aşa mai departe. L-am apărat cît am putut. Din clipa în care te-a descoperit pe tine, am renunţat să-l mai apăr. Mi-am dat seama că sosise clipa ! Dacă mă părăsea şi mergea cu tine de-a lungul tangentei de-o clipă a orbitei mele, n-avea să fie rău deloc. Avea să fie o viaţă aparent banală, „politică" avea să fie, ştiam ce religie veţi practica în loc să căutaţi dumnezeirea, dar ştiam tot atît de bine, că veţi supravieţui. În acest fel amoralul devenea chiar moral, pentru că urma să păcăliţi un netrebnic şi să furaţi de la un bandit.

A săvîrşit deci «fapta eroică antifascistă» : te-a luat pe tine de nevastă. Ştia foarte exact că nu era deloc o faptă antifascistă, şi nici eroică nu era. Dar a crezut în asta, pentru că îi făcea plăcere. Şi s-a cufundat în minciună, deocamdată pînă la glezne. Îşi dădea, bineînţeles, şi el seama cît de aberant este orice antiprogram, dar era — cum îţi spuneam — consecvent, aşa că a mers mai departe şi, ce şi-a zis el, dacă-i gîscă, măcar să fie grasă, şi a devenit comunist.

Spune-mi, te rog, tu, care ai crezut tu însăţi, că-i un sacrificiu, un eroism să te ia cineva de nevastă, tu, sărmana de tine, care te-ai subestimat în conjunctura cursului de moment al bursei politice, mai crezi şi azi că a făcut un act de eroism, devenind soţul tău, cu alte cuvinte că are vreun merit pentru că a devenit „soţul tău" ? !

Nu-l invidiez că printr-un simplu gest a dobîndit în cele din urmă totul : renume, glorie,

bani, ranguri, succese. Nu-l invidiez deloc. (În fond am ocazia să citesc săptămînă de săptămînă cum poate cineva primi pentru un simplu gest — numai pentru că a tăiat, să zicem, cinci cifre de pe o foaie de hîrtie — cum poate primi, spuneam, de la prea dreapta societate a muncii, respectabila sumă de un milion şi jumătate de forinţi ! Nu i-am invidiat niciodată pe cei norocoşi, pentru că sînt şi eu unul dintre ei, ba chiar mai norocos decît ceilalţi, dar asta din punctul de vedere al valorilor pe care le apreciez eu.) Dar mi se pare strigător la cer, ca printr-un singur gest să-şi făurească atîta fericire, pe care de fapt nici nu-i în stare s-o suporte : aceea de a te lega de el pe vecie.

L-ai apărat pînă-n pînzele albe. Mi-ai spus că-i bun. E într-adevăr bun ? Da, este bun, duminicile, preţ de zece minute, pentru ascultătorii de la radio. Un „admiră-l", o bunătate tocmai bună de a fi expusă într-o vitrină, curată scamatorie ! Eu nu pentru lume, ci pentru mine sînt şi voi fi — atîta vreme cît exist şi voi exista — om bun. Şi pentru tine, precum o meriţi ; aşa cum, de altfel, poate fi omul alături de tine, tot mai bun şi mai perfect.

Ştii prea bine că, independent de toate astea, „bărbatul tău" este prietenul meu. Este slăbiciunea mea. Mi-a fost şi mi-e drag şi acum. Şi pentru faptul că te-a păstrat pe tine, vreau să sper pentru mine. Dacă ar fi continuat să meargă pe drumul său, ar fi devenit un scriitor onorabil. (Ştii că nu-i apreciez cu adevărat decît pe poeţi, îmi cunoşti părerea despre scriitori în principiu, aşa că interpretează, te rog, cele

spuse de mine în acest context.) În felul lui ar fi putut fi cinstit. Aşa, însă, a devenit ceea ce a devenit. Un preot. Iar tu, ţîrcovnicul lui. Sluga soţului tău, dar şi propria-ţi slugă. Merită ? Să-ţi sacrifici viaţa pentru aşa ceva, merită oare ? Să fii dactilografă la agenţia lui de publicitate, să fii umbra unei raze amărîte, numai pentru că te-a luat atunci de nevastă ? Gîndeşte-te, Chloe, gîndeşte-te bine ! Gîndeşte-te foarte bine !

Te chem acum, la jumătatea unei vieţi de om ; pentru că ne mai aşteaptă încă, în fond, tot ceea ce e mai de soi : piscul şi sinteza. Ne-a mai rămas să descoperim din lumea aceasta atît cît putem descoperi la nivelul epocii noastre. Să aprindem focuri semnalizatoare acolo sus, pe piscuri, ca să indicăm drumul urmaşilor noştri. Iată ce ne mai aşteaptă. Nu mă aflu dincolo de bine şi de rău. Nu. Mă aflu dincoace, întotdeauna dincoace. Eu construiesc în mine ordinea şi armonia dumnezeiască, nu-mi mai lipseşti decît tu, teribil îmi lipseşti.

Săptămîna viitoare urmează să-l explic pe Jozsef Attila. Ştii, „La Dunăre". Am venit aici şi cu intenţia de a vizita cîteva muzee : cel din cetate, aquincum-ul, cel de arheologie. Vino cu mine, hai să ne întîlnim la Ruszwurm, să-mi vorbeşti în sfîrşit despre tine, să vorbim despre tine.

Nu ţi-aş fi scris, Chloe, dacă n-aş fi fost convins, că aş putea fi catalizatorul unei minunate transformări a sufletului tău, tot aşa cum ai putea fi şi tu, pentru sufletul meu. Dar... cu-

nosc, bineînțeles și acel „dar". Dar cînd va sosi odată clipa cea din urmă, și ne vom retrăi propria viață, crede-mă, acel „dar" nu va mai avea nici o importanță". Semnat : „Daphnis-Z".

Aceasta e scrisoarea pe care o găsisem în poșeta desfăcută a Marikăi, aruncată undeva deasupra, peste dezordinea aceea parfumată, provocată de îngrămădirea haotică a obiectelor de tot felul : o pudrieră, cîteva rujuri, un portofel, o groază de bilete de autobuz consumate, o batistă, o trusă de manichiură, cîteva fotografii și multe altele.

*

Ceva mai tîrziu m-am așezat în fotoliu și mi-am aprins o țigară. M-am dus apoi de trei-patru ori la baie și de fiecare dată mă așezam la loc, în aceeași poziție. Mîinile și picioarele mi se răciseră de-acum ca gheața, cînd am observat că afară era frig, iar eu tremuram ca varga. Am închis fereastra și m-am așezat la birou. Abia atunci mi-am dat seama, că mai țineam încă scrisoarea în mînă. Umblasem cu ea tot timpul cu foarte multă grijă, ca nu care cumva s-o mototolesc. Am pus-o pe birou și am citit-o din nou. Nici nu mai era nevoie s-o recitesc, o știam pe de rost, mă uitam doar la litere, la trăsăturile sacadate ale scrisului, la literele mari, simplificate aproape ca niște litere de tipar, sau la capricioasele briz-brizuri specifice lui, adăugate pe alocuri celorlalte litere. Scrisese destul de aerisit, numai pe ultima jumătate de pagină îngrămădise rîndurile. Era o coală

mare de hîrtie, de tip vechi, trasată în linii filigranate. Scrisese însă dezordonat, fără să țină seama de ele.

Mi-am dat apoi seama că lumina ardea fără nici un rost. Am stins deci și lampa de birou și lustra. Se făcu deodată un „mîine" atît de rece și de străin și mă cuprinse o cumplită sfîrșeală... Simțeam mai curînd în brațe și în picioare că odată, cîndva, pornisem să duc poșeta în hol.

Am pus prin urmare scrisoarea la locul ei, am închis poșeta și m-am strecurat tiptil în hol, punînd-o pe masă. Am revenit, m-am așezat pe pat, mi-am ridicat picioarele și mi le-am învelit.

Sentimentele care se învălmășeau în sufletul meu... Sec, dar foarte exact, numai dacă aș vrea să născocesc ceva artificial, aș găsi o expresie mai potrivită ; sentimentele mele se învălmășeau cu adevărat și nu se amestecau, nici nu se topeau unul într-altul. Găseai acolo de toate și, oricît vi s-ar părea de curios, chiar și bucurie. Sau cam așa ceva. Ceva își găsise rezolvarea, ceva se întîmplase, acum știam ceva foarte exact. Știam ceea ce mai înainte nu știusem. Ceva ce există... Dar mult mai puternică decît orice era groaznica agorafobie. Ce prăpastie, ce prăpastie înfiorătoare ! În regiunile miniere se întîmplă uneori să se producă alunecări de teren, să-ți fugă șoseaua de sub picioare ; sau în bătrînii munți calcaroși : dolinele. Cineva îmi desenase pe portativul vieții o cheie, ceea ce făcuse ca totul să-mi sune altfel.

Da, atunci nu se petrecuse pur și simplu ceva, ci toate se petrecuseră altfel.

Nu se petrecuse ceva, ci se schimbaseră toate. Numai în vis ţi se întîmplă uneori să ai senzaţia că te găseşti în fundul unei fîntîni adînci, întunecoase şi umede. Şi tot ca în vis, mi se făcu deodată o milă cumplită de mine, de-mi venea să izbucnesc în hohote de plîns. Stînd pe scaunul acela, la birou, am şi izbucnit în plîns, aşa de tare şi de înspăimîntător, că nici nu mă mai puteam opri. Am ieşit să beau puţină apă ; greu am scăpat de durerile acelea spasmodice din piept, mă strîngeau ca într-o menghină cumplită.

Mă încerca, de asemenea şi un sentiment de ură, o ură fierbinte şi grea, ca o lavă. Aveam senzaţia că cineva îmi smulge pielea de pe ceafă cu nişte cleşti înroşiţi în foc. Şi-apoi, din nou, fiori de gheaţă : deznădejde, zbucium şi iar hohote de plîns în fundul fîntînii.

Între timp logica mea, aidoma unui poliţai singuratic dintr-un oraş bîntuit de răscoale, alerga de colo-colo, buimacă. Bine, e în regulă, Zoltan a scris el ce-a scris, dar poate Marika nici nu... Ba nu, ba nu, se întîlniseră totuşi, uite chiar şi azi. Dar pantofii ei plini de praf ! ? Certitudinea se înfipse în mine, ca un pumnal. Mi-a spus, că fusese plecată înainte de masă prin oraş, pentru ca imediat după aceea să se contrazică, s-a încurcat, evident, în propria-i minciună. Se întorsese, în realitate, în acelaşi timp cu Marta şi Kadács Joska ! Numai că ei au venit la noi la sfîrşitul zilei de muncă, era deci aproape seara ! M-a minţit ! Dar pentru ce ? !... Eram pe punctul să mă reped la ea, s-o trezesc

la miez de noapte şi să-i strig în faţă că e o tîrfă, s-o iau la palme şi să-i smulg părul din cap. Nu, nu, nu ! Vedem noi dimineaţa !...

Ba nu, dimpotrivă, mai bine să înghit, să tac şi să înghit cît pot, solitar, dar arborînd un aer de superioritate. Acum eu sînt cel care ştie ceva, cel care ştie şi stă la pîndă. Da, asta trebuie să fac ! Asta !

Mi-am adus aminte, că mă hotărîsem să mă duc la Borsod. (Regizorul oricum lipsea vreo două zile, iar asistenţii lui urmau să pregătească cu figuranţii cele patru scene de masă, aşa că aveam la dispoziţie două zile libere.) Cum rîvneşte pielea arsă după ulei, aşa rîvneam şi eu să muncesc. Sau voiam pur şi simplu să evadez, să scap de toate acestea ? Cine ştie ! La Borsod, da, hai la Borsod, să mă ocup de necazurile lui Kadács...

Odată şi odată am să scriu şi povestea asta... a mea. Cum e oare ? Ia să fiu atent ! Să fiu foarte atent la sentimentele pe care le încerc !...

Vai, dar asta să-mi fie consolarea ?

Ce bine ar fi fost să fi murit atunci, în după-amiaza aniversării zilei mele de naştere, să fi pierit printre rămăşiţele maşinii mele zdrobite de roţile uriaşe şi nemiloase ale acelui Ikarus !

N-ar mai putea să cutreiere cu Zoltan muzeele ! Doliul cuvenit, grijile... Un prieten trădător şi o soţie tîrfă ! Tîrfă !

Pe coama unui nou val de ură mi-am adus brusc aminte, urlînd ca un apucat mai-mai să-mi crape creierii : „Nu-i dau ! Pe ei nu-i dau ! Copiii rămîn la mine ! Are să crape, are să crape de durere ! Copiii rămîn la mine !“

După aceea s-au petrecut faptele pe care vi le-am mai relatat : am observat cum arde lumina şi am dus poşeta în hol. Obosisem cumplit, eram sleit de puteri. Noaptea zburase, eternitatea şi ea, îmi pierdusem noţiunea timpului. Să fi fost ora şase ; în orice caz acum, cînd îmi reamintesc de cele întîmplate, apreciind după lumina care invadase atunci camera, cred că era în jurul orei şase.

M-am scufundat într-un somn adînc, cu gîndul că am s-o răstignesc, dacă copiii ei vor rămîne cu mine. Cei doi fii ! Da, cel mic are şi el aproape şase ani şi legea mi-i va da mie...

*

Abia acum, după ce am recitit tot ceea ce am scris, îmi dau seama că n-am făcut nici cea mai mică referire la cei doi băieţi ai mei...

Am pus mîna pe stilou, eram gata să răsfoiesc primele pagini ale manuscrisului, cu intenţia de a intercala cîteva fraze despre ei în pasajele în care vorbesc despre după-amiaza aniversării zilei mele de naştere. Mă gîndeam că mai încolo am să vă spun cum i-am trimis la nişte cunoştinţe din Zamardi şi că îi aşteptam să se întoarcă acasă pe la sfîrşitul lui august. Cel mare are opt ani, e elev, iar cel mic s-a născut în noiembrie, aşa că nu-l putem înscrie la şcoală decît în anul următor. Am fi avut trei copii, dar primul a murit de mic, în timpul asediului. Avusese pneumonie, dar în realitate murise de inaniţie. Marika a rămas ani în şir nemîngîiată. Ştiu foarte bine că ori de cîte ori avea posibilitatea să mănînce ceva cu poftă, îşi

aducea aminte de faptul că băiatul nostru murise de foame. Lapte nu mai avea, ceaiul n-avea zahăr, n-aveam nimic, nici arpacaş, nici fulgi de ovăz, nici malţ, nici măcar puţin lapte praf, doar fasole, fasole şi carne de cal. Dacă se nimerea s-avem şi asta ! Şi nişte fiertură de legume uscate, plină de viermi. Dar fără pic de grăsime şi făină...

Fuseserăm ani de zile convinşi că nu mai poate avea copii. Nici medicii nu mai erau în stare s-o consoleze. Dar au venit, uite că au venit totuşi doi băieţi. Marika a renăscut.

Răsfoiesc, deci, primele file de manuscris, căutînd cele trei locuri unde aş putea introduce aceste lucruri despre copii ; oricum am lua-o, e cel puţin curios că n-am amintit pînă acum nimic despre ei.

Cei care mă vor condamna să aibă în vedere că aş fi putut adăuga cele cîteva fraze şi atunci n-ar mai fi avut motive să mă condamne. Dar am lăsat totul neschimbat.

A doua zi dimineaţă, destul de tîrziu, m-a trezit Marika.

— Ce-i cu tine ? Ţi-am adus micul dejun de o oră, mi-ai şi vorbit. Uite, s-a răcit. Ce-i cu tine ? Azi noapte te-ai cam fîţîit, te-am auzit. Ţi-a fost rău ?... Nici nu te-ai dezbrăcat ! Te-ai culcat cu haina de casă pe tine ?... Dar ce s-a întîmplat, pentru numele lui dumnezeu ? !

Mi se pare că am şi visat ceva, avusesem unul dintre coşmarurile mele, da, l-am visat pe „omul de pe mal“.

S-a întîmplat de mult de tot, pe vremea copilăriei mele, mama mă luase cu ea la Miskolc. Era vară și o arșiță cumplită. Cred că pe vremea aceea se inaugurase ștrandul cel nou, aveam timp berechet, și ne dusesem să facem o baie. Mama întîrziase mai mult în cabină, așa că am luat-o curajos spre apă. Nu știam încă să înot, dar apa „mică" nu mă mulțumea, voiam să intru cu orice preț în apă pînă-n gît. Deodată solul lunecos îmi zbură de sub picioare și, cum apa se adîncea nu lin, ci brusc, vă închipuiți ce-a urmat. Am zvîcnit în sus și am început să dau disperat din brațe. Înghițeam cîteva guri și iar mă scufundam, și uite așa, de patru-cinci ori. Eram aproape inconștient cînd m-a scos maestrul de înot.

De cîte ori mă ridicam la suprafață, vedeam pe mal un om. Îmbrăcat în niște pantaloni albi și tricou sport, dădea disperat din mîini și zbiera îngrozitor. Era directorul ștrandului, sau cam așa ceva, și striga niște texte din regulament : „E interzis să vă lăsați copiii nesupravegheați în apă !" „Respectarea indicațiilor de pe panouri este obligatorie pentru toată lumea !" „Cei care nu știu să înoate, sînt rugați să nu intre în apa mare !" Și alte asemenea lucruri.

În timp ce mă aflam în apă, nu-mi dădeam, evident, seama ce striga. Dar în clipele acelea am văzut, am simțit, am sesizat într-un fel sau altul că eu mă înecam, iar el striga indicațiile din regulamentul ștrandului.

Acesta este „omul de pe mal" pe care obișnuiesc să-l visez. Visul nu este bineînțeles o întîmplare, ci o stare, căreia îi dăm în subconștient conținutul unei întîmplări oarecare.

În clipa în care m-am trezit îl visam, mi se pare, pe „omul de pe mal".

Marika stătea îngrozită în fața patului.

— Ce s-a întîmplat, pentru numele lui dumnezeu ?

M-am ridicat în capul oaselor. Capul mi-era greu, iar gura amară și plină de nicotină. Și dintr-o dată mi-am adus aminte de toate.

Simțeam că-mi vine rău. Am luat-o din loc, clătinîndu-mă. Marika mă urmărea ca paralizată.

— Unde te duci ?

Și-atunci tot amarul meu se concentră într-un demențial joc de cuvinte : „La cloe".

Dar în clipa aceea am fost nevoit s-o iau la goană ; din pricina amarului adunat în mine, stomacul mi s-a întors pe dos. Am mai apucat s-o aud pe Marika strigînd în urma mea :

— Dar tu... Doamne, dumnezeule !

Am făcut o baie și m-am îmbrăcat apoi în grabă. Îmi revenisem puțin. Marika îmi tot dădea tîrcoale. Voia să-mi vorbească și nu știa cu ce să înceapă. Palidă, cu ochii măriți de spaimă, mă compătimea și suferea. Dar nu suficient. Oh, nu, nu îndeajuns ! Dar lasă, că !... Am trimis-o să-mi facă bagajele.

— Mă duc la Borsod — i-am zis. N-a înțeles. Îmi fusese rău... sau poate eram bolnav... Am dat nerăbdător din cap să se grăbească.

Mă sîcîia faptul că din pricina unui nereușit joc de cuvinte îmi sacrificasem propria-mi superioritate. Cu toate că mă hotărîsem să înăbuș

în mine totul, măcar cîteva zile. Cîteva zile urma să fiu eu cel care știe ceva și care urmărește totul de la înălțimea superiorității sale ! Dar nu fusesem în stare să rezist, degeaba, paharul se umpluse, nu mai încăpuse în mine, a început să fiarbă și s-a revărsat. Păcat ! Și asta din pricina unui dezgustător joc de cuvinte !...

Trebuia să salvez ceea ce mai putea fi salvat.

Cînd mi-a adus geanta, eram și eu gata de plecare. A venit după mine, m-a condus pînă la ușă, doar-doar oi spune ceva. Dar nu i-am spus decît atît : la revedere !

V

LA CURBA DE LA Besenyö mi-am dat seama că mă gîndeam la orice, numai la șosea nu. „Dacă are să mi se întîmple ceva, Marika va fi ucigașa mea“ mi-am zis, scrîșnind din dinți.

Dar nu mi s-a întîmplat nimic. Adică, nimic, de felul acesta...

Avem senzația că ne-am obișnuit cu rînduiala vieții, deși uneori confundăm rînduiala obișnuințelor cu cea a vieții.

Avem trotuare, străzi, felinare și locuri marcate pentru traversarea străzii, orar la bloc, regulament de ordine interioară la locul de muncă, avem un cămin, buget familial, program de lucru, avem de toate. Cînd, uneori, ne dăm seama peste ce prăpăstii adînci și amețitoare,

prin ce mlaștini bolborosinde plutește barca noastră, ne apucă amețeala. Uite și eu, eram mai-mai convins că am o soție. Eram tentat să uit, mi se părea chiar de necrezut, că a fost o vreme cînd pentru mine era o străină. Ne-am îndrăgostit, ne-am apropiat plini de teamă, dar și de bucurie unul de altul, mi-a devenit apoi soție, tovarăș de viață. Nu știu cum se face, dar omul nu se prea gîndește la faptul că are soție. Soția există, atîta tot. E în firea lucrurilor. Și atunci...

M-am refugiat în rînduiala severă a muncii.

O să mă duc, mi-am zis, „la fața locului“, ca de atîtea alteori, și tot ca de atîtea alteori o să-mi caut personajele. O să mă recomand, o să stăm de vorbă, o să mă străduiesc să le risipesc sfiala, o să ne împrietenim. Știu prea bine pentru ce am venit, știu ce caut și ce pot descoperi printre elementele prefabricate ale vieții și printre posibilele relații umane. Îmi cunosc munca.

Rînduiala muncii mele de creație îmi oferă căldură și e ordine acolo. Mă voi refugia deci la adăpostul siguranței pe care mi-o oferă munca. Mă voi duce deci la familia Kadács. Asta trebuie să fac, asta vreau să fac. E important, foarte important. Iată de ce eram atent la indicatoarele de pe șosea încă de pe cînd am trecut de Mezökövesd, trebuia să fiu atent pe unde o iau, ca să pot ieși pe drumul pietruit. Am oprit o căruță care venea din sens opus, ca să mă interesez dacă eram pe drumul bun și dacă drumul era practicabil în continuare. L-am întrebat chiar pe căruțaș : dacă aș fi luat-o spre

Mezőcsat, n-aş fi dat oare peste un drum mai bun ? M-a liniştit că şi autobuzele circulă pe drumul acesta, ba chiar şi autocamioanele cu muncitorii fabricilor şi minelor din împrejurimi. Şi că cei şapte kilometri marcaţi pe harta mea ca drum desfundat, fuseseră pietruiţi cu un an în urmă. „Ei da, desigur, l-au pietruit anul trecut, dar ce-au putut să facă de atunci din el maşinile alea Csepel !“ M-am încumetat deci în cele din urmă, dar mi-am încordat atenţia, ocolind cu grijă gropile, dînd înapoi şi iar înainte...

Făceam, aşadar, trei lucruri deodată.

Mă preocupau în primul rînd propriile mele griji, săream într-una de la o soluţie la alta... poate aşa, poate altfel. „Am să-i spun că n-are decît să facă aşa cum... Eu n-am să-i stau în cale...“, „Dar pe copii...“, „Ce porcărie, ce mizerie... Nu poate face una ca asta...“ Fierbeam de mînie, mă compătimeam, cădeam într-o deznădejde cruntă şi iar mă liniştearn. Dacă nu mi-ar fi fost ruşine (de fapt, nici nu mi-ar fi fost chiar atît de greu să iau o astfel de hotărîre), aş fi fost în stare să fac cale întoarsă la Pesta... În al doilea rînd mă gîndeam la familia Kadács. Mi-am imaginat cum arată Kadács, cum arată nevastă-sa. Mă şi vedeam stînd de vorbă cu ei într-o cameră răcoroasă, evident, după ce aflasem unii despre alţii cine sîntem şi ce dorim. Mă şi vedeam descifrînd partea de vină a unuia şi a altuia, analizînd cu ei cauzele nemulţumirilor acumulate în cei douăzeci şi cinci de ani. În fond e atît de simplu : răbdare, înţelegere şi iar răbdare ; era suficient să se gîndească la cei doi copii ! Ce copii serioşi, minunaţi, pe Joska îl ştiu, dar aud că cel mic e şi mai înzestrat... Îmi alungam grijile şi mă pregăteam intens să mă apuc de treabă. Da... În al treilea rînd : conduceam maşina. Uite, treaba asta o făceam cel mai bine. Pentru că regulile tehnice de conducere auto sînt cît se poate de simple, clare şi riguroase ; şi tot atît de simple, clare şi riguroase sînt şi regulile de circulaţie. Ştii întotdeauna foarte exact ce-ai făcut bine şi ce-ai făcut rău.

Cînd am ajuns la Buzgar şi m-am oprit în mica piaţă centrală, înconjurată de pomi, m-a copleşit brusc senzaţia că mi-am terminat toată treaba, că nu mi-a mai rămas nimic de rezolvat. Era un gol imens în mine şi mă simţeam profund înşelat. Mă întrebam plin de consternare : de fapt ce caut eu aici ?

În mijlocul pieţii se înălţa o bisericuţă albgălbuie, în stil baroc, cu o turlă stranie, bondoacă. În faţa ei o grădină triunghiulară, în mijlocul căreia se afla o piatră funerară, acoperită de muşchi, care evoca memoria victimelor primului război mondial. De jur împrejurul pieţii tei prăfuiţi, case vechi şi clădirea lăbărţată a şcolii. Pe frontonul unei case ceva mai mari, cu grădină, o fostă casă boierească, flutura un steag roşu, iar pe stîlpii porţii, cîteva firme indicau sediul de partid, al uteceului, frontului popular şi al altor cîteva organizaţii. Mai era apoi clădirea sfatului, pe partea opusă cinematograful şi casa de cultură, ambele purtînd numele lui Rákoczi, iar lîngă casa de cultură, o cîrciumă. Fusese, adică, odinioară cîr-

ciumă şi han, probabil, pentru că acum se numeşte Întreprindere de alimentaţie publică. Panouri mari şi elegante făceau reclama Mîncărurilor Calde şi Reci, În Toate Anotimpurile, ca şi reclama Grădinii. Separat, pe geam, două sticle ovale, cu cîte un afiş anunţau Sîmbăta şi Duminica Dans, menţionînd şi orchestra. Pe partea cealaltă a clădirii, dincolo de poarta mare, un bufet expres şi o cofetărie te invitau să intri cu toată încrederea. În faţa cofetăriei staţiona o Warşawă cenuşie. Nu-mi era foame, doar sete, şi tare aş fi băut şi o cafea. Am ales deci bufetul expres.

Era o încăpere spaţioasă şi plăcută. O perdea dantelată acoperea geamurile mari ale vitrinei, pe rafturi cîteva ghivece smălţuite cu flori, în rest sticle, bare nichelate, aparat de preparat îngheţată, expresso pentru cafea. Şi un Wurlitzer. Dar nu acesta cînta, ci tranzistorul de pe masa vecină, învelit într-un material plastic rubiniu. În jurul lui trei bărbaţi şi o femeie ascultau cu o uimire plină de evlavie. Unul dintre ei le explica celorlalţi modul de funcţionare a aparatului. Era un omuleţ urît, scund şi roşcovan, cu nişte mustăţi stufoase şi faţa plină de pistrui. Cămaşa sport, cu mînecă scurtă, dezvăluia prezenţa pistruilor şi pe piept şi pe braţe. Vizavi de el, un tînăr negricios, bine făcut, îi sorbea fiecare vorbă. Ca de altfel şi femeia, o frumuseţe durdulie, cu părul vopsit. Zîmbetul îi părea pictat pe chip. Cei trei beau licheur din nişte păhărele cu picior. Al patrulea, un om slab, obosit, cărunt, privea plictisit ceaşca de cafea din faţa lui. Negriciosul se întinse la un

moment dat peste masă, îl prinse pe roşcovan de mînă, spunîndu-i : „Ei, bă, scobitoare, ar trebui să te mai îngraşi puţin !“ Acesta se înălţă atît cît îi permitea statura scundă : „Ehei, mulţi au încercat să rupă scobitoarea asta, dar n-au reuşit !“ Şi ochii îi scînteiară răutăcioşi. Femeia izbucni în rîs, de parcă ar fi gîdilat-o cineva. Se aplecară apoi peste masă şi începură să şuşotească ceva, dar bătrînelul cel slab continua să-şi privească ceaşca. Părea nu atît o altă fiinţă, ci pur şi simplu un alt soi de materie. După aceea roşcovanul scoase nişte acte dintr-o servietă şi începură cu toţii să le studieze. De mine nu se ocupa nici dracu, nu-şi făcea apariţia nici un ospătar ! Mă uitam nerăbdător spre încăperile din spate, doar-doar o apărea cineva. Cele două uşi dădeau, una spre coridor şi de acolo în curte, adică în Grădină ; pe cealaltă scria : Rezervat, iar pe o tăbliţă agăţată pe ea : Mese Colective Nunţi Reuniuni.

Dar de ce mă aflu oare aici ?

Zadarnic încercau sentimentele mele să braveze, şoptindu-mi că sînt cutare şi cutare şi că munca mea... Am fost nevoit să recunosc, că ceea ce încercam să fac era un joc naiv şi copilăresc. Mi-a trecut, ce-i drept, pentru o clipă prin cap ideea, că nu venisem pentru mine, că de fapt avusesem de gînd să-i dovedesc Marikăi... Ei da, avusesem de gînd... Dar de ce şi pentru ce ?

Acasă ar trebui să fac eu ordine acum ! Dumnezeule mare, acasă !

Acasă ?

Daphnis şi Chloe, ptiu !

Negriciosul turnă iar în pahare din sticla de licheur. Femeia chicoti, acoperindu-şi paharul cu palma. „Vai, nu, Feri, te rog, am să mă-mbăt". Dar cînd gîtul sticlei ajunse aproape de pahar, îşi retrase totuşi mîna. Şi tot nu-şi făcea încă apariţia nici un ospătar.

În definitiv ce-aş putea face ? Va trebui neapărat să găsesc o rezolvare ! Ei bine, am să-i arăt eu ! Şi am să-i ajut, bineînţeles, şi pe tinerii aceia. Chiar şi familia Kadács am s-o ajut, de ce nu ?

Micul grup începu să se pregătească de plecare. Se băteau reciproc pe umeri, îşi dădeau mîinile, iar femeia chicotea într-una. Roşcovanul mergea în faţă, abia acum îmi dădeam seama cît de scund era, nu ajungea nici măcar pînă la umerii femeii durdulii. În schimb, braţele-i lungi şi slăbănoage îi atîrnau ca la o maimuţă. Îşi arăta deseori dinţii mici şi ascuţiţi de sub mustaţa roşcată şi ea : „Gata, ce mai, e ca şi rezolvat, aştept un semn de la tine şi..." Negriciosul rămase multă vreme în uşă. După ce motorul porni să uruie, începu să le facă cu mîna. Zîmbetul i se stinse apoi brusc de pe buze.

Dar de ce nu mă serveşte nimeni ? Aş bea un sirop şi o cafea mare şi i-aş întreba pe unde locuieşte familia Kadács. În fond n-am venit aici să mă joc, nici să mă distrez sau să-mi pierd vremea de pomană ! E ora trei, pe femeie am s-o găsesc cu siguranţă acasă şi, peste puţină vreme, o să apară şi bărbatul. Pînă deseară îmi termin treaba şi fac cale întoarsă.

De fapt, ce am de făcut ? Marika mă acuză că judec pripit şi superficial. Auzi vorbă, judec pripit ! Dar nu se gîndeşte la faptul, că există pe lume şi o rutină ? Şi nici cum se obţine această rutină ?... Mă acuză că ceea ce zic eu e frazeologie curată şi că în loc de adevăruri, afirm surogate. Bine, accept, poate că articolul despre Marta lasă într-adevăr această impresie... Ba nu ! Să nu confundăm faptele mărunte cu adevărul în sine. Chiar şi în cazul acela n-am făcut decît să evidenţiez, în mod abstract, esenţa situaţiei. Concret n-am greşit decît prin ceea ce am afirmat despre Joska. Dar asta întîmplător. Absolut întîmplător ! Elemente logice, cum ar fi spiritul moralei retrograde şi al vechiului egoism, prezente încă la cei doi părinţi, şi-au aruncat, în condiţiile date, umbra lor nefastă asupra bietului Joska. Asta este ! Am să-i arăt eu, am să-i dovedesc că aşa e !

Discordia şi-a băgat coada în relaţiile dintre părinţi. Cei doi băieţi au crescut. Pe părinţi nu-i mai leagă de ei nici măcar instinctul acela animalic, nu-i mai consideră „puişorii lor", s-au înstrăinat de ei. Egoismul le-a răbufnit în suflet ; au fost în stare să răscolească toată murdăria şi mizeria ce li se adunaseră în cămin pe parcursul celor douăzeci şi cinci de ani. Ce-o fi intervenit ? Băutura, vreo femeie, certuri legate de avere ? Orice ar fi, nu poate constitui decît un pretext, un simptom... Trebuie să înţeleagă şi ei că-i în joc fericirea, viitorul celor trei tineri...

— Domnul meu, n-aţi fi dispus să vă vindeţi maşina ?

Am tresărit.
— Poftim ?
Negriciosul stătea în fața mea.
— Întrebam dacă n-ați vrea să vă vindeți mașina... Ah, pardon ! Serviți ceva ? — Pare-se că el era ospătarul, responsabilul, sau mai știu eu ce. — Vă rog să mă iertați, au fost în deplasare la noi... au venit în control...
— Aș vrea un sirop mare și o cafea mare. De ce întrebi de mașină ?
Mi-a răspuns abia după ce mi-a pus paharul de sirop în față.
— Aș fi dispus să dau un preț bun. Mă-nțelegeți ?
— Am cumpărat-o anul trecut, n-are decît douăzeci de mii de kilometri la bord. Pentru ce s-o vînd ?
Trebăluia în jurul aparatului pentru preparat cafea expresso. Mînuia maneta cu multă dexteritate.
— Ați cumpărat-o de nouă ?
— Da.
— S-a scumpit acum, costă vreo șaizeci și cinci de mii, sau cam așa ceva.
— Da.
— Aș fi dispus să vă dau pe ea prețul nou.
— Dar pentru ce s-o vînd ?
A dat din umeri, ori așa mi s-a părut.
— Paharul să fie rece ?
— Da, fii așa amabil.
Mi-a pus cafeaua pe tavă și mi-a adus-o, dar nu-i mai venea să plece de lîngă masa mea.
— Dacă nu vă supărați, sînteți din Pesta, nu-i așa ?

— Da.
— Și dacă-mi dați voie... cu ce ocazie pe la noi ?
— Sînt scriitor, gazetar. Caut pe cineva pentru un articol. Ai putea poate să-mi spui...
M-a întrerupt.
— Ei, vedeți, am știut eu bine că sînteți un artist, sau cam așa ceva !
S-a așezat, șoptindu-mi la ureche :
— Dumneavoastră, domnule, obțineți precis aprobare. Ați obținut-o și anul trecut. Interveniți într-un loc, interveniți în altul și... las' că știu eu cum se aranjează treburile astea ! Obțineți precis aprobare.
— Dar pentru ce ?
— Mașina e ca nouă, nu zic ba. Totuși nu e chiar nouă ! — Îmi șopti iar, rar și apăsat. — Aș fi dispus să dau... Adică poate nici n-aș fi eu cel care... Vreau să spun că ar da cel care cumpără... Ar fi dispus să vă dea pe ea prețul unei mașini noi-nouțe. Mă-nțelegeți ?
— N-o vînd.
— Ați putea obține aprobarea în cîteva zile, sînteți doar om de cultură, scriitor, cineast...
— De ce nu ceri dumneata aprobare, dacă vrei să-ți cumperi mașină ? N-ai decît să te înscrii pe listă, sîntem oricum, în prag de iarnă, iar pînă la primăvară capeți și aprobarea.
Enervat, o ținea morțiș pe-a lui :
— Aș fi dispus să vă plătesc prețul nou.
De data aceasta mi-am pierdut și eu răbdarea.
— Nu-i de vînzare !
— Aaa !

M-a părăsit, cu aerul unui om care zice : „ce dracu îmi pierd vremea cu un om atît de încăpățînat“.

— Caut familia Kadács. N-ai putea cumva să-mi spui unde locuiește ?

— Kadács ?

— Da.

— Laminatorul, de la întreprinderea siderurgică ?

— Da.

— Dar de ce nu vreți să vindeți mașina ?

— Dar de ce nu vrei să ceri aprobare ?

Dădu iar plictisit din mînă, arborînd o mină acră.

— Aaa !

Cînd m-am sculat și i-am pus banii pe masă, a venit cu mine pînă la ușă.

— Luați-o pe acolo, în jos, după biserică. La întretăierea drumului care duce spre Onod, se deschide o stradă, nu-i așa de greu să dați de ea, pentru că nici nu mai avem alta, decît asta de aici și cea de colo. O luați deci la dreapta și a patra sau a cincea casă, zău nu știu exact, e casa lor. Vă poate spune oricine. Și chiar nu vreți s-o vindeți ?

Înainte de eliberare Buzgar fusese o comună cu cîteva sute de suflete. Imaginea unei comune dezvăluie și trecutul ei. În jurul bisericii locuiau administratorii celor trei moșieri, doi-trei boiernași, medicul, veterinarul și notarul. Urmau apoi cîteva case în formă de „L“. Prin anii douăzeci un meșter constructor adusese cu el moda cărămidei clincher, folosită pentru fațade, și încadramente la ferestre. Acestea erau

casele care aparținuseră cîtorva țărani înstăriți. Mai încolo, de o parte și de alta, era șirul de case în care locuise sărăcimea. Mai rămăseseră în picioare și cîteva dintre ele. Strada de la întretăierea cu drumul ce duce spre Onod era probabil ceva mai nouă, de prin preajma anilor treizeci.

Comuna Buzgar fusese locuită de agricultori, în mare parte țărani săraci. Două treimi din suprafața agricolă fuseseră în posesia celor trei moșieri. Astfel că, în perioada dintre cele două războaie mondiale, mulți țărani s-au angajat la căile ferate, la Diosgyör, sau la minele de prin împrejurimi. Desigur, nu toți reușiseră să facă acest lucru. Cînd s-a hotărît soarta noii străzi și s-au parcelat terenurile ei au fost cei care s-au decis primii să-și construiască aici case, adică muncitorii de la căile ferate și de la Diosgyör, deci cei angajați la stat. Parcelele sînt de regulă mici, exact cît să încapă pe ele o casă. Sînt toate case de tip vechi, cu cerdac, sau — cele mai multe — cu verande mici, pătrate și cu acoperișul în pantă. Se vede după giurgiuvele și după pietrele folosite la bază, că oamenii au folosit ce-au găsit, căutînd să cumpere ieftin materiale de la demolări.

Jur-împrejur, cît vezi cu ochii, se construiește comuna nouă. Chiar și pe șosea, la intrarea în comună, pe unde venisem și eu, era casă lîngă casă, dar toate asemănătoare clădirilor boierești din centrul comunei, cu acareturi și acoperișuri mansardate. Cineva adusese probabil și aici moda asta. Erau toate foarte înalte, încît trebuia să urci șapte-opt trepte, ca să

ajungi la verandă. Şi peste tot cărămizi şi mormane de pămînt. Într-un loc se săpa fundaţia, într-altul se punea acoperişul, dincolo se şi mutaseră în casă, iar zugrăveala multicoloră crea o impresie plăcută. După cum îmi dădusem seama dintr-o fugară trecere în revistă, după 'patruzeci şi cinci se construiseră mai multe case decît înainte.

Casa lui Kadács era însă dintre cele vechi, adică aproape vechi, din lotul parcelelor despre care v-am vorbit. Dar o clădire solidă, cu temelie de piatră, două ferestre frumoase spre stradă şi o curte ceva mai mare decît celelalte din jur. În curte se vedeau o fîntînă cu capac şi un dud stufos ce-şi arunca umbra răcoroasă deasupra ei. Alături, un umbrar de trandafiri, cu şipci vopsite în verde şi globuri colorate în vîrful unor pari.

Sonerie n-am văzut, aşa că m-am apucat să bat în poartă. Am strigat un „bună ziua“, apoi „e cineva aici ?“ Nu mi-a răspuns nici măcar un lătrat de cîine, aşa că am băgat mîna şi am tras zăvorul.

Pe verandă rufe murdare aruncate într-o albie, vase nespălate într-un lighean şi tot felul de murdării de păsări. Dar păsări n-am văzut. (Coteţul era alături, păsările însă se retrăseseră probabil la răcoare, în după-amiaza aceea somnolentă şi prăfuită de septembrie.). Am bătut la uşă : „E cineva aici ?“ Apoi la fereastră, am ocolit chiar casa, bătînd şi la geamul de la bucătărie : „E cineva aici ?“

În spate, o bucătărie de vară şi un fel de şopron sau cămară, cu uşa deschisă. În faţa ei un

pom, sub el o masă din piatră şi o bancă. Am făcut cîţiva paşi, uşa deschisă a şopronului mă atrăgea : „Bună ziua, e cineva aici ?“

Răspunsul veni din spatele meu.

— Nu-i nimeni acasă.

M-am întors. În spatele gardului apăruse o femeie. Trebăluise probabil ceva, pentru că avea obrajii îmbujoraţi de căldură. Părul blond era strîns într-un coc ce-i alunecase puţin într-o parte.

— Pe cine căutaţi ? — Şi mă măsură din cap pînă în picioare. — De unde veniţi, tovarăşe ?

I-am răspuns, că nu venisem cu vreo treabă oficială, ci doar aşa, într-o chestiune personală.

— Dumneavoastră sînteţi avocatul ?

— De ce-aş fi avocat ?

Se fîstîci toată.

— Nu mi-o luaţi în nume de rău, dar eu sînt vecina lor, iar bărbatu-meu a lucrat într-o vreme cu Jozsi... Sîntem vecini de mai bine de zece ani, mai exact de optsprezece, că noi locuim aici din patruzeci şi doi. D-aia am crezut că veniţi de la Iulişca... sau nu ?

— Nu.

— Doar nu s-a întîmplat ceva cu Jozsi ? Sau poate cu băieţii... la Budapesta ?

Degeaba, n-am putut evita întrebările insistente ale acestei femei, fiind obligat să-i spun în cele din urmă cine eram şi ce căutam acolo.

— Al dumneavoastră este taxiul ăla din faţa porţii ?

Dispăru pentru cîteva clipe, pentru ca să reapară apoi, de data aceasta în curte, strecu-

rîndu-se probabil printr-un loc tainic, ştiut numai de ei. Se apropie de mine cu mîna întinsă.

— Madam Huszar, îmi pare bine.

Atîrna pe ea ceva mai multă carne decît ar fi putut să încapă în rochiţa de stambă cu buline roşii. Papucii îi încălţase pe picioarele goale. Gambele şi braţele frumos arcuite erau albe, ca slănina proaspătă. Chipul, inexpresiv şi gras. Iar vocea, cum o au de obicei astfel de femei durdulii şi molatice, era tinerească şi plăcută. Mă măsură din nou plină de curiozitate.

Jozsi nu-i acasă, vine la patru şi jumătate cu cursa. E în tura de dimineaţă, pentru că a făcut schimb cu cineva, altfel săptămîna asta ar fi lucrat în tura de după-amiază.

— Şi soţia lui Kadács ?

— A, Iulia ?

Mă privi uimită.

— Păi nu ştiţi ? A plecat... Vai, doamne, nu mai staţi aşa, în picioare !

Mă tîrî spre verandă. Ridică apoi într-o mînă albia şi şterse la repezeală scaunul cu poalele fustei.

— Vă rog să luaţi loc ! Tocmai voiam să vin după rufele astea murdare şi după vasele nespălate. Ştiţi... eu îl îngrijesc, după cum vedeţi, printre picături, pentru că am şi eu destule pe cap. Dar îmi găsesc timp în fiecare zi să mă reped pînă aici... ştiţi, de cînd a plecat nevastă-sa...

— A plecat ?

— Păi spuneţi dumneavoastră ! De cînd cu cercetările alea, adică cu şedinţa aia de analiză... ştiţi, pe Mészáros l-au rechemat la Pesta şi ea l-a urmat.

— Cercetări, şedinţe ? Nu-nţeleg !

Era teribil de bucuroasă, că avea posibilitatea să povestească atîtea.

— Cum, nu ştiţi ?

Stătea înfiptă în faţa mea cu albia aceea plină de rufe pe şold, de parcă ar fi ţinut în braţe o cîrpă uşoară, ca un fulg, doar şoldul i se arcuise puţin. Ochii interesanţi i se desprindeau de pe chip, avînd parcă o existenţă de sine stătătoare. Părul blond, ochii căprui, sînt, desigur, o raritate. Iar privirea aceea, care vorbea de la sine, era în stare să te şi tulbure puţin.

— Cum, nu ştiţi ? Păi spuneţi dumneavoastră ! Să facă ei una ca asta acum, la bătrîneţe, adică ce zic eu, că Jozsi nici nu-i bătrîn, ca bărbat nici nu-i bătrîn, n-are nici cincizeci de ani. Sau poate cincizeci şi doi ? Nici nu ştiu exact. În orice caz e mai tînăr decît bărbatu-meu. Ştiţi, bărbatu-meu lucrează acum la căile ferate... Muierea şi-a găsit acum pe cineva... pe Mészáros ăsta... De la uzină... Acolo, sigur că da ! Lucrează împreună... Dar ce tot pălăvrăgesc eu aici, necazu-i necaz... şi-i destul de rău că s-a produs.

Fiecare fibră a chipului ei durduliu ardea de dorinţa de a cleveti. I-am mărturisit că nu venisem acolo cu intenţia de a-mi pierde vremea cu fel de fel de bîrfe şi nici prin cap nu-mi trecea să public ceva în vreun ziar despre cele întîmplate. Aş fi vrut doar să-i ajut, dacă puteam, şi mai cu seamă pe cei doi băieţi.

— Ei da ! — Oftă adînc — Cei doi băieţi.

Privirea îi încremeni. Nu mai știa ce să spună, așa că arboră o mină îndurerată, după cum se cuvenea în asemenea împrejurări.

Cineva în stradă se apucă să strige și să smucească de o poartă.

— După cum mi-am dat eu seama, am zis, din pricina neînțelegerilor ivite între părinți, copiii sînt cei care suferă cel mai mult.

— A, da de unde, nu cumva să credeți așa ceva, tovarășe dragă ! Dar bărbatul ? Oh, sărmanul de el ! — Se apropie de mine, șoptindu-mi confidențial. — Bea. De cînd cu necazul ăsta, s-a apucat să bea... Te doare inima să-l vezi. Deși eu, credeți-mă, zău, credeți-mă, nu ca să mă...

Strigătul din stradă se repetă :

— Karola ! Karola-a-a-a-a !

— Vai, doamne și eu care venisem doar așa... să iau rufele astea murdare și vasele nespălate. Se apucă și ea să strige.

— Hai că vin, vin imediat ! Vedeți, continuă apoi, eu îi port de grijă. Ei da, oamenii săraci se ajută între ei. Sau mai bine zis oamenii muncii. Nu-i așa ? Vă rog să mă așteptați, că mă întorc îndată. — Și începu să lipăie măruntel din papuci. — Ei ho, că vin acuși !

Față de cît era de rotunjoară, se mișca cu destulă agilitate, cu grație chiar. Trebuie să fi fost cîndva o fată teribil de frumoasă.

Cînd se întoarse, avea de acum pantofi în picioare, părul aranjat și nici fața nu-i mai lucea de transpirație.

— Nu vă rețin, nu-i așa ?

— Nici gînd. Trebuie oricum să-l aștept pe Kadács. Luați și dumneavoastră loc. Cum ați spus că vă numiți, madam Huszar, nu-i așa ? Am înțeles bine ?

— Karola, spuneți-mi pur și simplu Karola, toată lumea îmi zice așa. — Își oferea parcă numele.

— Nu luați loc ?

— Lăsați, rămîn în picioare, așa-s eu obișnuită.

Se rezemă cu umărul de grinda verandei. Începu să se joace cu degetele pe perete, pe cordonul și pieptul rochiei. Avea niște mîini mici și moi.

— Vedeți, d-aia am crezut eu mai adineaori că sînteți avocat, știți, se zice, că Iulia vrea să să divorțeze. E nebună. Păi ziceți dumneavoastră dacă nu-i așa ! Acum, la bătrînețe... Pe urmă am crezut că sînteți de la județ, sau de la centru, că știți, de cînd cu cercetările alea...

Nu știa exact ce fel de cercetări se făcuseră, știa doar, că Kadács îi reclamase la uzină pe nevastă-sa și pe „seducător". Pe acesta din urmă l-au mutat apoi la Budapesta. Numai că nici această măsură nu dusese la nici un rezultat, acasă viața devenise un iad. Cu două săptămîni în urmă femeia și-a strîns calabalîcul, mutîndu-se la Budapesta. Lumea zice că s-a dus la amantul ei. Dar Kadács e distrus. Își pierde vremea seară de seară la cîrciumă, pînă cînd vreun suflet generos se îndură să-l ducă acasă.

— Înainte nu obișnuia să bea ?

— Da de unde, nu bea, sigur că nu obişnuia să bea ! Nu-i el un astfel de om. Uitaţi-vă la casa lui. E făcută de el. Păi un om care obişnuieşte să bea ar fi fost în stare să-şi facă o casă ca asta ? A terminat-o în 'patruzeci, vedeţi ce construcţie solidă e ? Terenul este şi el dublu, l-a cumpărat în 'treizeci şi trei. L-a plătit în rate timp de şase ani. Adică nici nu prea ştiu exact... Dar mai e şi grădina din spate, are patru sute de stînjeni. Grădina a cumpărat-o în anii noştri, acum, în democraţie. Măsuţa, banca, pomii, totul, tot ceea ce vedeţi cu ochii e procurat de el. Aici era cîmp înainte. Un cîmp pustiu. Cum venea acasă de la lucru se apuca să taie, să cioplească, făcea de toate. Nu tu joc de cărţi, nu tu băutură, prieteni, nimic, doar muncă, muncă şi iar muncă. Pentru... pentru un om ca ăsta... hm... unui om ca ăsta o femeie ar trebui să-i mulţumească de două ori pe zi ! Să-i şteargă scaunul pe care se aşază, să-i mîngîie perna pe care se culcă, pentru că un om ca ăsta...

— Trăiau bine ?

— Bine. Sigur că da. — Dădu din umeri. — Nu e mare scofală să trăieşti bine cu un astfel de om. Aşa că trăiau bine. Adică, pînă cînd...

— În douăzeci şi cinci de ani nu s-au mai petrecut asemenea lucruri în viaţa lor ?

— Nu, sigur că nu ! Iulia îşi avea şi ea preocupările ei, copilul, apoi au început să-şi construiască casa, a venit curînd şi cel de al doilea copil, apoi grădina, nici n-avea timp să se mişte de-acasă. Nu-i stătea ei capul la prostii. Şi-apoi, ce bărbat a avut ea, ehei... !

— Nici el n-a fost încurcat cu altă femeie ?

— Nu, sigur că nu ! V-am spus doar că... Da de unde !... Nu prea... Adică nimic important...

— Adică a fost sau n-a fost încurcat cu altă femeie ?

— Da de unde ! — Începu să rîdă cristalin. — Doamne sfinte, dar ce contează asta ! Banii nu-i ducea în altă parte. Dar nici lapte bătut nu i-a curs prin vine...

— Ei !

— Păi lumea vorbeşte multe. S-a mai zis cîte ceva şi pe seama lui. Făcea, nu-i aşa, naveta cu trenul şi... cum la fabrică lucrau şi femei... Dar ştiţi dumneavoastră cum devine treaba, cu atît mai mult îl trăgea inima spre casă. Adică... Altfel se pun chestiile astea în cazul unui bărbat. Pe mine, ce-i drept, nu prea... — Strîmbă ruşinoasă din nas. — Dar omul meu este... este aşa un nătăfleţ... — Rîse din nou. — Nu trebuie s-o luăm chiar aşa! Chiar dacă i s-a mai întîmplat ici-colo cîteodată, tot familia i-a rămas lucrul cel mai de preţ... Nu ştiu nimic precis, doar aşa, ce mai spune lumea, ştiţi dumneavoastră cum e ! Jozsi ăsta a fost cîndva un bărbat bine, cu sînge sănătos.

— Hm... mi s-a spus că... ar fi fost uneori cam brutal cu nevastă-sa.

— Jozsi ? A, da de unde ! Cine putea să spună aşa ceva ?... Păi luaţi aminte la ce vă spun eu : n-a murit încă nici o femeie din pricină că bărbatu-său i-a mai şters cîte una prin părţile lipsite de oase. Eu una aş crede că nici nu mă mai iubeşte bărbatul, dacă din cînd în cînd nu m-aş trezi cu cîte o vînătaie ici-colo.

Şi mă privi plină de cochetărie, aşteptînd să-i dau dreptate.

— Adică... a lovit-o ? O bătea ?

— Ba n-o bătea deloc ! Se mai ciondăneau ei din cînd în cînd, nu-i aşa. Se mai întîmplă, peste tot se-ntîmplă. La leafă, sîmbăta, sau... Cînd se-ntîmpla ca Jozsi să bea cîte-un pahar în plus. Atunci Iulia se apuca să-i zică ceva, lucrurile se complicau şi...

— Dar mi-aţi spus, că nu obişnuia să bea.

— Aşa şi e !

— Iar acum îmi spuneţi că...

— A ! Păi vin, asta da ! Asta-i altceva ! Dacă bea şi el puţin vin... doamne, nu-i o crimă ! Sîntem doar într-o regiune viticolă.

— Buzgar ? N-am auzit niciodată.

— De ce, pentru că nu i-a mers vestea ? Asta nu înseamnă că vinul nu se face şi pe la noi. Nova. Adică, mai corect spus, un soi direct producător, sau cum naiba se cheamă... Se fac aici tot soiul de vinuri... Uite şi ei, au şi ei o mică vie, în spate, nu prea mare, vreo sută de stînjeni... Dar acum bea palincă. De la asta se îndobitoceşte omul, de la palincă, nu de la vin... Sărmanul de el !

Joska fusese ce-i drept plin de sfială şi scump la vorbă, dar parcă reţinusem din vorbele lui că ţinea mai mult la maică-sa. Ori poate greşeam eu ?

— Care va să zică, după părerea dumneavoastră, madam Huszar, femeia e de vină, nu ?

— V-am rugat să-mi spuneţi Karola ! Păi sigur că muierea-i de vină ! Cine altcineva ? !...

A înnebunit, pur şi simplu. Copiii, nu-i aşa, au crescut şi ei. De altfel Joska apucase să plece de acasă. Aveau nevoie de bani, pentru materiale. Pentru că aveau de gînd să construiască ceva pe terenul din spate. Joska e constructor, Jozsi e şi el îndemînatec, pe ceea ce pune mîna e bun făcut. Numai că materialele astea... S-au gîndit, că ar fi bine să se ducă şi Iulia să muncească. După aceea...

— Acolo l-a cunoscut şi pe bărbatul acela ?

— Acolo, sigur că da. Pentru că, nu-i aşa, muierea... Asta s-a întîmplat acum, anul trecut... A învăţat meseria de sudor. Lucra la ei, la montaj. Respectivul lucra şi el tot acolo, adică, vreau să spun că era şef, sau ce naiba. Nu ştiu exact ce era, ştiu doar că lucrau împreună.

— Ce fel de om e bărbatul acela ?

— Ce fel de om ? Păi e văduv ! Patruzeci şi opt de ani, văduv.

— Dar aşa, ca om, ce fel de om e ?

— Aşa ? — Ridică din umeri zîmbind, şi se uită la mine cu privirea aceea stranie. — Bărbat. Sigur că da, bărbat, asta e ! Deşi... Am apucat să-l văd odată, ştiţi, mie nu mi-ar trebui. Mic, chel, cu picioarele strîmbe. Chiar că mie nu mi-ar trebui. Dar se vede treaba că pentru Iulia e bun.

— E o femeie frumoasă Iulia Kadács ?

Rîse cu plăcere, cu gura mare, poate tocmai pentru că avea dinţi frumoşi, regulaţi de un

alb strălucitor. Sau poate că dantura era falsă ?

— Dacă e frumoasă ? Iulia ? În primul rînd are patruzeci şi trei de ani, cu asta trebuie să începem. Merge pe patruzeci şi patru. Apoi cele trei naşteri, pentru că unul a murit. Cu viaţa care a dus-o ea ? Cum ar putea să fie frumoasă ?

Mai rîdea încă, dar mai mult pentru sine. Tot corpul i se zguduia de rîs, cum stătea acolo, rezemată de stîlp. Avea buze frumoase, cărnoase, uşor arcuite şi roşii. Urechile mici îi luceau discret printre şuviţele de păr. Trebuie să fi fost, într-adevăr, o fată teribil de frumoasă.

— „Cu viaţa pe care a dus-o ea ?"... Cu alte cuvinte n-a dus totuşi o viaţă chiar atît de liniştită alături de soţul ei ? Asta voiaţi să spuneţi ?

— Da de unde, cum o să spun eu aşa ceva ? Oricare femeie, în locul ei, ar trebui să se lingă pe toate cele zece degete.. A fost cum a fost. La vîrsta de patruzeci şi trei de ani omul are nici mai mult nici mai puţin de patruzeci şi trei de ani ! Trebuie să muncim, păi nu !... Spuneţi-mi, vă rog, tovarăşe, aveţi unde dormi ?

I-am spus, că aveam de gînd să mă întorc acasă în aceeaşi seară. M-a privit cu îndoială.

— Dacă veţi avea, eventual, nevoie de cazare, vă rog să-mi spuneţi mie. Bărbatul-meu e de serviciu pînă poimîine. Lucrează pe un tren de cursă lungă şi a plecat abia azi dimineaţă. La mine găsiţi de toate. Şi e curat. Cînd

vin în deplasare tot la mine trag tovarăşii. Asta-i o comună, n-are hotel.

Mi-am aruncat ochii pe ceas. Trecuse de patru şi jumătate.

— Nu mai vine cursa aceea ?

— Vine, trebuie să sosească, dar... Dar v-am mai spus : s-ar putea, nu-i aşa, să nu vină cu cursa asta. Şi-apoi, chiar dacă vine, intră mai întîi la cîrciuma din piaţa centrală, la „Cîinele cu patru picioare". Aş fi de părere, tovarăşe, să vă duceţi mai curînd acolo. Pentru că are să intre precis...

— Unde ?

— La „Cîinele cu patru picioare", adică mai bine zis la Întreprinderea de alimentaţie publică. Aţi văzut-o precis... Dar eu am să vă pregătesc totuşi patul. Poate, cine ştie, vă răzgîndiţi şi rămîneţi aici. Şi oricît de tîrziu ar fi, vă rog să bateţi la geam. Bateţi cu nădejde, că sînt obişnuită cu aşa ceva...

M-a condus. A luat-o apoi înainte, să-mi arate unde, la care geam urma să bat.

VI

PRAFUL ŞI COROANELE prăfuite ale copacilor au aşternut o pîclă argintie deasupra pieţii. Eram convins că tabloul acesta de amurg oferea o imagine tare intimă celor care nu erau

doar în simplă trecere prin Buzgar. Două autobuze staționau de o parte și de alta a parcului eroilor. Mi-am tras și eu mașina tot acolo.

Bufetul era plin. Domnea o hărmălaie de nedescris. Abia la a treia încercare a catadicsit cineva să-mi răspundă. Nu, pe Kadács nu-l văzuse. A început apoi să strige, întrebînd dacă nu cumva îl văzuse cineva venind cu cealaltă mașină. Dar nu i-a răspuns nimeni.

Mi se făcuse foame, dar mîncărurile reci, niște cașcaval uscat și chiftele înnegrite, care erau expuse în galantarul bufetului, nu mă atrăgeau. Am trecut deci alături, la bufetul expres. Era și acolo destulă lume.

În timp ce încercam să-mi aleg o prăjitură, am avut senzația că cineva mă fixează insistent. M-am întors și atunci s-a apropiat de mine.

— Am văzut bine, nu-i așa, sînteți scriitorul, în persoană, nu-i așa ? — Era un bărbat solid, îmbrăcat cu niște pantaloni bufanți și cu o scurtă aruncată pe umeri. — În căutarea vreunui reportaj ? Sau altceva ? Mai sînteți cu cineva ? În trecere, sau veniți chiar la noi, în mica noastră comună ? Acolo unde nici pasărea măiastră nu ajunge ! Sîntem departe, știți, tare departe. Dar nu vă mai aduceți aminte de mine, nu-i așa, cum v-ați putea aminti ?

I-am spus, că mi se părea cunoscut, chiar mi se păruse cunoscut, numai că nu reușeam pe moment să-mi dau seama de unde anume îl cunoșteam. Nu cumva din cauza chipului său ?

Pentru că era tipul de „om frumos, cu chip de leu". E un tip frecvent întîlnit pe la noi, mai ales în provincie. Chiar dacă și-ar face apariția la Budapesta, ți-ai da seama de departe, că a venit la tîrg. Numai că nu prea mai era chiar atît de tînăr. Trăsăturile de vajnic leu i se cam înmuiaseră, iar coama își cam pierduse din strălucire.

— Nu-i nimic, vă dau eu o mînă de ajutor ! Vara trecută, cînd eram la reciclare, ne-ați ținut o prelegere, după care, seara am luat masa împreună... Vai, dar ce întîmplare, ce întîmplare grozavă ! E un eveniment deosebit, faptul că Buzgar vă poate saluta personal. Și că e adunată aici toată lumea. Lăsați prăjiturile, haideți, are să vină Feri și... Poftiți, pe aici vă rog !

Mă invită, aproape că mă mînă spre ușa din spate, spre cea pe care scria Rezervat. Și striga într-una :

— Ei, preastimate comitet, atenție la mine ! Buzgar trăiește un eveniment deosebit ! Cum de n-am știut noi din vreme ! — Îi mergea strașnic gura și explica într-una. — Știți, directorul e dus la județ și, ce ghinion pe capul nostru, ceilalți doi profesori de literatură au apucat să plece cu autobuzul, știți, ei locuiesc în altă parte. Vai, cum de n-am știut noi din vreme !

M-am oprit.

— Ați greșit adresa. Eu îl caut pe Kadács Jozsef.

— Kadács ? Kadács ? Ah, da, desigur ! E vorba despre cel de la metalurgie, nu-i așa ? — Își înălță capul acela de leu.

— Ei, Feri, măi Feri !

Negriciosul se apropie în fugă, purtînd pe tavă nişte turtă.

— Vine, Karcsi dragă, vine! Le-am scos acum din cuptor, vezi, sînt calde.

— Nu astea mă ! Lasă acum turta, las-o dracului de turtă ! Fii atent la mine ! Spune-i şi barmanului de dincolo ! Dacă vine Kadács, ştii tu care, ăla de la „metalurgica“, pe care nevastă-sa... Da, ăla ! Să-l trimită urgent la noi, aici, la separeu. Gata, întinde-o ! Ei, vedeţi — zise, întorcîndu-se spre mine — poftiţi, vă rog, pe aici, e adunată toată lumea, ştiţi, tocmai s-a terminat şedinţa comitetului frontului popular. Vai, ce surpriză ! Şi ce rău o să-i pară directorului, dar şi celor doi profesori de literatură, să aibă ei ghinionul ăsta !

Separeul era de fapt o încăpere foarte mică. O masă lungă la mijloc şi ce mai încăpea în jurul ei. Luminile unei frumoase lustre cehoslovace se căzneau straşnic să străpungă fumul dens de ţigară.

Omul cu cap leonin tună în dreapta şi în stînga, făcînd prezentările. Am dat pe rînd mîna cu toţi.

Sper că nu aşteptaţi de la mine să vă relatez chiar exact, în cele mai mici amănunte, întîmplările din seara şi din noaptea aceea. Încercînd acum să reînvii, pe rînd, cele petrecute, îmi dau seama că imaginile s-au şters, s-au stins una cîte una. Nu reuşesc să refac decît frînturi de imagini, aidoma unor fotografii la minut, făcute cu

bliţul. Doar cîte o frază, cîte un gest. Nici pe comesenii de atunci nu mi-i mai amintesc, cine sînt şi cu ce se ocupă.

Un tînăr stătea în faţa mea, un tînăr slab şi cam nervos. În jurul gurii, trăsături aspre. Lîngă el, preotul. Cu chipul său senin şi rotofei, era tipul preotului de ţară ; se pare însă că fusese nu demult bolnav, pentru că prea îi atîrna pielea pe faţă şi reverenda pe corp. La un cap al mesei stătea un om cărunt, avînd în faţa lui o tabacheră din aluminiu, dintre cele confecţionate odinioară de prizonierii de război. De partea cealaltă a mesei, cu spatele spre uşă, năduşea un bărbat îndesat şi chel, cu capul cam colţuros. Îşi pusese haina pe spătarul scaunului, se descheiase şi la cămaşă şi tot nu prididea să-şi şteargă transpiraţia de pe frunte. Se ridica din cînd în cînd şi pornea instalaţia de aerisire. Pentru că încăperea nici măcar fereastră nu avea. Eu stăteam chiar la mijlocul mesei şi îl aveam în stînga pe cel cu chip de leu, iar în dreapta pe un om cam de vîrsta mea. Avea trăsături energice, mîini osoase, mustaţă neagră ochi mici şi negri. Era singurul care purta costum de stofă. Costum negru. Trebuie să fi fost preşedintele, secretarul sau vicepreşedintele sfatului. El mi-a relatat tot ceea ce ştiu despre comună, povestindu-mi treptat, cu dese reveniri, pe tot parcursul serii. Tînărul cu trăsături cam nervoase trebuie să fi fost secretarul de partid, sau cineva din conducere. Iar chelul care

transpira într-una, era pensionar, fost muncitor metalurgist.

Omul cu chip de leu făcu să apară pe masă nişte vin şi cîteva pahare. Şi, cum se obişnuieşte în asemenea ocazii, discuţia se lega în jurul meu : ce bucurie le făcusem, cu ce ocazie pe la ei, îmi văzuseră şi un film, unul îşi amintea ceva, altul altceva din ceea ce scrisesem, la ce lucram, măcar de-ar fi ştiut dinainte că aveam de gînd să trec pe la ei. Din păcate, ziceau ei, asemenea oaspeţi sînt destul de rari, pentru că localitatea e cam depărtată, şi ce rău o să-i pară directorului, dar şi celor doi profesori de literatură. Unul locuieşte la Csat, celălalt are logodnica acolo. Pe ei, din păcate, nu prea se poate conta nici la munca obştească. Dar nu-i nimic, locuinţele cadrelor didactice, patru la număr, erau prinse deja în plan, numai că, nu-i aşa, capacitatea, capacitatea bat-o vina ! Chiar şi gazeta judeţeană ajunge cam rar prin locurile astea, foarte rar. Şi-apoi, să ţin cont de faptul, că pînă anul trecut pe la ei trecea încă un drum de ţară de vreo şapte kilometri. Ei, şi cine se încumeta să-l străbată pe o vreme ploioasă de primăvară sau toamnă, să se lupte cu noroiul acela...

Dar învăţătorul, simţindu-se probabil jignit, le aminti că primiseră vizita Teatrului sătesc şi a celui din Miskolc, iar de două ori fusese la ei şi echipa de teatru a casei raionale de cultură. Dar baletul ucrainean, în luna prieteniei ? Şi Lászlo Imre, cu seara aceea de cîntece populare, şi Latabár ? Care va să zică nu e nici Buzgar chiar la capătul pămîntului ! Aparat de radio are toată lumea, iar acum, după ce s-a terminat

construcţia staţiei de retransmisie, au să vină la rînd televizoarele. Biblioteca are trei sute de cititori înscrişi, aşa că... Nu-i comuna asta cea din urmă, cultura şi-a găsit şi aici un lăcaş cald.

Omul cu mustaţa neagră, cel de la sfat adică, se întoarse spre mine şi începu să-mi vorbească încet, dregîndu-şi mai întîi vocea.

— Casa de cultură ar avea nevoie de tineret. Dar tineretul, în majoritatea lui, face naveta la oraş. Aşa că ei se duc acolo la teatru, la cinema, iar sîmbătă seara se urcă pe bicicletă, sau pe motocicletă şi... hai la oraş, sau, în cel mai rău caz, la centrul raional. E prea mică comuna pentru ei.

În cele din urmă veni vorba despre familia Kadács şi i-am întrebat direct cum vedeau ei toată povestea asta. Şi dacă i-aş putea ajuta cu ceva.

Mă invitau insistent să beau vin, dar le-am spus că sînt la volan. „Ei hai, zău, numai o picătură, azi oricum nu mai..." Nu şi nu, cînd sînt la volan nu beau nici o picătură, dar ei n-au decît să bea liniştiţi, să nu se deranjeze... Dealtfel, nici mie nu mi-ar displace, le-am zis eu.

Dar au refuzat să bea fără mine.

— Păi cum să nu-i puteţi ajuta — îşi dădu cu părerea învăţătorul — sigur că i-aţi putea ajuta. Prin cunoştinţele dumneavoastră de psihologie şi cu forţa cuvintelor, al cărui maestru, nu-i aşa, sînteţi...

Începu să vorbească şi chelul năduşit. Avea nişte ochi cenuşii, inteligenţi.

— Hai să-i lăsăm acum pe cei doi copii ! Dar Kadács ! E un muncitor destoinic, unul dintre cei mai buni laminatori pe care îi avem. Şi uite, că se distruge sub ochii noştri. Eu nu zic ba, un laminator îşi bea porţia lui de vin, că aşa-i meseria. Meseria-i grea, se lucrează într-o căldură infernală. Aţi avut, cu siguranţă, ocazia să vedeţi o hală de laminare, nu-i aşa ? Gîndiţi-vă la cei care stau şi muncesc acolo cît e ziulica de mare. Vreau să spun, deci, că-şi bea porţioara lui de vin, dar asta nu-i încă nici o nenorocire. Şi chiar dacă bea puţin mai mult, are tot timpul să se trezească pînă dimineaţa. Dar ceea ce face Jozsi... n-o să se sfîrşească cu bine !... Deşi, a fost un muncitor excelent, un muncitor minunat, de nădejde...

Unchiaşul cărunt se apucă să-şi răsucească tacticos o ţigară din tabachera aceea din prizonierat.

— Mai curînd mi-aş băga nasul într-un viespar, decît să mă amestec într-o chestiune legată de muieri.

Preotul prinse a rîde molcom.

— Dumneata, nene Marci, chiar că eşti nevoit să laşi muierile în pace !

Le-am spus, că şi tînărul Kadács e un muncitor destoinic, că lucrează într-o echipă specială şi cîştigă foarte bine iar mezinul este, după cum se pare, un talent autentic. Dădură toţi afirmativ din cap.

— Aşa şi e, ce mai, educaţia tatălui, se vede treaba că l-au moştenit amîndoi pe tatăl lor. Dar şi pe mama lor, completă chelul.

— Ce-i drept, nici muierea nu se dădea înapoi de la treabă. Cu toate că, de ce să n-o recunoaştem cinstit ?, forţa de muncă feminină nu prea e agreată. Dar cu ea lucrau toţi cu plăcere. De-asta a şi ajuns, în fond, în brigada lui Mészáros.

— Cine e Mészáros ăsta ?

— Ăsta e cel care... Adică cu cine... Mészáros Imre. Montor. A venit de la uzina din Pesta care ne-a furnizat instalaţia. Şi-au trimis brigada lor de muncitori, aşa cum se obişnuieşte. Sudori nu aduseseră cu ei, aşa că le-a fost repartizată nevasta lui Kadács.

— Oh, suflet de femeie — oftă cel cu chip de leu — o viaţă de om nu ţi-ajunge ca să-l cunoşti.

— Dar ce, — continuă cel de la uzină — parcă despre Mészáros şi-ar fi închipuit cineva că e în stare de aşa ceva ? Pentru că, ce mai tura-vura, într-o brigadă zburătoare ca asta... ştiţi, aşa se numeşte, pentru că lucrează cînd într-un loc, cînd în altul, acolo unde îi trimite uzina să monteze instalaţiile pe care le livrează... va să zică într-o asemenea brigadă lucrează tot felul de oameni. Unii trag pur şi simplu de timp, ca să capete cît mai mulţi bani de deplasare, să fie diurna cît mai mare. Alţii aşteaptă ca beneficiarii să le ofere o primă specială. Da, există şi aşa ceva, şi nici măcar nu s-ar putea spune că ar fi ilegal. Unii o şi recunosc deschis. În fond, termenele sînt, de regulă, foarte scurte, iar intrarea în funcţiune condiţionează premiile directorului şi ale celorlalţi. Aşa că recurg la

tot felul de pretexte, ba că nu-i una, ba că nu-i alta, ba că ei s-au angajat să facă treaba cu opt oameni, şi ce-s ei de vină, dacă au rămas doar cinci-şase, că s-a stricat vremea şi n-au încotro, dar — *dictum factum* — dacă beneficiarul vrea să facă treaba ca lumea, n-are decît să fie atent cu ei, că şi ei vor dovedi ce pot... Uite, cam aşa se întîmplă. Ba de cele mai multe ori, adică mă refer la cazurile în care mi-au instalat şi mie cîte ceva, am fost nevoit să-i pun pe oamenii mei să repare ce făcuseră ei ; într-un loc nu era strîns ca lumea un şurub, într-altul legăturile nu erau bine făcute, pentru că lucrau în dorul lelii, să meargă instalaţia numai o zi, cît să convingă comisia de recepţie. Dar Mészáros... Jos pălăria în faţa lui ! Pentru că, să ştiţi, dacă zic eu că cineva e priceput, ăla e într-adevăr priceput. Adică, vreau să spun, la montări. Ba şi la lăcătuşerie...

— Trebuie să priveşti lucrurile mai larg Gyula dragă — zise învăţătorul. — Prea v-aţi obişnuit la uzină să apreciaţi oamenii, caracterul, morala lor, totul, după felul în care muncesc. Trebuie să priveşti lucrurile din toate punctele de vedere, pentru că, vezi tu, deşi...

Preotul se grăbi să intervină.

— Mă bucur tare mult, că această părere a fost exprimată tocmai de învăţător.

— Eu nu apreciez oamenii decît în acest fel. Numai în acest fel.

— Da, numai că, după cum ai putut constata, există şi un „dar". — Îşi ridică paharul.

— Cum adică preastimate comitet, ne mai uităm mult la paharele astea ? Îşi bea şi popa porţia lui de vin. Cum ai spus nene Gyula, că „aşa-i meseria asta" ?

Izbucniră toţi în rîs, îmboldindu-mă să beau şi eu. Cel mai insistent se dovedi cel cu chip de leu.

— Chiar aşa ! Dacă s-a nimerit să avem aşa un oaspete, n-o să-i dăm noi drumul să plece cu una cu două ! Şi-apoi, gîndiţi-vă, s-ar putea să vină cu cursa de şapte, sau chiar cu cea de nouă. Şi într-un caz şi-n altul vreţi să staţi cu el de vorbă. Ce, vreţi să porniţi la drum în toiul nopţii ? S-a zis cu noaptea asta şi cu ziua de mîine ! O să dormiţi frumuşel la Buzgar şi mîine dimineaţă, proaspăt şi odihnit, ajungeţi în trei ore la Pesta.

Toată lumea fu de acord cu el. Spusele lui aveau, nu zic ba, şi o oarecare raţiune.

— Bine.

Se repeziră toţi să trimită pe cineva la Karola, s-o anunţe, dar le-am spus că femeia ştia de-acum.

— Uite, vezi, asta-mi place la Karola !

— E o femeie curată.

— Foarte curată.

— Şi ea şi aşternuturile ei.

— Toţi care vin la noi dorm la ea.

— Ei, atunci doamne ajută !

Pe stomacul gol, vinul s-a dovedit a avea un gust sărat şi amărui. Simţeam cum mi se urcă la cap.

— Dacă s-ar putea — îndrăznii eu — aş gusta ceva.

Învăţătorul sări ca ars.

— Ei, fir-ar să fie ! Păi sigur că da ! Unde-s turtele alea ?

Se grăbi să aducă tava, între timp cineva îmi turnă din nou. Mă adresai chelului.

— Altfel, ce fel de om e Mészáros ăsta ?

Ridică din umeri.

— E un om tăcut... puţin cam... prefăcut. Are patruzeci şi opt de ani şi de vreo şase ani e văduv. Şi-apoi, nu-i aşa, aici, la noi, cum să zic... şi unde mai pui că-i şi montor zburător...

Învăţătorul care se întorsese între timp, auzi cele spuse.

— *Andere Städtchen, andere Mädchen.**

— Chiar aşa — încuviinţă preotul.

— Moravuri marinăreşti, chiar aşa. Ei, domnii mei, pentru moravuri mai frumoase ! Vorba lui nenea Gyula, popa îşi bea şi el porţia lui de vin, că „aşa-i meseria lui".

Gluma avu efect şi a doua oară, ba cel de la sfat adăugă, că aşa-i şi meseria minerului ; unchiaşul cărunt spuse că trebuia spălat şi praful treierişului care se terminase nu demult ; învăţătorul că lucrează şi el cu nervii, iar pe mine mă compătimeau toţi, că eram şofer şi n-am putut pune toată ziulica o picătură de băutură în gură, aşa că trebuia să-mi beau şi eu porţia.

* Andere Städtchen, andere Mädchen — germ. Alte orăşele, alte fete (n. tr.).

— Toţi oamenii beau, indiferent de meserie şi profesie, dacă au motiv s-o facă.

— Cu excepţia bidinarului.

— Cum adică cu excepţia bidinarului ?

— Uite aşa, pentru că aşa o meserie nici nu mai există.

— Dar — zise preşedintele sfatului, ridicînd mîna — se bea mai ales în regiunile viticole.

— Ce bine — adăugă preotul — că toate regiunile scumpei noastre patrii sînt producătoare de vin.

Învăţătorul încercă o glumă.

— Cu excepţia celei a reformaţilor, pentru că pe-acolo nu prea se face vinul !

— Lor le aduc alţii, e bine şi aşa.

— Ba se face vinul şi pe acolo, dar trebuie să ai un gît de calvinist, ca să-l poţi bea.

Uite aşa ne aruncam cuvintele unul altuia şi între timp se găsea mereu cineva care să ridice iar şi iar paharul. Îl gustam şi eu de fiecare dată, apucînd chiar să mănînc şi două turte. Altfel eram perfect treaz, doar limba mi se împleticea parcă. Mă şi hotărîsem, de altfel, să nu mai scot o vorbă, las' să vorbească ei o vreme, fiind convins că efectul imediat avea să treacă curînd. Am muşcat apoi dintr-o nouă felie de turtă. Atunci îşi făcu apariţia Feri, negriciosul. Se opri în uşă.

— Totu-i în regulă ? N-aveţi nevoie de nimic ?

Învăţătorul îi făcu semn să intre.

— El e Feri al nostru, stăpînul „Cîinelui cu patru picioare". Şi oricît ar părea de incredibil,

este şi el unul dintre animatorii culturii la Buzgar. Vă rog să vă uitaţi la portalul cel nou, la galantar şi la camera asta rezervată. Nu exista înainte aşa ceva aici, nici perdea, nici lustră, nici toate celelalte...

Într-adevăr, chiar şi încăperea aceea, dincolo de spaţiul cam redus pe care-l oferea, era simpatică. O faţă de masă imaculată, scaune îmbrăcate într-un vinilin vernil, o lustră ce dădea luciri gălbui, iar pe pereţi, jur-împrejur, cîteva stampe. Erau nişte stampe uşor colorate, din seria celor cu care porniserăm, la vremea respectivă, lupta împotriva kitchului : car cu fîn pe drum de ţară, un Glatz, un Szönyi. (Se vede treaba că fuseseră trase într-un tiraj cam mare, din moment ce puteau fi văzute în atîtea locuri. Cu toate astea, dacă mă gîndesc la minunile care trebuie să fi împodobit aceşti pereţi pe vremea cînd cîrciuma mai purta încă numele de „Cîinele cu patru picioare..." !)

Feri trase un scaun şi se aşeză lîngă mine, puţin oblic.

— Ei, asta pentru ca tineretul să se simtă bine în comuna noastră.

— Dar — am întrebat eu — de ce se cheamă „Cîinele cu patru picioare" ?

— Aşa se numea vechiul han — îmi explică cel de la sfat — şi aşa i-a rămas numele. Pe vremuri era şi hotel aici, desigur, unul dintre cele de bîlci, cum se zice, dar hotel.

— Un cuib de ploşniţe.

— Şi de microbi.

— La Karola vă puteţi odihni mai bine.

Denumirea firmei de odinioară mi se părea stranie, dar învăţătorul îmi explică.

— După cîte am auzit şi eu, unul dintre predecesorii mei a fost cel care a botezat-o aşa. Pentru că era aici pe vremuri şi un „La viţelul cu două capete", iar în vecini unul „La viţelul cu cinci picioare", aşa că predecesorul meu ...Ei, desigur, pe vremea aceea şcoala avea un singur învăţător, acum are opt, dar era un învăţător cu suflet de apostol, un adevărat slujitor al neamului... Ei, şi învăţătorul acela picta, el a pictat şi firma aceea veche şi, ce şi-a spus, „Cîinele cu patru picioare" constituie şi el o minune tot atît de importantă, ca şi cel cu cinci picioare, sau două capete. În fond lucrurile obişnuite merită şi ele o firmă. Nu-i aşa ?

Feri ridică un pahar şi se uită alarmat la vinul din el :

— Ce beţi voi aici ? Cine v-a adus vouă aşa ceva ?

— Eu l-am adus de la bufet — răspunse învăţătorul — e„alba" de masă, de paisprezece.

Feri se ridică, luă cele două sticle, strînse chiar şi paharele care mai aveau vin în ele.

— Cum o să beţi voi aşa ceva ? Las' că v-aduc eu din „alba" de masă şi tot de paisprezece.

Preotul începu să se agite.

— Nu-i chiar aşa, mă, învăţătorule ! Ce ştii tu cum a fost ? Eu îmi aduc aminte foarte bine. E adevărat, că predecesorul tău i-a dat numele ăsta, e adevărat. Dar nu pentru ce zici tu, ci pentru că *In vino veritas*, cum zice proverbul. Iar un alt proverb numeşte minciuna căţel

şchiop, e adevărat ? Păi dacă minciuna merge pe trei picioare, aidoma căţeluşului şchiop, atunci adevărul e un cîine cu patru picioare. E logic, nu ? — Privi rîzînd în jurul său. — *Se non è vero, è ben trovato.**

Feri se întoarse cu două sticle capsulate şi puse pe masă pahare curate.

— Asta e alba de masă de paisprezece ! — Şi turnă pe rînd în pahare.

Am început din nou să mă scuz, spunîndu-le că mă aşezasem de fapt la masă fără să fi mîncat nimic în ziua aceea. La care ei : „Vai de mine, se poate aşa ceva ?", „ei hai, aleargă, adu ceva". Dar reieşi curînd, că bucătăreasa avea zi liberă.

— Nu-i nimic, nişte omletă sîntem în stare să facem şi noi. O să fie bună şi asta, nu ?

— Şi încă ce bună ! Cu nişte şuncă şi cîrnaţi.

— Poţi să-mi aduci şi mie.

— Şi mie, te rog.

Luă măsuri să se prepare rapid o tigaie plină. Se trase apoi lîngă mine şi îmi şopti iar la ureche dorinţa lui fierbinte : să-i vînd maşina. El, nu-i aşa, ghicise din capul locului cu ce mă ocupam, dar dacă ar mai fi ştiut şi cine eram, ehei... ! În fond, n-aveam decît să rostesc o vorbă unde trebuia, şi aprobarea ar fi fost ca şi obţinută.

— Tovărăşele dragă, vă dau pe ea nu şaizeci şi cinci, ci şaptezeci. Gîndiţi-vă, atîta e o maşină nouă, mai modernă ! Am auzit că astea noi au

* Dacă nu e adevărat e bine spus, it. (n. tr.).

şi ştergătoare pneumatice. Şi pe deasupra mai aveţi şi un cîştig net de cinci mii de forinţi, din care puteţi acoperi şi cheltuielile de rodaj şi celelalte. De ce nu mă ascultaţi pe mine ?

— Cere dumneata aprobare ! Sînt gata să te ajut cu plăcere, dacă voi putea, ca să obţii aprobarea cît mai repede.

Dădu nedumerit din cap.

— Ei, l-aţi gustat ?, întrebă apoi. Hai, în sănătatea voastră ! Tovarăşe, poftiţi şi dumneavoastră. — Într-o clipită apăru şi omleta cu cîrnaţi. — Un pahar n-are cum să vă facă rău, chiar dacă-l beţi pe stomacul gol. Ei hai, ca să vă facă poftă de mîncare !

Ciocnirăm din nou paharele. Învăţătorul reveni la hanul de odinioară.

— Cuib de mizerie, asta era, dar şi din punct de vedere moral. Pentru că proprietarul aducea aici tot soiul de casieriţe, unele alungate şi din Miskolc, sau angaja chiar ţărăncuţe tinere, ca să facă pe cameristele. Cîte tragedii nu s-au născut aici ! Una din ele a băut zeamă de piatră vînătă. Cu alte cuvinte, fie că ajungeau aici de la Miskolc, fie că ajungeau de aici la Miskolc...

— Eu ştiu una şi bună — susţinea cel cu chip de leu — cîtă vreme a existat hanul acela, toţi cei care trăgeau la el se plîngeau a doua zi de mama focului şi plecau de aici, jurîndu-se că nu mai calcă pe la Buzgar în vecii vecilor. Dar de Karola nu s-a plîns încă nimeni.

— E o femeie curată — încuviinţă preotul.

— Ţi-e mai mare dragul să te uiţi la ea.

Sosi şi omleta, iar noi ne-am apucat să mîncăm în tăcere. Deodată Feri sări în sus.

— Cred că a sosit cursa.

În timpul mesei mă tot îmboldeau să beau, cînd unul cînd altul. Mă linişteau că n-are ce să-mi facă rău, pentru că-i vin curat, uite că alba de paisprezece poate avea şi alt gust. Cu atît mai bine aveam să dorm la Karola. La un moment dat am observat că tînărul neliniştit devenise puţin cam nerăbdător. I-am şi rugat să nu rămînă din pricina mea, dacă aveau treabă eu nu-i reţineam. Da de unde, nu se grăbea deloc, şi se servi şi el din omletă. Nenea Gyula îl tachină răutăcios.

— E tînăr însurăţel şi se teme să nu păţească şi el cum a păţit-o Kadács.

— Sau ca Napoleon în bătălia de la Waterloo.

— Dar ăla ce-a mai păţit ?

— I-au împuşcat calul de sub el.

Gluma învăţătorului nu prea avu succes. Apăru în schimb Feri ca să ne comunice, că sosise cursa şi că venise şi Kadács. Dar nu putea să intre.

— Ce-i cu el ?

Dădu a lehamite din mînă şi scutură din cap.

— Cum a coborît s-a şi întins ca o plăcintă. Şi arătă cum făcuse Kadács.

— Poftiţi, priviţi vă rog — mi se adresă preotul — „subiectul zace pe drumuri".

Unii izbucniră în rîs, alţii se încruntară dezaprobator. Feri ne spuse că îl luaseră în primire doi inşi care îl căraseră în bucătărie, să-i facă

o cafea tare şi să-l spele. Cînd îşi va reveni, îl vor aduce aici.

— Cafea !... O cafea nu ne-ar strica nici nouă !

Feri dispăru din nou. Reveni cu alte două sticle cu vin, din alba veritabilă de masă, de paisprezece, un vin foarte tare şi bun. N-am mai schiţat nici cel mai mic gest de împotrivire cînd mi-au umplut din nou paharul. Îi necăjisem şi aşa destul, de ce să mă mai fi împotrivit, toată lumea bea, iar vinul bun n-avea de ce să-mi facă rău. Şi-apoi, mă îngrozea singurătatea, întunericul ce mă aştepta într-un pat străin, dintr-o cameră străină. Singur cu necazul şi grijile mele ! Karola nu locuia departe şi măcar aveam să dorm liniştit.

Dar în realitate nu acesta fusese motivul principal pentru care mă hotărîsem să beau, ci, mai ales, faptul că discuţia începuse să ia o turnură foarte interesantă. Deşi le cunoşteam răspunsul, mă hotărîi să trag concluziile, pentru a putea adopta o poziţie cît se poate de clară. Aşa că îi dădui drumul :

— Uite ce e, dragi tovarăşi, mie personal mi se pare, că purtarea lui Kadács trebuie privită printr-o prismă care în particular, oferă practic o încercare răscolitoare de a cerceta lucrurile, nu-i aşa... Mă străfulgeră pentru o clipă gîndul că se aglomeraseră cam multe „r"-uri în cuvintele spuse de mine ; nu numai pentru că în scris evit de regulă asemenea situaţii, ci şi pentru că, după cum v-am mai spus, cînd beau puţin, chiar treaz fiind, mi se cam împleticeşte limba şi-mi vine destul de greu să pronunţ litera „r".

— Știți, scriitorul privește cu totul altfel lucrurile. — Dădură cu toții inteligent din cap, ceea ce îmi dădu puteri noi. — În Ungaria se înregistrează anual douăzeci de mii de divorțuri ! Gîndiți-vă, vă rog, patruzeci de mii de traumatizați ! Și pentru așa ceva nu se plătesc sporuri de periclitate ! Dar ce să creadă omul, ei, ce să creadă ?... Așa și eu, am venit aici, crezînd că-s vinovați amîndoi... Biserica — mă adresai preotului — consideră căsătoria un lucru sfînt, ca o înțelegere contra... vreau să spun contractuală între cei doi soți. Dar aș putea afirma cu foarte mare certitudine, că o căsătorie ratată e o boală care, coroborată — doamne, ce greu mi-a fost să silabisesc cuvîntul acesta — cu certurile care au perturbat armonia și cu purtările improprii unor parteneri leali, provoacă discordie și trebuie lecuită în permanență prin eforturi reciproce din partea amîndurora. — E îngrozitor cîte cuvinte în „r“ se pot aduna în scumpa noastră limbă maternă. — Am crezut că... știți dumneavoastră cum își închipuie uneori omul, uite și eu, am venit aici convins fiind că sînt vinovați și unul și altul, că s-au adunat multe în sufletele lor... Mă gîndeam să discutăm toate astea așa cum se cuvine între oameni, că oameni sîntem, nu-i așa ?... Dar, după cum văd eu, părerea dumneavoastră unanimă, dragi tovarăși, este că femeia-i vinovată. Madam Kadács ! În unanimitate, nu-i așa ?

Vorbele mele trebuie să le fi părut cam complicate și întortocheate, nu-și puteau da seama unde voiam să ajung în fond. Ba la un moment

dat, obosiți probabil de elucubrațiile mele, începură chiar să dea nerăbdători din cap, așteptînd să vadă ce urmăream. Dar în final răsuflară toți ușurați și prinseră a exclama în cor : „da“, „sigur“, „evident“, „cine altcineva ?“

Preotul sesiză probabil motivul pentru care mă folosisem de introducerea aceea anevoioasă.

— Aveți perfectă dreptate. *Omnius casus parabola.* Generalizarea intră în atributele omului gînditor. Ale moralistului. Scriitorul este și el un astfel de om. Din totdeauna. Dar ceea ce vă spun eu acum se referă și la cele douăzeci de mii de divorțuri. Chiar dacă apar uneori exemple care ne dovedesc contrariul. Evident, domnia voastră nu veți fi de acord cu mine și asta din principiu. Am să-mi exprim totuși părerea. Fără nici un fel de gînduri ascunse. Căsătoria nu este un contract încheiat între două mari puteri, cu drepturi egale de vot și de veto. Căsătoria, așa cum ne-a lăsat-o dumnezeu, este, după cum obișnuim noi să spunem, un contract liber, un contract încheiat la libera alegere, dar, în ultimă instanță, și un contract al subordonării voințelor. „Femeia își urmează bărbatul“, „Femeia este datoare să se supună bărbatului ei“. Aș putea să citez acum sfînta scriptură și toate tradițiile, dar nu vreau să mă folosesc de asemenea argumente.

Cei din jurul mesei moțăiau, dar tînărul activist făcu o grimasă de jenă, sugerîndu-mi să nu iau în serios spusele preotului, adică să nu care cumva să cred că acesta ar fi fost punctul

de vedere al opiniei publice din Buzgar. Vorbitorul continuă imperturbabil.

— Vă rog să verificaţi care este părerea gînditorilor laici, a umaniştilor sau a iluminiştilor, a aufkläriştilor, nu-i aşa. Vă rog să verificaţi care este opinia juriştilor despre *jus naturalae !* Aceasta este după părerea mea o chestiune de strictă terminologie. Dumneavoastră aţi proclamat egalitatea femeii şi aveţi impresia că aţi descoperit astfel America. Uitaţi însă că egalitatea morală a fost proclamată de creştinism cu două mii de ani în urmă. Noi am ridicat femeia la rang de sfîntă, iar regina tuturor sfinţilor este Sfînta Fecioară. După Domnul Dumnezeul nostru, ei îi adresăm mai întîi rugile noastre. Şi asta în condiţiile în care prin alte părţi femeile nici nu erau considerate a fi în rîndul oamenilor ! Nimeni n-ar putea exprima mai frumos respectul ce i se cuvine femeii. Numai că respectul nostru faţă de femeie, acel *Frauendienst** din Evul mediu, de pildă, este un contra serviciu. Este, cum să vă spun, un gest cu semnificaţii măreţe ! Zic gest, pentru că, femeia se află în slujba ordinii fireşti a naturii, iar această slujbă a femeii constituie, în fond, temelia familiei. Orice s-ar spune în plus despre egalitatea femeii, ar fi... ar fi apă de ploaie. Acest lucru sînteţi nevoiţi să-l recunoaşteţi şi dumneavoastră, ori de cîte ori vă loviţi concret de problema respectivă. Nici dumneavoastră nu

* ***Frauendienst*** — germ. Unul din cele două motive principale ale „Minnesang"-ului, dragostea (n. tr.).

vă imaginaţi egalitatea în drepturi aşa cum o interpretează unii în mod cu totul şi cu totul arbitrar. Comunismul este un ideal pur, am spus-o şi o voi spune întotdeauna, da, întotdeauna. Poftim, exemplul îl aveţi la îndemînă : madam Kadács are drepturi egale ! Conform logicii dumneavoastră, această femeie n-ar putea fi condamnată. E adevărat ? Lucrează la uzină şi, după cîte am auzit aici, lucrează bine, cîştigă la fel ca oricare bărbat care face aceeaşi muncă. Nici copiii n-o mai împiedică, pentru că, nu-i aşa, sînt de-acum tineri în toată regula. Şi-a dorit un alt bărbat, în consecinţă a plecat cu el. Uitaţi-vă, vă rog, ce-a devenit ! Vă rog să mă credeţi că, în clipa în care am accepta consecvenţa dumneavoastră în egalitatea femeii, în clipa aceea s-ar dezechilibra ordinea firească a lucrurilor şi ar apare o nouă problemă, aceea a egalităţii bărbaţilor !

Făcuse această afirmaţie numai cu intenţia de a capta atenţia asistenţei, pentru că fusese întrerupt de cîteva ori cu cîte un „ei hai", „fii serios" unii chicotind, alţii dîndu-şi coate.

— Poftiţi, vă rog, de-i acordaţi nenorocitului acela de Kadács drepturi egale, ăstuia pe care se străduiesc acum în bucătărie să-l trezească, ţinîndu-l cu capul deasupra unui lighean şi turnîndu-i pe gît cantităţi industriale de cafea !

Învăţătorul îşi tot ridica mîna de cîtăva vreme, cerînd cuvîntul ca într-o şedinţă.

— Predică popească, nu te supăra, rogu-te, dar e predică popească ! Tu eşti cel care ne contrazici pe noi din principiu şi nu invers ! La o

adică, noi l-am condamna la fel şi pe Kadács. Aşa că, asta e !

Preotul protestă.

— Dar noi ? Noi crezi că nu ? Şi asta tocmai pentru că şi-a părăsit familia, al cărui cap şi stăpîn era.

— Nu, nu, nu şi nu ! L-am condamna la fel şi pe Kadács. Morala noastră nu-i dă nimănui dreptul să procedeze aşa. E interesul majorităţii, al societăţii... Femeia aceea s-a îndrăgostit de un bărbat, bine, se mai întîmplă. Dar, ascultă-mă bine, să ştii că eu sînt un om foarte liberal şi ştiu foarte bine, că sentimentul acesta îl scoate pe om din minţi, iar ca pedagog, privesc lucrurile şi din punct de vedere psihologic. Femeia are patruzeci de ani bătuţi pe muche, aşa că admit, fie. *Torschluss* *, s-o ia naiba. N-are decît să-i rămînă din viaţă amintirea acestui episod, ce-mi pasă mie ! Dar să nu provoace scandal, să nu răstoarne cu fundul în sus viaţa şi liniştea nu ştiu cîtor oameni !... N-am de gînd să vă ţin predici, afirmînd că ar fi o femeie decăzută şi aşa şi pe dincolo. S-a întîmplat, s-a întîmplat. E treaba lor, a celor doi sau a celor trei, dar de ce a trebuit să provoace un asemenea scandal ? Au tulburat liniştea întregii comune. De ce a trebuit să lase totul baltă şi să-şi părăsească bărbatul, copiii, familia ?... Iată de ce zic eu, că femeia este de vină. Şi încă la modul foarte grav.

---

* *Torschluss* — germ. Aici în sens de „vîrsta critică" (n. tr.).

— Sîntem de aceeaşi părere — zise preotul.

Învăţătorul zîmbi satisfăcut, ridicîndu-şi paharul.

— Atunci să bem pentru asta !

Începu şi nenea Gyula să vorbească. Dar mai întîi bău, se şterse pe faţă de transpiraţie şi cuplă instalaţia de aerisire.

— Eu nu privesc lucrurile la modul general, eu constat doar ceea ce este. Madam Kadács e de vină, ăsta-i un lucru clar ca lumina nopţii. Dacă ar fi făcut Kadács una ca asta, l-am fi frecat zdravăn la uzină şi nu l-am fi lăsat. Dar cu femeia asta nu se poate vorbi !

De partea cealaltă ţăranul cărunt se mulţumi să dea din mînă.

— Cine-i de vină în asemenea cazuri ? Dacă asculţi ce zice femeia, îi dai precis dreptate ei. D-aia zic eu, că mai curînd mi-aş băga nasul într-un viespar.

— Decît sub o fustă, perfect, ai mai spus-o, tăicuţă ! zise preotul, bătîndu-l prieteneşte pe umăr. Dar ceilalţi îl dezaprobară toţi.

— De spus poate ea să spună vrute şi nevrute ! Oricine poate să spună ce vrea, numai că nu-i adevărat.

— Ea l-a părăsit pe el, asta-i clar ! Ea a provocat toată dandanaua asta !

— Şi un orb poate vedea asta, ce rost mai are să discutăm ?

— L-a distrus pe bărbatu-său, pe unul dintre cei mai buni laminatori ai noştri !

— Şi viaţa celor doi copii !

— Da, vor purta o viață întreagă în suflet amintirea amară a atmosferei din casa părintească, ăsta-i un lucru cert !

— Se vor gîndi la mama lor, ca la o...

— Să aibă ea un bărbat așa de cinstit și de cumsecade și să se înhaite cu un „zburător“, urmîndu-l cînd într-un loc, cînd într-altul.

Lîngă mine, președintele sfatului, sau ce naiba era, tăcea și asculta. Dar cuta amară din jurul gurii tînărului se înăspri și mai tare.

— Vă mărturisesc acum, ce să mai ascund, că noi am făcut reclamația împotriva ei. Asta pentru că își făcuse un culcuș cald la uzină.

— Asta e, ai zis bine, își făcuse un culcuș cald !

În timp ce rosti vorbele acestea învățătorul rîgîi zdravăn, dar ceilalți se răstiră la el furioși.

— Eram aproape hotărîți s-o primim în partid. Nu mai știu exact cum și în ce împrejurări a făcut-o, dar știu precis că cineva a susținut-o de mama focului. Deși noi le-am spus-o răspicat, că acest lucru le-ar face celor din comună mult sînge rău. Bărbatul ei nici nu era încă membru de partid și noi s-o fi primit pe ea înaintea lui ? „Duce o viață scandaloasă, ce contravine moralei comuniste“. Așa că n-a fost confirmată. Noroc că s-au deplasat la fața locului și au putut vedea cu ochii lor ce se întîmplă aici. Au înțeles că aici, la noi în comună, morala este și ea un factor al luptei de clasă. După aceea i-au desfăcut disciplinar contractul de muncă, iar bărbatul acela a fost rechemat la Pesta. Am auzit că nu-l mai trimit cu echipele de montare și că i-au dat un post

de maistru în uzină. Dar ascultați-mă pe mine, dacă noi n-am fi fost vigilenți, cererea ei de primire în partid ar fi fost pusă în discuția adunării generale !... Uite, ăsta-i necazul cu navetiștii ăștia, că una e viața de la uzină și alta cea de acasă.

Instalația de aerisire funcționa din plin, cu toate acestea era o căldură prea mare în cămăruța aceea nu prea încăpătoare. M-am ridicat să-mi dezbrac haina, dar nu știu cum s-a făcut de am alunecat în spațiul acela îngust și, cît pe-aci să cad, am răsturnat două pahare de pe masă. Învățătorul sări ca ars și, namilă cum era, mă luă pur și simplu în brațe și mă așeză pe scaun. Mă așezasem pe scaun și el tot mă mai strîngea în brațe. Tînărul activist se cam fîstîci.

— Tovarășe dragă, nu cumva doriți o cafea ? Nene Gyula, spune-le să mai aducă o cafea zdravănă.

M-am revoltat în sinea mea. Ăștia, mi-am zis, au impresia că m-am îmbătat. De data aceasta le-am propus eu să bem. Dar îmi păru rău, pentru că abia după aceea mi-am dat seama că vinul se terminase, așa că propunerea mea se soldă cu aducerea a încă două sticle.

Încercînd să-mi recîștig prestigiul, am început să trag concluziile discuțiilor de pînă atunci. Și ca să vadă cu cine aveau de-a face, m-am adresat preotului.

— Acel *jus naturalae*, despre care ați vorbit dumneavoastră, părinte, este în fond o moștenire a patriarhatului. În concepția otomanilor,

jus naturalae e haremul, precum şi credinţa conform căreia femeia este lipsită de suflet. Aceeaşi concluzie se poate trage în mod logic şi din pledoaria dumneavoastră. După părerea mea dreptul natural constă în egalitatea tuturor oamenilor, fără deosebire de rasă şi sex, acest lucru este un drept „apriori" al tuturor oamenilor. Şi fiecare om trebuie să se folosească de el corespunzător intereselor societăţii. — Dădea mărunţel din cap, de parcă asta ar fi fost şi ideea susţinută de el. — Interesul personal trebuie căutat în interesul obştei. Iată în ce constă, după părerea noastră, imperativul lui *jus naturalae*. Pe dumneavoastră vă deranjează faptul, că trăim într-o perioadă de trecere, că clasele subjugate au devenit stăpînitoare şi că femeile, oropsite pînă mai ieri, au primit drepturi egale. Dar trebuie să recunoaşteţi, că transformările despre care v-am vorbit nu se petrec cu una cu două. — La un moment dat îmi pierdusem firul ideii, ca să nu mai vorbesc de faptul că revenise din nou sîcîitorul „r"... Ah, da, desigur... — Uite, hai să luăm ca exemplu scafandrul. Există cazuri cînd cei care se ridică brusc la suprafaţă şi ies la aer liber, îşi pierd viaţa. Cu aerul libertăţii trebuie să te acomodezi treptat. Pare-se că soţiei lui Kadács nu i-a priit. A evadat din bucătărie şi grădină, a dat de o viaţă nouă la uzină, devenind o muncitoare destoinică, era cît pe aci să fie primită şi în partid, dar uite că n-a putut suporta toate astea. Nu s-a putut ridica la înălţimea noii ei stări sufleteşti, nu s-a dovedit a fi matură. Am zis „pare-se", pentru că pe măsură ce reconstitui pas cu pas imaginea ei, mi se pare tot mai mult că libertatea s-a transformat la ea în libertinism. Dar noi ştim foarte bine, că nu este vorba decît despre o perioadă de trecere. Şi nu sîntem dispuşi să renunţăm la principiile noastre şi nici să slăvim patriarhatul.

Bătrînul ţăran se ridică şi, murmurînd un „vă rog să nu vă supăraţi", se scuză că trebuia să plece, întrucît mai avea de dat mîncare viţelor, iar a doua zi avea să se scoale cu noaptea în cap.

— Vai de mine, desigur, v-am rugat doar să nu vă simţiţi obligaţi... în fond, din pricina mea... dar vă rog...

Strînse pe rînd mîna tuturor. Preotul mi se adresă, aplecîndu-se peste masă.

— Dumneavoastră credeţi, că eu polemizez cu dumneavoastră *in merito* ?

Dumneavoastră, dumneavoastră, ce tot îi dau ăştia cu dumneavoastră ! Ei, fir-ar să fie, dar ce, sînt chiar atît de bătrîn, sau de capsoman ? !

— Ori am să vă vorbesc şi eu la fel, ori... servus şi ne tutuim !

Cele şase pahare se ciocniră de zor : servus, servus ! Cei mai mulţi şi-au rostit concomitent şi prenumele. Se făcu apoi o tăcere mormîntală, nimeni nu mai scoase o vorbă.

Curînd se deschise uşa şi, sprijinit de Feri, apăru un om livid, palid ca turta de ceară. Purta nişte haine de doc ponosite, soioase şi pătate.

— În sfîrşit, uite-l pe Jozsi... pe tovarăşul Kadács Jozsef.
— Te simţi mai bine ?
— Ţi-a trecut ?
Mormăi ceva în timp ce-mi dădu mîna, evitîndu-mi privirea. Îl aşezară apoi de partea cealaltă a mesei, lîngă preot. Cineva îi puse un pahar în faţă, altul sări şi zise „ce dracu îi mai daţi să bea !“, şi iarăşi altul îi luă apărarea : „Fii serios, un pic de vin nu-i strică, îi face chiar bine !“
Tînărul activist începu să-şi dreagă vocea.
— Nu ştiu cînd vă sculaţi dumneavoastră, hm...
— Parcă ne tutuiam, nu ?
— Adică vreau să spun dimineaţa cînd... Că eu aş veni mai curînd acolo să mai stăm de vorbă. Dar acum... Pentru că eu mai trebuie să mă duc şi la birou.
Învăţătorul îl tachină iar.
— Ai o nevastă tînără, hai ? Fii atent, ai grijă de ea !
Preotul ne făcu şi el cu ochiul.
— Întîrziatul rămîne pe dinafară. Te pomeneşti că vei fi nevoit să-i ceri adăpost Karolei ! Trebuie să ştii — zise el, întorcîndu-se spre mine cu abilitatea şi rutina omului de societate — trebuie să ştii, că are Karola asta un pat atît de curat şi atît i se laudă casa, încît nici localnicii nu se dau în lături, să mai doarmă din cînd în cînd la ea. E adevărat, domnule învăţător ?
— Eu te rog să nu foloseşti persoana a treia plural ! Foloseşte liniştit persoana întîi. Ştim noi ce ştim. Nu-i aşa, nene Gyula ?

— Rîde ciob de oală spartă !
— Aha !
Izbucniră toţi în hohote de rîs !
— Ar trebui să facem o dată puţină ordine şi acolo — zise tînărul, în timp ce încerca să se strecoare în spaţiul dintre scaune şi perete.
— Ce dracu îţi mai trece prin cap ?
— Las-o în pace pe sărmana Karola ! Ce, nu-i ajung necazurile ei ?
— Karola nu-i femeie rea, nimeni nu poate spune ceva rău despre ea !
Alţii o luară în glumă.
— Las' că ai să mai ajungi şi tu să-i ceri adăpost, fii atent, fiule !
Mă întorsei spre vecinul meu.
— Aşa faimă proastă are coana Huszar ?
Preşedintele de sfat îmi răspunse fără chef, puţin somnoros :
— Aş, da de unde, se tachinează doar unul pe altul... Se zvoneşte, ce-i drept, că bărbatu-său... hm... că n-ar fi chiar bărbat întreg... — ridică din umeri — lumea vorbeşte, că aşa-i lumea, dar n-are nimeni de împărţit cu el nimic...
Învăţătorul ridică vocea.
— De moravuri ne îngrijim noi, ce-i drept, asta nu înseamnă însă că sîntem nişte papă lapte, nişte lasă-mă să te las ! Şi-apoi — se adresă ironic preotului — în chestia asta tu eşti cel mai competent. Dacă tu zici că totu-i în regulă... În fond nu tu eşti cel căruia i se spovedeşte ?

Chipul preotului deveni grav.

— Dumnezeu îi iartă pe păcătoşii săi.

Nu-ţi puteai da seama dacă a zis-o în glumă, ori în serios.

În clipa aceea îl auzirăm pentru prima dată pe Kadács vorbind. Era pentru prima oară că-i auzeam vocea cam răguşită. „Ce-i trebuie femeii meserie ?" zise, privind ţintă în faţa lui.

Părea un om solid aşa cum stătea, sau mai curînd cum trona, în celălalt capăt al mesei. În starea delirantă în care mă aflam atunci, aveam pur şi simplu senzaţia că mă copleşeşte statura lui. Senzaţia asta semăna cu durerea mea ascunsă. Realitatea e că mă cuprinse iar şi asta mă speria.

Tînărul plecase de mult, preotul se sculă şi el.

— Ce s-a întîmplat, doar nu vrei să pleci şi tu ?

— Da de unde, doar pînă aci, în spate.

Nenea Gyula exclamă şi el.

— O idee excelentă !

Mă sufocam şi eu acolo şi doream să ies cît mai repede la aer curat. Odată cu mine se ridică şi învăţătorul. Şi o pornirăm cu toţii spre curtea din spatele clădirii.

Noaptea de septembrie era plăcută şi răcoroasă, pe cer stelele străluceau. De la bufetul de alături se auzea un cîntec urlat. Preotul mă luă de braţ.

— Ai, desigur, impresia că am polemizat cu tine *in merito*. Dar dacă analizezi atent spusele mele îţi dai seama cît de departe eşti de adevăr. În realitate, sînt nespus de bucuros, că te-am cunoscut. Nici nu ştii că sînt un ascultător fidel al emisiunilor tale duminicale. Să-ţi spun, să nu-ţi spun ?... Uite ce este, să ştii că multe dintre prelegerile tale le-am folosit în predicile mele. Evident, asta o făceam în special mai demult, pentru că de doi ani încoace, de cînd s-a introdus lumina electrică, a cam crescut numărul aparatelor de radio din comună. Dar să ştii că sînt gata să subscriu la cele afirmate de tine pînă în cele mai mici amănunte. Degeaba, morala-i morală, şi adevărul adevăr, oricum am lua-o ! „Categorie istorică", ziceţi voi, e-n regulă, hai s-o numim categorie istorică. Dar nici tu nu faci altceva, decît să afirmi cele zece porunci ! Ori poate nu chiar pe toate zece. În primele trei ne cam deosebim. În dumnezeire adică. În rest... o apă şi-un pămînt. Şi asta de multe mii de ani încoace şi încă alte mii de-acum înainte. Ei, dar nu trebuie să te sperie ce-ţi spun. Sînt un popă al păcii.

Mi-am terminat treaba mai repede decît ceilalţi. Cîteva clipe, ce mi s-au părut o veşnicie, am stat cufundat în mine sub cerul înstelat. M-a copleşit din nou durerea.

Un zgomot uşor m-a cam făcut să tresar, dar nu era decît învăţătorul, care se opri tăcut în umbra mea. Şi începu să deplîngă faptul, că poporul nostru a cam început a uita să cînte frumos. Oamenii n-o mai fac decît atunci cînd se îmbată. Şi nici atunci nu cîntă, ci urlă. Fetele da, mai cîntă uneori, ba chiar şi mamele le mai

cîntă copiilor. Muzica a devenit, zicea el, un obiect de învățămînt, deși aparține artei scenice.

Apăru și preotul.

— Aș vrea să-ți spun ceva, dar nu cumva să te superi ! În timp ce mă ușuram, mi-a venit o idee. Nu cumva tocmai primele trei porunci sînt cele care constituie esența esențelor ? Dar nu cumva să te superi !

— Nu, sigur că nu, spune liniștit !

— Sînt cîțiva ani de-atunci, da, ce-i drept, cîțiva ani buni... Păi cum vorbeați voi despre mai marii voștri ? Nu vorbeați la fel ca noi ? Uite, chiar tu însuți, mi-aduc prea bine aminte despre o cuvîntare de-a ta rostită cu ocazia zilei de douăzeci și unu decembrie... Așa încît nici în privința primelor trei porunci nu ne prea deosebim. — Începu să chicotească. — Dar nu te superi, nu-i așa ? Ți-am spus doar, că sînt un popă al păcii ! În 'cincizeci și șase cei de la episcopie erau cît pe aci să mă mute de aici, crede-mă. Închipuie-ți, sînt preotul acestei comune de peste treizeci de ani și era cît pe-aci să... Bine, bine, știu... — Oftă și se agăță de brațul meu. — Să știi că mi-a plăcut ce-ai spus despre libertate. Bine zis. Uite, stau și mă gîndesc uneori, libertatea și adevărul nu înseamnă oare unul și același lucru ? Ascultă ! Ia gîndește-te ce s-ar întîmpla, dacă m-aș apuca să le spun credincioșilor, că cele șase zile în care dumnezeu a făcut lumea constituie doar un simbol ! Că mîntuirea-i un simbol și Sfînta Fecioară tot un simbol. Și că nici dumnezeu din ceruri nu-i un bătrînel cumsecade cu barba lungă. Sigur că nu-i, cum să fie,

în fond, dacă ar arăta astfel, am fi în stare să ni-l imaginăm aievea și ne-am putea ridica ușor la dimensiunile lui. Ce s-ar întîmpla deci, dacă m-aș urca la amvon și le-aș spune toate astea ? Unora le-ar cădea cu tronc, dar ceilalți.. ceilalți s-ar apuca să scîncească, aidoma unor dobitoace părăsite. Le-ar crăpa bojocii, ca și scafandrului tău. Pentru că nu de filozofie au ei nevoie, ci de mituri. Adică de irealitatea palpabilă ! Pentru ca să desprindă cumva din ea învățăminte care să le ușureze înțelegerea realității. Și pe care apoi, *ignoramus et ignorabimus*...

Împreună cu învățătorul, mă ajutară apoi să urc treptele, pasămite să nu mă împiedic de găurile făcute în cărămidă. Grădina „Cîinele cu patru picioare“ nu fusese deloc modernizată, chiar și latrina mizeră răspîndea un miros greu.

În dreptul ușii, preotul se mai întoarse odată spre mine.

— Uite, chiar și femeia asta, soția lui Kadács! Înainte vreme se împărtășea la mine. O făcea cu regularitate. Nu prea des, dar cu regularitate, ca majoritatea femeilor. Înaintea unei sărbători însemnate, sau a vreunui eveniment deosebit din familie. Apoi a cerut să fie primită în partid, ca să capete de acolo mîngîiere, știind prea bine că degeaba vine la mine. Pentru că omul înrăit, care a apucat să ducă o viață plină de păcate, nu poate căpăta iertare. Așa-i oare mai bine ? Ei, i-a fost mai bine ? Dar moralei lumești, i-a fost

mai bine ? N-au mai primit-o nici în partid. Era şi firesc !

Vorbea, vorbea întruna dar nu mai eram în stare să-l urmăresc. Pentru că, din obişnuinţă, căutam pe cer Carul Mare. Şi l-am găsit. Îmi trecu prin minte că acelaşi Car Mare putea fi văzut şi din fereastra camerei mele. L-aş fi văzut, dacă aş fi fost acasă. Dar eu eram acolo, la Buzgar, în noaptea aceea răcoroasă şi străină. Ce-oi fi căutat acolo ? Din pricina Marikăi... Da, din pricina ei. Gîndul acesta îmi deschise parcă o prăpastie adîncă în suflet: ea m-a trimis ! Ca să poată petrece o după-amiază şi o seară cu Zoltan !...

Cum am intrat în cameră, mi-au căzut ochii pe Kadács, stătea în aceeaşi poziţie, nemişcat, de partea cealaltă a mesei, monument nătîng al durerii bărbatului înşelat, jefuit. Vai vouă, femei !

Şi începu să vorbească de parcă ne-ar fi salutat : „Ce-i trebuie femeii meserie ?"

Bău apoi, băurăm şi noi.

Ne împuţinaserăm, fără să ne dăm seama. Bărbatul brunet dispăruse şi el între timp. Avea probabil treabă. Pe scaunul lui stătea Feri, amabila noastră gazdă. Ne aduse la cunoştinţă că afară obloanele fuseseră trase, dar că noi puteam rămîne cît doream, şi vin mai era berechet. Ceilalţi se repeziră şi ei să mă reţină, că doar nu puteau să-mi dea drumul să plec din moment ce Buzgarul se putea mîndri cu un oaspete de seamă ca mine.

Şi-am mai băut zdravăn. Între timp mie îmi turuia gura neobosit.

— Ştiţi voi cîte cîntece şi poezii vorbesc despre durerea femeii, despre durerea fetei dezamăgite, a femeii părăsite, cîte cîntece şi cîte legende ?! Uite, colo sus, deasupra noastră, pe bolta cerească : Coroana Ariadnei, şi Io, şi cîte altele, cine ar putea să le mai înşire pe toate ! Poate doar astronomii. Dar durerea bărbatului ? Unde se regăseşte ea, în ce poezii şi în ce stele ? Bătrînul elefant e alungat din turmă de propriii săi copii şi propriile sale femele, rătăceşte singur pînă la moarte. Şi asta o face unul care a fost obişnuit să trăiască alături de ceilalţi şi să le fie stăpîn. Singur singurel, pînă la moarte. Şi e urmărit de vînători, pentru că un astfel de elefant se sălbăticeşte şi devine ţinta tuturor armelor. S-a găsit oare cineva să-i cînte durerea ?... Nici n-ar fi posibil. N-are lira o asemenea strună ! Durerea bărbatului este o durere adîncă, animalică, mult mai chinuitoare decît chipul Meduzei. Nici prin oglindă nu te poţi uita la ea ! József Attila a încercat s-o facă şi a realizat cea mai înfricoşătoare şi mai înnebunitoare poezie din literatura universală. Aşa că muzele preferă să tacă, dar tace şi bolta înstelată.

Feri încearcă din nou să mă convingă să-i vînd maşina. Copil nătîng şi încăpăţînat ! Ajunsese să-mi ofere şaptezeci şi cinci de mii de forinţi.

— Dar de ce nu-ţi cumperi una nouă ?

Îşi turnă iar în pahar şi bău.

— Am venit aici vara trecută. Ca mandatar. Dacă îmi iau mașină nouă, adio liniște! „De unde o ai?" „De unde ai atîția bani?" Dacă îmi iau însă o mașină folosită, pot spune că am dat oricît pe ea. Iată de ce! Pot spune că am dat pe ea douăzeci de mii, sau douăzeci și cinci de mii și că am pus-o eu la punct. Le închid în acest fel gura.

Mundus vult decipi...

Învățătorul se apucă să cînte ceva, spunîndu-mi să ascult cu atenție, pentru că era un cîntec cules de el... Era într-adevăr un cîntec frumos. Renunțasem de-acum la gîndul de a-l face pe Kadács să vorbească și, drept să vă spun, nici nu prea mai aveam chef s-o fac. Din cînd în cînd se auzea ecoul răsfrînt din pahar: „Ce-i trebuie femeii meserie"? Fraza asta prinsese probabil contur în mintea lui în cursul după-amiezii, în clipa în care pierduse orice legătură cu vorba omenească. Durerea unui bărbat este un lucru înfiorător, chiar dacă o vezi întruchipată așa, într-un om devenit monument al tăcerii.

Văzut de alții, mă întrebam, arăt oare și eu la fel? Te pomenești că au citit și ceilalți pe chipul meu exact ceea ce am citit și eu pe chipul acestui om! Te pomenești că acesta este motivul pentru care mă alintă atît, oferindu-mi prietenia lor ca pe un culcuș cald și moale...

Lîngă biserică ne luarăm rămas bun de la preot. Feri își închise prăvălia, iar nenea Gyula și învățătorul îl ajutau pe bietul Kadács. Mă îndemnau și pe mine să mă țin zdravăn de ei, pentru ca nu cumva să nimeresc într-o groapă, iluminatul public fiind aproape inexistent. (Deși pentru anul viitor își puseră în plan să rezolve și acest lucru!) Cînd am ajuns în fața casei lui, Kadács a reușit, de bine de rău, să se țină pe propriile-i picioare. Automatismele, adică, funcționau perfect, pășea destul de sigur pe cărarea din grădină și apoi în sus spre verandă. La cererea mea, învățătorul bolborosi pentru a douăzecea oară cîntecul cules de el. Să-l pot învăța și eu, pentru că așa ceva n-aveam cum să aud la Pesta! În fond avea dreptate. La despărțire ne-am îmbrățișat cu adevărat. Sărmanii de ei, sînt bărbați!... Azi eu, mîine voi, bătrîni elefanți!

— Priviți, colo sus... — le-am arătat bolta înstelată. — Pe Psyche o compătimește cerul!... Da, îi este milă de ea!... Dar la Amor s-o fi gîndind oare cineva? O fi știind oare cineva, că pe el l-a durut mai tare umărul ars?! Da, mai tare! E adevărat? Noi știm, știm prea bine! Psyche n-a pățit nimic, n-a suferit nici măcar consecințele propriilor sale fapte... Păi nu-i așa?... Dar Amor, Amor a suferit în tăcere, s-a zbuciumat în taină. Și numai din pricina nepricopsitului de dumnezeu n-a murit. Da... Apuleius ăla, vita dracului, auzi vorbă! Să facă Apuleius ăsta doar o simplă referire la el într-o singură frază! O simplă referire!

După ce au dispărut după colț, m-am ușurat, sprijinindu-mă de gard. Uite așa am pățit-o, făcîndu-mă de tot rîsul. Pentru că am căutat,

după cum se cuvine, un loc întunecos. Dar, nu știu cum se face, că păcătosul acela de trotuar avea o spărtură chiar între casa lui Kadács și cea a lui Huszar, iar eu nu mi-am mai putut ține echilibrul, pentru că în momentul acela tocmai mă încheiam la nasturi. Așa că am căzut. În clipa următoare am văzut mișcîndu-se o umbră, am simțit o răsuflare caldă și am auzit o voce domoală de femeie : „Vai, doamne, idioții dracului ! V-au îmbătat ! Dar Karola e aici, nu vă fie teamă! Karola vă ajută.“ Și m-a ridicat ca pe un fulg. Am încercat eu să-i explic, că nu eram beat, doamne ferește, cum să fi fost beat, numai că... pe stomacul gol... și la marginea trotoarului pietruit am intrat într-o groapă, ori ce dracu era... dar mai ales pentru că... Și iar „r“-ul acesta nesuferit ! M-a domolit prin cuvinte calde, blajine : „Sst, las' pe Karola, Karola e aici !“

Restul s-a pierdut în îmbrățișarea caldă a pilotelor.

VII

FIERBINTE ȘI USCAT îmi era gîtul, fierbinte și uscat îmi era și trupul, aidoma unei oale de lut scoasă din cuptor. Se vede treaba că „alba de masă de paisprezece“ a lui Feri nu fusese un vin rău, pentru că nici capul nu mă durea și nici greață nu-mi era. Doar inima îmi bătea, și îmi bătea atît de tare, că toate se mișcau cu mine, pînă și pilota și patul se mișcau în ritmul bătăilor inimii. Cu chiu cu vai am reușit să mă scol. Ceasul îmi stătuse dar, judecînd după lumina și zgomotul de afară, trebuie să fi fost destul de tîrziu. Simțeam cum mă copleșește senzația unui iz metalic, de rugină. Pînă și nările-mi uscate adulmecau același miros, amestecat cu mirosul prafului de pe podea. Și mi-era o sete cumplită. Îmi venea să strig, dar mă reținea teama, teama cumplită de-a nu da ochi cu madam Huszar. Am tras cu ochiul la patul vecin, dacă nu cumva dormise acolo. Că cine știe ? Dar nu, în patul vecin nu dormise nimeni, cuvertura mare, care acoperise și patul în care dormisem eu, zăcea strînsă frumos. Patul nu fusese atins.

Dinspre verandă nu se auzea nici cel mai mic zgomot. Mă gîndeam să mă scol, să mă strecor cumva afară și să caut o fîntînă, cu apă proaspătă și rece. Abia atunci mi-am dat seama, că eram în pielea goală. Era jenant, nu puteam înțelege ce s-a întîmplat. Căzusem, e drept. Mă și lovisem zdravăn la șold într-un colț de piatră, urma era încă vizibilă. Nu fusesem însă așa de beat, încît să nu-mi fi putut pune pijamaua ! Da, numai că lucrurile mele rămăseseră afară în mașină, săpunul, periuța de dinți, prosopul, aparatul de ras, totul. Bine, dar de ce n-am rămas măcar cu lenjeria de corp pe mine ?

Se vede treaba că băusem mult pe stomacul gol, la început fusese în orice caz pe stomacul gol. Băusem se pare o cantitate destul de mare din vinul acela tare. Mă ținusem bine pînă acasă, dar mișcarea, aerul curat și gîndul că ajunsesem acasă, adică la destinație... probabil că nu mă mai ținuseră picioarele. Ce-i drept, e

drept, nu-mi mai aduceam aminte cum ajunsesem în pat. La capătul patului, o măsuță și cîteva scaune. Pe spătarul unui scaun atîrna haina mea, pe ea cămașa, iar sub scaun, pantofii și ciorapii. Pantofii mi i-aș fi pregătit oricum în fața patului ! Și ce căutau pantalonii mei pe clanța ușii ? Eu nu-i agățasem acolo, precis. Obiceiul meu este să-i aranjez frumos pe scaun. Mi-o fi fost poate cald și mi-oi fi aruncat totul de pe mine ? Ori poate, amețit cum eram, am crezut că pijamaua era pe pat ? Dar nu ! Pantalonii agățați pe clanța ușii, pantofii, unul lîngă altul, între picioarele scaunului... M-a dezbrăcat Karola, asta era ! E clar că ea a fost cea care m-a dezbrăcat...

Repede, să dispar cît mai repede de aici ! Nici să nu dau ochii cu cineva, să dispar cît mai repede posibil !... Numai că mi-e sete, o sete cumplită, și-ar trebui să mă și spăl. O baie, ar trebui să fac o baie pe cinste... Dar stăteam încremenit lîngă pat, cu picioarele jenant îndoite, pe călcîie și în vîrful degetelor mari, și nu știam de ce să mă apuc mai întîi. În clipa aceea i-am și auzit vocea, de parcă ar fi stat la pîndă tot timpul.

— Ei, somnorici, ne-am sculat în sfîrșit ? !

Am zbughit-o înapoi sub pilotă. Rîdea cu poftă de mine.

— Nu vă speriați de Karola ! A văzut ea lucruri și mai și, hehehe ! Da, și mai și ! Ei, acum o să beți frumușel lăpticul ăsta.

— Apă — scîncii eu de sub pilotă. — Dacă s-ar putea să-mi dați o cană mare cu apă !

— Cred și eu ! Arde iadul ! Nu-i așa ? Dar apă ioc, apa nu face decît să vă deranjeze stomacul. Uite, lăpticul ăsta !

Își strecură mîna sub capul meu, mă ridică cu abilitatea unei infirmiere, și-mi dădu să beau. Avea un braț răcoros, moale dar puternic.

Mi-era de-acum indiferent, așa că m-am ridicat. I-am luat cana din mînă, mi-am învins scîrba și-am băut laptele. Nici nu era chiar așa de rău. Am băut dintr-o răsuflare o jumătate de litru. Era lapte proaspăt muls, puțin călduț. Într-adevăr, simțeam că-mi face bine.

Karola stătea pe marginea patului și mă privea. Vedeam în ochii ei că înghițea concomitent cu mine.

— Nu vă supărați pe mine, dar cred că azi noapte... Știți, am băut pe stomacul gol...

— Știu, știu. Nemernicii ! V-au îmbătat. Au impresia că toată lumea ține la băutură ca ei.

Mi-am adus în clipa aceea aminte, ideea se înfipse dureros în mine, de motivul care mă determinase să nu mănînc nimic în ziua precedentă. Mi-am adus aminte de ce comandasem doar cafea și sirop la „Cîinele cu patru picioare", sau cum naiba l-o chema, și de ce se topea și se usca în servieta mea, aruncată pe bancheta din spate, gustarea pe care mi-o pregătise Marika. Gîndul mi-a provocat o durere atît de cumplită, încît îmi venea să urlu și s-o iau la goană. Dar Karola stătea acolo, pe marginea patului, nemișcată, cu cana în mînă și mă privea tăcută.

— Nici nu știu — am bîlbîit eu — cît am stat acolo, n-am simțit nimic... Spuneți-mi... am fost tare beat ?...

Mi-a făcut șăgalnic cu ochiul și s-a apropiat familiar de mine, șoptindu-mi.

— Ei, nu chiar așa de foartefoartefoarte ! — Sări apoi în sus și făcu o piruetă, în timp ce o priveam încremenit, pătruns de jenă.

— Nu vreau să-mi pierd vremea. Mai am atîtea pe cap. Mă duc să vă aduc niște apă, să vă spălați — și ieși.

Se vedea pe ea că se sculase devreme și terminase multe treburi de atunci. Avea fața proaspătă, odihnită. Purta un capot, dar un capot cu nasturi de sus pînă jos, mai curînd o rochie. Și era curată, neșifonată. Părul îi era legat cochet cu un batic. Cu toate acestea părea ciufulit, lipicios și murdar... S-a întors cu un lighean uriaș.

— În ăsta puteți să vă și așezați. Baie nu avem, dar ăsta o poate înlocui foarte bine. Uite și un burete mare, dacă aveți nevoie. — Aduse și două găleți. — Aici aveți apă curată, iar aici turnați-o pe cea murdară. Poftiți, vă rog. Spălați-vă liniștit, eu am și plecat ! Mă duc alături, la celălalt !... Vai, în ce hal era azi noapte nenorocitul ăla ! Am avut ce freca după el și mai am încă destul de curățat ! Vedeți ? !

— Kadács ? — întrebai eu, aducîndu-mi brusc aminte.

— El. Uneori vine direct la mine, într-atît s-a obișnuit să-i port eu de grijă. Chiar și astă noapte, n-ați auzit ? Noroc că azi e în tura de

după-amiază, altfel nici gînd să prindă cursa de cinci !

M-am spălat și m-am îmbrăcat îndelung, urmărit de un chinuitor sentiment de jenă. Deși Karola se străduise să-mi ofere totul : lighean, burete moale, săpun parfumat. Prosopul nu era chiar foarte bine călcat, dar extrem de curat. Mă tot urmărea chipul preotului, cuvintele lui obsedante : „E o femeie curată Karola, curată foc !

Cămașa și hainele de pe mine emanau un miros greu de vin și fum de țigară. M-am apucat să fac puțină ordine prin cameră, să spăl ligheanul, dar Karola își făcu curînd apariția.

— Vai de mine, lăsați, cum să faceți așa ceva ! Nu-i o treabă de bărbat. Duceți-vă la Józsi ! Omul ăsta nici nu știa că sînteți aici și nici cine sînteți... E liber doar pînă la douăsprezece și jumătate, iar acum s-a făcut aproape unsprezece. Mă duc să vă pregătesc între timp și ceva de mîncare.

În grădină mai persista încă răcoarea dimineții, dar soarele începuse să dogorească zdravăn. În timp ce mă mișcam, simțeam cum mă învăluie mirosul greu al hainelor de pe mine...

E jenantă acum treaba asta cu Kadács. Și nici nu înțeleg ce tot vorbește Karola. Ce-a fost aici astă-noapte și ce ar fi trebuit să aud ? Ce s-o fi petrecut aici ? Și ce-o fi crezînd acest Kadács despre mine ?

Și-apoi, ce vreau eu să obțin de la el ? Ceea ce mă determinase pe mine să vin, adică ideea de a-l ajuta să-și refacă familia, alături de soția lui ? Bine, dar asta era și dorința lui cea

mai fierbinte. E robul acestei dorințe... De ce-mi pierd oare vremea pe aici ?

În loc să mă ocup de propriul meu cămin... Nu eu trebuia să vin aici, ci Marika ! Ca să vadă cu ochii ei...

Ei nu, nu, n-am ajuns chiar așa de rău ! Și nici nu sînt Kadács ! Copiii o să rămînă la mine, o să se răzgîndească ea ! Dar nu, n-am nevoie de ea, n-are decît să plece ! N-are decît să plece, să încerce ! Să trăiască lîngă un burlac înăcrit, dintr-un salariu de profesoraș ! Să încerce... Pe mine nu mă cheamă Kadács !

Ce jenant, de unde să știu eu cît de intime sînt relațiile dintre Karola și Kadács și ce i-a povestit și i-a îndrugat femeia asta despre mine. „Doamne, ce să le faci, sînt bărbați !"...

M-am strecurat prin gardul viu în ograda vecină. Kadács stătea la masa de piatră de sub nuc. Nu prea s-a dovedit o gazdă primitoare, era mai curînd ursuz. Ori poate se simțea și el jenat ! Cine știe ? (În fond ce trebuia să fi auzit eu în noaptea precedentă ? Poate nici nu se întîmplase ceea ce credeam eu și se jena pur și simplu de faptul că fusese beat). Oricum, era amețit după noaptea de beție ? Îmi întinse încheietura mîinii, arătîndu-mi că avea mîinile murdare. Își făcuse de lucru, reparînd o roabă care avea roata demontată. Șuruburi, piulițe, o cutie cu unsoare, cîrpe murdare, tot felul de scule zăceau împrăștiate în dezordine pe masă. Fusese oare într-adevăr roaba stricată și trebuia s-o repare cu adevărat ? Privindu-l cum muncește, aveam mai curînd senzația că se apucase de ea numai ca să aibă o preocupare.

— Vă rog să luați loc !

Mă invită să mă așez abia după ce se apucase iar de lucru. Își dădu apoi seama că nu aveam unde mă așeza, pentru că ambele bănci erau pline de cuie, cutii și alte mărunțișuri. Se ridică anevoie, făcu cu chiu cu vai loc pe o bancă și mă invită din nou.

— Poftiți, acum e liberă !

Cum de mi l-am putut eu imagina cu o seară înainte ca pe un om atît de voinic ? Nu-mi dau seama. Nu numai că nu era voinic, dar era chiar scund. Mic și slab. Colțuros și plin de oase. Pumnii, încheieturile mîinilor, brațele și clavicula ce se zăreau de sub cămașa descheiată o dovedeau cu prisosință. Avea un gît scurt și plin de noduri și un cap colțuros, ca de ciocan. Părul părea mai curînd un smoc de licheni suri de jur împrejurul capului. Nu prea puteam să descopăr nici o asemănare între el și fiul său. Nasul moale și umflat și vinișoarele roșii din jur arătau că alcoolul începuse să-și facă efectul.

I-am relatat pe scurt care era scopul vizitei mele, cum îi cunoscusem fiul, în ce împrejurări auzisem prima oară de ei, și de necazul care lovise familia lor... Își putea da seama, desigur, cît de greu îi venea cuiva din afară să se amestece în treburi de soiul acesta, dar în fond eu nu pentru așa ceva venisem. I-am spus că aș fi gata să-i ajut, dacă lucrul acesta mi-ar sta în putință. În special pe tineri.

Nu mi-a răspuns. S-a aplecat adînc, încercînd să așeze roata la locul ei. Fîstîcit cum eram, am

luat-o de la început, spunîndu-i că speram s-o găsesc acolo şi pe soţia lui, că de fapt avusesem de gînd să nu zăbovesc şi să mă întorc în aceeaşi zi, dar nu-mi părea rău, pentru că mi s-a ivit astfel prilejul să cunosc şi comuna Buzgar, oricum nu mai fusesem înainte pe aici. Deşi împrejurimile le cunoşteam foarte bine.

Scoteam cu greu din gura lui cîte un da sau nu, cîte un hm, hm prelungit. Dar o făceam aproape cu forţa, întrebîndu-l dacă nu cumva avea nevoie ba de ciocan, ba de cleşte. I-am pus chiar şi întrebarea neroadă, dacă repara roaba, sau altceva ? Cum o suceam, cum o învîrteam, tot nu scoteam nici un cuvînt de la el. Am început atunci să-i vorbesc despre uzină, spunîndu-i cît de mult era apreciată munca lui şi că era considerat cel mai bun laminator din toată uzina. Am revenit apoi la casă, lăudînd-o cît era de frumoasă şi mare şi ce grădină îngrijită avea, ca şi cea din spatele casei dealtfel.

Acest ultim subiect avu darul să-i dezlege întru-o oarecare măsură limba. Oricum, se mînie, spunîndu-mi că nu era frumoasă deloc, s-o fi văzut înainte cum arăta. Păi ce, nu văd, mi-a zis el, că bălăriile mai-mai să acopere totul ? Trandafirii, de pildă, ar fi trebuit tunşi, în grădina din spate doi pomi fuseseră atacaţi de omizi. De fapt ar fi trebuit să se apuce demult să stropească grădina cu soluţie de piatră vînătă. Dar ce, n-am ochi să văd că peste tot e numai găinaţ ? Nici măcar nu e măturată curtea. Dar ce să facă, n-are încotro, că nu poate să-şi ia nici o zi liberă pînă în octombrie, din pricina numărului mare de muncitori aflaţi în concediu

de odihnă. Şi-apoi îi era şi silă să mai dea pe acasă. N-a fost el nicicînd la cheremul vecinei, şi nu-i putea cere să-i mai măture şi curtea. Dealtfel Karola aşa e ea, nu-şi îngrijeşte ca lumea nici măcar propria-i grădină, necum să aibă grijă de a altuia. N-are talentul necesar... Altfel arăta ograda înainte vreme, ehei, cu totul altfel. Aşa că, dacă am venit doar să văd toate astea, n-aveam decît să mă uit.

Mi-am dat seama, desigur, că nu pe mine era el supărat, oh, nu pe mine ! Şi nici din cauza celor întîmplate în noaptea precedentă... Doar propriul său amar fierbea în el, atîta tot.

L-am liniştit, spunîndu-i că ştiu cît e de greu fără o femeie în casă, mai ales că, după cîte am auzit, nevastă-sa fusese o bună gospodină, o femeie vrednică şi la locul ei.

A terminat reparatul roabei, a încercat-o, a dus-o sub şopron, s-a întors şi iar a dispărut, făcînd ordine în sculele risipite prin curte. S-a dus apoi la fîntînă să se spele pe mîini. M-am luat după el.

— Femeie vrednică — mormăi printre dinţi — la locul ei ! Să tot fie vreo doi ani de cînd ne ciondănim. Am luat-o de nevastă în treizeci şi cinci. N-avea nimic, decît ţoalele de pe ea. Era servitoare la Miskolc. La casa unuia. N-avea nimic, doar nişte bani economisiţi din care am cumpărat un porc. Atîta tot şi ţoalele de pe ea ! Să ştiţi că eu am găsit întotdeauna de lucru, puteţi să-mi povestiţi mult şi bine despre tot felul de crize, şomaj şi altele. Eu am găsit întotdeauna de lucru. Ce credeţi, din ce cauză ? Pentru că am muncit cinstit şi pe vremea

aceea. Și pentru că niciodată nu am cîștigat chiar atît de puțin, încît să nu pot pune deoparte ceva bani. Nu mi-a dat nimeni de pomană cele două parcele de aici. Trei sute de stînjeni pătrați a cîte doi pengö ! Dar ce, e de colea ? Știți dumneavoastră ce mult însemna pe vremea aceea șase sute de pengö ? Doamne, dumnezeule ! Gîndiți-vă, cu trei fileri luai un chil de cartofi și cu șase fileri un ou. Cu doișpe pengö luai un chintal de grîu, iar cu șaișpe pengö o pereche de bocanci noi-nouți. Nu ca acum !... Șase sute de pengö ! I-am plătit în rate. Și asta numai și numai pentru ca să nu fiu obligat să stau în casa altuia, că venise între timp pe lume și ăl mare. Ca să nu plătesc doișpe pengö pentru o amărîtă de cămăruță ! Și unde mai pui, că nu i-ar fi dat voie puștiului nici măcar să se joace puțin prin curte. Am achitat toată suma în patru ani, ba între timp am ridicat și gardul și am făcut rost și de mare parte din materiale ! Din ce ? Ei, din ce credeți ? Din munca mîinilor mele, din munculița acestor două mîini ale mele ! Uite și casa, poartă în ea munca acestor mîini și gropile pomilor de aici, tot eu le-am săpat, cu mîinile mele. În iarna lui patruzeci ne-am mutat în magazia asta de aici. Altfel ne-ar fi furat toate materialele strînse cu atîta greutate. Dîrdîiam de frig, că nu era decît scîndură și chirpici, așa că nu ne-a fost ușor să ieșim din iarnă. Dar am rezistat, pentru că era de-acum a noastră, așa amărîtă cum era. Ba din cei cinșpe pengö am făcut și o fîntînă și am procurat țiglă și cărămidă și scînduri și i-am

plătit și pe alții, cînd am avut nevoie de ajutor, că nu mai pridideam singur. Și toate astea din munca acestor două mîini ! Am făcut din ea femeie, o femeie stăpînă în casa ei. Mai avea nevoie de ceva ? Era o orfană nepricopsită, o servitoare, altfel ar fi devenit obiala tuturor, o amărîtă, asta ar fi devenit dacă n-aș fi luat-o eu. Mai avea ea nevoie de ceva ? Cînd voiam să beau un șpriț, sîmbăta, sau la vreo sărbătoare, trebuia să mă scotocesc prin buzunare după cei cîțiva fileri... Știu prea bine că nu e ditamai moșie și nici vreun palat falnic, dar e al nostru. Și e construită în așa fel, încît să poată locui în ea și nepoții și strănepoții noștri. Grădina aia din spate am cumpărat-o de la o babă surdă, care era pe moarte. Mă înțelesesem cu ea să i-o achit în rate, dar moștenitorilor a trebuit să le plătesc toată suma deodată. Are și aia patrusute șaptezeci de stînjeni. M-am împrumutat pe camătă, vă dați seama ce-a mai trebuit să trag pînă cînd am achitat și datoria asta. Trei ani am tot plătit. Aș fi vrut să construiesc ceva și pe terenul ăla, nu pentru noi, că am trecut de cincizeci și doi de ani și peste opt ani ies la pensie. Ce nevoie aș mai avea eu ? Dar m-am gîndit la copii... Într-o zi mi-a zis, că vrea să se ducă la fabrică să muncească, ca să cîștige și ea ceva bani. Foarte bine, să se ducă ! Asta s-a întîmplat acum trei ani. Pe urmă s-a gîndit să învețe o meserie. Că ce făcea ea ? Ba mătura într-un loc, ba ajuta în altul, de, ca orice muncitor necalificat, și ce cîștiga ? Mai nimic, șase-opt sute de forinți. Ce-ar fi, a zis, dacă s-ar califica și ea sudor, că tocmai se inițiaseră niște

cursuri de calificare... Ca să devină o tîrfă, să-şi părăsească casa, bărbatul, familia şi s-o întindă cu şmecherul ei, d-aia ? Ia, spuneţi, d-aia ? !

Durerea izbucnise din el ca dintr-un vulcan. În ochi i se adunase o spaimă şi o ură cumplită, părea o fiară hăituită.

— Uite ce este, tovarăşe Kadács...

— Tovarăşe Kadács... Tovarăş... Ia priviţi în jurul dumneavoastră, dar priviţi cu atenţie, pe urmă mergeţi de scrieţi la ziar ! Peste tot numai bălării, omizi şi găinaţ. Veniţi pe-aici şi la anul pe vremea asta, să vedeţi atunci ce-o să găsiţi ! Şi daţi şi atunci la ziar ! Că ce-o să mai fie aici şi la iarnă... ehei ! Ba să aduceţi cu dumneavoastră şi un fotograf, apoi să scrieţi cu litere mari, de-o şchioapă : iată ce-au fost în stare să facă tovarăşii, democraţia populară, socialismul !... Pentru că dumneavoastră aţi făcut toate astea, orice mi-aţi spune, dumneavoastră sînteţi de vină !

Tremura tot de mînie, îi tremura şi vocea răguşită şi cămaşa de pe el. Dacă n-aş fi ştiut ce năpăstuit era şi cîtă durere adunase în suflet, m-aş fi temut că se repede la mine.

— Te înţeleg, tovarăşe Kadács, te înţeleg foarte bine. Ştiu prea bine ce înseamnă să pierzi omul iubit şi încă să-l pierzi în condiţiile acestea.

Începu să urle.

— Ce-i aia iubit şi neiubit ? Nu există aşa ceva !

Ochii îi scăpărau scîntei. Ura pînă şi cuvîntul care o mînase pe nevastă-sa către alt bărbat.

— Aici e locul ei ! — Făcu un gest larg cu mîna, arătînd casa şi grădina din jur. — Aici e locul ei !.. Tatăl meu a fost un pîrlit de croitor nevoiaş care n-a fost în stare nici măcar să-şi înjghebeze o maghernită mizerabilă pe care s-o fi numit atelierul lui. Avea în schimb opt copii, asta avea. Pîine uscată şi zeamă lungă. Eram în stare să ne însemnăm pe răboj ziua în care mîncam o bucăţică atîtica de carne !... Dar maică-mea n-ar fi îndrăznit să-i facă tatălui meu una ca asta ! Iar noi, copiii, îi sărutam mîna şi ne ceream iertare cînd ne bătea. Nu ca ăştia de azi ! Asta e în stare să-l ia cu el şi pe cel mic şi pe aici ţi-e drumul ! Ba să mai şi zică „nu admit". Auzi vorbă ! Păi tatăl meu m-ar fi dat cu capul de toţi pereţii dacă aş fi îndrăznit să-i spun că „nu admit". Pentru că noi mai ştiam încă ce-i acela respect. Mama îi citea din ochi toate dorinţele, nici măcar nu aştepta să deschidă gura, deşi au locuit în casa altuia şi tot din casa altuia au fost duşi la cimitir. Şi mama mea n-a fost chiar o servitoare ca ea... Am scos-o din mizerie. La mine avea tot ce-i trebuia. O viaţă întreagă am muncit pentru ei. Şi ce muncă, doamne ce muncă !... Şi ce viaţă am dus eu ? Praful s-a ales de ea !

Tăcu încurcat, poate tocmai pentru că îşi făcuse apariţia madam Huszar. Se strecurase şi ea prin gardul viu, trăgînd cu ochiul spre noi, să vadă dacă nu cumva avem de gînd să ne încăierăm. Probabil că auzise totul.

— Iaca, nişte ghiveci gustos, hai, veniţi cît e cald ! Ei hai, veniţi mai repede. Am să vă pun

masa aici, sub nuc, că în casă n-am apucat să fac ordine. E bine așa, ce ziceți ?

Ne-a lăsat să mîncăm. Stăteam amîndoi tăcuți și îmbufnați. Kadács nici nu-mi mai răspundea la întrebări.

Mie mi-a plăcut ghiveciul, Kadács n-a făcut decît să scurme puțin cu furculița pe fundul farfuriei.

— Tarhon — mîrîi el — cine dracu mai pune azi tarhon în ghiveci ? Ar fi trebuit să bată peste el niște ouă. Uite, ce cotor mare și ce mare l-a tăiat ! Uite unde am ajuns, uite la cheremul cui am ajuns eu ! — Răbufni din nou — Păi aici a trebuit să ajung ? Să fiu la cheremul unei vecine ? Să-mi gătească ce-i trece ei prin cap ? Păi d-aia mi-am sacrificat eu totul și viața și tot ce am ? Cu mîinile astea le-am făcut rost de pămînt sub picioare și de acoperiș deasupra capului, pentru că la cincizeci și doi de ani, cît am, să nu-mi pot primi musafirul în casa mea ? ! Să nu-i pot oferi o mîncare după pofta inimii mele, ci una care nici mie nu-mi place ! Libertatea, da, asta e, libertatea ! Drepturi egale ! Poftim ! Și dă-i și dă-i cu tineretul în sus, tineretul în jos ! Ei, poftim tineret !... N-am prea înțeles eu de ce dracu a trebuit să se desființeze prostituția, dar acum știu. Se pare că au făcut-o ca să le dea femeilor libertatea de a deveni curve. Asta e !

Nici n-a mîncat ghiveciul. S-a jucat o vreme prin mîncare, apoi a trîntit furculița de pămînt. Stătea încremenit, cu ochii în flăcări, scrîșnind din dinți.

Sărmanul de el, se transformase brusc într-un moșneag cu părul nins.

Chiar dacă nu-i alină durerea, Karola reuși totuși să-l liniștească. Ne-a adus și cîte un șpriț, pentru ca nu cumva să ne cadă greu la stomac mîncarea prea grasă. Trebăluia de zor, lipăind grăbită din papuci. A dus așternutul la aerisit, spunîndu-ne, între timp, că intenționa să termine de spălat pînă seara, iar a doua zi să deretice prin casă. Duminică, cînd urma să se întoarcă bărbatu-său, avea să gătească un papricaș de pui grozav, așa că, de prînz, Kadács să nu cumva să-și facă alt program. Sporovăia bine dispusă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, se mișca încoace și încolo, lipăind mărunțel din papuci. Și oricum se întorcea, își arăta rotunjimile materne, molatice. Îi pregăti chiar și pachețelul, punîndu-l în servieta lui Kadács.

Ceva mai tîrziu își făcură apariția tînărul activist și învățătorul, însoțit de unul din colegii săi. Ziceau că mă căutaseră și mai devreme.

La despărțire i-am dat Karolei o bancnotă de o sută. La început nici n-a vrut să audă : „Cum, pentru atîta lucru ? Vai, dar se poate ? Nici gînd... În fond nici n-am avut vreme să vă pregătesc un prînz onorabil..." Dar luă banii și se purtă ca și cînd nici n-ar fi interesat-o suma.

Discuția cu Kadács m-a răscolit profund. În drum spre mașina parcată lîngă parcul eroilor le răspundeam distrat și telegrafic celor doi însoțitori. Am verificat apa, uleiul, am pornit motorul. M-aș fi grăbit de-acum spre casă.

Activistul m-a rugat să-l duc pînă la centrul raional, cerîndu-și încă o dată scuze pentru că

ne părăsise atît de repede în noaptea precedentă, dar avusese, nu-i așa... M-au întrebat cu toții dacă dormisem bine și dacă n-aveam cumva a mă plînge de ceva. Învățătorul cel tînăr mi-a dat și niște versuri, să-mi spun părerea despre ele. Nici nu erau chiar versuri, mi-a zis, ci mai curînd texte muzicale.

Cel cu chip de leu rîse răutăcios.

— Se plătesc mai bine, nu-i așa ? Asta o știm și noi, cei de pe aici.

Tînărul se înroși tot. Avem puține „cîntece de masă cu specific maghiar“, mi-a zis, încercînd să se explice. Avea dreptate în fond.

Am pornit. Tovarășul meu de drum era curios să afle dacă mă dumirisem cumva în problema Kadács. I-am spus că aflasem de la el exact ceea ce știam deja de la ei.

— Da, desigur. După cum vedeți, am apreciat totuși corect situația.

— Realitatea e că cei care locuiesc împreună ani și ani de zile...

— Degeaba, numai așa ne putem cunoaște unii pe alții !

N-aveam de gînd să-i vorbesc despre explozia de durere aproape demențială a lui Kadács, l-am întrebat totuși, care era părerea lor despre atitudinea sa politică.

— Din punct de vedere politic ? Avem o părere bună despre el. Înainte vreme a fost membru de partid. Chiar și în ’cincizeci și șase a avut o atitudine justă. Deși pe aici totul fusese răsturnat cu fundul în sus... De ce nu s-a prezentat la reorganizare ? Cine știe ? S-o fi gîndit

poate la contribuția pe care și-ar fi putut-o aduce la viața de organizație. Mulți navetiști au renunțat atunci să mai intre în partid !

Începu să-mi explice pe îndelete cît de greu e să muncești cu ei în asemenea condiții, pentru că navetiștii nu aparțin nici de organizația din uzină, nici de cea teritorială.

— Cei care participă la o acțiune sau alta o fac doar așa, în dorul lelii. La uzină se scuză că așa și pe dincolo, ba că pierd cursa, ba că ajung tîrziu acasă, iar aici invocă scuze referitoare la problemele importante pe care le au de rezolvat la uzină. Așa că problema asta ar trebui rezolvată pe plan național.

Pe drumul național numărul trei am rămas singur. Izul acela amărui, metalic, mai persista încă în cerul gurii, iar corpul mi-era cuprins de o moleșeală cumplită. Am rămas singur. Aveam deci toate motivele ca să-mi fie silă de mine pentru noaptea pierdută prostește la Buzgar.

Îmi venea să plîng de disperare, da, de disperare, zic, din pricina Marikăi, care purta toată vina pentru cele întîmplate.

VIII

DEȘI... Dacă mă gîndesc bine, nu făcusem poate chiar atît de rău că mă dusesem la Buzgar și văzusem ceea ce văzusem. M-am obișnuit de-acum să fiu circumspect cu propriile mele sentimente și cu subiectivismul pe care-l mani-

fest uneori față de acestea. Mărturisesc că mă cam las furat uneori de ele și, cînd mă antrenez de-a binelea, fac un scandal de pomină, iar furia și nemulțumirile izbucnesc din mine aproape isteric. În ultima vreme, însă, așa ceva mi se întîmplă destul de rar. Am încercat totuși, întotdeauna, să elimin aceste răbufniri pătimașe din munca mea. Nici o clipă nu mi-a trecut prin cap să fac vreo apropiere între propria mea uimire și deziluzie, între sentimentele care se învolburau în sufletul meu și tragedia familiei Kadács. Și nici să trag vreo concluzie pripită din cele ce văzusem. Pornisem cu convingerea că erau amîndoi vinovați. (Ba mai mult, eram chiar tentat să-l învinovățesc mai curînd pe Kadács !) Dar în realitate toate dovezile indicau vinovăția femeii. Vinovăția sau nebunia ei, totuna e !

Mi-am dat seama că vizita mea la Kadács fusese providențială. Îmi fusese dat să-l văd cu ochii mei pe acest naufragiat amețit, față de care întreaga comună Buzgar își putea măsura de-acum propria siguranță și superioritate.

Ei bine, eu n-am de gînd să devin un al doilea Kadács !

Ar fi fost, ce-i drept, mai bine dacă m-aș fi sculat și eu de la masă la ora nouă, odată cu bătrînul țăran, cînd eram încă treaz și stăpîn pe mine. Aș fi procedat în orice caz mai demn, mai aproape de rangul meu social și moral. Îmi era greu să fac ordine printre amintirile confuze, să stabilesc exact care dintre ele s-au petrecut cu adevărat, care au fost doar vise și care păreri ulterioare. Spre final mă îmbătasem

zdravăn, pălăvrăgisem cam mult, ca să nu mai vorbesc despre împrejurările în care fusesem băgat în pat... Dar, desigur, ce-aș fi putut face ? M-au primit cu atîta stimă și bucurie... n-am de gînd să supăr pe nimeni, dar faptul că îi iubesc pe oameni mi se pare totuși mai important decît așa zisul „autocontrol". Eu nu sînt politician, ci scriitor !... Ei au fost cei care au început să toarne în mine, pe stomacul gol și pe fondul de tensiune nervoasă în care mă aflam, vinul acela al lor atît de greu. Eu nu rezist ca ei. Nu întotdeauna sînt în stare să rezist... În fond, m-am comportat onorabil, n-am făcut glume de prost gust, nici vulgar n-am fost și nici n-am bătut cîmpii. Dacă sînt cît de cît bine intenționați, și m-am convins că sînt, atunci ar trebui să țină seama de faptul că a fost o pură întîmplare. Doamne, se mai întîmplă uneori, că doar n-o fi foc ! Iar dacă s-ar dovedi că sînt niște oameni care abia așteaptă să te prindă cu vreo greșeală, atunci orice precauție ar fi fost, oricum, inutilă deoarece, chiar dacă mi-aș fi petrecut toată noaptea cu ei lîngă o cafea, tot ar fi umplut tîrgul, spunînd că m-am dus la Buzgar să chefuiesc. Am mai avut asemenea surprize în viața mea și nu numai o dată.

Ei, ajunge ! Fanfaronada plină de demnitate, calculele diplomatice, ideea de a cocheta cu părerea celor din jur, sînt toate lucruri atît de nesuferite și de scîrboase, încît sînt gata să-mi asum cu plăcere greșeala unei atitudini contrare, dacă asta se poate numi cumva greșeală. Mi-o asum, pentru că în acest fel devin eu

însumi. Pentru că, în fond, în greşeli de soiul acesta se destramă uneori toate virtuţile mele.

Şi apoi l-am văzut pe Kadács, am văzut bărbatul din prăpastie. Eu n-o să ajung un Kadács, nu pot să ajung ! Am o misie, o datorie de îndeplinit, am o groază de treburi de făcut şi nu le pot sacrifica de dragul nazurilor sau infidelităţii unei femei, sau... numai pentru că la apusul feminităţii sale îi surîde ideea, că mai poate fi încă considerată o „Chloe“... Ei, basta, ajunge ! Ptiu ! Mizerabilă treabă !

Dar ea poartă toată vina ! Nu sînt deloc dispus să iau răspunderea pe umerii mei, uşurîndu-i astfel ei situaţia. N-are decît să poarte ea povara, s-o doară ! Să i se acrească în gură chiar şi gustul mierii. Şi, înainte de toate, am să mă comport în aşa fel încît să-i dovedesc că pe mine nu mă doare. N-are să mă surprindă ea pe mine suferind !

N-am păcătuit, aşa că n-am de ce să sufăr. Am iubit-o întotdeauna pe Marika, am fost un soţ bun. Un bărbat arhicunoscut, care are deseori ocazia să iasă în public, este desigur pus în faţa unor tentaţii numeroase şi felurite, de nu mai pridideşte să le evite. Iar, uneori, apar chiar asemenea situaţii în care retragerea ar fi cotată drept nerozie. Fapta devine uneori contrariul a ceea ce este, fiind pus în situaţia de a „săvîrşi“ fapte pe care în fond nici nu le-ai săvîrşi. Asemenea întîmplări lasă apoi în urma lor un iz amar, tulburînd, în ultimă instanţă, pacea unei căsnicii. Uite, aşa se mai întîmplă uneori ! Nu zic că în cei douăzeci de ani n-am mai dat-o şi pe de lături. Afla, ori nu, despre asemenea aven-

turi, Marika le aprecia la justa lor valoare, cel puţin asta era impresia mea. Cele cîteva aventuri trecătoare nici măcar nu mai există în amintirea mea. Şi, oricît ar părea de curios, niciodată n-au umbrit dragostea mea faţă de Marika, dimpotrivă, i-au dat noi dimensiuni şi intensităţi. N-am riscat nicicînd liniştea şi fericirea căminului meu.

Ei bine, nici acum ! Am să-i dovedesc Marikăi ! Am să-i dovedesc, că voi sprijini eu acoperişul căminului nostru, cu amîndouă mîinile, chiar şi în locul ei. Are să vadă !

În privinţa celor petrecute la Buzgar... Am să rezolv problema „textelor“ cu specific maghiar şi am să le comunic. Am să le trimit şi nişte cărţi pentru biblioteca comunală... Aşa că...

Mi-am dat seama că numai stomacul mi-era răvăşit, nu şi conştiinţa.

Şi am mai înţeles că, indiferent de cele aflate întîmplător din scrisoarea lui Zoltan, trebuia să mă comport ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Trebuia să mă comport astfel ! Nu puteam să mă comport altfel !

Aşa am şi făcut. Evident, puţin cam ţeapăn, puţin cam ostentativ.

Dar vă mărturisesc că sarcina mi-a fost mult uşurată, altfel nici nu ştiu cum m-aş fi descurcat. V-am spus doar, că am o fire deschisă şi reacţionez involuntar la primele impulsuri. Nu mi-a fost greu, pentru că Marika s-a comportat şi ea la fel. Acasă era ordine, domnea liniştea şi calmul. Numai că atmosfera nu mai era cea de altădată. Băiatul cel mare venise de la şcoală însoţit de doi colegi şi se juca cu ei în grădină,

cel mic era prizonierul camerei sale, tronînd de cîteva zile abătut și mucos pe maldărul de jucării. Sînt băieți drăguți și frumoși, pentru mine cei mai drăguți și cei mai frumoși, nu ca să mă laud, dar toată lumea recunoaște că sînt copii reușiți. Poate puțin cam nervoși și precoci, dar cum ar putea fi altfel ?

Mi-am pus servieta la locul ei și m-am retras în baie. Cînd am terminat, masa era servită. Marika mi-a despachetat lucrurile, reproșîndu-mi că nu mîncasem sendviciurile. Mi-a spus că dacă las mîncarea să se strice, altădată n-are să-mi mai pregătească nimic. Și-apoi aș fi putut să-i spun și ei că aveam de gînd să rămîn peste noapte acolo. Bine, bine, știe că s-a mai întîmplat și alteori să lipsesc și că șofez bine, dar accidentele se pot petrece și din vina altuia, iar în ultima vreme au apărut atîția șoferi nepricepuți... Multe îi mai trec omului prin cap noaptea, cînd somnul îl ocolește.

Vorbea calm, domol, trebăluind prin cameră de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Se oprea doar din cînd în cînd și mă privea cum mănînc. Privirile mele se zbăteau încolțite în triunghiul format între solniță, pahar și coșulețul cu pîine. Mă privea, ca să poată pătrunde în adîncul sufletului meu. E tare gol și tare ferecat sufletul omului în asemenea situații, atunci cînd e încolțit în spațiul dintre pahar, solniță și pîine. Degeaba, ne cunoaștem foarte bine unul pe altul.

Știu că nici ei nu i-a fost probabil ușor. Într-adevăr ! Nu atît faptul că mi s-ar fi putut întîmpla ceva o neliniștea pe ea. Realitatea e că îmi scăpase necugetat pe buze jocul acela idiot de cuvinte. Mi-a scăpat, ce să fac ? Un cuvînt, un simplu cuvînt ! Dar peste o oră nici nu mai ești chiar așa de sigur că l-ai auzit. Sau poate totuși ?...

Am fost, într-adevăr, beat aseară, dacă m-am putut gîndi atunci, sub stele, că Marika mă expediase la Buzgar ca să scape de mine. Doar mă așteptase pînă seara tîrziu să mă întorc ! Și apoi, ce „libertate" putuse avea, cînd nici măcar nu putea fi sigură dacă auzise cu adevărat cuvîntul acela, ori i se năzărise doar.

M-a întrebat ce mai era nou.

Am ridicat din umeri.

— Nimic deosebit. Buzgar...

Și am răspuns la o întrebare pe care o lăsasem ceva mai înainte fără răspuns.

— Am stat de vorbă cu un preot, preotul catolic al comunei Buzgar. Mi-a spus că îmi folosește ideile în predicile sale. Iar în privința celor zece porunci, principiile noastre diferă doar în primele trei, el atribuind numele de dumnezeu lucrurilor pe care eu le numesc norme ale umanității, sau *consensus omnium*, sau categorii eterne. Așa mi-a zis, dar s-a grăbit să mă liniștească, spunîndu-mi că n-are de ce să-mi fie teamă, el fiind un popă al păcii. Sărmanul de el ! Era cît pe ce să-i spun : liniștește-te dumneata, dumitale să nu-ți fie teamă, stimabile... În ultimul timp am fost și eu acuzat cum că aș fi popă, că aș ține, pasămite, predici

moralizatoare, vrînd să elaborez un nou cod al normelor și principiilor etice. Odinioară acest lucru ar fi fost într-adevăr treaba preotului...

Am terminat masa și m-am întors cu fața spre ea.

— Conform principiilor mele eu îl respect pe om și nu-l ascund în spatele vreunei dumnezeiri. Nu trăim singuri pe lume ! Trăim atît de puțin singuri, încît omul, ca individ, devine aproape o abstracție. În mod concret nu există decît omenirea, colectivitatea, societatea. Iar binele și răul au de asemenea numai un sens social, ca și ridicolul dealtfel. Nimeni nu-și poate construi binele în sufletul unui om sau al altuia. Ăsta-i adevărul ! Să-i disprețuiești pe oameni, să le disprețuiești opiniile pare un lucru elegant, cu o sută de ani în urmă era încă la modă chiar și în rîndul prealuminaților europeni. N-ar fi exclus ca unei tinere funcționare de pe la un oficiu poștal comunal — care la noi trebuie să recunoaștem că este încă destul de înapoiată — acest lucru să i se pară și în zilele noastre ceva impunător. Deși am impresia că și pe la noi boala de soiul acesta este periculoasă numai la indivizii sub treizeci de ani, ca și tuberculoza dealtfel.

Mi-a răspuns suspect de tîrziu.

— Nu înțeleg... Nu despre Buzgar îmi vorbești acum ?

— Ba da, este concluzia, esența celor petrecute acolo. Părerile născute în rîndurile oamenilor, ca și concluziile generalizatoare ale acestor păreri, principiile deci, nu sînt deloc o

nebunie. Și, referindu-mă concret la Buzgar, întreaga comună o condamnă în unanimitate pe madam Kadács. O condamnă profund, fără nici o ezitare și fără nici un dubiu pe femeia care și-a părăsit familia, care a distrus... Cu toate că ei nici nu au de unde să știe cîte vieți a distrus ea în realitate. Pe a lui Joska, pe a fratelui său, pe a Martei... Ei nu-l văd decît pe omul acela, pe Kadács, dar îl văd zi de zi și asta le e de-ajuns. Îl văd pe fostul soț, pe fostul om, acea ruină actuală.

— Ai să scrii toate astea ?

N-au impresionat-o, probabil, prea mult spusele mele. Ori poate a reușit să se prefacă perfect... Din mine a răbufnit totuși patima, puțin, dar a răbufnit :

— Nici nu știam că te mai interesează munca mea !

Traversă camera cu privirea lăsată în jos, ducîndu-mi în baie lenjeria pe care o purtasem la Buzgar. Cînd s-a întors, avea chipul liniștit.

— De ce vorbești așa ! Mai crezi și acum că ai avut dreptate în cele ce ai scris despre Marta și în ceea ce ai vrut să scrii despre Joska ?

M-am uitat și eu calm în ochii ei.

— N-am avut vreme să mă gîndesc la asta, pentru că n-am avut vreme să analizez toată povestea de la început. Poți fi liniștită, nici chiar întru apărarea prestigiului meu n-am de gînd să scriu altceva, decît ceea ce intră în convingerile mele. Chiar dacă va trebui să recunosc că tu ai avut dreptate ! Și Marta și Joska și problemele lor nu sînt decît niște unduiri ale valurilor aruncate pe mal, din care eu am tras con-

cluziile generale. Acum am descoperit și piatra care a provocat valurile. Dacă există un vinovat, atunci trebuie căutat în persoana nevestei lui Kadács. Asta dacă acceptăm ideea că este un păcat să-ți clădești propria fericire cu prețul fericirii altora. Și am impresia că trebuie să acceptăm acest punct de vedere. Sau dacă nu, atunci să nu mai vorbim despre existența păcatului și nici despre bine, despre perfecțiune sau mai știu eu despre ce, despre nimic ceea ce este legat în vreun fel sau altul de morală. În cazul acesta, va trebui să vorbim despre instincte și funcțiuni hormonale, despre fenomenele cele mai simple ale existenței, care nu trebuie decît înregistrate și atunci n-avem decît să nu mai adoptăm nici un fel de poziție în nici o problemă... Iar dacă te mai interesează totuși munca mea, află că nu m-am decis încă dacă voi scrie sau nu toate aceste întîmplări. Deocamdată am ajuns la concluzia că voi putea să-i ajut pe cei doi tineri. Pentru că știu de-acum ce am de făcut.

Eram convins că vorbisem plin de măreție și demnitate, așa cum se cuvenea în situația dată.

— Micuța Marta m-a sunat ieri.

— Dacă mai sună, spune-i să vină vineri la radio. Să vină împreună cu Joska.

■

Vineri, în ziua mea de audiențe de la radio, erau amîndoi în biroul meu. Știam că vom avea o discuție mai lungă, așa că am rezolvat mai întîi problemele celorlalți care veniseră

în audiență. Lor le-a venit rîndul în jurul orei șapte. Am anunțat la poartă că nu mai eram acolo pentru nimeni, i-am dat drumul și secretarei, rugînd-o să-mi decupleze și telefonul. L-am servit pe Joska cu o țigară și m-am așezat cu ei, nu la birou, ci la măsuța de lîngă fereastră. M-au ascultat aproape fără să mă întrerupă. Mă ascultau atenți, scufundați în gînduri. Nici măcar nu s-au uitat unul la celălalt.

Le-am spus :

— Am fost la Buzgar, am stat de vorbă cu oamenii, cu taică-tu. L-am găsit într-o situație foarte proastă. Sînteți și voi răspunzători de situația aceasta, și tu și fratele tău. L-ați lăsat singur. Cu toate acestea vă înțeleg, vă înțeleg foarte bine. În condițiile date, casa de acolo nu mai putea fi un cămin pentru voi. Vă înțeleg. Sînteți și voi victime ale acestui caz nefericit, și voi și Marta. Valurile lui au dat năvală și în viața dumitale, Marta. Familia s-a destrămat, grădina s-a umplut de bălării, iar casa de mizerie. Tatăl tău este nevoit să asiste la distrugerea a tot ceea ce constituia pentru el o lume a siguranței. O lume cam strîmtă, recunosc, dar care i-a deschis și lui o fereastră spre lumea largă. Se neglijează pe sine, bea. Bea în neștire, ca să nu vadă și să nu audă nimic. Nenorocirea este cu atît mai mare, cu cît a adoptat un principiu jalnic, un fel de „ei hai, doamne, între noi doi acum, să vedem care pe care !“ La cincizeci și doi de ani, la amurgul unei vieți de muncă și strădanii, a rămas acum la cheremul unei ve-

cine... Du-te acasă, Joska, încearcă să-l ajuți ! Du-l acasă și pe fratele tău !

Scutură din cap cu încăpățînare, cuprins de groază.

Am oftat adînc.

— Ți-am spus, te înțeleg foarte bine, dar...

A prins și el glas.

— Chiar și numai cele două zile...

— Te înțeleg. Era grosolan, o bătea pe maică-ta...

— Vorbea cu ea groaznic. Nu pot să vă descriu cum vorbea cu ea...

În clipa aceea intră bufetiera cu cafelele. Se făcu liniște o vreme, lingurițele se ciocneau speriate și ele de cești. M-am sculat, apropiindu-mă de fereastră.

— Ai văzut, dragul meu, cu ochii tăi un lucru pe care nu ești suficient de matur să-l înțelegi... Cînd ești pe stradă, poți traversa pe partea cealaltă, sau îți poți întoarce privirile în altă parte, ca să nu mai vorbim de faptul că mulțimea adunată te poate împiedica să vezi cele ce se petrec vizavi. Dar acasă ai fost nevoit să trăiești întreaga catastrofă... Nici nu-ți mai spun măcar să te duci acasă, pentru că nu știu dacă ai putea să ajuți măcar atît cît să repari răul pe care ți l-ai pricinui ție însuți... Mă tem că nu. Mă tem că știi prea bine : autoapărarea nu înseamnă egoism. Trebuie să scapi, să salvezi ceea ce se mai poate salva, cărînd lucrurile salvate pe propria ta insulă. Și poți face asta liniștit, cu capul sus ! Aș vrea însă să înțelegi, că ar trebui să-i salvezi măcar amintirea ce va

dăinui în mintea ta, amintire de care, crede-mă, un bărbat are nevoie o viață întreagă. În cele două zile ai văzut în el animalul, fiara, dar încearcă să vezi în spatele acestei atitudini și pe omul rănit, copleșit de durere !

M-am întors și am început să mă plimb în sus și în jos. Șase pași înainte, șase înapoi, pe marginea mochetei, în spațiul dintre fereastră și birou.

— Viața tatălui tău n-a fost deloc ușoară Te-ai gîndit vreodată la asta ? Avea șase ani cînd a izbucnit primul război mondial. Sperau poate cu toții să aibă un atelier, cînd l-au dus pe tatăl lui la război... În nouă sute șaptesprezece s-a întors, împușcat în plămîni, purtînd o viață întreagă în suflet sentimentul morții premature și al speranțelor spulberate. Pentru că se năruise chiar și lucrul acela care îi alimenta speranța : gîndul că va avea un atelier. Adio atelier, adio gîndul de a se muta din cocioaba uliței mărginașe într-o casă din strada principală, nu-i mai rămînea decît să procure codrul de pîine pe care să se bată cei trei copii. Voi n-aveți de unde să știți ce înseamnă asta ! E foarte bine că n-aveți de unde ști ce înseamnă să te zbați o viață întreagă... Taică-tu a intrat apoi la fabrică. Știi tu ce viață mizerabilă ducea pe vremea aceea un laminator ? Nu existau linii automate și semiautomate și nici instalații speciale de protecție împotriva accidentelor de muncă. Dacă cineva se ardea, sau își scotea ochii, treaba lui... De la vîrsta de douăzeci și doi de ani, pînă la cel de-al doilea război mondial, teama aceea surdă care apărea în fiecare

sîmbătă, ca nu cumva alături de plicul cu salariu să primească și blestemata aceea de fițuică roșie, în care ți se comunica sec : „Nu mai avem nevoie de serviciile dumneavoastră, vă puteți ridica cartea de muncă..." Să vezi cu ochii tău cum e aruncat în stradă bătrînul meșter de la care ai învățat meserie și cum e dat afară cel căruia strungul i-a tăiat două degete, pentru că e bătrîn și schilod. Mereu altul și altul, pe motiv că e slab și nu poate munci cît doi. Apoi în timpul războiului, de data aceasta locul de muncă era, ce-i drept, ceva mai sigur, dar pîinea devenea tot mai neagră și tot mai puțină. Și întrebarea chinuitoare, dacă ți se mai prelungește mobilizarea pe loc și dacă nu cumva urmează să primești ordinul de chemare, fiind pus în situația de a repeta soarta tatălui tău : front, un glonte în plămîni... Știi tu oare cît a trebuit el să se lupte pentru parcelele acelea, pentru căsuță, pentru procurarea banilor atît de necesari achitării ratelor ? O adevărată legendă a meșterului Manole ; în mortarul ce leagă cărămizile casei, în mortarul micului său castel este și propriul lui sînge... Da, „visuri meschine", zic cei ce n-au habar de viața aceea !... Apoi apropierea frontului, luptele care s-au dat chiar acolo... renașterea dureroasă într-o fabrică rece, cu zidurile ciuruite de obuze... E o aventură grea viața, fiule, o aventură anevoioasă ! Și cu cît încearcă omul să înainteze, cu atît mai anevoios devine drumul. Povara amintirilor devine și ea tot mai grea, iar ritmul vieții tot mai rapid... Dar povara aceea îți și dă noi puteri, să știi ! Dinamica vieții

unui bărbat este formată din niscai amintiri, speranțe și din puțină ordine în aventura oarbă pe care a început-o, din ceva ordine și siguranță. Înțelegi ? Înțelegi, cum să nu înțelegi, că doar ești și tu constructor și știi, că o greutate poate susține altă greutate, dacă... Și, dintr-o dată principalul stîlp de rezistență dispare... Înțelege, fiule, trebuie să înțelegi ce s-a petrecut în sufletul tatălui tău !

Joska tăcea, tăcea și Marta. O tăcere grea și mută. Doar chipu-i drăgălaș mai strălucea dureros de palid.

Făceam într-una cei șase pași înainte și înapoi pe marginea mochetei. M-am lovit la un moment dat cu pumnul în piept :

— Nu pentru el a purtat povara pe care a purtat-o, nimeni nu este în stare să suporte povara pentru sine însuși. Reazem îi era căminul și ordinea. Și femeia care era sprijinul căminului. A existat, desigur, cîndva și dragostea, acel zbor înflăcărat, minunat, uimitor, fulguitor, care s-a transformat apoi în ceva ce dă liniștea molcomă a cuibului. O liniște dragă, plină de susur și zumzete calde, pentru că așa e legea firii, fiule ! Nu mai șoptea vorbe de amor seară de seară și nici nu mai pornea zi de zi „să cucerească inima femeii iubite", în schimb cucerea zilnic lumea, lumea care este solidă și certă ca materia însăși, aducînd-o acasă femeii sale, de care este legat pe vecie, cu niște fire mult mai trainice decît orice relații de rudenie. Bărbatul se întoarce zi de zi de la luptă, aducînd cu el oboseala, grijile, spaimele, speranțele,

planurile, laurii sau rănile sale. Din păcate, de cele mai multe ori, rănile. Nu vine să împartă mîngîieri, mai întîi trebuie el însuşi transformat prin mîngîieri în om, în bărbat, în părinte. Pentru că mai poartă încă în braţe şi în vorbe spasmele luptei. Şi-apoi fiule, nici femeia nu mai este un boboc primăvăratic, pentru că îmbătrîneşte şi ea în linişte alături de el, dar pentru el rămîne unica, adevărata soţie... Nu vreau s-o jignesc pe maică-ta, dragul meu, nici prin cap nu-mi trece aşa ceva ! Aş vrea chiar s-o înţeleg şi pe ea, pe cît este posibil. Viaţa zboară pe lîngă ea, se apropie amurgul, iarna vieţii, îi este frig, îi tremură sufletul, îi este dor şi ei de razele calde, surîzătoare ale soarelui, de vechea strălucire şi de înflăcăratul zbor de primăvară... Şi-atunci apare un om, un lup singuratic, care transformă toamna în primăvară ! Dar într-o primăvară iluzorie. N-are o sarcină grea, dacă rezistă propriei sale conştiinţe, n-are deloc o sarcină grea, pentru că, să ştii de la mine, o femeie la patruzeci de ani e mult mai slabă şi mai neajutorată decît o fată de şaisprezece ani ! Într-o căsnicie femeia se obişnuieşte cu ideea, că ceea ce primeşte i se cuvine, şi nu e un dar, un cadou. Cel care este în stare să-i ofere un cadou cît de mic şi neînsemnat, are în mod cert cîştig de cauză. „Uşurătate, numele tău e, femeie !" (Pentru numele lui dumnezeu, să nu mă înţelegi greşit, Marta dragă ! Dar e bine să ştii şi dumneata, că egalitatea în drepturi nu te eliberează de sub povara sexului căruia îi aparţii şi nici de cea a trecutului femeii.)

Priveşte şi merge glonţ înainte, de parcă ar fi vrăjită. Pentru că, dacă ar privi cumva în urma ei, s-ar transforma într-o stană de piatră de groaza care ar cuprinde-o ! Priveşte înainte, pentru că i s-a ivit acolo o arătare, drept înainte pentru că mai are tot timpul să privească în urmă. Şi, aidoma unei stîngace păsări de ogradă, dă din aripi, încercînd să zboare. Mai cade, se mai prăbuşeşte ! — M-am oprit, pierdut în propriile mele gînduri. — Mai cade, se mai prăbuşeşte !

Am stat aşa o vreme, încremenit în propriile mele gînduri. M-a readus la realitate tăcerea lor prelungită.

M-am apropiat apoi de fereastră, m-am şters pe faţă cu batista şi am revenit, aşezîndu-mă iar lîngă ei.

— Ar trebui să te duci la maică-ta, dragul meu ! Am să merg şi eu cu voi. Trebuie s-o salvăm şi pe ea, pe tatăl tău, pe fratele tău, pe voi, să restabilim între voi armonia atît de rău tulburată de valurile provocate de saltul ei necugetat.

Joska îşi lăsă capul în jos. Prinse a vorbi cu mare greutate.

— Nu mă duc ! Nu vă supăraţi, tovarăşe, dar nu pot ! — Şi mă privi aproape îngrozit.

Mi-am întors privirea spre Marta.

— Eu mă duc, vino şi dumneata cu mine !

Tăcea şi ea speriată, clipi doar din ochi afirmativ.

Coborînd scările cu ei, mi se strînse dintr-o dată inima. I-am cuprins involuntar cu braţele pe amîndoi.

— Sînt lucruri înspăimîntătoare pentru voi dar, credeți-mă, nu strică să trageți și voi învățămintele cuvenite ! Degeaba, asta e, asta e, dragii mei copii, luați aminte ! Dacă vă iubiți, luați aminte că, în condițiile marilor probleme pe care vi le pune viața, dragostea nu se poate transforma într-o aventură, oh nu, dragostea trebuie să însemne rînduială, siguranță, încredere și statornicie. Lucrul acesta îl simte toată lumea. Da, îl simte fiecare atunci cînd e tînăr și rostește pentru întîia oară, profund convins : „Rămîi pentru totdeauna cu mine !"

Ne-am despărțit pe Bulevardul Muzeului și am luat-o pe jos spre casă.

Orașul era trist și dureros de pustiu. Casele păreau să ascundă și ele cine știe ce taine pline de tristețe, iar eu parcă vedeam aevea poverile și rănile provocate de ele pe trupul oamenilor. Deși pe mine orașul a reușit întotdeauna să mă consoleze. Alteori, mă consola, alungîndu-mi tristețile, grijile și emoțiile toate. În seara aceea însă era mai trist decît bălăngăneala unei vechi porți murdare și scoase din țîțîni, decît un depozit de piei din strada Paulay Ede, plin de praf și șobolani, cu obloanele gata să cadă, sau decît storurile strîmbe și zidurile înegrite de fum. Și decît zdrențele de nori, acolo sus.

▪

Adresa am aflat-o la uzină. Locuiau la Buda, pe strada principală, într-o namilă de bloc care ar fi avut nevoie de reparații serioase. În fața blocului e o stație de autobuz, așa că am fost

nevoit să-mi parchez mașina în piața învecinată. Pe madam Kadács n-o cunoștea, bineînțeles, nimeni, dar cînd le-am vorbit de Mészáros, ni s-a indicat imediat locul unde aveam să-l găsim... Ni s-a spus chiar, că precis nu era acasă, pentru că obișnuia să lipsească deseori. Dar noi să mergem liniștiți, întrucît cumnată-sa avea să ne spună unde-l puteam găsi.

Ne-am dus acolo pe la cinci după amiază și nici prin cap nu-mi trecea că vom zăbovi pînă noaptea tîrziu...

Am sunat la ușa vestibulului, dar s-a deschis ușa bucătăriei de alături.

— Pe cine căutați ?

Femeia care își făcuse apariția mi s-a părut prea tînără, ca să fi fost soția lui Kadács. Deși, între treizeci și cinci și patruzeci și cinci de ani e foarte greu să precizezi vîrsta unei femei. Era îmbrăcată neglijent, o deranjasem probabil de la vreo treabă pe la bucătărie. Avea o față comună, ștearsă. Privirea îi aluneca nervoasă de la Marta la mine și înapoi.

— O căutăm pe madam Kadács.

Nu era ea, ba mi s-a părut chiar că a făcut o grimasă de nemulțumire, de parcă ne-ar fi spus : ce treabă aveți voi cu madam Kadács, sau, mai curînd ce naiba caută aici femeia asta ! Ne-a poftit în casă prin bucătărie. Doi copilași mîncau, așezați la masă. Să fi avut vreo trei-patru ani. Am ajuns într-un culoar întunecos și apoi în prelungirea și mai întunecoasă a acestuia. Femeia ne-a deschis o ușă mică din capătul culoarului.

În cursul serii m-am întrebat adeseori de ce îmi plăcuse atît de mult cămăruţa aceea ? Oare de ce mă simţeam atît de bine într-o odaie probabil cîndva rezervată vreunei servitoare şi care oferea acum adăpost celor doi concubini ? Mă aflam doar în cuibul unor oameni străini, iar ceea ce ştiam eu despre ei ar fi trebuit să mi-i înstrăineze şi mai mult. Numele lor ar fi trebuit să-mi sugereze nu atît ideea căminului fericit, cît, mai curînd, simbolul căsniciei destrămate. Ar fi trebuit să întruchipeze mai curînd dezordinea şi dezmăţul.

M-am dus acolo stăpînit de un sentiment de jenă şi chiar dacă eram mînat de bune intenţii, ele aveau în fond eficienţa unui bisturiu. Atunci care să fi fost secretul acelei atmosfere calde, primitoare, care m-a înconjurat evocîndu-mi căminul însorit al copilăriei mele ?

Că doar blocul acela de pe strada principală era o clădire veche, murdară şi neîngrijită. Mizeria domnea peste tot, pe balustrada de fier forjat din casa scării, pe trepte. Pereţii se cojeau, uşile care se vedeau pe coridorul circular erau vopsite fiecare în altă culoare, iar gemuleţul din camera lui Mészáros Imre se deschidea spre nişte trepte murdare şi spre un coridor pestriţ.

Poate pentru că încăperea era mică ? Camerele noastre din copilăre fuseseră tot atît de mici, aşa că acestea mi se par chiar şi azi cele mai primitoare camere. Încăperea era deci mică, abia încăpeau în ea două paturi de fier, lipite unul de altul, un şifonier, o măsuţă şi trei scaune. Iar între ele doar atît spaţiu, cît să se

poată strecura un om. Masa era acoperită de o faţă de masă de dantelă, la fereastră o perdea, iar deasupra patului, o carpetă de lînă. Bine, dar aşa ceva se mai poate vedea şi prin alte locuri, iar lucruri din acestea simple şi ieftine găseşti cîte vrei la orice magazin universal ! Ca şi covoraşe cum era cel din faţa patului, dealtfel... În faţa uşii un prag acoperit cu o fîşie de aramă, ce strălucea de-ţi lua ochii. Şi tot aşa străluceau şi clanţa şi mînerul ferestrei şi geamurile. Ca aurul. De parcă cineva ar fi lustruit totul cu cîteva clipe înainte de sosirea noastră. Există un soi de curăţenie care pluteşte în aer şi care îţi intră fără să vrei în nări, copleşindu-te. Care îţi dă certitudinea că nu găseşti fir de praf nici sub pat, nici sub şifoner, că te-ai putea aşeza liniştit pe jos, şi că oriunde ai da cu mîna, şi pe şifonier şi pe sobă, tot curat ai găsi. Mama obişnuia să facă o astfel de curăţenie.

Am făcut de la bun început o confuzie ridicolă. În cameră se aflau un bărbat şi o femeie mai în vîrstă. Mi s-a părut ea mie cunoscută, dar mă gîndeam că nu putea fi altcineva decît soţia lui Kadács. Aşa că i-am întins mîna, m-am prezentat, spunîndu-i că pe ea o căutam, apoi am dat mîna şi cu bărbatul de lîngă ea. Dar femeia izbucni în rîs. „Tovarăşii noştri scriitori au o memorie vizuală destul de slabă !" Abia atunci mi-am dat seama ce gafă făcusem şi am izbucnit şi eu în rîs.

Era Vitarius Ema. Cum de am putut s-o confund cu madam Kadács nu ştiu, că doar Ema era o femeie trecută de şaizeci de ani, mai

aproape chiar de şaptezeci. Şi-apoi, cum să fi purtat madam Kadács un păr atît de scurt, pieptănat băieţeşte, cu cărare la mijloc ?

O cunosc pe Ema de la eliberare. Ne şi tutuim, ca de altfel întreaga generaţie a lui „patruzeci şi cinci". Cînd îi descopăr părul nins în aglomeraţia unei săli de congres, cînd privesc fotografia unei seri festive la operă, apărută pe prima pagină a vreunei gazete, nu se poate să nu-i descopăr chipul pe undeva prin rîndul al treilea al prezidiului de onoare, chiar dacă clişeul e oarecum şters şi neclar. Dar cine s-ar fi gîndit să o găsesc tocmai aici, în locuinţa lui Mészáros ?

— Ce faci ?

— Mai curînd te-aş întreba eu ce cauţi în compania unei fetiţe atît de frumuşele ?

— Chiar aşa, ce părere ai, am gusturi proaste ?

I-am prezentat-o pe Marta, mărturisindu-i că mă aflam acolo în interesul ei.

— Iar eu mă aflu aici în calitate de pensionară. — Rîse scurt. — Închipuieşte-ţi, m-au scos la pensie ! Ai mai pomenit aşa ceva ? Pe mine ! După cum vezi, contribui la reducerea cheltuielilor aparatului de partid. Adică, vreau să spun că fac o muncă obştească, analizînd acum memoriul tovarăşului Meszáros şi al tovarăşei Kadács. Dacă am înţeles bine, cunoşti situaţia.

— Cam aşa ceva... Numai că, dacă te ocupi tu de această problemă, nu prea ştiu ce mai caut eu aici.

— O să ne ajutăm unul pe altul.

În cei cincisprezece ani n-am mai colaborat niciodată oficial. „Ce mai faci ?" „Unde lucrezi acum ?" „Da, am auzit". „Am citit". „Ţi-a plăcut ?" „Nu mi-a plăcut, prostule ! Ce să zic, că mult te mai interesează pe tine părerea unei babe ca mine !" Cam la atît se rezumau discuţiile noastre, pentru că ne lua apoi valul pe amîndoi. Dar chiar şi în condiţiile acestor scurte întîlniri şi ale celor cîteva cuvinte schimbate în fugă îmi era dragă Vitarius Ema. Îmi erau dragi gesturile milităreşti, contrare fragilităţii ei, atitudinea gălăgioasă şi grosolană, îi cunoşteam legenda perioadei petrecute în Spania, trecutul de partizan, lucruri cunoscute, dealtfel, de toată lumea. Am descoperit în privirile ei omul bun, iubitor de adevăr şi de oameni.

Mészáros ne privi cu un zîmbet plin de durere.

— Aţi venit să-i vedeţi pe cei doi răufăcători înrăiţi ?...

Ştiam despre el că are patruzeci şi opt de ani, dar arăta mai bătrîn cu statura-i gîrbovită, părul rar şi decolorat şi mîinile pline de noduri şi vene. Vă mărturisesc că nu aşa mi l-am imaginat pe montorul zburător. Pentru că, nu ştiu cum se face, dar toată înfăţişarea lui, îmbrăcămintea, privirea plină de încredere, se potriveau de minune cu atmosfera odăiţei cochete şi intime.

— Răufăcători ? — N-aveam de gînd să dau discuţiei noastre o tentă hazlie. — Dar nu despre aşa ceva este vorba, tovarăşe Mészáros. Noi am venit să vă ajutăm. Dacă putem. Şi ca să

descurcăm ceea ce pare teribil de încîlcit. Dar mi se pare că n-am proceda corect, dacă am discuta în absenţa tovarăşei Kadács. N-ar fi mai bine s-o aşteptăm ? Să discutăm cu toţii... ?

Se încruntă.

— Ar fi cam greu. Eu sînt de noapte, încep lucrul la nouă şi jumătate. Ea vine mai tîrziu acasă. Lucrează în tura de după-masă... După cum vedeţi, oamenii fac tot ce pot ca să pună stavilă „legăturii noastre imorale“ !

M-am uitat mirat la Ema. A dat din cap.

— Cei din Buzgar au trimis o informare la uzină.

Mda... nu-mi vorbise nimeni despre aşa ceva. I-am răspuns după o scurtă tăcere :

— Am impresia că n-ar trebui să fiţi chiar atît de supărat pe cei din Buzgar. Sînteţi doar comunist, tovarăşe Mészáros.

— Da, sînt comunist.

— Ceea ce au făcut şi vor mai face cei din Buzgar în acest caz nu este îndreptat împotriva cuiva, ci întru apărarea cuiva, cel puţin asta-i părerea mea. Vor să ajute patru oameni... Am vorbit cu Kadács. Dar nici măcar n-a fost nevoie să vorbesc cu el, mi-a fost de-ajuns să-l văd. Şi-apoi, mai sînt cei doi băieţi şi fata aceasta, logodnica lui Joska...

Se făcu o linişte de puteai auzi respiraţia celorlalţi. Mészáros îmi răspunse cu mare întîrziere.

— Mie mi se pare că cel care a dat de bucluc, şi-a făcut-o cu mîna lui.

Nu mă aşteptam să paseze răspunderea pe spinarea altcuiva cu atîta cinism. Am continuat

deci discuţia ceva mai tare, nu mai era nevoie să fiu atît de delicat.

— Convieţuirea, conform eticii comuniste, are nişte principii de bază, care sînt de fapt principiile noastre morale. Iar aceste principii constituie pilonii de susţinere ai societăţii noastre. E inutil probabil să vă mai explic, care este relaţia dintre bază şi suprastructură şi nici ce influenţă exercită suprastructura asupra bazei. Avem propriile noastre principii despre viaţa familială şi despre căsătorie şi ele sînt strîns legate de interesele întregii societăţi.

Se uită lung la mine.

— Nu la dumneavoastră mă refer acum, ci la cei din Buzgar şi la alţi : am avut ocazia să constat de cîteva ori, că acolo unde se adună prea multe principii, există prea puţină convingere.

Mă uitam la Ema. Nu-mi puteam da seama ce gînduri ascunde în spatele acelui chip imobil. Aveam impresia că nu voia să mă întrerupă. O privea pe Marta, care tăcea, făcînd feţe, feţe.

Noi trei stăteam în jurul mesei. Mészáros ridicase colţul cuverturii şi se aşezase pe pat într-o poziţie destul de incomodă.

— Ca scriitor, tovarăşe Mészáros, apreciez deosebit de mult cele spuse de dumneata. E un paradox destul de bine adus din condei. Desigur, există şi asemenea situaţii. Deşi, în locul dumitale, eu nu i-aş condamna în bloc pe cei din Buzgar !

— Nu m-am referit în primul rînd la ei.

— Oricît ai fi de... de subiectiv, trebuie să admiţi, că cel care îşi făureşte fericirea cu pre-

țul fericirii altuia, nu procedează deloc moral. Asta în principiu, desigur, la modul general.

Vorbele mele l-au pus probabil pe gînduri. S-a și înroșit puțin la față, iar ochii i s-au îngustat.

— Nu m-am gîndit încă niciodată la principiile morale. Am crezut întotdeauna că le cunosc. Nu știu cum se face, dar omul are parcă impresia că știe ce înseamnă cinstea și onoarea, că știe cum trebuie sau cum nu trebuie să se poarte într-o împrejurare sau alta. Cum să vă spun, asta se simte, se intuiește. Mai ales cînd totul pare a fi în regulă.

— Nici prin cap nu-mi trece să minimalizez bunele instincte ale oamenilor cumsecade, numai că...

— Dar nu de instincte e vorba, nu, sigur că nu ! Sau în orice caz nu în sensul... Eu am crescut de mic în atmosfera, în spiritul mișcării muncitorești... Ca și tatăl meu... Nu vă speriați, n-am de gînd să vă spun toată povestea mea, nici n-ar merita, vreau doar să vă spun, că cine a crescut în această atmosferă... Mă înțelegeți, nu-i așa ? Vreau să spun că nu-i chiar un instinct...

— Omul se mai poticnește, crede-mă, tovarășe Mészáros, se mai poticnește uneori. Și nu-l scuză, sub nici o formă nu-l scuză, nici trecutul său, nici altceva. Se mai poticnește omul și, îți spun deschis, că nu mi se pare just să născocești acum o teorie a dumitale, în spatele căreia să te poți baricada. Mai bine ar trebui să recunoști că nu te-ai gîndit, sau nu te-ai gîndit în suficientă măsură la consecințele pe care le va avea fapta

dumitale. Se mai întîmplă... Tocmai pentru că ești un vechi comunist, aș vrea să cred că nu ești egoist. În treacăt fie zis, pentru că veni vorba, trebuie să știi că și Kadács e comunist. Nu s-a mai reînscris numai pentru că e navetist. Dar în 'cincizecișișase a avut o atitudine justă.

Mă privi cu uimire.

— Cine ? Kadács ?

— Da. Așa mi s-a spus... că și-a văzut de treaba lui.

— N-a făcut nimic, asta-i adevărat. Dar de atitudine justă, nici gînd. N-a făcut nimic, pentru că nu-l interesa nimic.

M-am uitat din nou la Ema.

— N-ar trebui să-l desconsideri cu orice preț numai pentru că... cum să-ți spun... numai pentru că e rivalul dumitale ! În cincizeci și șase a avut o atitudine justă. Și-apoi, important e că n-a fost niciodată dușmanul nostru. Dar acum s-a întors împotriva noastră. Împotriva tuturor. Pentru că e un om disperat și nenorocit. Și, oricît ne-am ascunde după deget, dumneavoastră doi l-ați nenorocit. Acesta este adevărul.

Făcu o mișcare bruscă și se îndreptă atît cît îi permitea spatele gîrbov.

— De ce s-a întors împotriva noastră ? Vă rog să-mi spuneți, pentru ce s-a întors împotriva noastră ? !

— Ți-am spus.

Scutură din cap.

— Ați spus adineaori, că nu-i moral să-ți clădești fericirea cu prețul fericirii altuia. Dar nu-i adevărat. Uite și noi, am luat fabricile din mîi-

nile capitaliştilor şi ne-am construit fericirea noastră cu preţul fericirii capitaliştilor. Ba şi pămîntul l-am luat de la moşieri.

— Stai puţin, prietene, stai puţin n-are rost să aplici experienţa mişcării muncitoreşti în cazul de faţă !... Asta-i arguţie, curată speculaţie ! Doar nu vrei să spui că ceea ce ai făcut dumneata, este o faptă ce se înscrie în spiritul luptei de clasă ? Dar e ridicol ! Dacă vorbeşti despre interesele majorităţii şi ale minorităţii, atunci aplică acest principiu şi la cazul în care sînteţi implicaţi cu toţii ! Ai intervenit în soarta a patru oameni... patru oameni nu-şi găsesc acum fericirea.

— Patru oameni, doi oameni... Dar nu cifrele contează în acest caz, vă rog să mă credeţi. Nu cifra e cea care dă caracterul moral sau imoral al unei fapte. Eu ştiu doar atît, tovarăşe dragă, că din starea de imoralitate m-am refugiat eu aici, unde mă aflu acum. De şase ani sînt văduv şi nu sînt nici eu din lemn... Mi-e ruşine de fata asta, dar... Dar dacă e vorba pe-aşa, nici ea nu mai e copil, aşa că... Am avut întotdeauna pe cineva, oriunde m-am dus, mînat de treburi, mi-am găsit pe cineva. Credeţi că n-am avut pe nimeni ? Credeţi că nu mi s-a spus şi mie la Buzgar să dorm la Huszar Karola ? Ba au mai fost şi alte ocazii, cu duiumul... Aşa vi se pare mai moral, tovarăşe ?

Era cît pe aci să mă fîstîcesc la auzul numelui Karolei Huszar.

— Sînt situaţii, tovarăşe Mészáros, cînd... Bărbatul văduv este în fond un om liber şi îşi găseşte, desigur, perechea care este şi ea liberă. Din punct de vedere social e totuna, în asemenea situaţii nu mai poate avea nimeni nici un fel de obiecţie.

— Dar pe mine — strigă el furios — pe mine mă interesează ! M-am săturat pînă peste cap de femeile cărora le este totuna cu cine.. unul vine, altul pleacă... lor le e indiferent, pentru că asemenea femei nu caută omul în bărbat, ci doar... ştiţi dumneavoastră ce vor ele ! O treabă ca asta seamănă cu exploatarea ; să nu vezi în celălalt un tovarăş de viaţă, ci... M-am săturat, m-am săturat pînă peste cap ! Pentru că aşa gîndeam şi eu, ce era să fac, că doar om sînt şi eu, nu mămăligă, şi nici măcar nu sînt chiar atît de bătrîn !... Eu am iubit-o pe biata nevastă-mea, am iubit-o foarte mult şi credeam... credeam că n-am să mai găsesc alta ca ea. Dar mi-era silă, să ştiţi, mi-era silă de viaţa aceea de cîine. Întotdeauna mi-a fost silă. Dar cînd am cunoscut-o pe Juliska... abia atunci mi-am dat seama ce viaţă mizerabilă am dus. — Ridicase vocea, vorbea pătruns de durere. — Nu principiile, să ştiţi ! Nu principiile au fost cele care mi-au arătat în ce constă imoralitatea, ci sentimentul, convingerea că duc o viaţă mizerabilă ! Credeţi că eu căutam aventura ? Dar ce, mai sînt un puşti cu capul în nori ? Pe femeia aceasta o căutam ! Pe femeia aceasta care este puritatea întruchipată şi care printr-un singur cuvînt îmi oferă mai multă mîngîiere, decît mi-ar putea oferi altcineva, dîndu-mi tot ce are. O femeie care mă face să uit anii aceia. Şi care este soţia mea, chiar dacă nu-mi poate

fi, deocamdată, oficial soţie din pricina formalităţilor acelea blestemate.

Mi-am dat seama că trebuia să-i vorbesc totuşi mai cald, mai prietenos.

— Crede-mă, tovarăşe Mészáros, nici eu nu-mi imaginam altfel lucrurile. Îţi respect sentimentele. N-am venit aici să scormonesc în cele mai intime resorturi omeneşti. Şi nici ca să pocnesc din bici, recurgînd la nu ştiu ce principii morale, nu ! Într-adevăr, nu mai sînteţi copii, ci doi oameni maturi, ba chiar în plină maturitate aş zice. Sînt sigur că nutriţi unul faţă de celălalt cele mai pure sentimente şi... Şi totuşi ! Încearcă să te ridici deasupra acestor sentimente ; încearcă să priveşti lucrurile din afară şi să reanalizezi toate consecinţele ! Spune-mi, te rog, tovarăşii de la uzină nu ţi-au vorbit despre aceste lucruri ? Atunci, la începutul începutului, cînd ar fi fost infinit mai uşor, cînd aţi fi putut să renunţaţi unul la altul, fără prea mare durere ?

Tăcea.

— O, desigur, am uitat, dumneata ai fost detaşat, n-ai făcut parte din colectivul uzinei.

— M-au reclamat la partid şi aici, acasă, la uzină ! M-au reclamat !

— M-da ! — Am oftat adînc. — Dumneata ce-ai fi făcut ? Dacă ai fi fost în locul lor, ce-ai fi făcut ?... Nu zic că au procedat corect. Ar fi făcut mai bine dacă ar fi stat de vorbă cu dumneata, da, atunci, la începutul începutului, cînd îţi venea mult mai uşor să renunţi.

A ridicat iar tonul.

— Dar eu nu vreau să renunţ ! De ce să renunţ ? Şi la ce să renunţ ? Şi dacă aş renunţa, aş face o faptă mai morală ?

S-a uitat la mine şi a văzut, nu se poate să nu fi văzut, bunăvoinţă pe chipul meu, nu se poate să nu-şi fi dat seama, că mi-era milă de el, că aş fi vrut să-l ajut. Cuvintele au răbufnit din el, ca dintr-un vulcan :

— Mi-aţi spus să privesc lucrurile din afară, din afară, tovarăşe, da, din afară... Am îndrăgit-o repede pe femeia aceasta, am îndrăgit-o muncind alături de ea. Dar nu de femeie m-am îndrăgostit, oh, nu, că doar nu-i zîna zînelor... Nici nu mi-am dat seama că-i femeie. În fond, a trecut şi ea de prima tinereţe... Pe omul din ea l-am îndrăgit, da, de om m-am îndrăgostit... Şi înainte de toate am îndrăgit felul în care muncea. Fiindcă să ştiţi, că există pe lume mulţi sudori, a căror muncă nu face nici două parale. Şi mai există unii care sudează bine, se pricep la meserie şi totuşi ţi-e silă să te uiţi la lucrul ieşit din mîna lor. Pentru că e durabil lucrul sudat de ei, nu zic ba, durează cît e lumea şi pămîntul, numai că are un aspect mizerabil. Sînt în stare să ardă o mare porţiune din smalţ şi e numai noduri şi rugină locul sudat de ei... Juliska lucra frumos, elegant, părea o dantelărie sudura ei. Vedeţi, asta mi-a plăcut mie la ea. Am lucrat cu mulţi sudori în viaţa mea, dar un sudor ca ea n-am mai avut nicicînd. Cei de la uzină nici măcar n-au ştiut cu cine au de a face, vedeţi ? Într-atît n-au avut habar cît valorează munca ei, că au fost în stare s-o dea afară. Pentru că, să ştiţi, e un om simplu şi mo-

dest, nici nu-i auzi gura cît e ziulica de mare... Tiii, şi ce femeie ! Printre atîţia bărbaţi... că doar ştiţi cum se întîmplă, cînd apare o femeie printre ei îşi dau drumul la gură dinadins. Dar femeia aceasta nici nu clipea măcar, de parcă ar fi fost şi surdă şi oarbă. În schimb, dacă cineva avea nevoie de ajutor, auzul şi vederea îi reveneau pe loc. M-am bucurat că am un asemenea tovarăş de muncă. Mi-a mai plăcut apoi, că îşi scotea întotdeauna mîncarea de acasă dintr-un şervet curat... Într-o zi, cînd s-a retras ca deobicei în colţul halei să mănînce, ce credeţi că mi-au văzut ochii ? Avea pe picior o vînătaie mare şi urîtă foc. M-am dus lîngă ea. Am procedat imoral, ducîndu-mă la ea, spuneţi-mi, vă rog, tovarăşe dragă ? Era mai bine să fi ridicat din umeri şi s-o fi lăsat în plata domnului ? Da ? M-am dus la ea. Ce s-a întîmplat, tovarăşă Kadács ? Ai căzut ? Aşa am crezut, că a căzut dimineaţa pe drum, sau la uzină, cine ştie. Era tare dezordonată şi neîngrijită hala aia !... Şi-apoi mă gîndeam că avea poate nevoie de medic. Nu, mi-a zis ea, n-am păţit nimic ! Cum putea să spună că n-a păţit nimic, cînd am văzut cu ochii mei ! Am trimis-o la cabinetul medical. Dar s-a speriat aşa de tare... mi-am dat seama imediat, că avea precis ceva de ascuns, şi nu voia s-o sîcîii atît. Bine, am zis. S-a înroşit pînă în vîrful urechilor. Mi-a plăcut, să ştiţi, deoarece eram convins că în spatele propriului ei necaz ascunde ceva, sau pe cineva. Că nu voia să facă cuiva vreun rău. Se gîndea poate să nu fie tras la răspundere acel cineva. E un om de nădejde, să ştiţi un om tare

de nădejde. Bine, tovarăşă Kadács, i-am zis, numai să ai grijă ! Şi am prins-o de umeri. Ei, nu aşa... doar aşa cum o face un om cu un alt om. Am prins-o de umeri, voiam să-i spun în felul ăsta că-i un om de nădejde. Dar ea s-a tras repede înapoi, cu o grimasă de durere. Pentru că fusese bătută măr, să ştiţi, pînă şi umerii o dureau... Ei, mi-am zis, nu-i de şagă ! M-am aşezat lîngă ea. Ce s-a întîmplat ?... N-ar fi trebuit s-o fac, nu-i aşa, tovarăşe, că n-ar fi trebuit să mă aşez lîngă ea ? Ar fi fost mai moral să fi ridicat din umeri şi să-mi fi spus ce dracu mă interesează pe mine ?... M-am aşezat lîngă ea. Uite ce este, tovarăşă Kadács, dacă nu vrei să-mi spui, nu-mi spune, dar văd că ai necazuri. Nu mă gîndesc numai la faptul că precis te-a bătut cineva, de te-a învineţit. Dar văd că te apasă şi altceva. Dacă nu vrei, nu-mi spune nimic ! În fond pe mine trebuie să mă intereseze numai munca dumitale, în rest n-am nici o putere. Numai că, vezi dumneata, brigada mea este o brigadă socialistă de muncă, aşa că la noi nu-i ca-n alte părţi. Iar eu nu sînt numai şeful brigăzii, ci şi comunist. Aşa i-am spus, tovarăşe, şi vă jur pe tot ce am mai sfînt pe lume că aşa am şi gîndit. Juliska s-a uitat la mine, dar nu mi-a spus nimic, doar în ochi i se citea o recunoştinţă profundă. N-a scos un cuvînt. Am întrebat-o din nou, degeaba ! După masă, cînd am revăzut-o, purta salopetă, deşi n-ar fi avut nevoie de ea şi unde mai pui că era o căldură insuportabilă, v-aduceţi doar aminte ce caniculă a fost anul acesta în mai. S-a îmbrăcat în salopetă ca să nu-i vedem noi vînătăile... Am

urmărit-o toată ziua. Mă obseda chipul ei, grimasa de durere pe care o făcuse cînd am apucat-o de umeri. Trăgea, trăgea într-una. Muncea neobosit. Dar eu m-am hotărît să mai stau şi altă dată de vorbă cu ea, să mă apropii de ea, ca să-şi descarce sufletul. Ştiam că femeia aceasta ascunde în suflet o durere, un necaz foarte mare...

Mda, sigur că da... Îmi trecuse şi mie prin cap, cum să nu-mi fi trecut, că „zburătorul" acesta n-o atrăsese pe femeia de patruzeci şi doi de ani, mamă a doi copii, fluierînd pur şi simplu după ea, sau făcîndu-i cu ochiul...

— Cam aşa a început, tovarăşe dragă, „imoralitatea". Şi a continuat cînd am aflat ce viaţă ducea şi cît de nefericită era. Dar a mai trebuit să treacă multă vreme, pînă cînd am aflat că putea fi fericită alături de mine, pînă cînd am aflat că şi eu o căutasem pe ea, numai pe ea. Şi tot atunci mi-am dat seama, că dusesem ani de zile o viaţă mizerabilă şi că ea e femeia care ar putea să-mi redea viaţa. Avea să mă elibereze, aşa cum aveam s-o eliberez şi eu pe ea.

Se făcuse tîrziu, trebuia să se pregătească de plecare şi nici nu apucase încă să mănînce. Ne-a îndemnat să stăm liniştiţi, s-o aşteptăm şi pe femeie. În cele din urmă, ne-am decis să coborîm cu Ema şi Marta, să mîncăm ceva la restaurantul din apropiere şi să ne întoarcem apoi.

Pe drum am tăcut toţi trei. Abia cînd ne-am aşezat la masă a început Ema să vorbească.

— Eu cred în omul acesta. Tu nu ?

— Cred, cred în sinceritatea lui... Dar vorbele lui trebuie apreciate la justa lor valoare. E îndrăgostit. Şi o dragoste tîrzie ca aceasta, oricît ar spune el că nu mai e copil, constituie o legătură deosebit de puternică.

Mi-a răspuns după o scurtă tăcere.

— Vreau să-ţi povestesc o întîmplare măruntă legată de Mészáros. A avut şi el un apartament de două camere cu tot confortul de rigoare. E cel prin care ai trecut şi tu. A fost al lui. S-au mutat aici după asediu. Casa era dărăpănată, a pus-o la punct. Cînd i-a murit soţia şi a rămas singur, i-a trimis vorbă fratelui său, care e mult mai tînăr decît el şi care se însurase tocmai în perioada aceea. Avea şi el o locuinţă, dar cam mică şi întunecoasă, unde mai pui că venise pe lume şi primul copil. Vezi tu, Mészáros nu numai că l-a adus aici pe fratele său, dar i-a cedat chiar ambele camere. Zicea că fratele său are copii şi că s-a înscris şi la seral, avea deci nevoie de linişte ca să înveţe. El s-a mulţumit cu camera de serviciu, cea care dă spre curtea interioară. L-a mai şi ajutat ba cu una, ba cu alta, i-a făcut cadouri, chiar dacă lipsea de acasă cu lunile... Iar acum ştii care-i situaţia ? Cumnată-sa e revoltată de viaţa imorală pe care o duce el şi vrea să-l scoată din casă. Poate tocmai pentru că se teme ca nu cumva să înceteze de a-i mai ajuta şi de a le face cadouri... S-a dus pe la sfat, pe la administraţia imobilelor şi pe la procuratura sectorului, interesîndu-se de baza legală care i-ar permite s-o scoată pe tovarăşa Kadács din casă şi din oraş. I-a făcut pe amîndoi albie de porci,

numindu-i „concubini“ și în fel și chip... Teribil trebuie să se mai iubească oamenii aceștia. Nu știu cum se face, că toată lumea se străduiește să le pună bețe în roate, să le îngreuneze situația, dar se pare că asta îi îndîrjește și mai rău.

Într-adevăr, trebuie să se iubească tare mult, nu m-am îndoit nici o clipă de acest lucru. Dar cum se va sfîrși o dragoste ca aceasta ? Și unde duce ea ?

— Nu cumnata — am zis eu — și nici „lumea“ nu este cea care îi urmărește atît de asiduu, ci mai curînd propria lor conștiință... Le este mai ușor atîta vreme cît mai pot încă arunca vina pe alții, nefiind nevoiți să se uite în propriile lor suflete.

— Așa vezi tu lucrurile ?

— Tovarășa Kadács este femeie, soție și mamă. A sacrificat totul numai pentru ca să poată fi femeie, numai și numai femeie, ca să devină din nou, sau, mai știi ?, să poată deveni, poate pentru prima oară în viața ei, femeie. Dar ți-am spus, a fost mamă și soție. Fără ea familia piere. Tocmai tu să nu știi acest lucru ? Aidoma unei meduze cînd ajunge pe uscat ; în viața familiei ea este apa, elementul dătător de viață.

— Și numai din cauză că o fetișcană, servitoarea aceea de optsprezece ani, s-a măritat odinioară cu Kadács Jozsef, din pricina asta, zic, să nu mai aibă azi dreptul la fericire ? Să nu mai aibă dreptul să-și făurească propria ei viață ?

— Stranie întrebare ! Oricum, întrebarea e clară și constituie însăși esența problemei, determinînd în ultimă instanță caracterul ei moral sau imoral.

— În concluzie, care este părerea ta ? Cine are dreptate în toată povestea asta ?

Întrebarea m-a cam surprins. Inima ei bună, vestita ei inimă bună intuise probabil chinurile celor doi oameni și ar fi dorit ca adevărul să nu-i doară. Să nu doară pe nimeni.

— În lumea noastră — a zis ea — e atît de ușor să stabilești ce-i bun și ce-i rău ! Că doar noi știm prea bine ce vrem, știm pentru ce și împotriva cui luptăm. Atunci cum se face, că nu ne putem descurca în asemenea probleme ?

— Lumea noastră — am continuat eu — o dăm acum la rindea și unde dai cu rindeaua, nu se poate să nu fie și talaș. Uite ce este, Ema dragă, mie nu mi-a spus nimeni la Buzgar că soții Kadács ar fi trăit pînă acum ca doi porumbei. E caraghios să crezi că se poate întîmpla așa ceva după douăzeci și cinci de ani de căsnicie, cu doi copii mari ! Dar nimeni n-a putut înțelege gestul femeii. Pentru că pînă acum căsnicia lor era considerată o căsnicie fericită. Căsnicie fericită ? ! Mă rog, în orice caz, nu nefericită. Poate că bărbatul a fost uneori brutal cu femeia, poate că a băut uneori un pahar mai mult, un pahar cu vin, evident. Poate că pe ici, pe colo a mai avut de-a face și cu alte muieri, dar să știi că a trăit numai și numai pentru familia lui. Și-au construit un cămin frumos și lui nu i-a trecut niciodată prin cap să-și părăsească familia. „Oricare femeie ar fi fericită să aibă un bărbat ca el“. Vezi, asta-i părerea vecinilor. Ei sînt cei mai în măsură să le cunoască viața. Să nu

crezi că nu există un dram de adevăr în logica nefericitului de Kadács. Vezi tu, dacă nu s-ar fi dus să se angajeze la fabrică, femeii nu i-ar fi trecut niciodată prin cap, că-i nefericită, că nu trăieşte bine şi că n-are un cămin ideal. Noi i-am creat condiţii egale, am eliberat-o, dar ea nu ştie cum să se folosească de aceste condiţii şi de această libertate. Abuzează de ele. Le foloseşte împotriva propriei sale familii. Vezi, acesta este talaşul despre care îţi vorbeam şi care constă în faptul că ea trăieşte acum cu Mészáros Imre. Dar nu-i adevărat, nu poate fi nici acum fericită! Pentru că în clipa asta Kadács este probabil beat criţă datorită uriaşei cantităţi de palincă pe care a turnat-o în el; pentru că băieţii nu pot nutri sentimente calde faţă de mama lor, pentru că s-au înăcrit în sufletul lor toate amintirile frumoase; pentru că Joska se teme de cea pe care o iubeşte, se teme de dragoste, construindu-şi cu o stîngăcie plină de zel, pentru sine şi pentru fratele său, o lume a unei bărbăţii sterile. Şi pentru că fetiţa asta a venit plîngînd la mine cu cîteva săptămîni în urmă. Vezi tu, dragă Ema, toate acestea alcătuiesc talaşul făcut de rindeaua despre care îţi vorbeam.

Scutură din cap.

— Nu. După talaşul făcut recunoşti şi lemnul şi rindeaua. Asta nu-i al nostru.

— Evident, orice comparaţie şchioapătă puţin! Într-adevăr, nu-i al nostru, e o rămăşiţă a lumii care a apus. Dacă femeile n-ar fi fost oprimate... Vreau să spun, că cel care se ridică la suprafaţă ieşind dintr-un cheson, nu din pricina aerului piere, ci din pricina chesonului. Mă înţelegi?

Scutură iar din cap.

— Mészáros Imre a stat de vorbă cu Joska. Ştiai?

Spusele ei m-au surprins.

— Nu.

— S-a dus la el şi i-a spus că îi consideră, pe el şi pe fratele lui, ca pe proprii săi copii, pentru că sînt ai femeii pe care o iubeşte şi cu care convieţuieşte. I-a mai spus că îl vor ajuta pe cel mic să-şi poată continua studiile. — Se uită încurajator la Marta. — Că-l vor ajuta şi pe el să-şi continue studiile. În fond e de datoria lor s-o facă. Că mai tîrziu, cînd ei vor fi bătrîni şi vor fi nevoiţi să recurgă la ajutorul altora, vor fi gata să primească la rîndul lor ajutorul copiilor, dacă aceştia vor considera că... Ei, fetiţo, ce părere ai?

Marta se înroşi toată, dar ochii prinseră a-i străluci de bucurie.

— Ei, ce zici, ar fi bine?

Fata bolborosi abia şoptit.

— Da.

— Dar Joska — am întrebat eu — ce părere are?

— I-a spus că n-are nevoie de ajutor. Şi să-l lase în pace. L-a refuzat scurt, fără nici o explicaţie.

Se lăsă o tăcere grea.

— Ştiam — am bîiguit eu. — Ştiam. Îl cunosc pe Joska.

Pe la ora zece am urcat iar. Cumnata lui Mészáros ne-a condus fără nici un chef în cămă-

ruţa din spate. Scurt timp după aceea sosi şi Julia Kadács. S-a speriat teribil, biata de ea, cînd ne-a văzut pe toţi trei. Puţin a lipsit să n-o ia la goană. A liniştit-o Ema. Nu făcuse ea o contestaţie ? Atunci de ce era aşa de speriată ? I-am spus şi eu că n-aveam de gînd s-o deranjăm prea mult. Ştiam tot, cunoşteam fiecare personaj al acelei întîmplări nefericite şi nu doream decît s-o cunosc şi pe ea, să aflu care era şi părerea ei.

I-am prezentat-o apoi pe Marta, spunîndu-i că-i logodnica lui Joska. În prima clipă a fost tentată s-o îmbrăţişeze, dar ruşinată, s-a mulţumit să-i strîngă mîna. I-a fost poate teamă să n-o respingă cumva ? Cine ştie ?

Chiar şi mai tîrziu, în toiul discuţiei, revenea iar şi iar cu privirea la Marta. O iubea din ochi, cu teamă şi sfială.

După tot ce aflasem despre ea, m-a cam surprins înfăţişarea ei. Femeile, mai ales în trecut, îmbătrîneau repede. Le îmbătrînea munca grea, de la ţară. În ciuda celor patruzeci şi doi de ani ai săi, avea un aspect tineresc. Statură fragilă, privire de fetişcană, gata în orice clipă s-o înece lacrimile şi doi obraji ce roşesc uşor. Părul blond, strălucitor. Doar mîinile, mîinile acelea osoase, cu pielea uşor încreţită şi ridurile din colţul ochilor dezvăluiau faptul că depăşise de mai bine de două ori vîrsta de douăzeci de ani. Mai-mai că eram tentat s-o consider o femeie frumoasă. (Curios, consătenii ei nici nu observaseră acest lucru. În orice caz nu-mi spuseseră nimic în sensul acesta. Karola afirmase chiar contrariul. E drept că în asemenea cazuri nu e bine să asculţi părerea prietenelor sau a vecinelor !) De altfel, văzînd-o, mi-am dat pe loc seama de ce mi se păruse atît de familiară cămăruţa aceea : recunoscusem desigur în ea atmosfera de „rufe curate“, pe care o găsisem şi la Joska. Semănau unul cu altul, semănau chiar foarte mult. Nu numai trăsăturile feţei dezvăluiau această asemănare, ci multitudinea particularităţilor mărunte, aparent neînsemnate. Privirea caldă, modestia şi încrederea, felul de a vorbi, farmecul instinctiv al gesturilor...

Se făcuse tîrziu, aşa că am trecut imediat la obiect.

— N-aş vrea să-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, aş vrea pur şi simplu să vă ajut, dacă-mi stă în puteri. L-am rugat şi pe băiatul dumitale, pe Joska, să vină şi el. N-a vrut. După cum vezi, n-a vrut să vină. Oricîte le-am spune noi, oricît i-am învăţa că nu le stă bine copiilor să-şi judece părinţii, uite că ei tot ne judecă. Şi n-avem încotro, pentru că, în definitiv, noi i-am învăţat s-o facă. Uite, poate chiar dumneata l-ai educat în aşa fel, încît să se întoarcă acum împotriva dumitale şi să te judece.

Şi-a lăsat capul în piept. Nu i se zguduia deloc pieptul, aproape că nu mai respira, dar lacrimile îi curgeau şiroaie.

M-am uitat disperat la Vitarius Ema, implorînd-o să-mi vină în ajutor... Degeaba, n-am ce face, sînt nevoit să pricinuiesc dureri. Dacă vreau să vindec, sînt nevoit să pricinuiesc şi dureri. Asta e ! Deşi intenţia mea este să vindec, să-i ajut pe toţi, vreau din răsputeri, din adîncul

sufletului meu, ca un disperat vreau să-i ajut... Dar poate că ea...

Ema însă tăcea. Ne sfredelea cu privirea cînd pe mine, cînd pe femeie, cînd pe Marta, pîndind ce spune fiecare.

Marta nu zicea nimic. Simţeam în schimb din privirile ei, că era alături de noi, pe parcursul întregii seri, cu toată fiinţa, cu fiecare fibră a ei.

— Chiar dacă nu ne-am cunoscut înainte, m-am gîndit mult la dumneata. Aş vrea tare mult să fii şi dumneata fericită, crede-mă ! Nu te invidiez pentru că ţi-ai găsit, chiar şi atît de tîrziu, fericirea, că ai descoperit după cum ţi se pare, omul care ar putea să-ţi fie tovarăş. Dar trebuie să recunoşti că, oricît te-ai feri, legăturile familiale te urmăresc. Te urmăresc grijile, gîndul că bărbatul dumitale a ajuns un beţiv, distrugîndu-şi viaţa, că aproape toţi din jur vă privesc cu duşmănie şi suspiciune. Nu se poate să nu recunoşti că, oricît de mult ai fi dorit să fie bine, tot n-a ieşit bine ceea ce ai făcut. Mai poţi fi oare fericită sub povara care te apasă ? Gîndeşte-te, îl mai poţi face oare fericit pe omul care ţi-e drag ? Mai poate exista oare armonie în sufletul dumitale ?

Mi-era tot mai milă de ea, iar ceea ce îi spuneam izvora într-adevăr din adîncul sufletului meu.

— Nu curiozitatea sau preocupările scriitoriceşti m-au mînat pe mine la Buzgar şi-apoi aici. Am şi eu familia mea, am şi eu grijile şi problemele mele familiale. Ca dealtfel în oricare familie, aşa mi se pare.

M-am cam împotmolit, aşa că am fost nevoit să recurg din nou la formula care mă obseda.

Vreau să te ajut... Ştiu că nu-i uşor să te desparţi şi că ţi-ar fi şi mai greu să te întorci acasă. Dar nu eşti singură. Uite, e şi tovarăşa Vitarius alături de dumneata, o luptătoare încercată, matură şi e şi femeie, te poate înţelege mai bine ; mai e şi fetiţa aceasta şi mai sînt şi eu, dacă îţi pot fi de folos cu ceva. O să te împăcăm cu fiul dumitale şi cu cei de acasă, din Buzgar...

Plîngea, degeaba, n-aveam ce face, o zguduia plînsul tot mai tare, lacrimile îi curgeau şiroaie. Deşi făcea încercări disperate să se stăpînească şi nu scotea nici măcar un sunet cît de mic.

— Am stat de vorbă şi cu Mészáros. Nu-i uşor, ştiu. Ne-am întîlnit cu el în după amiaza aceasta. Te înţeleg, te înţeleg foarte bine. În răstimpul scurt cît am discutat cu el, am învăţat şi eu să-l respect. Dar cu atît mai uşor va înţelege şi el...

Izbucni în hohote de plîns.

— E atît de bun ! E un om atît de bun !

Am implorat-o iar pe Ema din priviri să-mi sară în ajutor. Dar în zadar. Continua să ne privească în tăcere. Nici nu mă încuraja, nici nu mă dezaproba, se uita doar la noi plină de curiozitate, într-un chip nemilos şi crud. M-au trecut toate năduşelile.

— Tovarăşă Kadács, i-am zis, dacă ţi-ai vedea casa, bărbatul ! Eu l-am văzut. Bărbatul dumitale te iubeşte.

Scoase un ţipăt strident :

— Nu !

„Nu"-ul acela s-a abătut ca un trăznet asupra gîndurilor şi încercărilor noastre disperate, asupra lumii pe care încercam să o reclădim în momentele acelea fie şi prin discuţia noastră.

„Nu" — se rostogolea de la un perete la altul, aidoma tunetului care urmează fulgerului, aşa, tam-nisam, fără argumente şi îndelungi demonstraţii, „nu" — se constituia într-o concluzie seacă şi irevocabilă.

Ema tăcea. Speriată, tăcea şi Marta. Dar pe mine, după ce mi-am mai revenit, începea să mă enerveze şi să mă revolte, ca întotdeauna, dealtfel, încăpăţînarea care nu reuşea să treacă cu nici un chip peste propriile-i sentimente.

— De ce vorbeşti aşa, tovarăşă ? De ce vrei să ne faci să credem şi să te convingi pe dumneata însăţi, cînd...

S-a uitat la mine cu privirea aceea sinceră, plină de cuceritoare francheţe, şi mi-a repetat :

— Nu ! Nici gînd, nu mă iubeşte !

Vitarius Ema stătea pe colţul patului, acolo unde stătuse mai înainte Mészáros Imre. În cele din urmă se ridică şi începu să vorbească, sprijinindu-se cu mîinile la spate de tăblia patului.

— Am să vă spun acum motivul pentru care am acceptat să mă ocup de acest caz... Pentru că am înţeles din maldărul acela de hîrtii următoarele : Mészáros Imre a fost criticat în şedinţa organizaţiei de partid, iar femeii acesteia i s-a respins cererea de primire în partid, cu toate că ar fi meritat cu prisosinţă să fie primită. Adică, e exact ca şi cum ar fi fost exclusă

din partid. Mészáros Imre a fost mutat disciplinar la Pesta. A fost şeful unei brigăzi de montori, acum e maistru. A fost deci „avansat" disciplinar. Femeia aceasta a fost concediată din fabrică. — Ridică tonul. — Ştiţi, îmi face întotdeauna o plăcere deosebită să bag furca în idioţeniile masculine de soiul acesta.

Am rămas trăznit. Ce voia ? Dar ea continuă din ce în ce mai înfierbîntată.

— Şi ştiţi dece ? Pentru că mie îmi este permis s-o fac ! Pentru că mie mi s-a zis, toată lumea zicea la fel, că bărbatul meu urmează să plece la Novosibirsk, să conducă nişte cursuri. Dar nu m-au păcălit. Cînd el a debarcat la Barcelona, eu îl aşteptam deja pe chei ! Şi am stat cu burta în şanţ, lîngă el, la Madrid. Mie nu mi se poate spune că aş fi împotriva căsătoriei. Eu pot s-o fac nestingherită. Numai că bărbatul meu, dragul de el, era un om, dar un om aşa de... O mai pot face şi pentru că mie mi s-a reproşat întotdeauna purtarea prea bărbătească. N-am fost nicicînd apărătoarea femeilor, de aceea nici nu m-au ales vreodată în nici o organizaţie de-a femeilor, spuneau că am gura prea mare şi nu fac decît să bag zîzanie între femei. Aşa că asta-i ! — Se întoarse spre mine. — Mie să nu-mi vorbiţi voi despre egalitatea femeii, auzi ! Unde vezi tu aici drepturi egale ? Asta să-mi spui tu mie ! Ştii tu oare, tovarăşe scriitor, tu care vorbeşti atît de uşor despre moral şi imoral, tu care-i judeci pe oameni cu atîta siguranţă, ştii tu oare ce viaţă a avut femeia asta ! Ce crezi, de ce s-a măritat cu Kadács în urmă cu douăzeci şi cinci de ani ?

Pentru că era fericită că s-a putut mărita ! Din zece femei, opt spuneau același lucru ! Spune-mi rogu-te, s-a spus vreodată despre vreun bărbat, oricît de amărît ar fi fost, cum că trebuie să fie fericit că s-a putut însura ? Poate doar în cazul unor idioți, ori schilozi. Dar cu fetele era altceva. Fete tinere și frumoase trebuiau să fie fericite cînd se puteau mărita. Și crezi că azi nu se mai întîmplă același lucru ?... Și-apoi, chiar dacă l-a iubit atunci... Ce viață a avut ea ? ! Ce crezi, pe numele cui sînt casa și cele două parcele ? Ei, pe numele cui ? Pe numele lui Kadács Josef, senior. Du-te și uită-te în registre. Că doar el a fost cel care le-a obținut, el a fost cel care a adus bani în casă. Femeia aceasta avea degetele zdrelite de cărămidă, de mortar și de varul stins, femeia aceasta n-a avut nici zi, nici noapte și asta ani și ani în șir, două decenii și mai bine. Că ori era gravidă, ori alăpta, ori era bolnav copilul, sau... vai doamne, trebuie să spăl, vai doamne, hai la gătit, hai să mai construim ceva, ca să avem un acoperiș deasupra capului... și uite așa o ține într-una. Vai, să-i fac bărbatului un pachețel, să aibă la serviciu, vai, să-i gătesc, ca să aibă ce mînca seara cînd s-o întoarce acasă, ba să le dau ceva și păsărilor, să văd și de grădină, că bărbatul observă totul și-mi face observație din te miri ce... Dacă, din pricina ploii, nu poate intra cumva printre straturile din grădină și apar bălării, că de, așa sînt bălăriile, își cam fac de cap, cînd se întoarce omul acasă îi face mizerie. Iar dacă alergătura continuă, atenția mereu trează, starea aceea mizerabilă de femeie o

doboară cumva o dată și, într-o după masă, îndrăznește cumva să se lase furată de somn, vai de capul ei... În fond, poate fi singura ei bucurie, pentru că ea se mulțumește să ciugulească doar cîte o fărîmă de bucurie din viață... Da, și atunci, ce-ți aud urechile : „zace ca bleaga și casa-i cu fundul în sus !“... Iar dacă îndrăznește cumva să zică ceva... Asta-i mai lipsește ! Că doar bărbatul face ce vrea. Ba îi și mai trage și o mamă de bătaie chiar și în fața copiilor. Dar nu dă tare, doamne ferește, că de, ar putea fi acuzat că i-a provocat grave leziuni corporale, sau mai știu eu ce mama dracului, și atunci dă mai încet, dar dă, că de, un bărbat e bun, chiar dacă își bate nevasta ! Te-am ascultat mai adineauri, tovarășe scriitor ; spune-mi rogu-te, dar cinstit, cu mîna pe inimă, dacă nevastă-ta s-ar proțăpi în fața ta și ți-ar spune că de, a mai avut în viață ici-colo cîte o aventură trecătoare, dar că ea, nu-i așa, te-a iubit numai pe tine și că pentru ea familia... Ei, spune, ce părere ai avea despre o astfel de nevastă model ? Ei, ce părere ai avea ? Că de, ar trebui să fie fericit oricare bărbat, că a găsit așa o nevastă ! Și dacă așa, printre altele, ar mai trage și la măsea și te-ar mai și bate, ei, ia spune, tovarășe scriitor, ce-ai zice ? N-ai decît să proclami sus și tare, că asta e rînduiala lumii, dar să nu care cumva să îndrăznești să spui că libertatea i-a dăunat acestei femei și că a abuzat de ea !... S-a angajat la uzină, dar n-a fost dorința ei, aveau nevoie de bani, să poată cumpăra materiale de construcții, așa că s-a angajat. Acolo, văzînd cît e de is-

teață, au promovat-o, trimițînd-o la un curs de calificare în meseria de sudor. Bărbatul ei a protestat, zicea că o femeie n-are nevoie de meserie. Cum așa, o femeie să învețe meserie ? Și de atunci necazurile s-au ținut lanț. Cînd i se slăbea puțin vreun nasture, sau cînd se mai nimerea să moară cîte un pui... Numai că femeia aceasta, care cunoscuse pînă atunci viața și munca unei femei casnice, a avut în acest fel ocazia să cunoască și munca care îți aduce venituri, și din care îți poți cumpăra casă și teren, pe care să-l înregistrezi pe propriul tău nume ; femeia aceasta, care și-a dat seama că și munca ei putea fi remunerată și căreia i s-a spus pentru prima oară în viață „bravo, ai făcut o treabă bună“, fiind felicitată chiar și în public ; femeia aceasta despre care pînă și ziarele au scris, deși ea fusese obișnuită să nici nu fie luată în seamă, sau să fie ocărîtă pentru ceea ce făcea... femeia aceasta n-a mai tremurat, nu i-a mai fost teamă ! Avea de-acum curajul să spună adevărul, chiar dacă risca să fie ucisă în bătaie. Pentru că nu cătușele dor și nici bătaia, ci faptul că nu poți spune niciodată în viață adevărul, că nu-l poți rosti cu voce tare, deschis, sincer și calm, ci doar așa, pe furiș, la urechea propriilor tăi copii... Dar familia și-a apărat-o, tăinuind chiar și la uzină numele celui care o umplea de vînătăi. Ai auzit cu urechile tale că în plină caniculă, atunci în mai, a fost în stare să se îmbrace în salopetă, numai ca să-și ascundă vînătăile... Și-atunci a dat peste un bărbat, care spune niște lucruri născute parcă din propriile ei gînduri, un bărbat care se

poartă și procedează întocmai așa cum vorbește... L-a găsit și l-a ales. La peste cincisprezece ani de la eliberarea comunei Buzgar, femeia aceasta și-a adunat puținele boarfe pe care le avea și l-a părăsit pe soțul care cîștiga bine, cu casa și cu parcela lui înregistrată, cu tot, cu toată avuția lui, fără să mai aibă nici o pretenție de la el. Femeia aceasta s-a eliberat ! N-a abuzat de libertate, nu s-a îmbătat de ea și nici nu s-a îmbolnăvit ca scafandrul tău de cine știe ce boală a chesonului sau cum dracu i-o fi zicînd, ci s-a eliberat, stimate tovarășe scriitor. Înțelegi, drăguțule ? — S-a apropiat apoi de masă, postîndu-se în fața noastră. — Ai afirmat că bărbatul ei o iubește. De unde ai mai scos-o și pe asta ? Cine ți-a spus ? Am fost și eu la Buzgar și am stat de vorbă cu bărbatul ei. „Aici e locul ei !“ Da, aici e locul ei, a zis el, dar pentru că se temea ca nu cumva odată cu nemernica aia de nevastă-sa să se aleagă praful și de casă și de parcele și de tot ce considera el că-i aparține. Avea impresia că deține în familie monopolul procurării banilor și că este stăpînul absolut al tuturor. Vezi, asta iubea el, nu pe nevastă-sa !

Femeia se ridică în picioare, oferindu-i locul, dar Ema o împinse blajin la loc.

— Stai liniștită, draga mea, eu stau oricum destul pe scaun. — Și se întoarse iar spre mine, arborînd aceeași severitate. — Eu am tot dreptul să vorbesc, mie poate să-mi meargă melița cît vreau, pentru că bărbatul meu a fost rănit de trei ori, ceea ce înseamnă că l-am scos de

trei ori în brațe de sub gloanțe, cărîndu-l la infirmerie cu mîinile astea, stimate tovarășe scriitor ! Să știi că nu atentez la integritatea sfintei căsătorii ! Sînteți niște patriarhi ! De cîteva mii de ani încoace nu v-ați schimbat deloc ! Am fost la Buzgar chiar și pentru simplul motiv, că doream să văd cum arată comuna aceea. Unde oamenii sînt atît de grozav de morali, de sînt în stare să adreseze scrisori teribil de revoltate uzinei, Comitetului Central, afirmînd că tovarășa Kadács așa și pe dincolo. Mă bucur întotdeauna cînd dau peste niște oameni capabili să se judece între ei atît de sever și de răspicat, așa că m-am dus... M-au cazat la vivandiera aia, cum dracu o cheamă, că am și stat de vorbă cu ea. A doua zi îi spun unuia de pe acolo : ascultă tovarășe, dar asta-i curvă mare ! La care el : de ce vorbiți așa de urît ? Așa-i firea ei, are sîngele iute. Dar eu i-am zis : tovarășe, casa aia e un stabiliment, voi nu vedeți ? Păi cum să nu fie, dragul meu scriitor, cînd aia, cum naiba o cheamă îi slujește pe ei toți, cînd pînă și proverbele și zicătorile devin în gura acelei muieri niște ode de prea mărire a bărbaților ! Acum s-a transformat într-un suflet milostiv, chiar așa, suflet milostiv ! Pentru că are ocazie să-l ocrotească pe sărmanul om părăsit de toți. Și-i ia toți banii. Știi cît îi ia pe un ou ? Doi forinți ! La Buzgar ! Și știi pe ce ouă ? Pe cele ouate de găinile lui Kadács. Karola, ei vezi, așa o cheamă... Dar împotriva Karolei n-a ticluit nimeni pînă acum nici-o reclamație nicăieri, pentru că dumneaei se spovedește frumușel la sfinția sa și-i o femeie cumsecade și morală. Iar față de Kadács e un adevărat înger. În timp ce femeia asta este imorală. Da, imorală, pentru că s-a răzvrătit împotriva bărbatului ei ! Ptiu ! Care va să zică femeii ăsteia nu i-a priit libertatea, nu-i așa tovarășe scriitor ? Și să mai știi, că am să stau eu de vorbă și cu mucosul ăla ! Maică-sa îl căra în spinare în timp ce scotea piatra din carieră, piatra necesară casei, o casă frumoasă, cu două ferestre mari ce dau spre stradă, înscrisă în cadastru pe numele lui Kadács ! Las' că stau eu de vorbă cu el ! Că vezi doamne, el nu catadicsește să vină aici, la maică-sa, el o reneagă ! Ei, fir-ar să fie de porcărie !

În clipa aceea își făcu apariția cumnata pusă pe harță. Cică de ce zbieram așa, copiii se culcaseră și-apoi ce, aveam cumva impresia, că sîntem la cîrciumă ?

— Nu. E o casă de oameni cinstiți, sau cel puțin așa a fost pînă nu demult.

Se legă apoi de Iulia Kadács din pricina unui lighean. Zicea să nu-și înmoaie rufele în el, pentru că n-avea nici un chef să se împiedice cît e ziulica de mare prin baie de mizeria altora, altfel are să-i azvîrle rufele pe geam și n-are decît să le caute mult și bine... Iulia Kadács nu i-a răspuns nimic, și-a cerut scuze și a ieșit. Ema se așeză pe locul ei la masă și, aplecîndu-se spre mine, îmi vorbi ceva mai blajin.

— Moralitate, imoralitate, dragul meu prieten... Am fost la Buzgar, există acolo un res-

ponsabil de restaurant, sau ce mama dracului o fi. Fură de zvîntă. I-am cerut un șprit la masă. Știi cît mi-a luat pe el ? Zece forinți ! Adică atît a vrut să-mi ia, pentru că l-am chemat la mine. Ascultă, amice, zic, ce fel de șprit e ăsta ? La care el : Tokai veritabil. Și s-a repezit să-mi aducă sticla cu gîtul lung, arătîndu-mi-o : de aici v-am turnat. Dar i-am spus : în primul rînd, dacă vrei să mă servești cum scrie la carte, aduci frumușel sticla la masă și o deschizi în fața mea, așa cum se cuvine, dar asta numai cu condiția să-ți fi comandat eu așa ceva ! Numai că eu ți-am comandat un șprit obișnuit, putea fi de oricare, chiar și de geambași, numai de Tokai nu. Iată ce fel de om e ! La întoarcere șoferul mi-a povestit că-i oferise cinci mii de forinți, ca să-i procure un autoturism folosit, prețul nu conta. Înțelegi ? Dar pe șmecherul ăla nu l-a reclamat încă nimeni nici la partid, nici la întreprinderea de hoteluri și restaurante și nici în altă parte ! După cum mi l-a recomandat bețivanul ăla de învățător, el e considerat „prieten al culturii", sprijinitorul ei la Buzgar și tu în sus, tu în jos și „Ferișor" și mai știu eu ce !

Iulia Kadács se întoarse cu un lighean plin cu rufe stoarse, pe care îl ascunse sub pat.

— După ce au să se culce toți — se scuză ea șoptit — am să mă furișez tiptil și am să le spăl în bucătărie...

— Ce să zic, e ideală viața asta de colocatar!

Femeia se înroși toată, iar ochii începură să-i strălucească.

— În fiecare dimineață îi pune pe copii să se joace aici în hol, tocmai cînd nouă ne e somnul mai dulce. — Zîmbi amar. — Le-a luat cîte o trompetă și cîte o tobă și îi pune să se joace cu ele aici...

— Sigur ! — se zborși iar Ema — asta nu-i o faptă imorală și nici că trimite fel de fel de reclamații și memorii pe la sfat ! Și ăia vin, ce să facă, vin și fac cercetări, întorc lucrurile pe toate părțile și o sîcîie și ei pe biata femeie, întrebînd-o tot felul de năzbîtii : ce și cum și în ce fel, de ce și-a făcut viza pentru această adresă, că e subchiriaș, sau ce dracu', și atunci cum poate fi membru de familie, dacă în realitate nu e și cum pot locui în aceeași cameră... și uite așa ! Și toate astea le face cumnata ! Cea pe care a adus-o în casă Mészáros Imre !... Unde ți-au dispărut principiile, tovarășe scriitor ? Unde-ți sînt principiile, cînd vezi că niște oameni în loc să le întindă mîna celor care sînt la ananghie, în loc să-i ajute măcar printr-o vorbă bună, sînt în stare să se repeadă asupra lor ca niște ulii și asta numai pentru că-i văd buni și blajini, deci slabi ? ! Vai, dacă ai ști tu ce faptă bună a făcut tovarășa Kadács cu cei din Buzgar, mană cerească, nu alta !... Le-a dat posibilitatea tuturor s-o judece, să-și manifeste pofta de a judeca, în toată splendoarea și superioritatea lor !... Karola ! Și ea !... Unde-ți sînt principiile ? Dacă vrei să instaurezi moravuri noi, așa cum ai făcut-o aici, prin ce se deosebesc ele de cele vechi ? Prin multe ? Nici gînd, prietene ! De mii și mii de ani morala înseamnă și robie. Ea constituie, dacă vrei,

cătușele folosite de dumnezeu, de soț, de boier, de cel bogat, de cel mai tare sau mai îndrăzneț, de cumnatele de soiul acesta ! Dar în ochii mei robia este, înainte de toate, imorală. Pentru mine moralul înseamnă libertate. Învață-i pe oameni cum să trăiască în libertate, asta înseamnă să faci un lucru moral. Libertatea înseamnă adevăr, bunătate, frumusețe, înseamnă totul. Asta să-i înveți tu pe oameni !

— Ema dragă — am apucat eu să spun în cele din urmă — ceea ce mi-ai spus despre viața tovarășei și... și ceea ce mi-ai spus despre Buzgar... la modul concret... Da, sigur că da, toate acestea sînt probabil adevărate. Mie, îți mărturisesc, nu mi-a trecut prin cap să verific notele de plată ale Karolei, nici nu știam că există așa ceva, cu alte cuvinte... Dar ceea ce ai spus acum, în final, nu te supăra pentru sinceritatea mea, nu este decît frazeologie, o frazeologie frumoasă. „Libertatea este necesitatea recunoscută". Oricum am lua-o, sîntem nevoiți totuși să formulăm în porunci imperativele conviețuirii sociale. Cum ai vrea să fie altfel ? Și principala noastră poruncă constă în faptul, că trebuie să căutăm propriile noastre interese în interesele obștești, să căutăm bunăstarea individului și a minorității în bunăstarea generală. Aș dori atît de mult, chiar nu mă crezi ?, să poată fi și femeia aceasta fericită ! Să fie fericită alături de Mészáros !... Dar cu prețul fericirii altor patru oameni? Înțelege-mă! Dacă n-ar fi vorba despre așa ceva, nici prin cap nu mi-ar trece să polemizez cu tine !

— Dar nu-i adevărat ! — strigă Ema — despre a cui fericire îmi tot vorbești ? Cui dăunează fericirea lor, spune-mi cui ? Cine are ceva de pierdut ? Cei doi băieți nu și-ar pierde decît ideile preconcepute. În locul căminului pe care l-au avut, ar da peste un alt cămin mult mai de soi. Și fata asta ? Întreab-o pe ea, ei hai, întreab-o ce să facă tovarășa Kadács, să se întoarcă acasă ? La cei optsprezece ani ai ei știe, bănuie mai multe despre soarta femeii decît tine, mă, înțeleptule !... Kadács, da, el pierde. Pierde ceva din ceea ce a agonisit pentru el însuși. Zici că bea ? Dar cine a mai auzit așa ceva ? Păi cine ar prididi să dea atîta palincă tuturor celor care ar vrea să-și înece amarul în ea ! Dar e mai comod așa, îi și place, nemai vorbind de faptul, că stoarce și milă printr-o astfel de comportare ! Te simți jignit, patriarhule ! Te pomenești că ai fi în stare să-i înapoiezi pămîntul moșierului numai pentru că s-a apucat să bea de necaz !

Am izbucnit în rîs.

— Ai cam exagerat, nu crezi ? Pînă și tu ?

— A primit ce-a meritat ! Are să se învețe minte, că femeia nu trebuie cîștigată o singură dată, ci într-una, mereu, întotdeauna, dacă vrea s-o păstreze lîngă el. Slavă domnului, în zilele noastre registrul stării civile nu se mai confundă chiar de tot cu cadastrul ! Și nici cadastrul nu se mai confundă... — Se întoarse către Iulia Kadács. — Fii liniștită, draga mea, nu te teme ! Vitarius Ema mai trăiește încă ! Au scos-o la pensie, dar mai trăiește ! Nu-ți fie

teamă ! Am să-mi deschid eu gura, dacă va fi nevoie !

Nu m-am putut abţine să nu-i şoptesc maliţios :

— Teme-te, spurcăciune, soseşte Hypo ! — Nu de altceva, dar avea o înfăţişare teribil de marţială !

Ne-am ridicat să plecăm. Ema a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe Iulia Kadács.

Se făcuse miezul nopţii, aşa că am luat-o pe jos spre piaţa Adam Clark. Ema a cuprins-o de umeri pe Marta şi a început să-i povestească :

— Nu-ţi fie teamă, fetiţo, vouă o să vă fie mai uşor... Deşi, află că am ştiut şi noi cum să ne întemeiem propria noastră fericire. Vezi, scriitorul ăsta de lîngă noi ar fi în stare să creadă că vreau să instaurez un soi de matriarhat în locul patriarhatului. Dar mi-am slujit şi eu bărbatul, să ştii, drăguţul de el, i-am fost elevă, infirmieră, mamă, amantă sau servitoare, după cum era cazul. Aşa am vrut, aşa a fost bine. Am avut o viaţă atît de fericită... chiar dacă n-am apucat să avem măcar o locuinţă ca lumea... chiar dacă am reuşit cu greu să ne mobilăm cît de cît singura cămăruţă în care am stat. Am petrecut, în schimb, atîtea nopţi în tranşee, pe pămîntul gol sau pe o simplă saltea, că dacă le-aş aduna, ar forma o treime din întreaga-mi viaţă. Ba am dormit şi în tren, pe vapor, în căruţă... În ultimii şase ani a fost bolnav de moarte. Eu ştiam, ştiam foarte bine, dar m-am străduit să-i ascund, să neg tot timpul, să zîmbesc, pentru ca cei şase ani

sau cît mai avea de trăit, să fie frumoşi. Cu toate acestea am avut o viaţă atît de fericită, fetiţo dragă, dar atît de fericită, că toate femeile m-ar putea invidia. În 1944, în iarna lui 1944 a murit. Ei, Marta dragă, atunci a luat sfîrşit şi viaţa mea... Am apucat să ne ducem în Leningradul eliberat, acolo un medic a încercat să-l ajute... l-a operat... Am fost împreună de Joia Sîngeroasă, cam tot atunci a început şi dragostea noastră, am răspîndit împreună manifestele Cercului Galilei împotriva războiului, şi tot împreună am prins şi Republica sfaturilor şi, apoi, la Viena, Berlin... am lucrat la organizarea colhozurilor din Ucraina... Ianuarie 1944... Spune-mi, trăiai tu pe vremea aceea, fetiţo ? Aveai habar de viaţă ? De viaţa pe care eu o cam încheiasem încet-încet pe vremea aceea ? Ce ştiai tu atunci ce e viaţa, ce e lumea ?

Marta zîmbi emoţionată.

— Stăteam la fereastră şi priveam cum ninge.

— Ce frumos te-ai exprimat !

În dreptul podului Ema s-a despărţit de noi, insistînd s-o conduc neapărat pe fată pînă acasă.

Am traversat în tăcere tunelul şi apoi cartierul Kristina.

— Vezi, Marta dragă, în problema dumitale n-am prea făcut nici un pas înainte. Am ajuns tot acolo de unde am pornit.

Nu mi-a răspuns nimic, abia cînd am ajuns în faţa casei şi ne-am luat rămas bun, mi-a spus :

— De ce n-a venit Joska ?! De ce n-a venit ?!

În sufletul meu se învolburau diversele adevăruri ale diverşilor oameni. Chiar şi al meu. Eram prea obosit ca să le fi putut ordona. Doar un susur prindea, parcă, contur tot mai clar şi mai clar, un murmur, un zumzet, un cîntec parcă, preluat apoi în ritmul, în bocănitul paşilor mei pe caldarîmul străzii, răsfrîngîndu-se în ecoul din liniştea nopţii : „Nu aşa, nu aşa, nu aşa !“

Dar ce şi cum anume... Eram mult prea obosit ca să-mi fi putut explica. „Nu aşa, nu aşa, nu aşa !“

EPILOG

DE FAPT POVESTEA MEA trebuia să se refere la familia Kadács. Dar uite că acum, în final, sînt nevoit să mă întorc din nou la mine însumi. Am devenit eroul principal în ultimul act al acestei „tragedii în lanţ“.

Am avut cîteva zile grele, zile prelungite în nopţi de insomnie. Dar nu vă speriaţi, n-am de gînd să vă relatez în amănunt gîndurile mele chinuitoare, spaimele şi neliniştile mele, lupta convulsivă pe care am purtat-o, iar şi iar, cu mine însumi, o luptă plină de spasme, zbateri şi răzvrătiri. Nu vreau să provoc mila nimănui. Ar fi ridicol. Ptiu ! Celor care n-ar şti, am să le spun : pentru un om de patruzeci şi cinci de ani nu există lucru mai groaznic, decît să-şi dea seama că viaţa lui a luat-o pe undeva razna. Sau nici măcar n-a luat-o razna, pentru că, de fapt şi-a stricat-o el însuşi, ori au acţionat concomitent nefasta fatalitate şi propria-i neghiobie. În fond e totuna. Am spus, că nu există lucru mai groaznic ? Ba există. Atunci cînd omul îşi dă seama de acest lucru la cincizeci, şaizeci de ani, sau în clipa morţii. E un adevărat iad ! Aş vrea ca tinerii să ia aminte.

*

Eram atît de sigur, vedeam atît de clar adevărul în povestea Martei și a familiei Kadács ! Mi-am pus diagnosticul fără pic de ezitare, aidoma unui medic experimentat, care știe ce are de spus chiar înainte ca bolnavul să deschidă gura. O dragoste frumoasă, tinerească s-a înecat după doi ani în mlaștina geloziei și arțagului. Am descoperit aici eternul conflict, lupta dintre vechi și nou. Și am avut ocazia să cunosc grijile dureroase și splendide ale lui Joska ; lupta dintre vechi și nou. Și rănile cangrenate ale lui Kadács căpătate pe cîmpul luptei dintre vechi și nou, pe nevastă-sa, talașul blond din atelierul eliberării...

Deși... în fond unde am greșit eu atît de rău ? Dar am greșit oare într-adevăr ? Dacă am descompune imaginea în componentele ei și am analiza-o apoi în toată complexitatea, ne-ar dezvălui oare, în esență, altceva ?

Și-apoi, șirul se oprește oare aici, în acest punct ? Nici n-am stat de vorbă cu cei pe care povestea mea îi condamnă, parcă, chiar și nemărturisit. Cei care au făcut cercetările acelea la Diosgyör, cei care i-au repartizat pe Mészáros și pe nevasta lui Kadács în schimburi diferite ; cumnata... nici cu ea n-am stat de vorbă, nici cu cei de la sfat, care au primit reclamația, sau cu toți ceilalți care au luat într-un fel sau altul atitudine în povestea aceasta, nu, n-au fost nici pe departe niște simpli figuranți ai acestei tragedii în lanț.

Știu prea bine, că oamenii nu sînt niciodată atît de buni, sau atît de răi, pe cît par a fi. Dar avem oare dreptul să ne oprim la formula banală a tot atît de banalului La Rochefoucauld ? (Deși o asemenea banalitate te obligă să te oprești puțin asupra ei.) Nu, n-avem dreptul. Iar dacă adevărul este întocmai ca Soarele, încît n-avem cum să-l apucăm, atunci măcar să-i cunoaștem direcția în care acționează ! Ca pe cea a Soarelui ! Că doar așa putem afla încotro se îndreaptă fiecare lucru. Numai așa.

Noi, oamenii, sîntem toți la fel, întocmai ca frunzele aceleiași ramuri. Într-adevăr, și cam tot atît ne și deosebim. Dar ne putem oare cunoaște cu adevărat propriul nostru eu în plină transformare în niște vremuri aflate ele însele în plină transformare ? Dacă nu știm de unde vin și încotro se îndreaptă transformările, dacă nu cunoaștem nici măcar atîta lucru ?

Măcar atît ?!...

*

Pentru ce s-a revoltat Marika împotriva mea ? Pentru ce mi-a reproșat că aș fi desprins din toată povestea aceasta adevăruri contradictorii ?

Nu mă iubește, deci s-a răzvrătit. Nu mă iubește, iată de ce mi-a spus să lucrez cu altcineva. (Este un lucru cert, pentru că n-a făcut de atunci nici cea mai mică încercare de a-și găsi un loc de muncă. E drept că nu prea vorbim, dar mi-ar fi spus, în fond ar fi fost un eveniment, o veste pe care mi-ar fi comunicat-o,

chiar dacă ne tot ocolim de peste două săptămîni). Adevăruri contradictorii ! Deci am mințit în cele ce am scris despre Marta. Am mințit și în cazul lui Joska. De ce ? Dar azi, după tot ceea ce s-a întîmplat, știm mai multe ?

Cunoaștem în ultima instanță mai multe ? Și cum așa, cercul să se fi închis ?

Ce vrea, unde vrea să ajung ? Să alunec în banalitate ? Sau în scepticism ? *„Ignoramus et ignorabimus“*, cum ar spune preotul din Buzgar... Este lucrul cel mai ieftin cu putință, nu costă nimic, e comod și pare impunător, mai ales dacă-l servim asortat și cu niscai însuflețire și formule ce se vor originale. Impunător, așa cum apare și Zoltan în ochii femeilor ! De dragul ei ? Ei bine, nu ! Nu și nu, n-aș face lucrul ăsta nici chiar de dragul Marikăi ! Cum aș mai putea s-o iubesc, dacă i-aș cîștiga dragostea prin asemenea mijloace meschine ?

Iată ce gînduri mă chinuiau. Și o luam iar și iar de la început.

Iată ce mă durea atît de rău. Și îmi plăcea că mă durea așa de rău.

Cu toate acestea, în timpul insomniilor, îmi mai apărea în fața ochilor cîte o întîmplare petrecută în ultimele săptămîni, cîte un chip din Buzgar, cămășile lui Joska, ninsoarea pe care o contempla micuța Marta cu năsucul lipit de geam, pe care o privea și-o privea...

În asemenea momente simțeam cum mă cuprind spasmele remușcării. Oare de ce ?

Nu mi-a fost niciodată teamă să mă privesc în oglindă. Sînt în stare să-mi recunosc propriile

greșeli, scufundîndu-mă în mine însumi, lăsîndu-mă furat de mari elanuri, căindu-mă, sau făurind planuri cît se poate de sistematice, lăsînd, în orice caz, la o parte orice vanitate.

Să fi dat, oare, dovadă de superficialitate ?... M-am lăsat în orice caz furat mult prea ușor de sentimentul izbînzii. Da ! M-am uitat la bolnav cu ochii izbînzii facile, privindu-l cum își descarcă sufletul, și m-am apucat să-i scriu rețeta cu gesturile unei victorii facile. E adevărat.

Acum, cînd evoc gîndurile care m-au încercat atunci, de șase august, în după-amiaza în care mi-am aniversat ziua de naștere, sau cînd mi-aduc aminte de felul în care m-am comportat la Buzgar, văd cum rînjește la mine o somitate plină de sine, cu burdihan respectabil. Vai, ce silă mi-era în tinerețe de asemenea tipi, ce silă mi-era ! De cel suficient sieși. Și de cei care — cum spunea oare Mészáros Imre ? — îl consideră pe omul de lîngă el nu un tovarăș, ci un mijloc, o unealtă. O unealtă capabilă chiar să afirme despre el niște lucruri înțelepte... Sau să-i încropească în grabă o rețetă ; e posibil și așa ceva... Să se fi petrecut oare lucrurile chiar așa ? M-am purtat într-adevăr trufaș cu oamenii, i-am disprețuit, nu i-am considerat pe de-a-tregul oameni, sau ce ?

Și asta în condițiile în care nu există lucru mai demn de dispreț decît trufia !...

Am făcut poate și din Marika într-un fel o sclavă, Zoltan și-a dat foarte bine seama. Deși, evident, nici acest lucru nu este chiar atît de simplu. N-a spus oare chiar și Vitarius Ema, că

l-a slujit pe bărbatul ei, fiindu-i servitoare şi toate cele şi că a fost fericită, că în aceasta a constat fericirea ei ? Pentru ce a devenit Marika o sclavă ? Şi de unde ideea, că eu aş fi transformat-o în sclavă ? Unde se află acel Rubicon pe al cărui mal opus convieţuirea se transformă în robie ? Acea convieţuire care-i atît de înrudită cu libertatea ! Că doar libertatea nu înseamnă să te rupi unul de altul. (Numai Robinson a fost robul insulei sale !)

Să nu-mi spună mie nimeni că Rubiconul înseamnă voluntarism ! Nu putem lăsa pe nimeni să stabilească după bunul său plac care îi este datoria, încotro să se îndrepte şi în ce anume constau datoriile sale şi în ce chip să se achite de ele şi care sînt acelea care i-au fost stoarse prin şantaj. Nu !

Nici în dragoste, nici în căsnicie.

*

După cum vă spuneam, ne cam ocoleam unul pe altul. Mai bine zis la început Marika fusese cea care îmi dădea tîrcoale : ce am, de ce am cearcăne la ochi, sînt palid, să mă duc la doctor ! Mi s-a întîmplat ceva, sau poate am vreun necaz ? Uite, chiar şi noaptea trecută, a simţit cum mă plimbam prin cameră, fumînd ţigară după ţigară. I-am răspuns că am să am grijă să n-o mai deranjez. Şi-a dat apoi seama, că n-aveam de gînd să-i vorbesc, aşa că a început şi ea să mă ocolească. A continuat însă să mă îngrijească. Iar dacă vorbeam, ne comunicam unul altuia veşti, evenimente, noutăţi.

Pentru că în centrul tuturor lucrurilor era ea, Marika. În toate cele care mă revoltau. Ea era durerea acută care ucide nervul şi care, dacă nu dispare îl face pe om să-şi piardă minţile. Mă străduiam să apreciez, cu luciditate, situaţia în care ne aflam. Ştiam că, dacă m-aş fi revoltat, n-aş fi făcut decît să mă zbat ca într-o plasă şi să mă încurc şi mai rău în iţe. Iar dacă aş fi privit lucrurile cu luciditate, ce-aş fi putut face ? Ce aş fi putut face ? Numai ea era cea care putea face ceva, dacă voia... În fond eu însumi sînt nemulţumit de mine ! De ce ? Nici eu nu ştiu care este cauza. E posibil ca un om decepţionat să nu mai fie în stare să cerceteze nici ce, nici cum, nici de ce s-a întîmplat tot ceea ce s-a întîmplat ?

Am renunţat la ea. Eram pregătit să renunţ la ea.

Nici măcar nu mă mai gîndeam să mă răzbun, să-i iau copiii. E o infamie ! E o mîrşăvie, o slăbiciune cumplită, că m-am putut gîndi la aşa ceva ! Ar fi fost ceva nedemn de mine, oricît de scărmănată ar fi ajuns demnitatea mea.

Nu-i vorbeam, nu ne vorbeam. Dacă nu puteam vorbi despre lucrul acela, despre ce altceva am mai fi putut discuta ? Şi ce i-aş mai fi putut spune ? Să-mi fi făcut autocritica ? În împrejurările acelea ? Să fi tăiat eu însumi ultimul fir care ne mai lega ? Ori să fi încercat să ţes un nou fir de legătură, cerşindu-i mila ? Mila ? Nu, asta nu !

Ne-a fost greu, pentru că multe s-au abătut asupra noastră şi s-au abătut aşa, dintr-o dată. Pentru că, evident, nici de muncit nu mai pu-

team munci. Nu din pricina „stării mele sufletești", o nu, dacă ar fi fost numai asta aș mai fi putut lucra, și încă foarte bine. Dacă aș mai fi crezut în opera mea !

La teatru colegii își smulgeau părul din cap : dar ce, am înnebunit ? Să-mi retrag piesa la patru săptămîni după începerea repetițiilor ? Că doar acceptasem toate modificările, spectacolul fiind aproape gata. Ei, nu, asta nu ! Las' că merg ei la minister !

Era într-o sîmbătă. La prînz, după ce am terminat masa, m-am retras în camera mea, să-mi răsfoiesc corespondența. Am auzit soneria de la intrare. Apoi a apărut Marika, s-a oprit în ușă, și a rostit încet :

— A venit Zoltan.

Curios lucru, am avut un sentiment de ușurare. În sfîrșit ! Inevitabilul s-a produs !

Marika era tulburată, se pare că de data aceasta ea era cea care se bucura mai puțin.

O escapadă, la sfîrșit de săptămînă, ne-a lămurit Zoltan, nu mai avea ore pînă luni după-amiază. El o dorise și aranjase totul în așa fel, încît să aibă și el „o zi de creație". Zicea că avea de gînd să verifice nu știu ce la Biblioteca Parlamentului și la Muzeul literaturii. Ciclul său de conferințe avusese succes, deși în rîndul „boilor care elaborează programele școlare" începuse să se simtă o oarecare frămîntare.

Ne-a spus toate astea dintr-o răsuflare, în timp ce se instala comod în fotoliul meu preferat. Privea zîmbitor în jur, căutînd ceva de care s-ar fi putut lega ! Fercheș, dar în zdrențe, plin

de voie bună, dar și de acreală, după cum îi era felul.

— Ei, faimosule vînător, cîți cățeluși șchiopi ai mai împușcat ? În ce stadiu se mai află minunatul cod al noii morale ? Să știi că eu am umplut tîrgul, anunțînd în gura mare : „pregătește-te țară, pregătește-te patria mea fericită !" mîine vom ști ce e bun și ce e rău, nu e nici o scamatorie la mijloc, mîine drumul nostru va trece printre niște fanioane indicatoare de cea mai bună calitate ! Viața va fi de-acum un slalom uriaș, o coborîre minunată pe schiuri, n-avem decît să ocolim frumușel fanioanele !

Vedeam că pe Marika o doare ironia, buna dispoziție afișată de Zoltan. Nu mai știam ce să cred. Știam un singur lucru : în seara aceea, cînd mă întorsesem de la Joska, Marika îmi adresase vorbe grele. Și mai știam, că la cîteva zile după aceea, am recunoscut cuvintele rostite de Marika în scrisoarea lui Zoltan.

N-aveam atunci de unde ști că Marika mă apărase cu disperare în fața lui Zoltan, că luptase pentru mine, pentru onoarea mea. S-a întors după aceea acasă, iar eu am avut intenția să scriu ceva. Da, am avut de gînd să scriu, eram plin de elan și însuflețire și ea a crezut că mi-a venit inspirația, că am pus mîna pe marea temă, a crezut că aveam să-i dovedesc în acest fel lui Zoltan... Cînd colo eu am vrut să scriu povestea lui Kadács Joska... Da, cam așa s-au petrecut lucrurile.

L-am ascultat cu indiferență pe Zoltan, de parcă nici n-ar fi fost vorba despre mine. L-am

ascultat o vreme destul de îndelungată. Am băut apoi cafeaua și coniacul turnat de Marika în pahare. Și în cele din urmă am început să vorbesc.

— De asta ai venit, Zoltan ? Sînt dispus să-ți ascult cu plăcere glumele, deși nu mi-ar părea rău dacă ai debita altele noi. Cred însă că am putea avea și o discuție serioasă.

Văzîndu-mi chipul, a tăcut imediat.

— Ai dreptate, să vorbim serios. Acesta este și scopul vizitei mele.

— Ți-am aruncat deci mănușa.

— E-n regulă — a zis, așteptînd atent ce aveam să-i spun.

— Nu m-a bucurat deloc sosirea ta în după-amiaza aniversării căsătoriei și zilei mele de naștere. După zece ani ai dat buzna pe neașteptate, ca să ne tulburi, voit, ori nu, sărbătoarea. Cu toate acestea ai făcut bine, nici nu-ți dai seama ce bine ai făcut, că ai spus ceea ce-ai spus. Dar nu atît ceea ce ai spus, pentru că, dacă mă gîndesc mai bine, ai spus și multe neadevăruri, multe prostii ce se voiau agreabile. Nu te supăra, dar așa văd eu lucrurile. Ar fi nedemn de noi să ne purtăm politicos unul cu altul. Orice s-ar mai întîmpla între noi doi, să știi că îți sînt recunoscător și vei rămîne pentru mine prietenul meu, da, așa te voi socoti în adîncul sufletului. Am învățat multe de la tine întotdeauna, ca și acum. Dar nu cum îți imaginezi tu, Zoltan... Ci așa, „de-a lungul tangentelor tale“.

M-am înroșit tot. Să-l ia naiba, n-are decît să știe, că i-am citit scrisoarea ! Și-apoi, nici n-am găsit o expresie mai potrivită. În fond, să vorbim cît se poate de deschis.

— În după-amiaza aceea m-am gîndit mult la viața pe care am dus-o eu, am tras linie și am făcut adunarea și scăderea. Și am comis cea mai mare crimă, crima crimelor : m-am declarat mulțumit de ceea ce am realizat, de tot ceea ce am făcut. Atunci, în după-amiaza aceea am declarat în sinea mea : *Verweile doch, du bist so schön !** Am trăit atunci trei evenimente consecutive. Vizita ta, venirea Martei și înainte de acestea încă un lucru, despre care n-am vorbit încă, pentru că n-aș fi făcut decît s-o necăjesc pe Marika, era cît pe aci să provoc un carambol cu un Ikarus. Acum știu, e o superstiție, dar e adevărată, pentru mine cel puțin e adevărată : nu accidentul ar fi fost catastrofă întîmplătoare, ci faptul că trăiesc se datorează unui noroc întîmplător. Pentru că n-ai întru totul dreptate, să știi că în decursul vieții mele poate n-am vînat numai cățeluși șchiopi.

A ridicat mîna, vrînd să spună ceva. L-am întrerupt.

— Știu, te-nțeleg. Află de la mine că nici în ultima vreme, nu, poate nici în ultima vreme n-am vînat numai și numai cățeluși șchiopi. E adevărat în schimb, că am fost mulțumit de mine și n-am mai gonit după cîinele cu patru

* ***Verweile doch, du bist so schön*** — germ. Rămîi clipă, ești atît de frumoasă ! (Din *Faust* de Goethe) (n. tr.).

picioare. E lucrul pe care nu-l vom ajunge nicicînd din urmă, dar după care trebuie să gonim într-una, atîta vreme cît trăim. Sau mai degrabă : trăim atîta vreme cît gonim după el. Îmi pare rău că ai dat sfoară în țară, dar codul conduitei morale nu-l voi mai scrie niciodată.

Am văzut-o pe Marika foindu-se mirată și urmărindu-mă cu ochii măriți de uimire.

— Am să scriu altceva, am continuat apoi, am să scriu o povestioară simplă, sincer să fiu nici nu știu ce-o să-i spun editorului, cînd o să mă întrebe ce temă are și despre ce anume este vorba în ea. O povestire, o simplă povestire. De zile întregi nu mă gîndesc decît la ea. Nu știu ce temă va avea și nici morala n-o cunosc, cu toate acestea de zile și nopți întregi îmi răsună cît se poate de clar în urechi : „De-acum va trebui să trăiești altfel !" Atît. Am să-ți schițez pe scurt planul. O fată tînără este nefericită în dragoste, deși băiatul o iubește și e și flăcău de treabă. Numai că e puțin cam mîndru, de, mîndrie de bărbat, în fond este dreptul bărbatului de mii și mii de ani încoace... Mlaștina pe care o lăsăm în urma noastră e tare hidoasă, tare ticăloasă și cleioasă, iar casele de la Budapesta sau Buzgar se construiesc mult mai repede decît sufletele...

Și-a dat seama despre cine vorbeam.

— E povestea acelei fete.

— Da. Și continuarea ei.

I-am relatat pe rînd cele petrecute cu Kadács Joska, apoi la Buzgár și la Mészáros Imre.

M-a ascultat atent, dînd de repetate ori din cap.

— Și ? Și ?

— Cum și ? Asta-i povestea.

— Și finalul ? Povestirea trebuie să aibă un sfîrșit ! Sau vrei să realizezi doar un fragment, un trunchi de povestire ?

— Nu ! Cred că am să scriu și un final. Uite, de pildă cam așa : Scriitorul și Vitarius Ema se duc din nou să stea de vorbă cu cei doi băieți și îi împacă cu mama lor. Mészáros Imre și Juliska rămîn împreună, iar lumea n-are decît să afle că așa e bine. Le asigură celor doi băieți condiții ca să-și poată continua studiile, cel mare se înscrie la liceul seral, îi piere teama de a nu rămîne în urma fetei, iar neînțelegerea dintre ei dispare. Kadács se va pune și el pe picioare, dacă se va pune. Depinde numai de el, de bruma de omenie care a mai rămas în el, și de locuitorii comunei Buzgar. Așa că povestirea mea va avea, după cum îți spun, cam un asemenea final.

Zoltan a tăcut o vreme, pentru ca să izbucnească apoi în hohote de rîs.

Ceva mai înainte nu m-au durut glumele lui, le-am ascultat de parcă nici n-ar fi fost vorba despre mine. Acum însă mă durea cumplit, rîsul lui se înfipse în mine ca un pumnal. Îmi venea să mă ridic și să-i las pe amîndoi în plata domnului. Îmi venea să-i las pe amîndoi, împreună, pentru totdeauna.

— Oh, bietul de tine ! — hohoti Zoltan. — Și asta numești tu cîinele cu patru picioare ? ! Atunci ascultă aici, ascultă-mă cu atenție ! Și

care e finalul povestirii tale ? Am să ți-l spun eu. În zadar ai să stai tu de vorbă cu Joska, cu Kadács și cu atît mai mult cu cei din Buzgar, tu și eroina aceea a ta romantică, coloneleasa aia pusă în slujba armatei domnului, „minunea aceea brutală în vorbe, dar simțitoare la suflet", pe care ai născocit-o tu ! Fugi de-aici băiete ! Mészáros și Kadács au fost repartizați în schimburi diferite iar scrisorile continuă să sosească, sosesc într-una. Nici Kadács nu se va liniști, iar opinia publică va fi revoltată. Femeia nu va mai putea suporta multă vreme. Știi și tu foarte bine ! Atunci de ce minți ? Cumnata va face și ea tot ce-i va sta în putință ca să-i transforme viața într-un iad, dar asta nu va fi nimic pe lîngă durerea pe care o va simți în suflet datorită celor doi băieți. Într-o bună zi are să-și adune calabalîcul, are să scrie o scrisoare stîngace și lacrimogenă de adio, dacă va scrie, și are să se întoarcă la Buzgar. Minunea va ține doar trei zile, așa că vînătăile vor căpăta din nou, cu timpul, obișnuita culoare verde-gălbuie, iar lucrurile vor reintra în ordinea lor firească. — Începu iar să hohotească.

Marika îl privea speriată.

Ceva în mine s-a limpezit brusc, străfulgerat de un puternic fascicol de lumină. Mi-am dat deodată seama ce era. Mă cuprinse asemenea stare de surescitare, încît am sărit în picioare.

— Dar tu, ce-ai făcut tu — am urlat eu, acoperindu-i rîsul — ce faci tu, pentru ca lucrurile să nu se întîmple așa ? Sau pentru tine-i totuna? Ori poate ți se pare că e bine așa cum e ?

Și am început să-i înșir, să-i înșir într-una, la repezeală, de-a-valma în fond aveam atîtea să-i spun, să i le spun pe toate deodată.

— Vezi, aceasta a fost tangenta despre care îți vorbeam, aici te-am părăsit eu de fiecare dată, pentru că nu suport, înțelegi, nu suport, pentru că omenirea nu este un insectar și nici grădină zoologică ! Eu te cred, cînd afirmi că într-un muzeu un pahar îți spune mai multe decît Isis, iar capela lui Giotto mai multe decît creștinismul. Dar fără credință, să știi, nu s-ar fi născut nimic din toate acestea. Nimic, înțelegi ? ! Fără credința că mîine vom fi cu totul alți oameni ! Vezi tu, asta ne-a dat întotdeauna sens vieții ! Nici măcar familia Petö n-ar fi fost în stare să-și construiască o casă nouă. Asta să scrii, în acest spirit să-ți educi elevii, pentru că asta-i menirea ta ! Cîți oameni nu și-au dat viața pentru acest ideal ! Știu prea bine, că în mine zace atîta nemernicie... Da, realitatea e, că ești și mult mai talentat decît mine, dar... Ce-ai făcut tu pentru Marika, oh tu, Daphnis ? ! Și ce-ai făcut împotriva fascismului, pe care îl urai atît ? ! Ce-ai făcut ? Muzică de cameră, lirică maghiară... ai făcut un joc de autoinfectare... Tu cauți dumnezeirea în tine însuți ? Dar să știi, că omul a alergat întotdeauna după dumnezeire, printr-o căutare plină de credință și sacrificii. Întotdeauna !

N-am mai putut scoate nici un cuvînt, nu mai aveam nici aer, atît de tare mă sugruma plînsul. M-am așezat și mi-am acoperit fața cu palmele. Am respirat adînc și asta m-a liniștit puțin.

— Nu administratorul casei a fost de vină

— am reluat apoi cu vocea răgușită — care i-a denunțat, pentru ca să rămînă în posesia lucrurilor dosite, și nici sadicii criminali. Nu există pe lume atîția hoți și criminali, care să poată provoca atîta rău... Ci... indiferenții... cei care îi admirau, cei care priveau la ei dîndu-și aere de inteligență și superioritate și priveau, priveau, priveau... Uite și acum... Dacă se va prăvăli peste noi bomba atomică, se va întîmpla din pricina „distinșilor înstrăinați"... Datoria noastră este nu să depunem mărturie, ci să luăm atitudine și să facem ceva. În procesul acesta rămîne autentică doar depoziția celui care îi iubește sau îi urăște pe împricinați, care se războiește cu ei sau rămîne de partea lor... Știu asta din propriul meu păcat și o știu de cînd l-am descoperit... pentru că eram un om trufaș, mulțumit de ceea ce am realizat, eram „omul de pe mal", făcînd aprecieri distante, reci, despre necazurile și grijile altora. În numele unui adevăr select și străin. Ceea ce nici nu există...

Mi-am ridicat privirea. Marika stătea cu ochii închiși și maxilarele încleștate. Iar Zoltan, aidoma celui care și-a revenit după o spaimă teribilă, tăcea, nu scotea un cuvînt. S-a recules apoi repede, aruncîndu-și privirea pe ceas.

— Vai de mine, la șase trebuia... — Schiță un zîmbet amar. — Azi ai vorbit tu. Prea bine, sînt gata să ridic mănușa aruncată. Am și eu cîte ceva de spus, lucruri foarte serioase. Dar mîine.

L-am condus pînă la ieșire. Și-a luat distrat umbrela, pelerina și servieta de pe cuier. Ne-am dat mîna în tăcere. În oglinda de pe hol mi-am

zărit chipul răvășit, dar mult mai destins și mai umanizat. Ce s-a întîmplat cu mine ? Degeaba, tensiunea adunată de zile și săptămîni în șir a răbufnit din mine ca dintr-o butelie de Leyda.

Sufrageria era pustie. Nu-i nimic, mi-am zis, e chiar mai bine așa, am să mă retrag în singurătatea camerei mele.

În camera mea ardea lumina, iar Marika stătea pe scaun, în fața mașinii de scris, cu hîrtia gata pregătită.

— Ce faci ?

S-a uitat la mine, purtînd pe chip strălucirea unei lumini angelice.

— Ne apucăm să scriem povestea cîinelui cu patru picioare.

23 septembrie 1960

Lector : DIDONA CEACU-IONESCU
Tehnoredactor : NICOLAE ȘERBĂNESCU

Tiraj 31 120. Bun de tipar 21.06.1978. Coli tipar 9,5.

Comanda nr. 80 262
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București.
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024